

Nr 104

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa åtgärder för upprustning av universitet och högskolor; given Stockholms slott den 14 mars 1958.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

Ragnar Edenman

Propositionens huvudsakliga innehåll

För upprustning av universitet och högskolor framlägges i propositionen en rad förslag på grundval av 1955 års universitetsutrednings betänkande om den akademiska undervisningen och om forskarrekruteringen (SOU 1957: 24).

En genomgripande reformering förordas beträffande den akademiska undervisningen, främst vid de filosofiska fakulteterna. I undervisningen bör mera allmänt tillämpas en ordning med successiva kurser, och i varje fall i de större ämnena bör undervisningen läggas upp så, att studierna om möjligt kan påbörjas vid början av både höst- och vårterminerna. De nuvarande undervisningsformerna — föreläsningar, seminarie-, laborations- och lektionsundervisning — bör kompletteras med olika former för handledning, gruppvis och enskilt.

I syfte att ställa de filosofiska fakulteternas lärarresurser i en fast relation till det ökande studentantalet föreslås, att ett system med s. k. organisationsplaner — innefattande föreskrifter om antalet undervisningstimmar per student, undervisningsgruppernas storlek samt lärarstabens sammansättning och utnyttjande för olika undervisningsmoment — skall läggas till grund för undervisningsresursernas dimensionering. Normer och riktlinjer framläggs för utformningen av organisationsplaner för såväl hög- som lågstadiet med angivande av kostnadsramar för tvåbetygsundervisningen inom ett antal ämnesgrupper. Vissa riktpunkter förordas för en fortlöpande bedömning av undervisningens effektivitet, sedan nya betingelser skapats genom systemet med organisationsplaner.

Bland annat för åstadkommande av en förbättrad kontinuitet i den akademiska undervisningen föreslås den nuvarande lärarstaben vid de filosofiska fakulteterna utökad med en ny typ av ordinarie befattningshavare, benämnda universitetslektorer, med undervisning som huvudsaklig uppgift. Beträffande lärarorganisationen förordas i övrigt bland annat, att sju befattningar som laborator (motsvarande) skall omvandlas till professurer, att befattningarna som biträdande lärare skall inrättas såsom extra ordinarie tjänster samt att assistenter och amanuenser skall beredas förbättrade anställnings- och avlöningsvillkor.

I propositionen föreslås vidare ett väsentligt ökat stöd åt forskarrekruteringen. Sålunda förordas en betydande ökning av antalet doktorand- och licentiestipendier, nämligen för doktorandstipendiernas del en ökning från 218 till 385 och för licentiestipendiernas del från 199 till 480. Av dessa skall 46 doktorand- och 75 licentiestipendier utgöra en rörlig reserv att av universitetskanslern alltefter behov fördelas på fakulteter och högskolor. Ökningen av antalet stipendier bör ske i två etapper med lika fördelning på budgetåren 1958/59 och 1959/60. Beträffande stipendiebeloppen föreslås en betydande uppräknings, nämligen för doktorandstipendium från 6 000 till 8 000 kronor och för licentiestipendium från 3 000 till 5 500 kronor.

För att i övrigt förstärka stödet åt ograduerade forskare föreslås en delvis helt ny form för främjande av deras vetenskapliga verksamhet, nämligen genom anvisande av särskilda forskningsanslag, som skall fördelas av universiteten och högskolorna själva. Vidare förordas en väsentlig uppräknings av universitetens, karolinska institutets och Stockholms högskolas anslag till nyanskaffning av apparater m. m., uppdelad på två etapper med lika fördelning på budgetåren 1958/59 och 1959/60.

I propositionen äskas för nästa budgetår anslag under åttonde huvudtiteln med sammanlagt 12 731 000 kronor, vilket i jämförelse med motsvarande medelsanvisningar på innevarande budgetårs riksstat innebär en ökning med 6 115 000 kronor. I sistnämnda belopp ingår, förutom ökad medelsanvisning för förstärkning av undervisningsresurserna utöver vad som föreslagits i årets statsverksproposition, bland annat ett belopp av 165 000 kronor för viss ny form av handledning, ett belopp av 155 000 kronor för möjliggörande av en utökning av undervisningsnämndernas verksamhet, en höjning med 2 306 000 kronor av anslagen till doktorand- och licentiestipendier, en ökning med 1 879 000 kronor av anslagsmedlen till ograduerade forskares vetenskapliga verksamhet samt en höjning med 530 000 kronor av apparatanslagen.

I anslutning till den förordade ökningen av antalet doktorand- och licentiestipendier samt höjningen av stipendiebeloppen kommer i särskilda propositioner att äskas härför erforderliga medel såvitt gäller vissa högskolor inom jordbruks- och handelsdepartementens verksamhetsområden.

*Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför
Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms
slott den 14 mars 1958.*

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden NILSSON, STRÄNG, ANDERSSON, LINDELL, LINDSTRÖM, LANGE, LINDHOLM, KLING, SKOGLUND, EDENMAN, NETZÉN, KJELLIN, JOHANSSON.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Edenman, anmäler — efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter — fråga om vissa åtgärder för upprustning av universitet och högskolor och anför därvid följande.

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t under bilagan åttonde huvudtiteln, punkten 73, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1958/59 till Vissa åtgärder för upprustning av universitet och högskolor beräkna ett anslag av 12 800 000 kronor.

Sedan detta ärende numera färdigberetts, får jag änyo anmäla detsamma.

I. Inledning

Den upprustning av universiteten, som efter förslag av ett flertal utredningar och kommittéer skedde under åren närmast efter det andra världskrigets slut, fick en betydande omfattning och innebar utan tvivel en verklig förstärkning av såväl universitetens forskningsresurser som deras undervisningskapacitet. Men de olika förslag, som under dessa år framlades och även i stor utsträckning genomfördes vid de äldre universiteten, tog i första hand sikte på att anpassa universitets- och högskoleorganisationen till det då aktuella läget. Det redan då starkt ökade studentantalet och den nya internationella givna i synnerhet inom den naturvetenskapliga och medicinska forskningen samt på teknikens områden krävde en allmän upprustning i fråga om personal, materiel och institutioner. Förslag till en mera långsiktig planering framlades däremot icke. Även om icke oväsentliga förstärkningar av universitetens och högskolornas resurser genomförts under senare år, är och blir än mer situationen på grund av den fortgående starka ökningen av studentantalet och den mycket kraftiga tillströmning av studerande till de högre läroanstalterna, som är att emotse i mitten av 1960-talet, sådan att praktiskt taget hela ramen för den högre undervisningen håller på att bli för trång.

Med hänsyn härtill och då detta förhållande även påtalats av de akademiska myndigheterna och i riksdagen samt av Sveriges förenade studentkårer tillkallades, med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande, den 30 juni 1955 fem sakkunniga för att verkställa utredning och avgiva förslag rörande universitetens och högskolornas uppgifter och behov.

Till utredningens ordförande utsågs jag, då statssekreterare i ecklesiastikdepartementet, och till ledamöter professorn vid universitetet i Lund Karl Sune Detlof Bergström, f. d. regeringsrådet Henning Daniel Fransén, rektorn vid universitetet i Uppsala, professorn därstädes Torgny Segerstedt samt professorn vid Stockholms högskola Sven Ingvar Svennilson. Utredningen antog benämningen *1955 års universitetsutredning*.

Den 21 november 1957 beslöt jag frånträda uppdraget som utredningens ordförande samt uppdraga åt ledamoten Segerstedt att såsom ordförande leda utredningens arbete. Vidare utsåg jag till ledamot av utredningen dess sekreterare, numera byråchefen i ecklesiastikdepartementet Sven Torsten Moberg.

I sina direktiv för utredningen anförde dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Persson, bland annat:

Tidpunkten torde nu vara inne att låta verkställa en allsidig och förut-sättningslös prövning av universitetens och högskolornas uppgifter och behov i det moderna samhället. I första hand måste det därvid bli fråga om en långsiktig planering av de högre läroanstalternas fortsatta utbyggnad. Det synes mig nödvändigt att nu angripa frågan om universitetens och högskolornas ställning i dagens och morgondagens samhälle i hela dess vidd. Den utredning, som jag sålunda förordar, bör verkställas av särskilt tillkallade sakkunniga. Med hänsyn till utredningens omfattning och svårighetsgrad bör dessa sakkunnigas arbete bedrivas mycket fritt. Jag vill emellertid i det följande påpeka vissa frågekomplex, som bör bli föremål för undersökning och prövning, samt göra vissa principiella uttalanden rörande utredningsarbetet på några delar av det stora utredningsfältet.

Jag har i olika sammanhang framhållit, att studentantalet under perioden 1955—1965 kommer att starkt öka samtidigt som ett ständigt stigande behov av universitets- och högskoleutbildad arbetskraft gör sig gällande. Aktuell prognosmaterial ger oss numera en relativt tillförlitlig bild av tillströmningen till högre skolor, och även studentantalet torde med viss säkerhet kunna uppskattas. Utan att närmare ingå på det tillgängliga siffermaterialet vill jag såsom exemplifiering nämna, att man torde böra räkna med en fördubbling av antalet elever vid gymnasier under det närmaste decenniet. År 1954 avlades 5 289 studentexamina. Beräkningar gjorda inom den nu arbetande realskoleutredningen visar, att det sannolikt blir i runt tal 8 300 studentexamina år 1959. Av 1954 års studentkull gick inte mindre än 52,8 procent eller 2 791 studenter till de filosofiska fakulteterna. Antages de filosofiska studiebanornas relativa dragningskraft oförändrad, erhålles år 1959 i runt tal 4 400 nyinskrivna enbart i de filosofiska fakulteterna. Medräknas samtliga fakulteter och högskolor finns det för närvarande omkring 20 000 studenter. Mot bakgrunden av det siffermaterial, som föreligger, samt med beaktande av de ökande ungdomskullarna, en väntad fortsatt expansion på

skolans område och olika rekryteringsfrämjande åtgärder torde man på 1960-talet kunna räkna med ett studentantal på minst 30 000 — omkring 1965 förmodligen betydligt högre.

För samhället är ett dylikt tillskott av kvalificerad arbetskraft ytterst värdefullt. Men det gäller också att så organisera och rusta upp våra universitet och högskolor, att de ökade studentkullarna verkligen kan tillvaras och ges den utbildning, som det moderna samhället är i behov av. Arbetsmarknadens efterfrågesida kommer här in i bilden. Vi har visserligen mot bakgrunden av den nuvarande bristen på akademiskt utbildad arbetskraft inom ett flertal arbetsområden en allmän föreställning om ett växande behov av sådan arbetskraft. Behåller det svenska samhället sitt progressiva drag, torde knappheten på kvalificerad arbetskraft bli bestående och vår förmåga att utnyttja våra arbetskraftstillgångar sättas på än hårdare prov. Men det räcker icke med enbart en allmän föreställning om utvecklingen på arbetsmarknaden. Arbetsmarknadsbilden är nämligen icke entydig inom olika arbetsområden, även om bristsituationen för närvarande är dominerande. Vid den av mig förordade utredningen bör de sakkunniga alltså i första hand på basis av arbetskraftsutredningens material, vilket inom kort torde komma att redovisas, och i andra hand på grundval av eget prognosmaterial söka utreda behovet av akademiskt utbildad arbetskraft inom olika yrkesområden. När det gäller att söka bedöma det framtida behovet av akademiskt utbildad arbetskraft kommer säkerligen de yrkesområden, vilkas arbetskraft utbildas vid de filosofiska fakulteterna och de tekniska högskolorna, att erbjuda de största svårigheterna. För en bedömning av de högre skolornas lärarbehov torde utredningen komma att ha tillgång till ett relativt tillförlitligt material. För en uppskattning av de filosofiska fakulteternas erforderliga utbildningskapacitet måste emellertid hänsyn även tagas till en rad andra yrkesområdens växande behov av humanistiskt, samhällsvetenskapligt och naturvetenskapligt utbildad arbetskraft. När det gäller anspråken på naturvetenskapligt och tekniskt utbildad arbetskraft torde de sakkunniga även böra uppmärksamma frågan om den faktiska begåvningsreserven av matematiskt och tekniskt inriktade personer.

De medicinska fakulteterna, karolinska mediko-kirurgiska institutet samt tandläkarhögskolorna torde icke böra särskilt behandlas av de sakkunniga. De juridiska och teologiska fakulteterna bör endast behandlas i det större organisatoriska universitetssammanhanget.

Av vad jag nu anfört torde framgå, att en av utredningens huvuduppgifter blir att söka klarlägga hur stor tillströmning av studenter våra universitet och högskolor kan påräkna under en nu överblickbar framtid samt hur stort samhällets behov av universitets- och högskoleutbildad arbetskraft kan väntas bli under samma period. På grundval av sådana överväganden bör de sakkunniga bedöma universitetens och högskolornas behov av personal, materiel och institutioner. Det gäller med andra ord att föreslå ramen för en universitets- och högskoleorganisation, som under det närmaste decenniet sannolikt måste öka sin utbildningskapacitet i en tidigare icke förutsedd utsträckning. Jag räknar däremot icke med att det i en långsiktplan skall bli möjligt — och det är ur här antydda synpunkter ej heller nödvändigt — att i detalj i ämne efter ämne framlägga förslag till förstärkning av personal, materiel m. m. De sakkunniga torde i stället böra föreslå allmänna regler och riktlinjer för bedömningen av olika ämnesgruppers och typännens behov av lärarkrafter och övrig personal, av materielanslag samt

av institutionsutrymmen ävensom undervisnings- och forskningsresurser i övrigt. Härvid torde i synnerhet relationen mellan antalet lärare och elever på olika stadier ingående böra undersökas under hänsynstagande till såväl undervisningens krav som de personella och ekonomiska resurser, vilka kan beräknas stå till förfogande.

Det synes vara överflödigt att särskilt understryka, att rekryteringsbasen för forskningstjänster och mer kvalificerade undervisningstjänster är smal. Den vetenskapligt högkvalificerade arbetskraften är och förblir synnerligen fåtalig, och det skulle vara verklighetsfrämmande att tro, att universitetens och högskolornas undervisningsproblem kan lösas enbart genom en utökning av antalet olika tjänster med ett bibehållande av den nuvarande organisationen. I stället måste enligt min mening personalens arbetsuppgifter differentieras och specialiseras i större utsträckning än nu med sikte i första hand på att lätta den många gånger betydande undervisnings- och examinationsbördan, som åvilar professorerna i vissa ämnen, till allvarligt förfång för forskningen. De sakkunniga bör därför ägna stor uppmärksamhet åt frågan om den mest rationella användningen av olika slags lärarkrafter och särskilt pröva det i den offentliga debatten framförda förslaget om tillskapandet av en ny typ av fast anställda lärare med undervisning som dominerande uppgift — närmast motsvarande de nuvarande pedagogiska universitetslektorerna.

Jag vill i detta sammanhang även erinra om att universitetskanslern föreslagit en särskild utredning av laboratorernas vid universiteten och vissa högskolor ställning och uppgifter, ävensom en översyn av gällande föreskrifter rörande de biträdande lärarna. Dessa utredningar torde böra utföras av de nu föreslagna sakkunniga.

En undersökning bör även ägnas den akademiska undervisningens organisationsproblem. Bland annat bör de åtgärder, som vidtagits i syfte att er hålla en rationell studieordning, motverkande tendenserna till hög studieavbrottsfrekvens och förlängda studietider, fullföljas och nya möjligheter prövas.

Universitetens och högskolornas undervisningsuppgifter måste alltid ses i sitt samband med forskningen. De akademiska läroanstalternas dubbla uppgift — forskning och undervisning — torde därför lämpligen bli den andra utgångspunkten för de sakkunnigas arbete. Utredningen bör bland annat söka ge svar på frågan, hur stor den nuvarande, totala forskningsvolymen är i verkligheten. Härvid avser jag givetvis även den synnerligen omfattande forskning, som bedrivs vid halvstatliga och enskilda fristående institut och laboratorier samt inom näringslivet och av olika organisationer. Man torde även böra belysa, i vilka former forskning av olika slag för närvarande bedrivs. På grundval av dessa undersökningar bör därefter under beaktande av våra statsfinansiella resurser en plan för de nödvändiga forskningsbehovens tillgodoseende uppgöras.

De sakkunniga bör vidare ägna särskild uppmärksamhet åt forskarrekruteringens och forskarutbildningens viktiga och speciella problem. Då de svenska universitetens och högskolornas organisation är uppbyggd för forskning och vetenskaplig undervisning och knappast för »yrkesutbildning» av alltför stora skaror studenter — vilket framförallt gäller de filosofiska fakulteterna — bör helt förutsättningslöst undersökas, på vilket sätt man genom en rationaliserad undervisning eller andra åtgärder kan bevara universitetens ursprungliga och alltjämt gällande dubbla uppgift. I detta samman-

hang bör prövas, om särskilda utbildningslinjer för unga forskare kan och bör tillskapas eller om i första hand professorernas undervisning mer eller mindre bör skiljas från den lägre och mer elementära undervisningen.

Universitetens och högskolornas lokalbehov måste i detalj inventeras och ett långsiktigt investeringsprogram läggas upp. Jag utgår ifrån att de sakkunniga för fullgörande av denna uppgift samarbetar med byggnadsstyrelsen. Otivvelaktigt är forskningens och den akademiska undervisningens lokalproblem det mest brännande men också det mest svårlösta, inte minst med hänsyn till de begränsade ekonomiska resurser vi måste räkna med. På grund av forskningsverksamhetens expansion och studentantalets kraftiga ökning har den ram vi under decennier rört oss inom blivit för trång — även relativt nya institutioner har hastigt blivit otillräckliga.

För att lösa de vetenskapliga institutionernas lokalfrågor synes det mig, som om problemet måste angripas från nya utgångspunkter och med ett nytt grepp. Vi måste komma bort från det vanemässiga tänkandet: ett ämne, en professor, en institution. Med ett snävt institutionstänkande hinner vi förmodligen aldrig bygga i kapp med den erforderliga utvecklingen. De sakkunniga bör därför pröva, hur en samverkan i fråga om institutionslokaler skall kunna sättas i system mellan professorer och forskare i olika ämnen och även tillhörande olika fakulteter och högskolor. De tekniska högskolorna har i här berörda avseende kommit längre än universiteten, men framför allt torde internationella erfarenheter böra utnyttjas.

1954 års riksdag har i skrivelse begärt utredning om anordnande av permanent undervisning i Göteborg i ämnena botanik, zoologi och kemi. Jag anser att denna fråga bör prövas av de nu föreslagna sakkunniga, vilka torde böra utreda hela spörsmålet om en naturvetenskaplig fakultet i Göteborg. Även där måste särskild uppmärksamhet ägnas lokalfrågorna, och jag föreställer mig då, att det borde finnas möjligheter att lösa en eventuell naturvetenskaplig fakultets lokalbehov i nära samverkan med den medicinska fakulteten och Chalmers tekniska högskola.

I ett den 29 juni 1957 avgivet betänkande om den akademiska undervisningen och om forskarrekruteringen (SOU 1957:24) har utredningen föreslagit vissa åtgärder för upprustning av universitet och högskolor.

Över betänkandet har utlåtanden avgivits av statskontoret, statistiska centralbyrån, vetenskapsakademien, kanslern för rikets universitet, styrelsen för farmaceutiska institutet, garantilånenämnden, överstyrelsen för de tekniska högskolorna, skolöverstyrelsen, överstyrelsen för yrkesutbildning, direktionen över gymnastiska centralinstitutet, medicinalstyrelsen, statens lönenämnd, humanistiska fondens nämnd, statens medicinska forskningsråd, statens naturvetenskapliga forskningsråd, statens samhälls- och rättsvetenskapliga forskningsråd, atomkommittén, jordbrukets forskningsråd, styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök, styrelsen för veterinärhögskolan, styrelsen för skogshögskolan och statens skogsforskningsinstitut, statens tekniska forskningsråd, direktionen för handelshögskolan i Stockholm, styrelsen för handelshögskolan i Göteborg, 1956 års jordbruks-högskoleutredning, 1956 års skogshögskole- och skogsforskningskommitté, Sveriges förenade studentkårer (SFS), Sveriges akademikers centralorgani-

sation (SACO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges industriförbund, svenska teknologföreningen, Sveriges konservativa studentförbund, Sveriges liberala studentförbund, Sveriges socialdemokratiska studentförbund, högerens ungdomsförbund, folkpartiets ungdomsförbund, svenska landsbygdens ungdomsförbund och dess studentförbund samt Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund. Universitetskanslern har överlämnat yttranden från vederbörande akademiska myndigheter vid honom underställda lärosäten. Till garantilänenämndens utlåtande har fogats yttranden från vederbörande statsstipendienämnder. Överstyrelsen för de tekniska högskolorna har överlämnat yttranden från lärarkollegierna vid tekniska högskolan i Stockholm och Chalmers tekniska högskola. Vid skolöverstyrelsens utlåtande har fogats yttrande från historielärarnas förening.

I betänkandet har utredningen i enlighet med sitt uppdrag först redovisat en del med statistikens hjälp företagna undersökningar rörande studieresultat och studietider inom de filosofiska fakulteterna. Mot bakgrunden härav har utredningen därefter framlagt förslag till en genomgripande reformering av den akademiska undervisningen. Vidare har utredningen redovisat vissa statistiska data beträffande forskarutbildningen och med utgångspunkt i dessa föreslagit en del åtgärder för att förbättra forskarutbildningen samt stimulera forskarrekyteringen.

Jag skall i det följande ge en översikt över utredningens förslag och remissinstansernas synpunkter samt slutligen till Kungl. Maj:ts prövning framställa de förslag, som synes mig påkallade. Vad remissvaren beträffar vill jag med hänsyn till dessas omfattning understryka, att jag kommer att uppehålla mig vid dem allenast i den utsträckning jag funnit lämpligt och erforderligt i förevarande sammanhang.

II. Bakgrunden till reformförslagen

1. Allmänna synpunkter

Utredningen

Såsom en bakgrund till de förslag, som utredningen avser att presentera, anger utredningen först, var den bedömer, att det blir nödvändigt att vidtaga åtgärder inom en snar framtid, för att samhällets och de studerandes berättigade krav på universitetsväsendet skall kunna tillgodoses. Utredningen ingår därvid på ett flertal olika spörsmål, om vilka utredningen anför i huvudsak följande.

Till en början skall i detta sammanhang beröras aktuella frågor rörande *akademikernas arbetsmarknad*. Denna omfattar drygt 50 000 personer, utbildade under de senaste fyrtio åren. För närvarande råder brist på praktiskt taget samtliga slag av akademiker. Anledningen härtill är i första hand, att efterfrågan stigit mycket snabbt det senaste decenniet. Utbudet av flertalet slag av akademiskt utbildad arbetskraft har visserligen också stigit men ej i takt med efterfrågan. Det ligger i sakens natur, att en hastigt ökad efterfrågan på akademiker måste leda till en omedelbar brist, såvida det i utgångsläget ej finns ett överskott. Anledningen härtill är, att det tar åtskilliga år att utbilda en akademiker. För tio år sedan rådde det i stort sett balans på den akademiska arbetsmarknaden, sedan 1930-talets akademikeröverskott lyckligt och väl hade sugits upp. När så efterkrigsperioden kom med en snabb teknisk utveckling, med fortsatt full sysselsättning och med en hastig expansion på skolväsendets område, steg efterfrågan i en takt som universitetens och högskolornas utbud av ny arbetskraft ej kunde täcka. Disproportionen mellan behov av och tillgång på ny arbetskraft har därefter tenderat att snarare öka än minska till följd av fortsatt stark efterfrågeökning. Det ökade antalet studerande vid universitet och högskolor under de senaste tio åren kommer dock att medföra ett kraftigt ökat utbud på den akademiska arbetsmarknaden under 1960-talet. Det är inte alls otänkbart, att antalet verksamma akademiker år 1965 blir mer än 70 000 mot drygt 50 000 år 1955.

Ett närmare studium av den akademiska arbetsmarknadens utbuds- och efterfrågesida gör det klart, att vissa förhållanden särskilt måste beaktas.

På *utbudssidan* tilldrar sig den ökade studentexaminationen till en början intresset. År 1946 avlades drygt 4 000 studentexamina vid de allmänbildande gymnasierna. Tio år senare, 1956, var denna siffra 6 500. Denna ökning är större än tillväxten av de årskullar, som dessa studenter tillhör. Procenten ungdomar som avlägger studentexamen växer med andra ord. Denna tillväxt i det relativa antalet personer som avlägger studentexamen ser inte ut att mattas.

Skulle man enbart räkna med att studentexaminationen stiger med födelsekullarna, d. v. s. att procenten som avlägger studentexamen förblir konstant och densamma som med ledning av uppgifter om antalet studerande i gymnasiets olika ringar kan förutses för år 1959, skulle år 1965 antalet studentexamina bli omkring 12 000. Det finns emellertid all anledning förmoda, att det relativa antalet studenter ökar även under kommande årtionde. Det är därför inte orealistiskt att räkna med att antalet studentexamina vid de

allmänbildande gymnasier år 1965 kommer att stiga till 14 000, vilket skulle betyda, att antalet studentexamina i procent av 20-åringarna skulle stiga från endast 4 procent år 1945 och sannolikt 9 procent år 1959 till 11 procent år 1965.

När man ser på studentexamenens inriktning, tilldrar sig till en början studenternas fördelning på linje i gymnasiet uppmärksamhet. Realstudenternas relativa andel av samtliga studenter har sedan mitten av 1940-talet sjunkit undan för undan. Sak samma gäller andelen realstudenter med studentbetyg i specialmatematik. Procenten studenter med betyg i specialmatematik var i mitten av 1940-talet ca 25 och är nu blott ca 15. Även om 1958 en viss ökning av procenten studenter med specialmatematik är att förvänta, ger utvecklingen anledning till oro med hänsyn till tendenserna på efterfrågesidan. Resultaten av en undersökning om skilda slag av utbildningsreserver, som utredningen låtit utföra, är emellertid sådana, att man bör kunna räkna med att det ej finns några begåvningsmässiga hinder för en väsentlig relativ ökning av andelen realstudenter.

Könsfördelningen bland de nyblivna studenterna har även förändrats på ett sätt, som är värt att uppmärksamma. Andelen kvinnor bland studenterna har vuxit i jämn takt. Man har anledning vänta, att om några år lika många kvinnor som män avlägger studentexamen vid de allmänbildande gymnasier. Med hänsyn till den traditionellt mycket olika inriktningen av verksamheten efter avlagd studentexamen bland män och bland kvinnor måste denna utveckling beaktas vid bedömningen av tendenserna på arbetsmarknadens utbudssida.

Av studenterna har under årens lopp ett ganska varierande relativt antal påbörjat akademiska studier. På senare år har emellertid andelen studenter, som börjat akademiska studier, ökat påfallande starkt. Numera torde inemot tre fjärdedelar påbörja akademiska studier mot blott två tredjedelar för ett decennium sedan. Denna förändring bidrar vid sidan av andra förhållanden till att förklara den starka ökningen under efterkrigsåren av antalet nybörjare vid universitet och högskolor. Det ökade antalet studerande vid universitet och högskolor förklaras till en mindre del dessutom därav att ett växande såväl absolut som relativt antal personer utan studentexamen från de allmänbildande gymnasier — examinerade från tekniska gymnasier, handlungymnasier m. fl. — nu påbörjar akademiska studier. Bland dem som läsåret 1954/55 för första gången inskrevs vid universitet och högskolor var inte mindre än 14 procent personer, som ej avlagt studentexamen vid allmänbildande gymnasium.

Antalet studerande vid universitet och högskolor har ökat starkt under efterkrigsperioden. År 1946 var sålunda blott ca 14 000 personer registrerade som studerande vid universitet och högskolor. År 1956 var motsvarande siffra 24 000. Nyss har nämnts några orsaker till att ökningen av antalet studerande vid universitet och högskolor varit starkare än ökningen av antalet studentexamina.

I fråga om tillströmningen till de akademiska utbildningsbanorna påfordrar den mycket starka ansvallningen av de humanistiska fakulteterna särskild uppmärksamhet. På de senaste tio åren har antalet studerande vid de humanistiska fakulteterna stigit i absoluta tal räknat från 3 600 år 1946 till 9 500 år 1956. Även relativt sett innebär detta en ökning: från 26 procent år 1946 till 40 procent år 1956. Den relativa ökningen av de humanistiska fakulteterna motsvaras i första hand av en relativ minskning för de juridiska

och teologiska fakulteternas del. För de senare har dock de allra sista åren betytt en förändring, sammanhängande bland annat med tillkomsten av en ny utbildningsgång för teologer. Övriga akademiska utbildningsvägar har i stort sett haft en oförändrad relativ andel av det totala antalet universitets- och högskolestuderande, vilket i absoluta tal betyder en ökning av antalet studerande vid dessa utbildningslinjer med omkring 50 procent på de senaste tio åren.

Effektiviteten i de akademiska studierna är för närvarande mycket ojämn. Vid de filosofiska fakulteterna är antalet personer som aldrig avlägger examen skrämmande stort, även bortsett från inskrivna utan examensplaner, och de som avlägger examen använder betydligt längre tid än som räknas med i examensstadgan. Effektiviteten i utbildningen vid de filosofiska fakulteterna är så låg, att trots att antalet nybörjare vid dessa fakulteter är ungefär 60 procent högre än antalet nybörjare vid fackhögskolorna, det årliga antalet examinerade (med grundexamen) vid de filosofiska fakulteterna är lägre än vid de nämnda högskolorna. Det är alldeles uppenbart, att både ur individens och ur samhällets synpunkt krafttag erfordras för att höja dessa studiers effektivitet. Härom framlägges även förslag i föreliggande betänkande.

Om studentantalet ökar och om övergången till akademiska studier förblir på samma höga nivå som för närvarande, kommer antalet studerande vid universiteten och högskolorna att mot slutet av 1960-talet vara betydligt högre än 40 000. Det bör emellertid i detta sammanhang erinras om att totalantalet studerande vid universitet och högskolor i hög grad är beroende av hur länge de studerande är inskrivna vid universiteten och högskolorna. Skulle t. ex. en minskning av studietiderna i de filosofiska fakulteterna kunna komma till stånd under det närmaste årtiondet tack vare universitetsutredningens förslag i detta betänkande, kan det komma att verka sänkande på antalet studerande. Vidare påverkar de studerandes relativa fördelning på skilda fakulteter och högskolor storleken av totalantalet studerande inom hela universitets- och högskoleväsendet. Om t. ex. under 1960-talet ökningen i antalet studerande vid de humanistiska fakulteterna skulle dämpas till förmån för en ökning vid de tekniska högskolorna, vid handelshögskolorna och vid nya typer av högskolor med en relativt kort utbildningstid, får detta stor betydelse för totalsiffrorna över antalet studerande. Prognoser över totalantalet studerande vid universitet och högskolor är därför synnerligen vanskliga att utföra, särskilt för en period, under vilken man kan förvänta en kraftig expansion av gymnasiet, stora förändringar i fråga om undervisningen samt stora förskjutningar i efterfrågans inriktning.

Emellertid måste man bilda sig en uppfattning om totalantalet studerande med tanke på planeringen i stort samt på sådana frågor som berör studentbostäder och stipendier.

På den akademiska arbetsmarknadens *efterfrågesida* är det två stora problem som kommer att stå i förgrunden under kommande år. Det första gäller, hur den stigande efterfrågan på tekniskt utbildad arbetskraft lämpligast och snabbast skall kunna tillgodoses.

Stora ansträngningar görs för närvarande för att öka utbildningskapaciteten vid de tekniska högskolorna. Sedan 1955 har de två tekniska högskolorna ökat sin intagning i en omfattning, som motsvarar nyintagningen vid en nystartad medelstor teknisk högskola. Inom Sveriges Industriförbund har en särskild teknikerkommitté i samarbete med universitetsutredningen

gjort en stort upplagd prognosberäkning av behovet av olika slag av ingenjörer och tekniker inom hela näringslivet och inom offentlig verksamhet. Bland annat på basis av denna prognos kommer utredningen att bedöma om det trots de två tekniska högskolornas starka expansion de sista åren blir nödvändigt att inrätta ytterligare tekniska utbildningsanstalter på högsta nivå. Ett stort problem i det sammanhanget är, om man nu skall skapa nya typer av tekniskt utbildad arbetskraft. Därvid har bland annat uppmärksamhet riktats mot en typ av ingenjörer med mer kunskaper i merkantila ämnen. Förslag har framlagts om utbildning av en ny typ av civilingenjörer med betydande merkantila kunskaper, kallade ekonomingenjörer. Vidare har från representanter för universitetens naturvetenskapliga fakulteter väckts förslag om utbildning vid universiteten av en ny typ av tekniker på civilingenjörsnivå. Inom utredningen har dessutom preliminärt diskuterats inrättandet av nya, tekniskt och ekonomiskt inriktade läroanstalter — förslagsvis kallade industrihögskolor — för en ny typ av akademisk utbildning, något kortare än den civilingenjörerna har.

Det andra stora problemet i diskussionen om den akademiska arbetsmarknadens efterfrågesida gäller lärarna. För närvarande råder allmän brist på läroverkslärare. Dock är det alldeles klart, att bristen på lärare i naturvetenskapliga ämnen kommer att bli svårare att täcka än bristen på lärare i humanistiska ämnen. I denna avsaknad av jämvikt i bristsituationen ligger allvarliga och vittförgrenade problem inneslutna, vilka måste ägnas stor uppmärksamhet. Universitetsutredningen har därför låtit verkställa en omfattande undersökning för att få ett mer tillförlitligt material än som hittills föreligger för att bedöma behovet av lärare i skilda ämnen vid läroverken.

Behovet av undervisning vid universiteten och högskolorna kommer, räknat i antalet undervisningstimmar, att öka enormt, om man skall kunna intensifiera undervisningen för de växande studentkullarna. Behovet av akademiska lärare kommer under sådana förhållanden att öka högst väsentligt. Det är dock ej på något vis självklart, vilka typer av lärare som därvid kommer att behöva öka mest. I föreliggande betänkande ägnas stort utrymme åt att lösa den frågan. Parallellt med och som en grundval för undervisningen bedrivs forskning vid universitet och högskolor. Universiteten och högskolorna måste självfallet bibehålla sin ställning som våra viktigaste forsknings- och forskarutbildningscentra. Men det betyder, att en väsentlig ökning i universitets- och högskoleväsendets forsknings- och forskarutbildningsresurser måste åstadkommas. Detta kräver ett ökat antal högkompetenta forskare och forskarhandledare.

Förändringarna i tillgång och efterfrågan på tekniker, lärare och alla andra akademikergrupper måste under de kommande åren bli föremål för växande uppmärksamhet. De prognoser som gjorts och nu görs måste revideras med jämna mellanrum, då förutsättningarna för prognosberäkningarna i fråga om såväl tillgångs- som efterfrågesidan ständigt kommer att ändras. Både för den studerande ungdomen och för samhället är det nödvändigt att öka och fördjupa detta omfattande, svåra och känsliga prognosarbete.

För att ett dylikt prognosarbete skall få avsedd verkan, är det emellertid nödvändigt, att även studie- och yrkesrådgivningen på alla stadier förbättras och utbygges. De organ som handhar denna verksamhet, liksom de organ som handhar prognosverksamheten är, trots den upp- och utbyggnad

som ägt rum de senaste åren, ej tillräckligt rustade för att möta den situation vi står inför på den akademiska arbetsmarknaden.

En huvudfråga som utredningen har att taga ställning till gäller *forskningens villkor*. Förut har antytts vissa problem i fråga om den mest kvalificerade forskningspersonalen inom universitetsväsendet. På personalsidan måste emellertid även frågan om hjälppersonalen tas upp till behandling. Det gäller biträden såväl med som utan akademiska kvalifikationer. Därtill kommer frågor rörande materiel, reseanslag m. m.

En viktig fråga, som utredningen ägnar stor uppmärksamhet, är de statliga forskningsrådets ställning. Rådsorganisationen är förhållandevis ung. Samtliga forskningsråd har tillkommit efter sista världskrigets slut. Från början hade flertalet av dem till uppgift att förvalta en rörlig reserv av medel för forskning. Rådets medel skulle snabbt kunna sättas in för att starta eller stödja forskningsprojekt, som ej kunde avvakta den långsammare behandling av anslagsfrågorna, som den ordinarie petitavägen nödvändigtvis erfordrar. Emellertid har råden efter hand kommit att spela en betydligt större roll än som kanske ursprungligen var tänkt. Under den period av allt snabbare utveckling som forskningen, särskilt den medicinska, den naturvetenskapliga och den tekniska, nu genomgår, spelar råden en alltmer framträdande roll som koordinerande och initiativtagande organ. På det internationella planet har forskningsråden fått en framträdande ställning som företrädare för grundforskningen i vårt land.

Denna utveckling kräver en översyn av rådets ställning, såväl reellt som organisatoriskt.

Storleken av de totala anslag, som gått och i framtiden bör gå till forskning, bedömer utredningen på basis av en omfattande inventering av forskningsinsatserna i offentlig och privat regi. Undersökningen har gällt dels hur stor personal som hösten 1955 var sysselsatt med forskning, och hur denna personal var sammansatt med hänsyn till ålder, utbildning m. m., dels vilka medel som under år 1955 förbrukades för forskningsändamål samt från vilka källor dessa medel kommit. Inventeringen visar, att det är mycket stora belopp som inom och utom universitetsväsendet satsas på grundforskning och tillämpad forskning. Inte minst gäller detta industrin. Med utgångspunkt från dessa siffror och utifrån bedömningar av våra samlade resursers utveckling förbereder utredningen en plan för hur stora de samlade forskningsinsatserna bör bli under kommande årtionde, om vi skall kunna hålla och stärka vår ställning på forskningens område.

Det skulle vara naturligt att i sammanhang med forskningens villkor, vilka kommer att behandlas i ett senare betänkande, även behandla frågor rörande utbildningen av forskare och rekryteringen till denna utbildning. Det står emellertid redan nu fullt klart, att omedelbara åtgärder är nödvändiga för att främja rekryteringen till den högre universitetsutbildningen. Med hänsyn härtill har utredningen funnit det nödvändigt att redan i föreliggande betänkande ta upp till behandling väsentliga delar av de problem, som gäller universitetsutbildningen på högstadiet och rekryteringen till denna utbildning.

Vad så beträffar den akademiska *undervisningen på magisterstadiet* (och motsvarande) kan utredningen i detta inledningsavsnitt fatta sig kort, emedan, som nyss nämndes, redan i föreliggande betänkande framläggs förslag om hur denna undervisning lämpligen bör förbättras. Förslaget gäller de filosofiska fakulteterna, vilkas undervisning på lågstadiet är i behov av en

omedelbar reformering. Huvudanledningen till att utredningen i sitt första betänkande främst tar upp till behandling de filosofiska fakulteternas undervisningsfrågor är, att den ökning i tillströmningen till högre studier som är att förvänta de allra närmaste åren i första hand torde beröra de ospärrade filosofiska fakulteterna. Trots att en del fackhögskolor fått ökad kapacitet, har man att räkna med att det kan bli de filosofiska fakulteterna som får ta emot en växande andel av det stigande antalet nytutexaminerade studenter. Förslaget innebär dessutom vissa administrativa förändringar i syfte att förenkla statsmakternas och universitetsmyndigheternas behandling av anslagsfrågorna.

På undervisningens område har utredningen emellertid redan tidigare tagit initiativet till en omedelbar förbättring av undervisningsstandarden i de ur såväl skolans som forskningens och näringslivets synpunkt centrala ämnena matematik, teoretisk fysik med mekanik, fysik och kemi genom förslag till väsentliga förstärkningar av anslagen till såväl lärare som till undervisningsmateriel i dessa ämnen.

Under läsåret 1955/56 hade undervisning i matematik igångsatts vid Göteborgs universitet. Utredningen fann det vara synnerligen angeläget att redan hösten 1956 möjligheter skapades för dessa matematikstuderande till fortsatt utbildning i ämnena fysik, teoretisk fysik med mekanik och kemi. Då det var uteslutet att vid Göteborgs universitet omedelbart ordna undervisning i laborationsämnena fysik och kemi upptog utredningen förhandlingar med representanter för Chalmers tekniska högskola rörande möjligheterna att i denna högskolas lokaler och med dess lärarkrafter ordna en utbildning i mekanik och fysik för universitetsstuderande. Dessa förhandlingar ledde till att under vintern 1956 ett förslag kunde framläggas om undervisning vid Chalmers tekniska högskola i fysik och teoretisk fysik med mekanik för universitetsstuderande från och med hösten 1956. Förslaget genomfördes och nästa steg blev att ett år senare, vintern 1957, även framlägga förslag om kemiundervisning vid Chalmers tekniska högskola för universitetsstuderande, vilket förslag sedermera godtagits av regering och riksdag. Därmed har för studerande vid Göteborgs universitet möjliggjorts undervisning på magisterstadiet i ämnena matematik, fysik, teoretisk fysik med mekanik samt kemi.

Utredningen kommer senare att överväga förslag om uppbyggandet av *en matematisk-naturvetenskaplig fakultet vid Göteborgs universitet*. Därvid kommer utredningen att bland annat pröva, om det nu på försök inledda samarbetet mellan Göteborgs universitet och Chalmers tekniska högskola har givit sådana resultat, att det finns anledning fortsätta på denna samarbetsväg, ett problem som inte enbart gäller undervisningskostnader och ett rationellt utnyttjande av knappa tillgångar på lokaler och lärare utan som även har en universitetsadministrativ sida.

Frågan om en fullständig matematisk-naturvetenskaplig fakultet vid Göteborgs universitet kommer att av utredningen prövas tillsammans med frågan om behovet av nya fakulteter och högskolor, vilket kommer att ske mot bakgrund av utredningens bedömningar av tendenserna på den akademiska arbetsmarknadens tillgångs- och efterfrågesida. Därvid kommer frågan om en utbyggnad av *den akademiska undervisningen i Norrland* att bli en av de centrala. Genom påbörjande av tandläkarutbildning i Umeå men främst genom beslutet av 1957 års riksdag om medicinsk forskning och undervisning i Norrland har ett stort steg tagits i den riktningen.

Byggnadsfrågorna ägnar utredningen stor uppmärksamhet. Redan från början stod det klart, att investeringarnas storlek för universitetssektorn måste höjas högst avsevärt. På anmodan av chefen för ecklesiastikdepartementet framlade utredningen till 1955 års långtidsutredning i början av år 1956 en preliminär plan för investeringarnas storlek under perioden 1955—65. Universitetsutredningen räknade med att inemot 400 miljoner kronor (1955 års kostnadsnivå) måste investeras i byggnader för universitetsväsendet fram till 1965.

Utredningen bedriver sitt arbete rörande investeringarnas omfattning och fördelning på skilda fakulteter och högskolor i nära samarbete med byggnadsstyrelsen och med utredningen rörande fortsatt upprustning av Stockholms högskola.

I samband med framläggandet av den preliminära investeringsplanen gjorde utredningen en beräkning, att summan av investeringarna i *bostäder för studenter och lärare* måste utgöra 30 miljoner kronor per år fram till 1965. Utredningen framförde sedermera till Kungl. Maj:t synpunkter på hur ett ökat studentbostadsbyggande snabbt skulle komma till stånd.

Av de problem, som utredningen har sig förelagda, återstår att i denna översikt nämna de *universitetsadministrativa frågorna*. Administrationen av en verksamhet måste givetvis anpassas efter skiftningar i verksamhetens art. Det faller sig naturligtast att först sedan problemen av real natur blivit färdigdiskuterade mer systematiskt taga upp till behandling frågan om universitetens och högskolornas administration. Som framgått av redogörelsen för de förslag, som redan lagts fram, och som kommer att framgå av de i föreliggande betänkande framlagda förslagen, måste universitetsväsendets administration i flera avseenden komma att beröras vid en reformering av universitetsväsendet, detta såväl vad beträffar arbetets omfattning som i fråga om arbetets fördelning på skilda instanser. Utredningen har därför som sista punkt på sitt arbetsprogram frågan om universitetens och högskolornas ställning i organisatoriskt och administrativt avseende, varvid såväl frågan om kanslersämbetets och motsvarande organs ställning och uppgifter som frågor om den interna administrationen vid universitet och högskolor kommer att beröras.

Y t t r a n d e n

Ett flertal av de myndigheter och organisationer som yttrat sig över utredningens betänkande har gjort en del mer allmänna påpekanden, dels med anledning av utredningens inledande översikt av aktulla problem inom det högre undervisningsväsendet och därmed sammanhängande frågor, dels med anledning av att utredningen i sitt första betänkande endast framlagt förslag på vissa områden.

Statskontoret uttalar bland annat följande.

Statskontoret delar givetvis utredningens uppfattning, att den undervisning, som meddelas vid universitet och fackhögskolor, bör vara ändamålsenligt utformad. Fritt tillträde i största möjliga utsträckning synes även ur skilda synpunkter vara eftersträfvansvärt. Detta lär emellertid icke endast böra gälla universitetet utan även fackhögskolorna. Vid dessa, liksom för vissa delar av universitetsutbildningen, har man emellertid av huvudsakligen ekonomiska skäl — men även i viss utsträckning av brist på lärarkrafter

— varit tvungen att begränsa elevtillströmningen. I och för sig vore det givetvis såväl ur den fria forskningens synpunkt som i betraktande av föreliggande läkar- och teknikerbrist högst önskvärt att medgiva fritt tillträde till den högre undervisningen inom dessa områden. Större skäl lär otvivelaktigt föreligga för en ökning av utbildningsresurserna för nyssnämnda akademikergrupper än för åtskilliga ämnesgrupper inom de filosofiska fakulteterna. Avgörande för ett ställningstagande rörande omfattningen av den akademiska undervisningen vid universiteten liksom vid fackhögskolorna måste emellertid vara — förutom behovet av akademiker inom skilda områden och tillgången å lärarkrafter — samhällets ekonomiska resurser. Ämbetsverket understryker vidare bland annat att ett ståndpunktstagande till undervisningsresursernas utbyggnad nödvändigtvis måste bygga på det förutsebara behovet av arbetskraft.

Enligt *kanslerns* uppfattning är frågan om spärr av fundamental betydelse för hela uppläggningsen av den akademiska undervisningen. Därest man intager ståndpunkten att tillträdet till de filosofiska fakulteterna bör vara i princip fritt för alla som är formellt behöriga att studera vid dessa fakulteter, måste man enligt kanslern samtidigt acceptera de konsekvenser detta medför. Frågan om spärr hänger enligt kanslerns mening i allra högsta grad ihop även med lokalfrågorna. Denna sin uppfattning utvecklar kanslern på följande sätt.

Skall, såsom universitetsutredningen synes utgå ifrån, tillträdet till de filosofiska fakulteterna vara i princip fritt, kommer nämligen på grund av den alltmer ökande tillströmningen av studenter även dessa fakulteter — om man icke samtidigt hela tiden lyckas bygga ikapp det ständigt växande lokalbehovet, vilket under nuvarande förhållanden synes mindre sannolikt — att automatiskt av omständigheternas makt och utan att särskilda beslut därom fattas bli förvandlade till spärrade utbildningsanstalter. I ett sådant läge kan det komma att synas rimligare att — efter övervägande av frågan i hela dess vidd — fastställa bestämda regler för tillträdet till vissa ämnen i stället för att överlämna åt olika — ofta slumpvis betingade — lokalhämmande faktorer att införa faktiska dylika spärrar.

Vid en fri intagning till de filosofiska fakulteterna kommer, anför kanslern vidare — liksom i viss utsträckning redan nu är fallet — att finnas ett visst antal studenter som uppenbarligen saknar fallenhet för akademiska studier. En ökning av studentantalet kommer att medföra att antalet studenter med låga studentbetyg samtidigt ökar i minst motsvarande omfattning. De utav utredningen redovisade undersökningarna — lika väl som tidigare företagna sådana — har tämligen otvetydigt visat på »en generell sett ganska obeveklig korrelation mellan studentbetyg och framgång i högre studier». På grund härav anser kanslern, att man har befogad anledning förmoda, att en ökad tillströmning av studenter med låga studentbetyg kommer — även vid en kraftig upprustning av undervisningsresurserna — att leda till ett ökat antal studieavbrott och till en relativ förlängning av studietiden. Fara för att dessa omständigheter kan tagas till intäkt för krav på sänkning av kursfordringarna föreligger också, framhåller kanslern. Även

från andra utgångspunkter bör man enligt kanslerns mening bedöma frågan om spärr. Man måste sålunda här ovillkorligen taga upp problemet även ur arbetsmarknadspolitiska aspekter. Vidare måste enligt kanslerns åsikt en grundlig och allsidig utredning av vårt samhälles behov av akademiskt utbildad arbetskraft snarast framläggas.

Kanslern är ense med utredningen om att en snabb och smidig anpassning måste ske av våra universitet och högskolor till samhällets stigande behov av högt kvalificerad arbetskraft. Denna anpassning får dock ej för de filosofiska fakulteternas del ske, framhåller kanslern, i den formen att ett ständigt stigande antal studenter utan vidare tas emot och erbjudes en utbildning, vilken — med undantag för den särskilda lärarutbildningen — icke är särskilt avpassad efter arbetsmarknadens efterfrågesida i dess olika schatteringar. Den akademiska utbildningen — särskilt vid de filosofiska fakulteterna — måste enligt kanslerns uppfattning sättas in i ett större sammanhang, varvid sambandet mellan akademiska och övriga utbildningsvägar beaktas. Särskilda utredningar måste vidare — i likhet med vad som redan i viss begränsad omfattning skett, exempelvis i fråga om den psykologiska utbildningen och forskningen (SOU 1955: 11) — komma till stånd på en lång rad områden för att klarlägga innehållet och omfattningen av den utbildning som behövs för olika verksamhetsområden med behov av kvalificerad arbetskraft. Man bör vidare, understryker kanslern avslutningsvis, undersöka, huruvida inom ramen för nu gällande examensbestämmelser särskilda önskemål om akademisk utbildning kan tillgodoses avseende vissa speciella yrkesområden.

Lärarkollegiet vid tekniska högskolan anför i huvudsak följande.

När nu lärarkollegiet tillstyrker utredningens förslag rörande förstärkningen av den akademiska undervisningen mot bakgrunden av att skyndsamma åtgärder är påkallade, sker detta under den förutsättningen att de föreslagna åtgärderna kommer att betraktas som ett första led i en efter enhetliga normer kommande förstärkning av utbildnings- och forskningsmöjligheterna vid landets samtliga högre utbildningsanstalter — icke minst vid de tekniska högskolorna — särskilt som den genom teknikens insatser möjliga produktionsökningen i realiteten är en förutsättning för förslagets genomförande.

Lärarkollegiet vid Chalmers tekniska högskola utgår från att efterfrågan på tekniker kommer att växa och bör växa. Kollegiet fruktar däremot att framtida sysselsättningsproblem kan befaras i fråga om lärare i humanistiska ämnen och reser mot bakgrunden härav invändningar emot utredningens begränsning av upprustningsprogrammet till de filosofiska fakulteterna.

Styrelsen för lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök samt *lärarkollegiet vid lantbrukshögskolan* yttrar:

Universitetsutredningen framhåller att de humanistiska fakulteternas andel av de studerande vid universitet och högskolor vuxit under senare tid. Den synes utgå ifrån att denna tendens kommer att fortsätta parallellt med den betydande ökning av totala antalet nyinskrivna studenter, som är att vänta. Om samtidigt härmed en kraftig effektivisering av undervisningen leder till en avsevärd höjning av examinationsprocenten blir uppenbarligen resultatet en synnerligen kraftig ökning av antalet årligen utexaminerade med humanistisk utbildning. Det förefaller osannolikt att dessa i längden skall kunna beredas sysselsättning. Samtidigt kommer av allt att döma bristen på personer med teknisk och naturvetenskaplig utbildning att fortsätta. Detta skulle vara en utomordentligt olycklig utveckling som måste motverkas med kraftiga åtgärder både på skolans och den högre undervisnings område.

Statens tekniska forskningsråd anmäler betänkligheter mot att utredningen gett den högre tekniska undervisningen och forskningen en enligt rådets uppfattning närmast undanskymd ställning. Samhället måste enligt rådets åsikt vara berett att ställa allt fler kunniga tekniker och allt mer djuplodande forskningsresultat till näringslivets förfogande.

Statens naturvetenskapliga forskningsråd vill understryka allvaret i utredningens påpekande, »att omedelbara åtgärder är nödvändiga för att främja rekryteringen till den högre universitetsutbildningen». Rådet har den uppfattningen, att behovet av personal med naturvetenskaplig utbildning (däri inräknat medicinare, tekniker och liknande) under den kommande tiden blir så stort, att vårt land av ren självbevaringsdrift måste tillse att de ungdomar som har intresse och är lämpade för en sådan utbildning också kan få en sådan. Det synes enligt rådet ofrånkomligt att i en framtid samhället bättre än hittills planerar för den högre utbildningen, eftersom med visshet kan förutses, att under kommande tider ett lands välstånd i än högre grad kommer att vara beroende av tillräcklig tillgång på personal med sådan utbildning.

Atomkommittén anför bland annat följande.

Det forskningsarbete, som bedrivs med medel från atomkommittén, försiggår i främsta rummet vid universitet och högskolor. Det är därför ur kommitténs synpunkt av största vikt att en kontinuerlig uppbyggnad av dessa läroanstalters resurser i avseende på lokaler, personal och allmän utrustning sker. Det nu framlagda förslaget får ses som ett led i en sådan upp- rustning.

Skolöverstyrelsen vill först starkt understryka vikten av att alla de åtgärder vidtages, som är möjliga för att stimulera akademikerutbildningen och förkorta studietiden. Vad utredningen i sitt betänkande föreslagit såväl för en upprustning av den grundläggande utbildningen som för en intensifiering av forskarutbildningen synes ägnat att ge möjligheter till en sådan ökning av utbildningskapaciteten, som i dagens läge framstår som ound-

gängligen nödvändig. Inför den kraftiga expansion av skolväsendet, som för närvarande pågår, och inför utbyggnaden av enhetsskolan och gymnasiestadiet kommer skolundervisningen att kräva lärare i väsentligt större utsträckning än tidigare. Sedan flera år kämpar skolväsendet med en betydande brist på lärare i läroämnena, främst i de naturvetenskapliga ämnena. Överstyrelsen vill därför kraftigt understryka vad utredningen anfört om nödvändigheten av att en upprustning kommer snabbt.

Överstyrelsen för yrkesutbildning framhåller, att det får anses såsom synnerligen angeläget att snabba åtgärder vidtages för att tillförsäkra den akademiska utbildningen ökade resurser och att man härvid särskilt syftar till att öka och effektivera utbildningen inom den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i huvudsaklig överensstämmelse med utredningens förslag. Överstyrelsen understryker därvid främst behovet av en kvalitativt och kvantitativt förbättrad rekrytering av lärare för de tekniska läroverken och tekniska skolor på lägre stadier.

Sveriges förenade studentkårer delar helt utredningens slutsats att en realistisk och varaktig upprustning av de fria fakulteterna måste komma till stånd. SFS tillstyrker de principer som ligger bakom utredningens förslag och anser dem tillfredsställande såsom utgångspunkt för en varaktig och värdebeständig universitetsreform. SFS understryker vidare vikten av att principen om fritt tillträde till de filosofiska fakulteterna upprätthålles. Vidare anför SFS bland annat följande.

Den nuvarande undervisningen vid landets universitet präglas i alltför hög grad av en gången tids anspråk och förhållanden. Över hela vår värld sker f. n. en omvärdering av undervisningens och forskningens betydelse, vars praktiska följder blivit att snart sagt alla nationer anstränger sina resurser till det yttersta för att göra större investeringar i utbildningsväsende och vetenskaplig forskning. Skall vårt land även i fortsättningen kunna följa med i den kulturella, tekniska och merkantila frammarschen krävs en beslutsam vilja att på bästa sätt utnyttja våra personella och ekonomiska resurser. De närmaste åren kommer de svenska gymnasierna att i kraftigt stegrad tempo öka studentexamensfrekvensen. Likaväl som samhället måste ha intresse av att tillvarata begåvningarna inom de allt större ungdomskullarna, likaväl måste det vara samhällets plikt att tillgodse dessa kullars studieambitioner.

I det moderna samhället har kraven på våra möjligheter kunnat vägas mot varandra i en lugn atmosfär. Trygghetens och den fredliga vardagens behov har kommit i förgrunden, och våra strävanden därvidlag har lett till framsteg, som inte står något lands efter. Men vårt undervisningssystem är uppenbarligen försummat. Den elementära, för alla gemensamma grundutbildningen omprövas nu. Om detaljutformningen och tolkningen av de erfarenheter som redan vunnits på experimentens väg råder måhända delade meningar, men alla är ense om, att samhället här skall påtaga sig en väsentligt större utgiftsbörda än tidigare. Det vore orimligt, om den högre under-

visningen härvid glömdes bort. Om inte utvecklingen skall stagnera, måste den ställa stora krav inte bara på tekniska och naturvetenskapliga framsteg, utan också på våra humanistiska och samhällsvetenskapliga insikter. En eftersläpning inom den högre undervisningen kommer alltid att utgöra ett svårt hinder för utvecklingen, och följderna kommer snart att ge sig tillkänna på samhällslivets alla områden.

SACO finner utredningens betänkande mycket förtjänstfullt och kan i huvudsak ansluta sig till de däri framförda förslagen. Särskilt understyrker SACO vikten av att undervisningsresurserna snabbt förstärkes och i fortsättningen automatiskt anpassas efter studentantalet, av att universiteten erhåller en mera fast lärarstab och av att därför lämpade studenter stimuleras att undergå forskarutbildning. Med tanke på hur klart betydelsen för hela samhället av vetenskaplig forskning och undervisning ådagalagts, kan man enligt SACO konstatera att få investeringar lönar sig bättre än de som avser forskning och utbildning. Ett förverkligande av förslagen skulle, anför SACO vidare, lägga en grund för den ytterligare förstärkning av universiteten och högskolorna som är erforderlig. De uppställda principerna måste enligt SACO i tillämpliga delar överföras även på andra fakulteter och högskolor. Samtidigt måste, mot bakgrund av en omfattande prognos över den akademiska arbetsmarknadens efterfråge- och tillgångssidor, ett mera långsiktigt planeringsarbete komma till stånd och därjämte utredningens arbetsprogram rörande i detta betänkande ej behandlade akuta problem fullföljas. Allt detta gör enligt SACO problemet om en ändrad fördelning av de samhälleliga resurserna, så att en större del kommer forskningen och utbildningen till del, brännande aktuellt.

TCO understryker, att en utbyggnad av universiteten med tillräckliga resurser för studier och forskning utgör en förutsättning för samhällets materiella och kulturella förkovran, och hälsar därför med tillfredsställelse universitetsutredningens förslag, vilkas förverkligande kommer att innebära en viktig etapp i arbetet på en genomgripande universitetsreform.

Svenska teknologföreningen uttalar farhågor för att den föreslagna automatiken vid tilldelning av medel för lärarkrafter, innebärande att denna tilldelning skulle göras beroende av antalet studenter vid respektive avdelning, kan komma att bli ogynnsam för de spärrade fackhögskolorna. Följden härav kan bli en överproduktion inom områden, där man kan förutse vissa sysselsättningsproblem, på bekostnad av områden, där det för hela vår välbefinnande utveckling är väsentligt att få så många som möjligt utbildade.

Sveriges konservativa studentförbund konstaterar med tillfredsställelse att utredningen funnit en lösning på problemet om upprustning av universiteten genom en automatisk anpassning av undervisningen till antalet elever. Förbundet tillstyrker i stort utredningens förslag.

Sveriges liberala studentförbund konstaterar att undervisningssituationen särskilt vid de ospärrade filosofiska fakulteterna nu är i det närmaste kata-

strofal. Förbundet finner det därför acceptabelt, att utredningen tagit upp blott de filosofiska fakulteternas problem i föreliggande betänkande. Förbundet framhåller avslutningsvis, att — ehuru vissa kritiska synpunkter torde kunna anläggas på en del punkter i utredningens förslag — förbundet betraktar ett genomförande av ifrågavarande förslag som ytterst angeläget.

Svenska landsbygdens ungdomsförbund och dess *studentförbund* uttalar i sitt gemensamma yttrande tillfredsställelse med utredningens förslag. Ett förverkligande av dessa skulle onekligen leda till ett betydande uppsving.

Sveriges socialdemokratiska studentförbund uttalar bland annat följande.

Förbundet vill energiskt avvisa tanken på ett spärrat tillträde till universitet och högskolor och anser dylika tankegångar bygga på en förlegad uppfattning om universitetens plats i samhället. Dels finner vi det vara högst tvivelaktigt om en någorlunda rättvis spärr kan konstrueras. Dels anser vi att den rådande inställningen till universitetens uppgifter som yrkesutbildningsanstalter i väsentlig mån måste omformas och dessa anstalter göras skickade att bilda underlag för även annan yrkesutbildning än den hittills avsedda. Även om vi således är medvetna om att ett arbetskraftöverskott kanske kan uppstå inom traditionella humanistiska yrkesområden, anser vi det sannolikt att detta ingalunda utesluter att samhället kommer att ha behov av humanistiskt utbildad arbetskraft inom områden, där sådan hittills inte kommit till användning. Varje tillskott av kvalificerad arbetskraft måste anses vara av värde i ett progressivt samhälle. Alternativet till spärr måste vara att skapa nya utbildningsvägar. Detta skulle t. ex. kunna innebära att humanistiska studier kombineras med en mera praktiskt betonad utbildning, avsedd även för andra yrken än för humanister hävdvunna.

Högerns ungdomsförbund har anfört en del kritik mot vissa av utredningens förslag, men förbundet delar utredningens uppfattning om behovet av en snar upprustning av undervisningsresurserna.

Folkpartiets ungdomsförbund ansluter sig i princip till betänkandets förslag men anmäler vissa betänkligheter mot dess begränsning till de filosofiska fakulteterna.

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU) anför bland annat följande.

I dagens samhälle har de akademiska lärosätena dragits in i centrum för en sjudande samhällsutveckling. Den vetenskapliga forskningen framstår som en av de viktigaste nycklarna till ekonomiskt och socialt framåtskridande. Det moderna arbetslivet ställer allt större krav på en högskoleutbildad och rikt differentierad arbetskraft. Universiteten byggdes upp för ett statiskt samhälle med väl inrutade traditioner och liten rörlighet. De måste anpassas till ett dynamiskt samhälle, där föränderligheten och rörligheten är ett utmärkande drag.

Vid sin granskning av de i betänkandet framlagda, konkreta förslagen finner sig förbundet kunna tillstyrka flertalet av dessa. Säkerligen kommer ett snabbt genomförande av dessa förslag att bidra till en betydande förbättring av utbildningsförhållandena vid universiteten och högskolorna. De uppgifter om studieavbrott och långa studietider som utredningen redovisar

i betänkandet speglar mycket betydande missförhållanden i den akademiska undervisningen och forskarutbildningen i vårt land. Inför den starka expansion av utbildningsväsendet som nu förestår, kommer dessa missförhållanden, om de får kvarstå eller endast i ringa utsträckning förbättras, att utgöra en avsevärd belastning. Denna belastning blir desto allvarligare eftersom vi inom överskådlig tid får räkna med en betydande knapphet på resurser, såväl på det ekonomiska som i minst lika hög grad på det personella området. I detta läge framstår det som oundgängligen nödvändigt att tillvarata alla möjligheter till en rationalisering och effektivisering av det högre utbildningsväsendet. I annat fall finns det risk för att universitetsreformen förfelar sitt syfte — att möta samhällets snabbt växande behov av högskoleutbildad arbetskraft och vetenskaplig forskning. Priset för försummelser på detta område är en långsammare takt i det sociala och kulturella framåtskridandet.

2. Studieresultat och studietider

Utredningen

Mot bakgrunden av den inledande översikten övergår utredningen till att framlägga synpunkter och förslag beträffande den akademiska undervisningen och utbildningen på låg- och högstadierna. Utredningen redovisar därvid först en *omfattande statistik, som belyser studieresultat och studietider på magisterstadiet inom de filosofiska fakulteterna*. Utredningen redovisar i sitt betänkande även ett relativt omfattande statistiskt material som belyser omfattningen av forskarutbildningen. Detta material kommer att redovisas senare i avsnitt VII. Utredningen har genom ett antal specialundersökningar sökt kartlägga de högre läroanstalternas aktuella situation beträffande undervisningsresultat, studieavbrott och studietider på magisterstadiet. Den grundläggande och mest fullständiga av dessa specialundersökningar är en inventering av inskrivningsårgången 1948/49 vid samtliga landets universitet och högskolor. Den avser framför allt att belysa examinations- och studieavbrottsfrekvenserna samt bruttostudietiden för olika examina och gäller därför en relativt »gammal» årgång. Den kompletteras av en mera ingående undersökning av en något yngre generation, nämligen 1951 års höstterminsinskrivna vid Uppsala universitet. För bedömningen av studietidens längd i enskilda ämnen har gjorts en enkätundersökning bland samtliga studerande som under kalenderåret 1955 avlagt tentamen för två betygsheter i fyra utvalda ämnen inom den filosofiska fakulteten. Som ett komplement till denna undersökning kan man slutligen se en undersökning rörande tentamensfrekvensen under två år bland 1954 års nybörjare i vissa humanistiska och matematisk-naturvetenskapliga ämnen.

Bland de många siffersammanställningar som utredningen i detta sammanhang redovisat torde här få intagas allenast följande tablå över examinationsfrekvensen vid slutet av år 1955 bland de nyinskrivna 1948/49 (medicinare 1946/47).

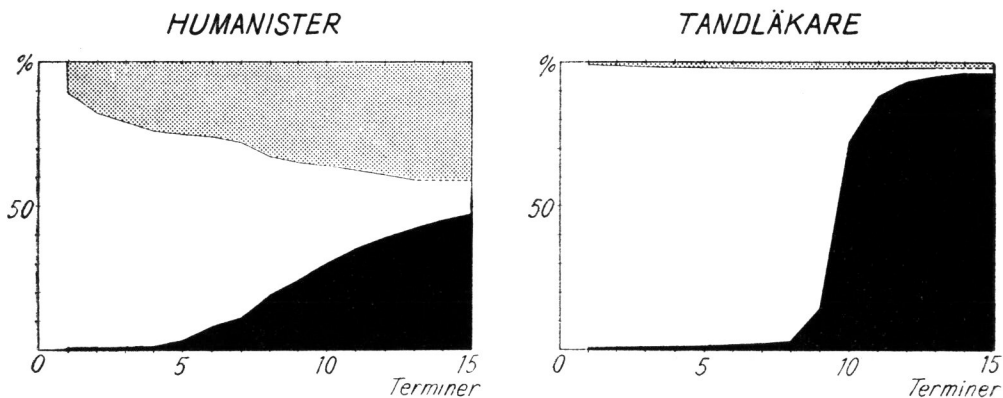
Huvudutbildnings-fakultet/högskola	M ä n				K v i n n o r				S a m t l i g a			
	Hela antalet stud.	Därav			Hela antalet stud.	Därav			Hela antalet stud.	Därav		
		exami-nerade	stude-rande utan examen	av-gångna utan examen		exami-nerade	stude-rande utan examen	av-gångna utan examen		exami-nerade	stude-rande utan examen	av-gångna utan examen
		%	%	%		%	%	%		%	%	%
Teol. fak.	58	72	16	12	3	..	—	..	61	72	15	13
Jur. fak.	320	61	17	23	52	58	8	35	372	61	15	24
Med. fak.	194	68	26	7	63	51	32	18	257	63	27	9
Hum. fak.	489	53	12	35	492	41	12	47	981	47	12	41
Mat.-nat. fak. .	241	49	20	31	62	47	21	32	303	49	20	31
Tekn. högsk. ..	485	84	10	7	5	490	84	10	7
Handelshögsk. .	225	84	7	9	9	234	84	7	9
Tandl.-högsk. .	125	96	2	2	38	95	3	3	163	96	3	2
Farm. inst. ...	18	141	94	1	6	159	93	1	6
Veterinärhögsk.	29	59	41	—	3	—	32	56	44	—
Skogshögsk. ..	35	91	3	6	—	—	—	—	35	91	3	6
Lantbrukshögsk.	46	87	9	4	1	—	—	..	47	85	9	6
GCI	25	96	4	—	63	97	—	3	88	97	1	2
Totalt	2 290	70	13	17	932	58	11	32	3 222	66	12	21

Av de sålunda utförda undersökningarna drar utredningen den slutsatsen, att de filosofiska fakulteternas undervisningssituation av i dag måste betecknas som utomordentligt allvarlig och med tanke på den under de närmaste åren antagligen mycket starkt stegrade tillströmningen till just dessa fakulteter måste te sig närmast alarmerande. Denna sin slutsats utvecklar utredningen ytterligare på följande sätt.

Av en inskrivningsärgång på i det närmaste 1 000 studenter vid de humanistiska fakulteterna har femton terminer efter inskrivningen mindre än hälften avlagt akademisk examen. Vid de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna är situationen densamma. Av inskrivningsärgången 1948/49 lockade de sistnämnda fakulteterna slutligen — *efter alla fakultetsbyten* — nära dubbelt så många studenter som tandläkarhögskolorna, men efter femton terminer var antalet avlagda naturvetenskapliga kandidat- och magisterexamina bland dessa studenter *mindre* än antalet avlagda tandläkar-examina i samma inskrivningsärgång, detta trots att studietiden för tandläkarexamen snarast är längre än den beräknade normalstudietiden för filosofiska preliminärexamina. Mot en examinationsfrekvens av 85 à 90 eller t. o. m. över 90 procent vid fackhögskolorna svarar efter femton terminer en examinationsfrekvens av 60 procent vid de juridiska fakulteterna och mindre än 50 procent vid de filosofiska.

Studieavbrottsfrekvensen vid fackhögskolorna är genomgående mindre än 10 procent av inskrivningskullen, medan var fjärde jurist, var tredje naturvetare och 40 procent av humanisterna lämnat sina läroanstalter — och överhuvudtaget lämnat studierna vid högre läroanstalter — utan att ha avlagt examen. Dessa förhållanden illustreras på ett mycket påtagligt sätt i följande diagram.

1948/49 års inskrivningsårgång. Examination och studieavbrott successivt under femton terminer från inskrivningen för studerande med humanistisk huvudutbildning resp. tandläkarutbildning såsom huvudutbildning.



Anmärkning: svart fält = examinerade; vitt fält = kvarvarande studerande; prickat fält = avgångna utan examen.

Orsakerna till det stora bortfallet och den låga examinationsfrekvensen vid de »fria» fakulteterna är givetvis många och delvis sådana som icke sammanhänger med undervisningens organisation och resurser, med kursfordringarna eller med de yttre studieförhållandena överhuvudtaget, utan i stället sammanhänger med de filosofiska fakulteternas karaktär av fria bildnings- snarare än utbildningsanstalter. Sålunda har säkerligen många av dem, som här redovisas såsom avgångna från de filosofiska fakulteterna utan examen, aldrig haft någon allvarlig avsikt att avlägga en sådan. Man kan ha skrivit in sig vid t. ex. Stockholms högskola endast för att komplettera en socionomexamen med något akademiskt betyg i psykologi eller nationalekonomi; man kan ha skrivit in sig vid ett universitet eller en högskola endast för att känna sig vara berättigad att följa en föreläsningsserie eller t. o. m. endast för att få möjlighet att delta i studentlivet.

Dessa och liknande förhållanden utgör säkerligen en del av förklaringen till den höga avgångsfrekvensen vid de filosofiska fakulteterna, men de duger å andra sidan lika säkert icke ensamma som förklaring härtill. Om man ur hela populationen tar bort alla dem som avgått utan examen 1—4 terminer efter inskrivningen, bör man ha gjort en fullt tillräcklig korrektion för dessa »skeninskrivningar» och inskrivningar i bildnings- eller efterutbildningssyfte utan avsikt att avlägga en fullständig akademisk examen. Likafullt får man så höga avbrottsfrekvenser som 23 procent vid de humanistiska¹ och 17 procent vid de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna², siffror som då kan jämföras med avbrottsfrekvensen 1 procent vid tandläkarhögskolorna, 4 procent vid lantbrukshögskolan och 6 procent vid de tekniska högskolorna.

Utredningen har tagit del av en icke offentliggjord sammanställning

¹ 20 procent av de manliga och 25 procent av de kvinnliga; 20 procent i Uppsala, 13 procent i Lund, 20 procent i Göteborg och 33 procent i Stockholm.

² 16 procent bland manliga och 21 procent bland kvinnliga; 16 procent i Uppsala, 9 procent i Lund och 25 procent i Stockholm.

rörande *examensplanerna* bland de inskrivna vid de filosofiska fakulteterna, vilken gjorts inom statistiska centralbyrån. Sammanställningen är baserad på materialet till försöksverksamheten med prognosstatistik i centralbyråns statistik över högre studier. Sammanställningen visar bland annat, att en förhållandevis större del av de studerande vid de filosofiska fakulteterna vid Stockholms högskola än av de studerande vid de filosofiska fakulteterna vid de tre statsuniversiteterna ej har för avsikt att avlägga filosofisk examen. Nu framgår emellertid ej av materialet hur många som har för avsikt att efter en tids studier vid filosofisk fakultet övergå till annan fakultet eller högskola och därför ej har planer att avlägga filosofisk examen. Med hänsyn till det stora antal studerande som bedriver »kompletteringsstudier» hade för de problem som är aktuella i föreliggande sammanhang en dylik sammanställning varit den mest värdefulla.

Utredningen har emellertid efter studium av den nämnda sammanställningen funnit att dess resultat ej svär emot de tolkningar och synpunkter som här göres på basis av det av utredningen redovisade statistiska materialet. Man tvingas sålunda konstatera, att en i jämförelse med fackhögskolorna mycket stor andel även av de studenter, som vid inskrivningen verkligen avsett att avlägga examen, icke lyckas fullfölja denna avsikt. Ett ytterligare belägg för detta påstående utgör det relativt stora antalet studerande vid de filosofiska fakulteterna, som ännu efter femton terminer redovisas som aktivt studerande utan avlagd preliminärexamen. Vid de humanistiska fakulteterna utgjorde femton terminer efter inskrivningen dessa ännu studerande utan examen (115 personer) 12 procent av 1948/49 års inskrivningskull och 25 procent av antalet examinerade. Vid de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna var motsvarande siffror 61 personer eller 20 procent av inskrivningsårgången och så mycket som 41 procent av de examinerade.

Den del av det i det föregående redovisade bortfallet vid de filosofiska fakulteterna, som icke kan förklaras som skeninskrivning eller inskrivningar utan en fullständig akademisk examen som mål, kan icke heller förklaras genom den vid dessa fakulteter särskilt omfattande avgången till andra fakulteter och högskolor. De lämnade sifferuppgifterna rörande bortfallets storlek bygger nämligen på det antal studenter, som valt någon av de filosofiska fakulteterna som huvudutbildningsfakultet, och korrektion har alltså redan gjorts för nettoresultatet av fakultetsbytena. Även gruppen tillfälligt gästande utlänningar är helt borttagen ur populationen och ingår således icke i de här angivna uppgifterna om avgångens storlek. Slutsatsen måste bli, att det här är fråga om ett reellt bortfall av betydande omfattning, vars förklaring måste sökas antingen i bristande studielämplighet hos studenterna eller i otillfredsställande yttre studieförhållanden. Detta antagande synes också bli i stort sett bekräftat av vad man vet om de avgångnas senare verksamhet; i det övervägande antalet fall synes det nämligen härvid vara fråga om övergång till *annan* utbildning eller yrkesverksamhet, för vilken en tids akademiska studier varit utan omedelbart värde.

Beträffande humanisters och naturvetares studielämplighet i jämförelse med fackhögskolornas studerande ger de företagna och ovan redovisade undersökningarna upplysning endast i avseende på det genomsnittliga studentbetyget. Härutinnan kan man — i avseende på den undersökta inskrivningsårgången 1948/49 — icke finna att de filosofiska fakulteternas studenter skulle ha sämre förutsättningar än fackhögskolornas.

Nu kan det invändas, att studentbetygets genomsnittsvärde är en alltför ofullkomlig mätare på en persons lämplighet för akademiska studier, en lämplighet som i stället eller i högre grad konstitueras av karaktärskvaliteter, som knappast påverkar studentbetyget. Häremot kan sägas, att studentbetyget i många individuella fall må ha ett osäkert prognosvärde men att de här redovisade lika väl som tidigare företagna undersökningar ändå tämligen otvetydigt visar på en generellt sett ganska obeveklig korrelation mellan studentbetyg och framgång i högre studier. Därtill kommer att det förefaller föga troligt, att det skulle föreligga något klart samband mellan vissa karaktärsegenskaper och valet av fakultet eller högskola, varigenom fackhögskolorna skulle tillföras mera studielämpliga studenter än de filosofiska fakulteterna. Långt sannolikare förefaller det då vara, att undervisningens organisation och resurser vid fackhögskolorna erbjuder de studerande bättre betingelser för framgång i studierna än motsvarande förhållanden vid de fria fakulteterna.

Då det gäller yttre faktorer, som kan ha försinkat studierna eller lett till att dessa definitivt avbrutits före examen, måste man kanske i första hand beakta studieekonomiska svårigheter. Den inskrivningsårgång, som utredningen fullständigt undersökt — inskrivningsårgången 1948/49 — saknade vid inskrivningen den senare införda möjligheten att erhålla statsgaranterade studielån, och stipendiemöjligheterna för nyinskrivna studenter var vid denna tidpunkt mycket små. Studenter som saknade möjlighet att få studierna bekostade av anhöriga eller finansierade genom borgenslån eller som ville undvika dessa finansieringsformer, måste då — i den mån de överhuvudtaget valde högre studier — finansiera dessa genom förvärvsarbete vid sidan av studierna. Det är under sådana omständigheter ingalunda orimligt att räkna med att många studenter av studieekonomiska skäl undvek fackhögskolorna, vilkas studieplaner förutsätter heltidsstudier, och i stället sökte sig till fakulteter, vilkas studiegång var friare och därigenom möjliggjorde längre eller kortare avbrott för förvärvsarbete eller möjliggjorde förvärvsarbete parallellt med studierna. Nu torde det vara uppenbart, att sådana deltidstudier ställer större krav på studenten än heltidsstudier gör, liksom även att kontakten med förvärvslivet kan erbjuda möjligheter, som gör det både lockande och naturligt för vederbörande att avbryta påbörjade akademiska studier utan avlagd examen.

Allt detta skulle måhända vara tillräckligt som förklaring till både de långt utdragna studietiderna och det mycket stora bortfallet bland just de filosofiska fakulteternas studenter av inskrivningsårgången 1948/49 — under förutsättning emellertid att det kunde konstateras att dessa förhållanden radikalt förbättrats sedan statsmakterna vid 1950 års riksdag fattat beslut om statlig kreditgaranti för studielån åt alla universitets- och högskolestuderande, som uppfyller rimliga, men ingalunda särskilt stränga krav på ådagalagd studielämplighet. Härigenom gavs, kan det sägas, i princip alla studenter möjlighet till koncentrerade heltidsstudier, och även om många studenter föredragit att hålla studieskulsättningen nere genom förvärvsarbete åtminstone periodvis, har denna långivning fått så stor omfattning,¹ att den rimligen bort leda till minskad studieavbrottsfrekvens och

¹ Redan under det första läsåret (1950/51) beviljades 1 137 dylika lån. Under läsåret 1955/56 beviljades lån med sammanlagt nära 17 miljoner kronor. Totalt under sex läsår 1950/56 har beviljats lån med sammanlagt drygt 65 miljoner kronor åt sammanlagt över 11 000 universitets- och högskolestuderande (inkl. studerande vid socialinstituten).

förkortade studietider, särskilt vid de filosofiska fakulteterna. Samma effekt borde ha nåtts genom de från och med läsåret 1954/55 successivt ökade anslagen till statsstipendier åt nyinskrivna universitets- och högskolestuderande.

Några sådana förbättringar i avseende på studieavbrottsfrekvens och studietider har emellertid knappast kunnat konstateras. De jämförelser universitetsutredningen kunnat göra i fråga om studieresultat och studietider mellan inskrivningsårgångarna 1948/49 och 1951 vid Uppsala universitet ger i stort sett samma bild av studieavbrotts- och examinationsfrekvensen under de nio första terminerna, i varje fall inom den humanistiska fakulteten, medan någon förbättring synes föreligga i fråga om den matematisk-naturvetenskapliga. Dessa jämförelser tyder vidare på att man knappast har att vänta någon högre slutlig examinationsfrekvens inom den yngre årgången än inom den äldre, och bruttostudietiden för första examen synes bli ungefär densamma trots de ökade möjligheterna till koncentrerade studier, och trots att den nya examensstadgan inneburit en sänkning av fordringarna för filosofisk ämbetsexamen.

Slutsatsen av det förut sagda måste bli, att väsentliga orsaker — om ock ej de enda orsakerna — till den höga studieavbrottsfrekvensen och i de utdragna studietiderna inom de filosofiska fakulteterna måste vara att söka i själva kursfordringarna och undervisningsförhållandena. Härvidlag vill utredningen omedelbart fästa uppmärksamheten på det naturliga samband, som råder mellan kursfordringarnas och undervisningsförhållandenas inverkan på studieresultatet, i det att en studieplan som ställer stora krav på studenten också måste ställa stora krav på undervisningen, om man nämligen håller fast både vid det fria tillträdet till de filosofiska fakulteterna och vid kravet på att uppställda kursfordringar »normalt» skall kunna inhämtas efter en viss tids studier. I fråga om det fria tillträdet har ingen ändring ifrågasatts, och i fråga om normal studietid har 1953 års examensstadga angivit vissa normer, som tar sikte på en fullt utnyttjad studietid som normal studietid för en betygsenhet i filosofiska preliminärexamina. Med dessa två förutsättningar givna blir alternativen, om den uppställda normalstudietiden icke kan hållas, antingen att anpassa kursfordringarna till vad studenterna normalt förmår tillgodogöra sig på »normal» tid med den undervisning som meddelas, eller att anpassa undervisningen så, att studenterna normalt förmår tillgodogöra sig gällande kursfordringar på »normal» tid.

Detaljstudier rörande studietidens genomsnittliga längd per betygsenhet i filosofiska examina har givit vid handen, att det i examensstadgan uppställda målet i fråga om studietidens längd per betygsenhet i varje fall i många och stora ämnen icke uppnås i verkligheten. Bilden är visserligen icke entydig, och de individuella variationerna liksom variationerna ämnena emellan synes vara mycket stora. Ett förhållande som härvidlag särskilt faller i ögonen är den många gånger mycket stora diskrepansen mellan bruttostudietiden och den tid som verkligen ägnats åt studier i det ifrågasvarande ämnet. Detta synes i sin tur sammanhänga icke blott med förekomsten av studiehinder av typen förvärvsarbete, sjukdom, militärtjänstgöring etc., utan kanske i ännu högre grad med det allmänt praktiserade systemet med parallella studier i flera ämnen. Detta parallell-läsande förefaller emellertid icke vara en följd av studenternas eget val, utan uppkommer sannolikt i många fall därigenom att den effektiva studietiden faktiskt är längre

än som förutses i studieplaner och examensstadga. Av de detaljstudier utredningen företagit synes nämligen framgå, att studenterna vanligen ägnar det första studieåret helt åt studier i ett enda ämne. I den mån sluttentamen icke hinner avläggas före början av det andra studieåret, påbörjar man emellertid detta oaktat mer eller mindre intensiva studier i ett ämne nr 2. Det blir då omöjligt för studenten att så som examensstadga och studieplan förutsätter helt ägna sig åt studierna i detta andra ämne, varför icke heller detta hinner göras undan på förutsedd tid, varefter studier i ämnet nr 3 påbörjas men i ännu högre grad blir lidande på att uppmärksamhet måste ägnas även åt kanske två tidigare påbörjade ämnen. En relativt liten förlängning av den effektiva studietiden i det första ämnet för sålunda med sig, att ämnena i fortsättningen så att säga kolliderar med varandra, vilket i sin tur leder till en i många fall total desorganisation av studierna.

Denna analys av situationen vid de filosofiska fakulteterna grundar sig dels på en detaljgranskning av studietidsundersökningens material, som gäller vissa ämnen inom de filosofiska fakulteterna vid samtliga fyra lärosäten, dels på granskningen av svarsmaterialet i enkäten till studenterna i 1951 års inskrivningsårgång i Uppsala, som visserligen gäller endast ett lärosäte men å andra sidan återspeglar förhållandena i så gott som samtliga ämnen.

Den bild de redovisade undersökningarna ger av de filosofiska fakulteternas nuvarande kapacitet och av undervisningens effektivitet måste, understryker utredningen, betecknas som i hög grad oroande. Omedelbara åtgärder synes utredningen böra vidtagas i syfte att få ett fastare grepp om en situation, som redan är svårbemästrad och som inom kort kan bli rent katastrofal. Om i en enda inskrivningsårgång (1948/49) 30 procent av naturvetarna och 40 procent av humanisterna avbrutit sina studier utan examen, om en fjärdedel av dem som en viss hösttermin påbörjat studier i ett ämne avbryter dessa utan sluttentamen och om huvuddelen av dessa som skäl för avbrottet anger ekonomiska orsaker eller »vantrivsel, bristande intresse, dålig anpassning, hopplöshet», då är detta enligt utredningens åsikt tecken på att krafttag är ofrånkomliga, även om en tillräckligt genomgripande reform skulle bli kostnadskrävande rent statsfinansiellt sett. Det kan för övrigt enligt utredningens mening ifrågasättas, om icke just ur samhälls-ekonomisk synpunkt de nuvarande förhållandenas bibehållande ställer sig dyrbarare än en reform, som kan avsevärt förbättra de filosofiska fakulteternas kapacitet. De 402 humanister och 94 naturvetare i inskrivningsårgången 1948/49, som vid undersökningstillfället avbrutit sina studier utan examen, hade enligt den företagna undersökningen före studieavbrottet tillbragt sammanlagt 2 444 terminer vid universiteten. Även om denna siffra givetvis icke får pressas, torde det vara uppenbart att däri ingår en samhälls-ekonomisk förlustpost av betydande storlek. Antalet årligen avlagda filosofie magisteramina närmar sig nu siffran 700, och det är, framhåller utredningen, uppenbart att en förkortning av den genomsnittliga studietiden för denna examen med en enda termin skulle innebära en sam-

hällsekonomisk och kulturpolitisk vinst, som väger tungt på en universitets-reforms kreditsida.

En omedelbar upprustning av de filosofiska fakulteternas undervisnings-resurser anser utredningen vara oundgängligen nödvändig. En sådan upp-rustning måste för att lyckas tillgodose följande fyra huvudkrav:

1. *Upprustningen måste komma snabbt.* Allt tyder på att vi under de allra närmaste åren har att vänta en i vårt land hittills osedd ökning av till-strömningen till högre studier. Trots att en del fackhögskolor har fått ökad kapacitet, har man att räkna med att de ospärrade filosofiska fakulteterna kan få ta emot en stigande andel av det stigande antalet nyexaminerade studenter.

2. *Upprustningen måste ge tillräckliga undervisningsresurser.* Om man vill bibehålla det fria tillträdet till de filosofiska fakulteterna och om man även vill bibehålla de filosofiska preliminärexaminans nuvarande standard och hålla fast vid examensstadgans normer för studietidens längd, måste statsmakterna ge de filosofiska fakulteterna tillräckliga resurser att med-dela en med hänsyn till dessa förutsättningar adekvat undervisning åt de ungdomar, som söker sin yrkesutbildning vid dessa fakulteter. Ett tillgodo-seende av de filosofiska fakulteternas behov av tillräckliga undervisnings-resurser måste anses fullt motiverat icke blott från samhällsekonomiska och kulturpolitiska synpunkter, utan även med hänsyn till de mycket betydande personliga insatser, som universitets- och högskolestudierna innebär.

3. *Upprustningsprogrammet måste vara realistiskt.* En upprustning, som snabbt skall ge de filosofiska fakulteterna tillräckliga undervisningsresurser, måste under alla omständigheter ställa stora krav icke minst på de perso-nella resurser, som står till förfogande för nya läraruppgifter. Ett upprust-ningsprogram, som icke bygger på en realistisk uppfattning om de till för-fogande stående resursernas begränsning, riskerar därför att redan från bör-jan misslyckas. Icke minst viktigt är härvidlag det faktum, att det är rela-tivt sett mycket små studentkullar, som bildar underlaget för den lärar-kader som behövs för att ge en adekvat akademisk undervisning åt ett starkt ökat antal filosofie studerande, samtidigt som skolans behov av vetenskapligt skolade lärare icke bör få lämnas utan beaktande.

4. *Upprustningsprogrammet måste fullföljas.* Efterkrigstidens upprust-ning av undervisningsresurserna har i stor utsträckning »ätits upp» av stu-dentantalets stegring, och då denna kan väntas bli väsentligen starkare under den närmaste än under den senast förflutna tioårsperioden, är det oundgängligen nödvändigt, att man nu icke blott höjer standarden, utan även skapar organisatoriska förutsättningar för den höjda standardens bi-behållande, även vid starkt växande studentantal. Universitetens undervis-ningsresurser måste med samma grad av självklarhet automatiskt följa stu-dentantalets växlingar, som skolans resurser anpassas till elevantalet. — Men undervisningens standard är icke uteslutande en funktion av antalet

läraryrken i förhållande till antalet studerande; den sammanhänger också med undervisningsresursernas *användning*. En väsentlig fråga, som måste lösas, är därför hur undervisningen till sin omfattning och sina former snabbt och kontinuerligt skall kunna anpassas till vunna erfarenheter. Undervisningens resultat måste fortlöpande kunna följas i fråga om studietidens längd för examen och per betygsenhet samt i fråga om examens-, tentamens- och studieavbrottsfrekvens i olika fakulteter, ämnesgrupper och ämnen.

Yttranden

Den av utredningen redovisade statistiken rörande studieresultatet och studietider samt de slutsatser utredningen drar av denna statistik har från en del remissinstansers sida föranlett vissa erinringar. Bland remissinstanserna föreligger dock i stort sett enighet om att ifrågakvarande statistik bekräftar utredningens påstående om nödvändigheten av en omedelbar upp- rustning av de filosofiska fakulteternas undervisningsresurser. Av remissyttrandena inhämtas beträffande förevarande spörsmål i huvudsak följande.

Enligt *statskontoret* synes utredningen vid bedömningen av studiernas längd och resultat vid fackhögskolorna icke ha beaktat det förhållandet, att åtskilliga studerande vid fackhögskolorna måst använda lång tid, många gånger flera år, för att få sådana kvalifikationer, att de blir antagna. *Statistiska centralbyrån* framhåller beträffande studieavbrotten, att det icke endast torde vara bristande studieförutsättningar, ekonomiska svårigheter eller otillräckliga undervisningsresurser som medför studieavbrott. Enligt en specialbearbetning av de uppgifter om avsedd examen och levnadsbana som lämnats av de nyinskrivna studerandena vid Stockholms högskola läsåret 1955/56 hade en betydande del överhuvudtaget inga planer på att avlägga examen. Även om en del av dessa studerande sedermera övergår till fackhögskola och där tar examen, visar detta enligt centralbyrån på en av de svårigheter som finns att bedöma studieavbrotten. Det synes centralbyrån som om utredningen icke fullt har beaktat dessa svårigheter. Centralbyrån säger sig vidare ej helt kunna följa utredningens »summariska resonemang» i avseende på betydelsen av betygsnivå och studielämplighet i jämförelse med undervisningsorganisation och -resurser då det gäller att förklara skillnaderna i examinationsfrekvens mellan fria fakulteter å ena sidan och fackhögskolorna å den andra. I övrigt lämnar centralbyrån den i betänkandet framlagda statistiken i stort sett utan erinran.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala understryker utredningens uttalande, att orsakerna till det stora bortfallet och den låga examinationsfrekvensen inom främst de filosofiska fakulteterna till icke oväsentlig del sammanhänger med dessa fakulteters karaktär av fria bildnings- snarare än utbildningsanstalter, samt framhåller i anslutning härtill, att studier som är akademiska i ordets egentliga mening alltid har ett värde i sig, som alltför lätt kommer i skymundan vid våra dagars effektivitetskult. Beträffande anledningarna till den låga tentamens- och examensfrekvensen betonar fakulteten betydelsen av de studerandes heterogena sammansätt-

ning, som i sin tur är en oundviklig följd av de filosofiska fakulteternas fria karaktär. Vidkommande den av utredningen redovisade genomsnittliga studietiden för examina i den matematisk-naturvetenskapliga fakulteten framhålls, att även om det icke kan anses säkerställt att utredningens uppgifter härvidlag är representativa, ingen torde kunna bestrida att den faktiska studietiden är betydligt längre än vad examensstadgan föreskriver.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund påpekar till en början, att avbrott i studierna genom förvärvsarbete eller av andra orsaker i dubbel avseende har en ogynnsam inverkan icke blott genom den direkta tidsförlusten, utan även genom den menliga inverkan överhuvudtaget av luckor i studiearbetet. Vidare framhåller fakulteten, att då utredningen finner det mindre sannolikt att de filosofiska fakulteternas studenter skulle ha sämre förutsättningar än fackhögskolornas för sina studier, fakulteten icke kan finna slutsatsen välgrundad. I anslutning härtill nämnes bland annat, att i Lund under senare år cirka 25 procent av de studerande i fysik, 50 procent av dem i kemi och 35 procent av dem i matematik icke varit behöriga att intagas som ordinarie studerande vid teknisk högskola. Avslutningsvis understryker fakulteten, att även om orsakerna till mängden av dåliga studieresultat till en avsevärd del ligger i själva strukturen hos de fria fakulteterna, fakulteten på det livligaste måste instämma i utredningens uppfattning att nuvarande situation kräver verkliga kraftåtgärder för såväl undervisning som forskning. Fakulteten pekar i anslutning härtill på den ökade tentamensfrekvensen i vissa ämnen, vilken ägt rum under senare år och vilken enligt fakultetens uppfattning beror på en starkt effektiviserad undervisning med avsikt att nedbringa studietiden — en effektivisering som möjliggjorts av i form av s. k. krisanslag beviljade medel.

Enligt *matematisk-naturvetenskapliga avdelningens vid Stockholms högskola* mening skulle en närmare analys av orsakerna till studieavbrotten bland dem som efter minst fyra terminer avgått utan examen efter all sannolikhet visa, att många av dessa övergått till verksamhet av sådan art, att de har påtaglig nytta av sina studier oaktat dessa icke förts fram till en fullständig examen. Ej minst anses detta vara fallet vid Stockholms högskola, där de stora möjligheterna till kontakt med näringsliv och institutioner i huvudstaden bereder tillfälle för många studerande att erhålla för dem tillfredsställande anställningar även utan fullständig examen.

Fakulteten finner vidare, att utredningen synes benägen att bagatellisera den orsak till studieavbrott, som skulle ligga i bristande studielämplighet hos en del av de studerande vid de fria fakulteterna. Liknande synpunkter återfinnes även i *humanistiska avdelningens vid Stockholms högskola* remissyttrande. Sålunda anser sistnämnda avdelning bland annat att det är uppenbart, att en väsentlig anledning till den stora skillnaden i studieavbrott mellan å ena sidan de filosofiska fakulteterna och å den andra spärrade fakulteter respektive fackhögskolor är att de senare intager ett gallrat studentmaterial.

Lärarkollegiet vid tandläkarhögskolan i Stockholm uttalar bland annat: I betänkandet redovisas studieresultat och studietider inom de filosofiska fakulteterna varvid man bland annat jämför studieavbrottsfrekvensen vid dessa fakulteter och tandläkarhögskolorna med ett för de sistnämnda fördelaktigt resultat. Att jämföra en humanistisk fakultet med fullständigt fria studier och utan kursundervisning i egentlig mening med ett in i minsta detalj organiserat undervisningsprogram i en spärrad fackhögskola och där-

ur draga allmänna slutsatser om undervisningens effektivitet vid de jämförda läroanstalterna måste emellertid bli missvisande. Den viktiga faktor, som spärningens karaktär utgör, får icke förbises. Om undervisningen vid en spärrad tandläkarhögskola når en hög grad av effektivitet, beror detta till dels på det utvalda studentmaterialet, vari tandläkarhögskolorna har en fördel framför de humanistiska fakulteterna.

Kanslern framhåller, att den av utredningen redovisade statistiken väsentligen avspeglar förhållandena enligt 1907 års stadga för filosofiska examina och att det ännu icke är möjligt att bedöma den nya examensstadgans effekt i avseende på examinationsfrekvens och studietidens längd. I den nya examensstadgan av år 1953 infördes — påpekar kanslern bland annat — en normalstudietidsbestämmelse, som angav den normala studietiden för ämbetsexamen och kandidatexamen till i regel högst 3 studieår eller 6 studietermener. Då en studietermener enligt stadgan skulle anses motsvara 5 månaders studietid, finge, anför kanslern vidare, stadgan anses ha angivit normalstudietiden för en betygsenhet till en studietermener (= 5 månader). I förhållande till 1907 års stadga, vilken kunde sägas ha utgått ifrån en normalstudietid av mindre än en termener per betygsenhet, innebär den nya stadgan enligt kanslerns mening icke någon förkortning av studietiden utan snarare en relativ förlängning av denna. Enligt den tolkning som kanslern givit åt gällande normalstudietidsbestämmelse, må nämligen studietiden för de särskilda kurser som enligt stadgans 16 § i vissa fall erfordras för ämbetsexamens avläggande läggas till normalstudietiden för de obligatoriska 6 betygsenheterna. Man kan enligt kanslerns mening icke anse, att 1953 års examensstadga blivit genomförd så snart examina och tentamina kunnat avläggas enligt denna stadga. Man bör icke heller — vilket skett i utredningens betänkande — bedöma stadgans utfall beträffande studieresultat och studietider på grundval av examina eller tentamina, avlagda ens inom 6—8 termener efter stadgans ikraftträdande, framhåller kanslern och betonar i anslutning härtill att det — för att stadgan skall kunna sägas vara genomförd — även fordras dels att studieplaner upprättats och fastställt i enlighet med stadgans bestämmelser, dels ock att sådana studieplaner blivit tillämpade viss tid. Först sedan vederbörliga studieplaner blivit fastställda för alla de olika examensämnen och planerna kunnat tillämpas någon tid kan man enligt kanslerns mening få en någorlunda säker uppfattning om hur 1953 års examensstadga påverkat studieresultatet, vilka nu i ett flertal ämnen måste betecknas såsom mindre tillfredsställande.

Kanslern anser — i likhet med utredningen och icke minst på grundval av de i utredningens betänkande redovisade undersökningarna — att det med all tydlighet framgår att väsentliga orsaker till den höga studieavbrottsfrekvensen och de utdragna studietiderna inom de filosofiska fakulteterna måste vara att söka i själva kursfordringarna och undervisningsförhållandena samt yttrar: Vad först beträffar kursfordringarna synes det mig nödvändigt, att vid den berörda studieplansrevideringen särskild uppmärksamhet ägnas åt omfånget av det kunskapsstoff som skall inhämtas av de studerande. Vid översynen av studieplanerna bör vidare eftersträvas att kursfordringarna i respektive examensämnen blir likvärdiga de olika lärosätena emellan. Undervisningsförhållandenas inverkan på studieresultatet har kunnat klart påvisas efter tillkomsten av det särskilda reservationsanslaget till Vissa åtgärder för avhjälpan av lärarbristen vid de högre skolorna (numera benämnt Tillfälliga förstärkningsanordningar vid univer-

siteten m. m.) som ställts till förfogande för främst förstärkande av undervisningsresurserna i de filosofiska fakulteternas läroämnen. Vid gjorda jämförelser i vissa ämnen av förhållandena före och efter det att undervisningsresurserna förstärkts i avseende å personal och materiel med anlitande av ifrågavarande reservationsanslag har mycket påtagliga förbättringar kunnat påvisas i fråga om studietidens längd. Det torde sålunda vara uppenbart att väsentliga förbättringar kan åstadkommas genom ökad lärartillgång och annan effektivisering av undervisningen i proportion till det växande antalet studerande.

Garantilånenämnden anför: De onormalt långa studietider, som utredningen kritiserar, uppenbarar sig i garantilånenämndens praktik i form av studieskulder om kanske 30 000 kronor eller högre. Det är enligt garantilånenämndens erfarenhet endast ett fåtal akademiska yrken, som ger individen möjlighet att amortera och förränta en dylik skuldbörda utan allvarliga skadeverkningar för sin ekonomi under större delen av sitt yrkesliv. I varje fall får en individ med enbart en lägre filosofisk examen och dylik skuldbörda regelmässigt sin ekonomi skadad för flera decennier efter examen.

Ur åtskilliga synpunkter ännu ogynnsammare är läget för dem som avbryter sina studier utan examen och har ådragit sig studieskulder. Även om garantilånenämnden givetvis anpassar de årliga amorteringsbeloppens storlek efter dessa individers avsevärt lägre amorteringsförmåga, möter dock ofta stora svårigheter att överhuvud sanera deras ekonomi.

Sveriges förenade studentkårer uttalar: Det statistiska material angående studietider m. m., som utredningen presenterar, finner SFS vara av mycket stort värde. Utredningens slutsatser beträffande orsakerna till den höga avbrottsfrekvensen, nämligen att den till stor del beror på bristfälliga undervisningsresurser och oriktigt utformade kursfordringar, är helt säkert riktiga. Eftersom det emellertid aldrig har ifrågasatts, att det inte fortfarande skall vara möjligt att påbörja studier utan avsikt att följa de bundna kurserna, tentera på idealtid eller ens att avlägga examen, är det naturligt, att avbrottsfrekvensen inom fakulteter med möjlighet till fria studier, som inte syftar till examen, måste vara större än vid fackhögskolorna. — SFS finner utredningens fyra huvudkrav oavvisliga, om man vill nå något annat än en provisorisk lösning av ett akut problem.

SACO anser det uppenbart, att, även om de ekonomiska studiehindren helt undanröjdes och undervisningen gjordes ytterst effektiv och ändamålsenlig, de filosofiska fakulteterna med hänsyn till sin karaktär alltid måste uppvisa en större andel studieavbrott än fackhögskoleutbildning som endast leder fram till en enhetlig examen med ett visst bestämt yrkesmål. Utredningen har också varit medveten härom. Även med dessa reservationer står det enligt *SACO* klart, att de bristande undervisningsresurserna vid de filosofiska fakulteterna i onödan försvårar studierna och leder till studieavbrott. Förstärkta undervisningsresurser i relation till studentantalet bör både kunna leda till minskade studieavbrott och förkortade studietider. När det gäller studietiderna, anför *SACO* vidare, frapperar inte blott det förhållandet att studietiden i allmänhet är längre än vad som förutsatts i examensstadgan utan även att studietiderna är så olika i ett och samma ämne vid olika lärosäten. Uppenbart är att kursfordringarna kvantitativt är starkt olika vid olika lärosäten, något som icke lämpligen bör få vara fallet. Även om variationer i studiegång och kursfordringar givetvis bör få

förekomma, bör den kvantitativa ramen vara densamma vid de olika utbildningsanstalterna både för lägre examina och för licentiatexamen.

TCO uttalar bland annat: Det förhållandet, att 30—50 procent av de studerande lämnar universiteten utan att ha avlagt examen, motiverar radikala åtgärder. De jämförelser mellan studieavbrottsfrekvensen vid de fria fakulteterna och akademiska utbildningsanstalter med mer bunden studieordning, som utredningen anställt, ger klart vid handen, att en stor del av de studerande har ett behov av ökad handledning vid inhämtandet av lärostoffet. Endast härigenom torde det bli möjligt att nå en sådan förbättring av examinationsresultatet, att icke vistelsen vid universitet för alltför många ungdomar skall sluta med ett misslyckande. TCO vill emellertid också peka på den diskrepans som råder mellan examensstadgans bestämmelser rörande studietidens längd och de verkliga studietiderna för de examinerade. Även om sedan 1953 års stadga tillkom, alltför kort tid förflutit för att man skall kunna med säkerhet bedöma dess verkningar, torde det finnas anledning att fastslå bland annat, att bestämmelser rörande studietidens längd skall vara realistiska för att ha någon effekt och preciserade för att kunna efterlevas. Man kan — enligt TCO — icke utesluta möjligheten av att en del av det stora antalet studieavbrott har sin grund i att kursfordringarna i vissa ämnen varit alltför omfattande genom att umbärliga partier icke uteslutits trots examensstadgans normalstudietidsföreskrifter.

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund anser, att de undersökningar beträffande studieavbrott och studietidens längd som utredningen framlägger ger en skrämmande bild av undervisningen vid de svenska universitetens fria fakulteter. Härfter yttrar förbundet bland annat: Uppenbarligen innebär de förhållanden som utredningen beskriver ett grovt slöseri ur både samhällets och den enskilde individens synpunkt. Det torde vara obestriddligt att de samhällsekonomiska kostnaderna för studieavbrott och långa studietider är högst betydande, särskilt i jämförelse med totalkostnaderna för universitetsutbildningen. En närmare analys skulle sannolikt också utvisa att insatser som bidrager till att nedbringa studietider och studieavbrott har en hög grad av lönsamhet. Den skulle därigenom understryka att vi inte har råd med en dålig och orationell universitetsundervisning. Än mindre har den enskilde studenten råd härmed. Det medför stora och kanske helt meningslösa kostnader för honom eller henne. Därtill kommer den psykiska belastningen av ett misslyckande i studierna.

Den slutsats man drar av utredningens undersökningar blir oundvikligen att det i generation efter generation av studenter funnits ett betydande antal som icke kunnat reda upp den situation som de fria universitetsstudierna ställt dem inför. Särskilt hårt synes gällande studieordning ha drabbat de studenter som icke har toppbetyg i studentexamen. Skillnaderna i undervisningsförhållandena vid de fria fakulteterna och vid fackhögskolorna är säkerligen betingade av traditionella snarare än rationella skäl. De fria fakulteterna tillkom helt enkelt ett par hundra år tidigare. Tusentals enskilda studenter har dyrt fått betala vakthållningen kring dessa traditioner. De rådande bristerna i universitetsundervisningen kan icke avhjälpas utan att universiteten får ökade ekonomiska resurser till sitt förfogande. Detta kan endast ske genom att regering och riksdag i ökad utsträckning anslår skattemedel för detta ändamål. De stora posterna kommer därvid att bli de investeringsanslag, som utredningen icke närmare berört i föreliggande

betänkande. SSU vill kraftigt understryka kravet på en snabb och omfattande upprustning av universitet och högskolor. Det är emellertid ett oavvisligt krav att de medel som skattebetalarna förutsättes avstå till universiteten även kommer till en effektiv användning.

3. Departementschefen

Om vi får leva i fred, lovar oss teknikens män ett nästan nytt samhälle inom loppet av några decennier. Nationalekonomerna räknar samtidigt med att i detta nya samhälle standarden mycket väl kan bli dubbelt så hög som den vi nu har. Det är givetvis inte möjligt att fullständigt överblicka den utveckling vi står inför. Vissa allmänna drag i den långsiktiga samhällsutvecklingen framstår emellertid nu så klara, att de bör kunna bilda underlag för dagens planläggning. Den tekniska utvecklingen går framåt med snabba steg och samhällsekonomin kommer i växande grad att uppbäras av en allt mera högtstående och komplicerad teknik, som kommer att motsvaras av nya uppgifter för den akademiskt utbildade arbetskraften. Under gynnsamma yttre förutsättningar bör denna tekniska utveckling göra det möjligt för oss att utveckla produktion och levnadsstandard i minst samma takt som hittills, d. v. s. uppnå en fördubbling inom loppet av ett par, tre årtionden. En sådan utveckling är otänkbar utan ett starkt ökat stöd åt akademisk utbildning och forskning. Skall vi kunna se fram mot ett samhälle som inte bara är rikare, mätt i produktion, utan även lyckligare, krävs ökade insatser inte bara på det tekniska området utan på alla de områden som är representerade inom akademisk utbildning och forskning.

Så inleder universitetsutredningen presentationen av sitt reformprogram. Enligt min mening har utredningen på ett synnerligen träffande sätt lyckats karakterisera såväl situationen av i dag som den utveckling, vilken vi sannolikt står inför. Som utredningen framhåvt är vissa allmänna drag i utvecklingen på lång sikt redan nu så klara, att de bör kunna bilda underlag för dagens planläggning. Mot bakgrunden härav har utredningen redovisat en första etapp av ett vittsyftande program för reformering av den akademiska undervisningen och forskningen samt universitets- och högskoleväsendets framtida dimensionering.

Jag vill här först erinra om att läkar- och tandläkarutbildningen, den juridiska och samhällsvetenskapliga utbildningen samt den teologiska utbildningen relativt nyligen i väsentlig grad reformerats och utbyggt. Därjämte har de högre tekniska läroanstalternas utbildningskapacitet under den senaste tioårsperioden kraftigt utökats. Vidare har på initiativ av universitetsutredningen åtgärder vidtagits för möjliggörande av såväl en be-

tydande utökning av intagningen av studerande i bland andra ämnena matematik, fysik och teoretisk fysik med mekanik som en intensifierad och förbättrad ett- och tvåbetygsundervisning i nämnda tre ämnen. Forskningens resurser har också ökat mycket väsentligt under efterkrigsperioden.

Jag vill emellertid kraftigt understryka, att jag i likhet med universitetsutredningen av olika skäl är övertygad om att ett än mer intensifierat reformarbete på universitetsområdet nu måste inledas. Samtliga remissinstanser synes också till fullo dela min uppfattning härvidlag. I fråga om de delar av förevarande problemkomplex som först bort angripas råder däremot delade meningar. Med hänsyn till våra ekonomiska resurser och med beaktande av rådande brist på arbetskraft med naturvetenskaplig eller teknisk utbildning borde sålunda enligt en del remissinstansers mening utredningens arbete först ha inriktats på hithörande utbildnings- och forskningsområden och icke, såsom nu skett, i första hand på de filosofiska fakulteternas problem.

Jag inser till fullo det önskvärda i att universitetsutredningen hade kunnat ingå på en närmare analys av hela den akademiska arbetsmarknaden före avlåtandet av det betänkande det här gäller. Det står emellertid lika klart för mig att utredningen av tidsskal varit förhindrad att göra detta.

Ingen, som något kommit i kontakt med aktuella arbetsmarknads- och utbildningsproblem, torde vara obekant med att under senare tid på olika håll en viss oro gjort sig gällande angående arbetsmarknadsutsikterna på något längre sikt för vissa grupper av humanistiskt utbildad arbetskraft. Utredningen har förklarat, att den har sin uppmärksamhet riktad på dessa frågor och att den — så snart ske kan — kommer att lägga fram material och synpunkter rörande dessa liksom övriga problem beträffande akademikernas arbetsmarknad. Alldeles oavsett till vilka resultat man kan komma beträffande de framtida utsikterna på akademikerfronten, anser jag emellertid, att åtgärder omedelbart måste vidtagas för en förstärkning av de filosofiska fakulteternas undervisningsresurser. Den höga avbrottsfrekvensen och de långa studietiderna inom de filosofiska fakulteterna torde otvivelaktigt från både samhällets och de studerandes synpunkter utgöra fullt tillräckliga motiv för en omedelbar upprustning av dessa fakulteters utbildningsresurser. Jag hänvisar härvidlag till de omfattande statistiska undersökningar rörande studieresultat och studietider, som utredningen redovisat. Standarden på den meddelade undervisningen måste ovillkorligen höjas. Härför erfordras dels en väsentlig förstärkning av undervisningspersonalen vid de filosofiska fakulteterna, dels en förändring av formerna för medelstilledningen.

Enligt utredningens mening måste en sådan upprustning — därest den skall lyckas — tillgodose fyra huvudkrav. Upprustningen måste sålunda komma snabbt. Allt tyder på att vi under de närmaste åren har att vänta en i vårt land hittills osedd ökning av tillströmningen till högre studier.

Upprustningen måste vidare ge tillräckliga undervisningsresurser. Oavsett principen om det fria tillträdet till de filosofiska fakulteterna — till vilken fråga jag återkommer i det följande — måste statsmakterna, om man vill bibehålla de filosofiska preliminärexaminans nuvarande standard samt hålla fast vid examensstadgans normer för studietidens längd, ge de filosofiska fakulteterna tillräckliga resurser att meddela en med hänsyn till dessa förutsättningar adekvat undervisning åt de ungdomar, som söker sin yrkesutbildning vid dessa fakulteter. Upprustningsprogrammet måste dessutom vara realistiskt. Ett upprustningsprogram, som icke bygger på en realistisk uppfattning om de till förfogande stående resursernas begränsning, riskerar att redan från början misslyckas. Upprustningsprogrammet måste därjämte fullföljas. Universitetens undervisningsresurser måste med samma grad av självklarhet snabbt anpassas till studentantalets växlingar, som skolans undervisningsresurser till elevantalet. Men undervisningens standard är icke uteslutande en funktion av antalet lärarbefattningar i förhållande till antalet studerande; den sammanhänger också med undervisningsresursernas användning. En väsentlig fråga, som måste lösas, är därför hur undervisningen till sin omfattning och sina former snabbt och kontinuerligt skall kunna anpassas till vunna erfarenheter.

De krav utredningen här uppställt på den aktuella upprustningen av de filosofiska fakulteterna finner jag i likhet med remissinstanserna synnerligen väl underbyggda. Jag kan därför helt ansluta mig till dessa krav.

Utredningen har givetvis icke stannat vid att uppställa nyss angivna krav utan jämväl övervägt möjligheterna att i praktiken realisera en undervisningsorganisation, som motsvarar dessa krav. Utredningens överväganden på denna punkt har bland annat lett till att den framlagt förslag om ett helt nytt system för dimensioneringen av de filosofiska fakulteternas undervisningsresurser, i vart fall när det gäller de stora undervisningsämnena. Jag torde redan här få något beröra huvudpunkterna i detta system, till vars närmare uppbyggnad jag avser att återkomma i ett senare avsnitt av min framställning.

Väsentligt i det system, som utredningen förordat, är utarbetandet och fastställandet av de tim- och lärarplaner för varje ämne, som utredningen kallar undervisningsplaner. Jag vill redan här uttala, att jag i likhet med universitetskanslern funnit, att dessa undervisningsplaner bör benämnas organisationsplaner. I det följande kommer jag därför — i mina yttranden — att såsom beteckning för ifrågavarande plan använda termen organisationsplan.

Huvudsyftet med universitetsutredningens förevarande förslag är att åstadkomma en större effektivitet i undervisningen vid de filosofiska fakulteterna och att smidigare än hittills anpassa undervisningsresurserna till behoven vid denna ökade effektivitet.

En del remissinstanser synes anse, att det av utredningen föreslagna

systemet, vid ett bibehållande av det fria tillträdet till de filosofiska fakulteterna, kommer att medföra att balansrubbnings på den akademiska arbetsmarknaden lättare än eljest skulle komma att uppstå. Anledningen skulle vara den att tillströmningen till och utexaminationen från de filosofiska fakulteterna till följd av det föreslagna systemet skulle öka kraftigare än eljest.

Av flera skäl anser jag mig icke kunna dela den uppfattningen att ett förverkligande av utredningens förslag i detta avseende kommer att i och för sig medföra en tendens till alltför stor ökning av tillströmningen till och utexaminationen från de filosofiska fakulteterna.

Jag vill till en början framhålla, att tillgången på undervisningslokaler alltid kommer att i praktiken utgöra en gräns för en dylik ökning av tillströmningen redan av det skälet, att den lokalutrymmesvolym, som kan avdelas för de filosofiska fakulteterna, givetvis icke kan ställas i någon fast relation till ökningen av antalet studerande.

Ett realiserande av utredningens här ifrågavarande förslag är uppenbarligen ägnat att medföra en intensifierad och fastare organiserad undervisning. Det ligger då i sakens natur, att de flesta av de studerande det här gäller lämpligen bör bedriva sina studier med i stort sett samma takt och intensitet. Under sådana förhållanden håller jag det icke för osannolikt, att den kategori studerande, som hittills påbörjat akademiska studier vid de filosofiska fakulteterna utan bestämda yrkesplaner och utan verklig håg för sådana studier, kommer att icke oväsentligt reduceras.

Däremot är det enligt min mening helt riktigt, att det föreslagna systemet kommer att leda till att en förhållandevis större andel av dem som påbörjar studier vid filosofisk fakultet i framtiden kommer att avsluta sina studier med en akademisk examen. Men det betyder inte nödvändigtvis, som en del remissinstanser synes mena, att utsikterna på arbetsmarknaden för filosofiskt skolad personal behöver försämrats. De som hittills slutat sina akademiska studier utan att avlägga examen har givetvis även de konkurrerat på arbetsmarknaden, låt vara att de av kompetensskäl varit utestängda från t. ex. vissa delar av lärarbanan. När nu denna kategori i framtiden, om det föreslagna systemet genomföres, kommer att ersättas av en kategori med fullbordade akademiska studier bakom sig, bör detta enligt min mening i första hand ses som en standardhöjning på arbetskraften och ej som en från arbetsmarknadens synpunkt riskabel kvantitativ ökning av denna arbetskraft.

Som redan nämnts avser universitetsutredningen att framdeles lägga fram material, som kommer att ge en samlad bild av den akademiska arbetsmarknadens utbuds- och efterfrågesida. Ehuru min allmänna inställning är, att varje tillskott av kvalificerad arbetskraft är värdefullt för samhället och att de stora årskullar ungdom som på 1960-talet når universitet och högskolor ger oss en verklig chans att öka våra tillgångar på univer-

sitetsutbildad arbetskraft, vill jag emellertid ej förneka, att den kommande analysen och prövningen av detta material trots allt kan komma att föranleda överväganden om en viss begränsning av tillträdet till de humanistiska fakulteterna eller vissa delar därav. Därest det mot förmodan skulle visa sig att en dylik begränsning befinner sig erforderlig, kommer enligt mitt förmenande just den fastare organisation av undervisningen, som erhålles genom systemet med organisationsplaner, med all sannolikhet att utgöra ett mycket ändamålsenligt hjälpmedel vid genomförande av en dylik begränsning.

Man kan vid en framtida analys av arbetsmarknadsläget även komma fram till att det är önskvärt att tillströmningen till de humanistiska fakulteterna bör begränsas men att man därvid emellertid ej bör tillgripa så drastiska metoder som en spärrad intagning utan i stället en ytterligare intensifiering av yrkesvägledningen i gymnasierna. Om därvid effekten skulle bli den, att ökningen i tillströmningen till de humanistiska fakulteterna upphör, kvarstår likväl fortfarande behovet av ett system med organisationsplaner, åtminstone så länge den fria kombinationsrätten ämnas bibehållas. Vid en oförändrad tillströmning till de filosofiska fakulteterna kan nämligen tillströmningen till olika ämnen komma att variera starkt år från år.

Av vad jag nu anfört torde framgå, att ett system med organisationsplaner är lämpligt för de filosofiska fakulteternas del vare sig i en framtid det fria tillträdet bibehålls eller icke och oberoende av hur mycket den totala tillströmningen till dessa fakulteter ökar.

III. Undervisningen vid de filosofiska fakulteterna

1. Utredningen

I fråga om sitt tillvägagångssätt när det gällt att framlägga förslag rörande den akademiska undervisningens reformering anför utredningen inledningsvis följande.

Utredningen har på olika sätt sökt bilda sig en konkret uppfattning om var de grundläggande bristerna i denna undervisning är att söka och vilka åtgärder som kan vara möjliga och lämpliga till avhjälpan av dessa brister. Utredningen har sålunda redan i slutet av år 1955 företagit en omfattande enkät, genom vilken ett antal ämnesrepresentanter inom de humanistiska fakulteterna beretts tillfälle inkomma med förslag till undervisningsplaner för sina ämnen. Denna enkät kompletterades sedermera med en undersökning rörande omedelbart erforderliga förstärkningsåtgärder för undervisningen i vissa centrala naturvetenskapliga ämnen, vilken föranledde en särskild framställning till departementschefen av den 2 februari 1956.

På grundval av de synpunkter och förslag som inkommit genom dessa undersökningar har universitetsutredningen vidare, särskilt under våren 1956, fört ingående muntliga överläggningar med ett stort antal ämnesrepresentanter inom framför allt de filosofiska fakulteterna samt med företrädare för Sveriges laboratorers förening, Sveriges docentförbund, Sveriges universitets- och högskoleamanuensers förbund och Sveriges förenade studentkårer. Därjämte har till utredningen överlämnats eller ingivits framställningar rörande den akademiska undervisningen från de större akademiska konsistorierna i Uppsala och Lund (i ärende rörande laboratorers och motsvarande befattningshavares löneställning), vetenskapssamhället i Uppsala, Sveriges laboratorers förening, Sveriges universitets- och högskoleamanuensers förbund, Sveriges förenade studentkårer, Sveriges yngre naturvetares förening och Sveriges socialdemokratiska studentförbund.

Utbildningens innehåll

Utredningen ingår därefter på frågan om den akademiska utbildningens innehåll och anför härom bland annat följande.

All akademisk undervisnings syfte är att utöver faktiska kunskaper och praktiska färdigheter ge en handledning i respektive ämnes vetenskapliga metodik och en introduktion i den aktuella vetenskapliga problematiken. Det väsentligaste är emellertid, att studenten i möjligaste mån tillägnar sig ett vetenskapligt och kritiskt sätt att tänka. Han får då bästa möjliga förutsättningar att under sin fortsatta verksamhet följa och bedöma utvecklingen inom sitt fack, även om han lämnar universitetet efter en preliminärexamen. En vetenskapligt inriktad undervisning på detta stadium är givetvis även av fundamental betydelse för rekryteringen till de högre studierna vid universitet och högskolor.

Den rent vetenskapliga undervisningen utgör alltså enligt utredningen en omistlig del även av tvåbetygsundervisningen, även om den i många fall

måste bli av relativt begränsad omfattning. Utformningen av undervisningen är givetvis beroende av det i olika ämnen skiftande behovet av övningsmoment och explikativa moment. När tidsramen för två betyg är två terminer, kommer denna tid nästan helt att fyllas av det arbete studenten måste lägga ned på inhämtandet av grundkunskaper och färdigheter, som är en förutsättning för såväl en djupare förståelse av de aktuella vetenskapliga problemen som ett eget aktivt forskningsarbete. Detta förhållande torde vara speciellt framträdande i ämnen, där en relativt omfattande laborationsundervisning är nödvändig; i praktiken torde emellertid förhållandena vara likartade i många rent humanistiska ämnen, speciellt sådana som saknas på gymnasiet schema.

Utredningen har för sin del funnit, att resultaten av de tidigare redovisade undersökningarna rörande studietider och studieavbrott klart ådagalägger behovet av mera explikation och övning i undervisningen på de filosofiska fakulteternas magisterstadium. Utredningen är emellertid angelägen betona, att detta icke får inkräkta på utan i stället måste anses som en nödvändig grund för den vetenskapliga skolning, som alltfört bör vara målet för all akademisk utbildning.

En sådan intensifiering av den akademiska undervisningen fordrar med säkerhet en i flera ämnen icke obetydlig utsträckning av den meddelade undervisningens omfattning, något som i sin tur blir av avgörande betydelse, då det gäller att ta ställning till frågorna om den akademiska undervisningens organisation och former, liksom även då det gäller att utforma för undervisningen lämpliga lärartjänster och undervisningslokaler.

Härefter övergår utredningen till att behandla den akademiska undervisningens uppläggning, dess former och omfattning samt undervisningsgruppernas storlek.

Undervisningens uppläggning

De akademiska studierna måste, anför utredningen till en början, alltid väsentligen vara självstudier, och den akademiska undervisningens uppgift blir alltså att fostra till och underlätta dessa självstudier. Utan att ge avkall på den akademiska undervisningens vetenskapliga målsättning vill utredningen för sin del rekommendera, att universitet och högskolor ges resurser att meddela jämväl den grundläggande undervisning, som visas vara erforderlig för att man skall kunna tillgodose önskemålet om effektivare studier. Utredningen räknar med att det härigenom skall bli möjligt att utan sänkning av standardkraven förverkliga den i examensstadgan angivna målsättningen beträffande studietiden för filosofiska examina.

Undervisningen på magisterstadiet anser utredningen principiellt kunna organiseras efter två skilda linjer, antingen med parallella undervisningsserier (föreläsningar, proseminarier etc.), som under hela eller större delen av läsåret förbereder de studerande för en eller flera sluttentamina i slutet av läsåret, eller med successiva kurser, var och en avslutad med deltentamen.

I samma mån som undervisningen blir mera omfattande, framhåller utredningen vidare, är en ordning med successiva kurser att förorda även inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnena. Själva studierna torde under alla förhållanden böra läggas upp på så sätt, att man försöker penetrera ett avsnitt i sänder. Om nu undervisningen vidgas och lägges upp i syfte att underlätta inhämtandet av det faktiska kunskapsstoffet, synes det enligt utredningens åsikt naturligast att undervisningen även organiseras på ett sådant sätt, att den ansluter sig till en rimlig och gängse studiegång. Utredningen anser sig här böra erinra om de förut redovisade undersökningarna, som ger anledning förmoda, att de långa studietiderna till väsentlig del sammanhänger med att studenterna påbörjar studier i ett nytt ämne, innan de avslutat studierna i det föregående ämnet. Sak samma gäller enligt utredningens uppfattning rimligen i fråga om studiegången inom ett ämne, där undervisningen är omfattande och innefattar många skilda moment. Sina synpunkter på systemet med successiva delkurser utvecklar utredningen ytterligare på följande sätt.

Mot en omläggning av undervisningens organisation i här antydd riktning kan invändas, att den leder till en icke önskvärd splittring av lärostoffet, och att studenterna — särskilt om studieplanen avverkas genom successiva deltentamina — aldrig får den överblick av hela ämnet, vartill de akademiska studierna bör syfta, och som man endast når genom parallella studier i ämnets olika delar fram till en samlad sluttentamen. — Bortsett från att samma resonemang kan användas till förmån för ett införande av examen rigorosum av dansk typ, synes man härvidlag kunna peka på att den här förordade organisationen av undervisningen faktiskt sedan länge och med framgång praktiserats inom flera av de största naturvetenskapliga ämnena. Särskilt kan här erinras om den höga tentamensfrekvensen i ämnet botanik. Man måste i detta sammanhang väga fördelar mot nackdelar i ljuset av vad som kan vara möjligt att nå inom ramen för stadgad normalstudietid. En undervisning, uppbyggd av successiva delkurser efter modell av naturvetenskapernas laborationsundervisning möjliggör även en bättre kontroll av varje undervisningsmoments effektivitet och av varje enskilt kursmoments svårighetsgrad.

Utredningen framhåller också, att undervisningen måste organiseras på sådant sätt, att studiedagen icke splittras på alltför många pass med mellanliggande, onyttiga håltimmar. Likaså måste, fortsätter utredningen, självfallet tillräckligt utrymme beredas för tentamensläsning så att det övervägande flertalet av de studenter, som följer undervisningen och helt ägnar sig åt studier i ifrågavarande ämne, verkligen hinner tillgodogöra sig kursfordringarna och avlägga tentamina vid förutsedda tidpunkter.

Utredningen anser sig även böra något beröra de problem, som är förknippade med undervisningens samordning de olika ämnena emellan inom de filosofiska fakulteterna. Så länge man bibehåller friheten i fråga om ämneskombinationer i filosofiska examina, är det enligt utredningens mening

viktigt, att undervisningen organiseras så att i enlighet med examensstadgans bestämmelser studierna för ett respektive två betyg i preliminärexamina verkligen hinner slutföras på en respektive två terminer och innan studenten har att börja följa undervisningen i ett annat ämne. Den fundamentala betydelsen härav synes utredningen vara på ett fullt övertygande sätt belyst av de tidigare redovisade undersökningarna rörande studieresultat och studietidens längd inom de filosofiska fakulteterna.

Det torde vidare av samma skäl vara ofrånkomligt och oeftergivligt, understryker utredningen, att undervisningen börjar samtidigt i alla ämnen och att undervisningen lägges upp på så sätt, att studierna i de större ämnen kan påbörjas vid början av både höst- och vårterminerna.

I detta sammanhang upptar utredningen slutligen frågan om tillgången till kursböcker till behandling och anlägger huvudsakligen följande synpunkter på detta spörsmål.

Det bör understrykas, att grundvalen för undervisningen på de filosofiska fakulteternas lågstadium bör vara ändamålsenliga kursböcker, till vilka den muntliga undervisningen bör anknyta. Kursböckerna bör vara så utformade, att de möjliggör självstudier. De bör vidare så fullständigt återge det kunskapsmaterial, som fordras för examen, att erforderliga kunskaper kan inhämtas även av studenter, som icke önskar eller icke har möjlighet att följa all muntlig undervisning.

På detta område föreligger otvivelaktigt stora brister i ett flertal ämnen. En insats för att klargöra föreliggande behov av nya läroböcker borde kunna göras såväl vid ämneskonferenserna som inom undervisningsnämnderna.

Svårigheterna att råda bot för bristen på lämpliga kursböcker är otvivelaktigt betydande, och hela problemet bör göras till föremål för en särskild undersökning. Utredningen vill endast framhålla några synpunkter, som synes kunna vara värda särskilt beaktande.

Genom de små upplagor, som det här ofta gäller, föreligger bokförlagsintresse endast i ett begränsat antal fall för att trycka en lärobok. De tekniska resurser, som nu står till buds, torde emellertid möjliggöra publicering i enklare former till ekonomiskt försvarliga priser. En viss utbyggnad av studentkårernas kompendieutgivning och förlagsverksamhet bör kunna förväntas ge goda resultat.

Undervisningens former

Utredningen behandlar först den akademiska undervisningens traditionella former och ingår därvid till en början på den katedrala *föreläsningssformen*, vilken är den undervisningsform som huvudsakligen varit föremål för kritik. De föreläsningar, som bör förekomma och som allmänt anses ha ett berättigande i undervisningen på lågstadiet, är enligt utredningens uppfattning de som syftar till att ge en introduktion i aktuell

vetenskaplig problemställning och debatt eller redovisa nya forskningsresultat eller ge en översikt av kursmoment, för vilka lämpliga handböcker saknas, eller för vilka en muntlig genomgång i föreläsningens form är erforderlig. Utredningen ifrågasätter här, om icke de över hela terminen eller läsåret utspridda föreläsningsserierna i större utsträckning kunde ersättas av vinjettföreläsningar som inledningar till laborationsserier eller översikter av kursavsnitt, som just skall penetreras eller som just genomgått i undervisningen. Enligt utredningens åsikt torde de vetenskapliga föreläsningarna även med fördel kunna läggas in som mera tillfälliga föredrag eller kortare föredragsserier föranledda av vunna forskningsresultat eller aktuell vetenskaplig debatt.

Vad beträffar den andra huvudformen av akademisk undervisning, *seminarieundervisningen*, så finner utredningen, att denna form numera synes innefatta undervisning av rätt skiftande slag. Konstitutivt bör emellertid enligt utredningens uppfattning vara, att undervisningen försiggår i form av en av lärare ledd diskussion mellan deltagarna över ett ämne som en eller ett par av deltagarna särskilt satt sig in i eller berett, samt att diskussionen avser att ge deltagarna en inblick i ämnets problematik och olika metoder att bemästra denna. Denna undervisningsform bör enligt utredningens åsikt även i försättningen vara den centrala på trebetygs- och licentiandstadierna och bör ges så stort utrymme som möjligt även på ett- och tvåbetygsstadierna. Förutsättningen för goda resultat av seminarieundervisningen är emellertid enligt utredningens mening att alla deltagare bedriver aktiva studier i ämnet och att deltagarantalet icke är större än att alla kan och vill delta i diskussionen.

Utredningen påpekar härefter, att *laborationsundervisningen* är en undervisningsform, som i viss mån motsvarar seminarieundervisningen. Även laborationsundervisningen har, framhåller utredningen, till syfte att ge studenten en god inblick i vetenskapens problem och metoder. Även här, fortsätter utredningen, bygger undervisningen på aktivitet från elevens sida. Laborationsundervisningen syftar emellertid, tillägger utredningen, dessutom till att hos eleverna öva upp vissa rent praktiska färdigheter.

Därefter ingår utredningen på den undervisningsform, som hittills med ett samlande namn brukat kallas kursundervisning och som utredningen här benämner *lektionsundervisning*. Utredningen understryker därvid, att det här i allmänhet torde vara fråga om en systematisk genomgång, närmast i lektionens form, av vissa avgränsade partier av studiekursen, partier som erfarenhetsmässigt bereder de studerande särskilda svårigheter och som därför tar dem oproportionerligt lång tid att självstän-

digt penetrera. Denna lektionsundervisning kan enligt utredningens uppfattning givetvis utformas på flera sätt, bland annat beträffande kunskapskontrollen, som antingen kan göras förlöpande (examinatorier) eller också få formen av skriftlig eller muntlig deltentamen efter kursens slut. Väsentligt för utredningen är emellertid att konstatera, att det här är fråga om en undervisning som utan att försumma den vetenskapliga skolningen främst har till syfte att underlätta inhämtandet genom självstudier av ett faktiskt kunskapsstoff. Lektionsundervisningen skall enligt utredningens åsikt komplettera föreläsningarna och seminarieundervisningen. Därav följer, framhåller utredningen, att ett mera allmänt införande av lektionsundervisning för vissa kursmoment icke kan äventyra de akademiska examinas vetenskapliga standard. Lektionsundervisning, tillägger utredningen, ställer mindre krav på läraren i fråga om förberedelsearbete än seminarieundervisning men ställer däremot minst lika stora krav i fråga om pedagogisk erfarenhet som denna.

Föreläsningar, seminarier, laborationer och lektionsundervisning är i stort sett de undervisningsformer som förekommer i dag, konstaterar utredningen vidare. De önskemål, som framställts om nya undervisningsformer, torde enligt utredningens uppfattning kunna sammanföras i begreppet *handledning*, även innefattande s. k. gruppundervisning. Dessa önskemål gäller, fortsätter utredningen, såväl högstadiet som magisterstadiet. På magisterstadiet måste, anser utredningen, en sådan handledning av praktiska skäl ofta ges i grupper och få formen av genomgång eller övning av särskilt svåra moment i kursen. Alternativt kan man enligt utredningens mening tänka sig en handledning som har formen av mera allmänt hållna samtal i anslutning till den ordinarie undervisningen eller till och med en helt enskild handledning mera av typen studierådgivning inom ämnet. Därtill kommer så, tillägger utredningen, en mera speciell form av handledning, nämligen den som tar sikte på att hjälpa studenten med enskilda uppgifter av något större omfång, t. ex. proseminarieuppsatser. Det blir här fråga om, säger utredningen, dels hjälp vid planeringen av materialinsamling, dels hjälp vid sovringen av insamlat material och slutligen hjälp med arbetets och uppsatsens disposition. Denna uppsatshandledning kan enligt utredningens mening ges i grupper eller enskilt beroende på arten av och den inbördes samordningen mellan de utdelade arbetsuppgifterna.

Behovet av en långt intensivare handledning på lågstadiet, t. ex. i gruppundervisningens form, har, omtalar utredningen, med stor enstämmighet vitsordats av så gott som samtliga de experter med vilka utredningen haft överläggningar rörande den akademiska undervisningen. Utredningen har fått ett bestämt intryck av att det här är fråga om ett reformkrav, som uppbäres av en sällsynt samstämmig opinion såväl av olika kategorier av akademiska lärare som av studenterna. Orsaken till det allt starkare kravet

på intensifierad handledning måste enligt utredningens uppfattning i avsevärd mån sökas i den kraftiga ansvällningen av antalet studerande; den tid är definitivt förbi, då antalet nykomlingar ej var större än att de flesta absorberades i redan etablerade kamratgrupper och lärarna relativt snart kunde lära sig känna samtliga elever åtminstone till namnet. Nu är antalet studenter så stort, anför utredningen, att studenten lätt förblir anonym både för lärarna och för studiekamraterna; han får få tillfällen att kollationera sina framsteg och mäta sina krafter.

Vad det här gäller, är, understryker utredningen, att ge studenten hjälp att organisera sina egna studier, att hjälpa honom i den många gånger svåra och oförberedda omställningen från gymnasiernas bundna studieordning till de friare universitetsstudierna med deras långt större krav på individuellt arbete och ansvar. Det är utredningens övertygelse att i många humanistiska ämnen en intensifierad lektionsundervisning kompletterad med handledning kan ge stadga åt studierna och bli en hjälp till goda studievänor. Härigenom skulle man enligt utredningens åsikt råda bot för en av de allvarligaste bristerna i den akademiska undervisningen och därmed på ett avgörande sätt komma till rätta med studieavbrottsfrekvensen vid de filosofiska fakulteterna, de fakulteter där studie- och undervisningsformerna mest markant skiljer sig från gymnasiernas. Den undervisning, som här sammanfattats under det vida begreppet handledning, även innefattande s. k. gruppundervisning, bör så långt möjligt meddelas i samband med den ordinarie undervisningen, men det är enligt utredningens uppfattning icke realistiskt att räkna med att de fast anställda lärarna (inklusive assistenter och amanuenser) skall räcka till för att i alla ämnen ge de yngsta studenterna all den direkta handledning, som är önskvärd. Därför måste man, framhåller utredningen, skapa delvis nya former för en handledning gruppvis och vid sidan av den ordinarie kateder-, laborations- och lektionsundervisningen. Syftet med denna handledning gruppvis bör enligt utredningens uppfattning alltid vara att underlätta för studenterna att följa och tillgodogöra sig den ordinarie akademiska undervisningen, samtidigt som man genom grupphandledningen kan nå den för undervisningens uppläggning nödvändiga kännedomen om vilka moment i kursplanen som vållar särskilda svårigheter, en kännedom som annars kanske nås först vid sluttentamina, vilket ur den enskilde studentens synpunkt lika väl som ur undervisningens är för sent.

Handledningen kan, anser utredningen, utformas på flera olika sätt, t. ex. som en gruppvis organiserad och regelbunden läs- eller snarare *studiehjälp* i anslutning till den akademiska undervisningen, som sammanhållna *diskussionscirklar* i syfte att uppöva förmågan till självständigt tänkande och till urskillning av väsentliga frågeställningar och förlopp, som en mer eller mindre individuell *rådgivning vid lösandet av större arbetsuppgifter* eller som en mera allmän *studiemetodisk rådgivning*.

Sammanfattningsvis framlägger utredningen följande *rekommendationer*.

Den undervisning, som huvudsakligen syftar att ge introduktion i vetenskaplig debatt och handledning i vetenskaplig metodik, bör liksom hittills meddelas genom föreläsningar och seminarieundervisning samt i samband med förekommande laborationer, medan den undervisning, som syftar till att meddela faktiskt kunskapsstoff och uppöva praktiska färdigheter, bör ges i laborationens och lektionens former. Denna undervisning måste emellertid enligt utredningens mening i ett stort antal ämnen kompletteras med olika former av handledning, även gruppvis. Denna handledning bör så långt möjligt meddelas av fast anställda lärare i samband med den ordinarie undervisningen men bör dessutom kunna organiseras i mera fria och blygsamma former. Den blir icke desto mindre enligt utredningens uppfattning av väsentlig betydelse för undervisningens effektivitet under ett skede, då i varje fall de filosofiska fakulteterna måste räkna med starkt stigande antal studenter, av vilka en växande andel kommer till universiteten utan närmare kännedom om akademiska förhållanden, och då man realistiskt måste räkna med relativt stora undervisningsavdelningar i den ordinarie undervisningen och en viss av rena rekryteringssvårigheter betingad brist på akademiska lärare.

Undervisningens omfattning och undervisningsgruppernas storlek

Vad först beträffar *undervisningens omfattning* så framhåller utredningen, att det av de överläggningar utredningen fört med intresserade parter rörande den akademiska undervisningen framgått, att man realistiskt bör räkna med en viss, i något eller några ämnen betydande men på det hela taget måttlig ökning av undervisningens omfattning, räknad i antal undervisningstimmar per student och år. Den mycket betydande ökning av antalet meddelade undervisningstimmar, som anses erforderlig, faller, meddelar utredningen, till allra största delen på ökningen av antalet studerande och på en ofrånkomlig minskning av undervisningsgruppernas storlek.

Vad härefter angår *undervisningsgruppernas storlek* anser utredningen, att man som en allmän norm när det gäller *lektionsundervisningen* synes kunna uppställa ett maximum av 35 deltagare per grupp för en undervisning, i vilken de deltagande studenterna väl icke förutsättes uteslutande spela rollen av passiva åhörare, men i vilken man å andra sidan icke heller syftar till en större aktivitet från studenternas sida än att de skall besvara kunskapskontrollerande frågor och själva ställa frågor, som kan utlösa en kortare ömsesidig diskussion eller ge läraren anledning att resonemangsvis närmare förklara svårare partier av det genomgångna kursmomentet.

Vad så beträffar *seminarieundervisningen* finner utredningen, att seminariegrupper om 15 à 20 studenter i varje är den lämpliga storleken och att i varje fall seminariegrupper om mer än 30 deltagare icke bör före-

komma. Utredningen föreslår därför, att dubblering av seminarierna kommer till stånd, så snart antalet deltagare överstiger 30, att ett tredje seminarium upprättas, så snart det sammanlagda deltagarantalet överstiger 55, att ett fjärde seminarium upprättas så snart det sammanlagda deltagarantalet överstiger 80, och att sedan ytterligare seminariegrupper automatiskt upprättas för varje fullt 20-tal deltagare över 80. Detta innebär, att man i mindre ämnen får räkna med seminariegrupper om maximalt 30 deltagare, medan seminariegruppen i större ämnen i allmänhet skulle omfatta mellan 20 och 25 deltagare.

Utredningen framhåver i detta sammanhang, att den finner en maximering av undervisningsgruppernas storlek vara en av de fundamentala punkterna i en universitetsreform, som skall sätta de högre läroanstalterna i stånd att meddela en adekvat undervisning åt ett hastigt stigande antal studenter. Denna maximering synes liksom beträffande skolan i praktiken böra utformas på så sätt att antalet elever i en undervisningsgrupp icke tillåtes överstiga ett visst, av statsmakterna fixerat antal. Vad särskilt beträffar *laborationsundervisningen* så framhåller utredningen ytterligare följande.

För laborationsämnenas del är en dylik maximering av undervisningsgruppernas storlek redan ett faktum, eftersom tillgången på laborationslokaler och undervisningsapparat sätter en bestämd gräns för elevantalet. Utredningens resonemang och förslag i det föregående rörande undervisningsgruppernas storlek och regler för upprättande av nya undervisningsavdelningar vid stigande studentantal gäller därför i första hand endast de humanistiska, samhällsvetenskapliga och matematiska ämnena.

Utredningen understryker vidare, att den lämpliga gruppstorleken måste vara olika för olika undervisningsformer och påpekar därvid, att antalet åhörare vid *föreläsningar* i princip torde kunna vara obegränsat.

Vidkommande slutligen vad som förut betecknats som *handledning gruppvis* (gruppundervisning), så anför utredningen bland annat följande.

Vid denna undervisning synes det ligga i sakens natur att man måste arbeta med små grupper för att undervisningen skall nå avsedd effekt. Det gäller här att nå kontakt med varje enskild student för att ge honom en individuellt avpassad handledning. Den grupphandledning, som tillämpas vid de matematiska institutionerna, bedrivs med grupper om 15 deltagare, och resultatet anses vara tillfredsställande. Här är det dock fråga om en relativt fast organiserad handledning, som därför kan sägas ha karaktär av lektionsundervisning. I andra ämnen, där handledningen måste vara mera personlig, måste man enligt universitetsutredningens mening räkna med ännu mindre grupper, kanske om 5 till 10 studenter i varje. Inte heller en grupphandledning i diskussionscirkelns form synes kunna bli fullt effektiv, om deltagarantalet överstiger 10.

Handledning vid lösandet av större uppgifter, t. ex. uppsatsarbete, bör, i den mån sådan handledning meddelas gruppvis, inte heller omfatta mer än 5, högst 10 studenter i varje grupp.

2. Yttranden

Utredningens uttalanden om den akademiska utbildningens innehåll har föranlett vissa erinringar, främst från *kanslerns* sida. Efter att ha förklarat sig dela utredningens uppfattning att det väsentligaste i all akademisk undervisning är »att studenten i möjligaste mån tillägnar sig ett vetenskapligt och kritiskt sätt att tänka», framhåller kanslern, att denna uppfattning enligt hans förmenande står i strid emot utredningens uttalande att studietiden om två terminer för två betyg kommer att nästan helt »fyllas av det arbete studenten måste lägga ned på inhämtandet av grundkunskaper och färdigheter». Kanslern redogör därefter för sin uppfattning om undervisningens innehåll samt anför därvid bland annat följande.

Enligt min mening måste den huvudsakliga tiden av all universitetsundervisning — i varje fall såvitt avser de s. k. fria fakulteterna — tvärt emot sistnämnda uttalande ägnas åt att bibringa studenten ett vetenskapligt kritiskt betraktelsesätt i förhållande till det föreliggande kunskapsstoffet samt att sätta honom in i vetenskapliga metodfrågor. Därigenom underlättas själva kunskapsinhämtandet, vilket i de allra flesta fall torde kunna äga rum utan lärarens direkta medverkan. Huvudvikten vid all akademisk undervisning — även på ett- och tvåbetygsstadiet — måste sålunda läggas vid att lära studenten att bilda sig en egen uppfattning om de föreliggande problemen. Skulle studenten icke fått tillfälle att under sin vistelse vid det akademiska lärosätet förvärva denna förmåga, måste hans universitetsstudier i ett väsentligt hänseende sägas ha blivit förfelade och universitetsundervisningen bedömas ha misslyckats med en av sina huvudsakliga uppgifter. Därest den akademiska undervisningen komme att främst inriktas på kunskapsinhämtande och förvärv av färdigheter, behöver man enligt mitt förmenande icke längre vidmakthålla universitetens särskilda uppgift att meddela undervisning. Denna uppgift skulle i stället under angiven förutsättning kunna övertagas av undervisningsanstalter av seminariekaraktär. I detta sammanhang finner jag det även angeläget betona att övergången från den gymnasie-mässiga undervisningen till de akademiska studierna ej får bli alltför lång. Vidare bör i görligaste mån den elementära undervisning som nödvändigtvis måste meddelas vid universitetet, såsom vissa propedeutiska kurser och färdighetsövningar m. m., förläggas till början av studierna och alltså ingå som ett första moment i studiet av varje enskilt ämne.

Jag har för min del starkt betonat, att all väsentlig akademisk undervisning måste genomsyras av ett vetenskapligt kritiskt betraktelsesätt. Denna undervisning bör därför enligt mitt förmenande alltid handhas av lärare som besitter hög kompetens och god pedagogisk skicklighet samt äger förmåga att meddela just denna form av undervisning. Med denna min grunduppfattning om den akademiska undervisningens enhetliga syfte och innehåll står utredningens förslag om uppdelning av undervisningen i två huvudformer — med sinsemellan principiellt skilda syftemål och med lärarkrafter av helt olika kompetens — icke i överensstämmelse. Jag kan därför icke godtaga en dylik uppdelning.

Enligt mitt bedömande torde det även vid ett genomförande av utred-

ningens olika förslag i anslutning till nämnda uppdelning komma att visa sig omöjligt att rent praktiskt draga upp så skarpa gränslinjer mellan olika slags undervisning som utredningen tänkt sig.

Sveriges förenade studentkårer hänvisar till att utredningen bland annat uttalat, att den finner ett klart ådagalagt behov av mera explikation och övning i undervisningen. SFS instämmer helt i denna synpunkt och förklarar sig vara övertygade om att de studerande i full utsträckning kommer att utnyttja den utökade och intensifierade undervisning utredningen föreslår. Härvid förutsätter SFS, att en sådan utökning av undervisningens omfattning under inga omständigheter skall medföra krav på obligatoriskt deltagande i kurserna.

Vidkommande utredningens förslag med avseende å undervisningens upppläggning framhåller *kanslern*, att han i princip kan ansluta sig till utredningens uppfattning, att ett system med successiva kurser, var och en avslutad med deltentamen, bör — i likhet med vad som redan skett beträffande ett flertal ämnen, särskilt inom de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna — införas i alltmer ökad utsträckning, även för de humanistiska fakulteternas del. *Kanslern*, som håller före att en väsentlig effektivisering av undervisningen kan äga rum genom en dylik reform, understryker emellertid vikten av att överblicken över ämnet icke går förlorad vid en sådan omläggning. Enligt *kanslerns* mening torde den sluttentamen, som enligt 9 § 1 mom. av filosofiska examensstadgan alltid skall finnas i varje ämne, lämpligen kunna tjäna till att kontrollera, att denna överblick icke gått förlorad genom att vissa kursmoment redan redovisats vid deltentamina. Härjämte framhåller *kanslern* bland annat följande.

En uppdelning i delstudiekurser får vidare icke leda till att avkall göres på kravet om en viss vetenskaplig standard i all akademisk undervisning. Ifrågavarande effektivisering av undervisningen torde även — framförallt i sådana humanistiska examensämnen, för vilken den laboratoriemässiga undervisningen spelar en ringa roll — böra sättas in i början av studiet av varje ämne. Ett införande av ifrågavarande system med successiva kurser förutsätter egentligen ett i huvudsak homogent studentmaterial. Skulle en mera avsevärd del av studenterna komma att visa sig sakna fallenhet för denna slags undervisning kan stora svårigheter uppstå. I ett visst läge kan det sålunda — vid fortsatt fri intagning — bli erforderligt att i ökad utsträckning införa särskild stödundervisning för denna grupp av studenter.

Sveriges förenade studentkårer finner i likhet med utredningen att undervisningens upppläggning måste syfta till att underlätta ett rationellt och effektivt bedrivande av självstudier. SFS tillstyrker förslaget till en studieordning med successiva kurser, varvid varje kurs avslutas med deltentamen eller kursförhör. SFS understryker vidare utredningens uttalande att undervisningen måste läggas upp så, att studierna i de större ämnena kan påbörjas både höst- och vårtermin.

Sveriges konservativa studentförbund anser i likhet med utredningen att de akademiska studierna i allt väsentligt måste vara självstudier. Vad beträffar systemet med successiva delkurser så anser sig förbundet böra något varna för risken för en alltför stor splittring av studierna. Vidare framhålles vikten av att undervisningen icke organiseras så att alltför stora grupper av studenter inte hinner fullfölja sina studier enligt studieplanerna.

Sveriges liberala studentförbund finner, att den utökade undervisning, som utredningen föreslagit, onekligen innebär ett stort steg mot förverkligandet av en mera organiserad studieordning vid de filosofiska fakulteterna. Förbundet anser, att reformen, riktigt genomförd, skulle undanröja den viktigaste orsaken till den höga studieavbrottsfrekvensen och det dåliga studieresultatet. Förbundet synes till och med vilja gå något längre än utredningen och yttrar sålunda:

Förbundet anser, att en undervisning med ett långt större moment av tvång än hittills bör införas. Men förbundet önskar samtidigt som sin bestämda uppfattning hävda, att var och en själv bör få avgöra, om han skall underkasta sig detta tvång liksom om han skall deltaga i övriga kurser och föreläsningar. Medan en mera organiserad studiegång skulle vara till ovärderlig hjälp för flertalet, finns det likväl många som bäst bedriver sina studier helt på egen hand. Valfriheten lämnar också möjlighet för de helt eller delvis förvärvsarbetande studenterna att så småningom nå fram till en akademisk examen.

Utredningens synpunkter på *k u r s l i t t e r a t u r f r å g a n* har ej givit remissinstanserna anledning till erinran. Tvärtom har en del av dem ytterligare understrukt och kompletterat dessa synpunkter. Bland dessa remissinstanser må främst nämnas *kanslern, överstyrelsen för de tekniska högskolorna, Sveriges förenade studentkårer, SACO* och *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund*.

Utredningens uppfattning beträffande den katedrala *f ö r e l ä s n i n g s f o r m e n* delas av samtliga remissinstanser. *Humanistiska avdelningen vid Stockholms högskola* anmärker dock följande.

Avdelningen delar visserligen utredningens uppfattning att de akademiska föreläsningarna icke bör överskattas men vill framhålla att de i vissa ämnen har stort värde icke enbart som medel att introducera de studerande i vetenskaplig problemställning och debatt.

I fråga om *s e m i n a r i e u n d e r v i s n i n g e n* anser *Sveriges förenade studentkårer* liksom utredningen att denna undervisningsform bör tillmätas stor betydelse på såväl låg- som högstadium. Även vikten av ett från studenternas sida aktivt deltagande i seminarierna understrykes. SFS framhäver i detta sammanhang seminarieundervisningens betydelse för forskarutbildningen. Undervisningen vid proseminarier och tre-betygssemi-

narier måste, förklarar SFS, anses ha en grundläggande betydelse för den fortsatta forskarutbildningen. Med hänsyn till att utredningen i flera sammanhang betonat forskarutbildningens vikt hade man enligt SFS kunnat vänta att utredningen tagit konsekvenserna härav genom att föreslå genomgripande åtgärder för att minska seminariegruppernas storlek. SFS noterar vidare med tillfredsställelse att utredningen betonat seminarieuppsatsens betydelse. SFS framhåller även önskvärdheten av att arbetet inom en proseminariegrupp koncentreras till några få ämnesområden, syftande till en systematisk genomgång av ämnets vetenskapliga metodik genom behandling av uppgifter så valda, att den nödvändiga allmänna kunskapsgrunden redan hunnit inhämtas vid studiet av litteraturkursen. För att stimulera deltagarnas intresse bör man enligt SFS överväga en gruppering på olika betygsstadier. Det torde sålunda vara lämpligt att tre-betygsstuderande vid seminarieundervisningen skiljes från ett- och två-betygsstuderande.

SACO understryker vikten av att seminarieövningen ges en stark ställning även i undervisningen för lägre betyg. Vidare bör enligt SACO seminarierna differentieras på ett-, två- och tre-betygsstadiet.

Sveriges konservativa studentförbund konstaterar, att utredningen lagt särskild tonvikt på denna undervisningsform. Dock vill förbundet inskräpa nödvändigheten av att seminarieundervisningen innebär aktivt deltagande från medlemmarnas sida.

Vad lektionsundervisningen beträffar vänder sig *kanslern* emot utredningens enligt hans mening alltför skarpa gränsdragning mellan bland annat denna undervisning och seminarieundervisningen. Liknande invändningar framföres jämväl av SACO.

Vidkommande utredningens förslag rörande handledning så vitsordar *överstyrelsen för de tekniska högskolorna* angelägenheten av sådan gruppundervisning vid sidan av den ordinarie undervisningen jämväl för de överstyrelsen underställda högskolornas del, medan *Sveriges förenade studentkårer* betonar att handledning under inga förhållanden skall ersätta den ordinarie undervisningen. SACO understryker behovet av en intensifierad individuell handledning.

Sveriges socialdemokratiska studentförbund finner, att gruppundervisningen intar en alltför blygsam plats i utredningens förslag, och anför såsom skäl härför följande.

Lektionsundervisningen framstår som det centrala; gruppundervisningen blir ett komplement till denna, ett slags studiehjälp meddelad av tillfälliga lärarkrafter med låg kompetens. Det är enligt vår mening uppenbart att i vissa ämnen — särskilt de historiska och estetiska disciplinerna — en gruppundervisning i diskussionscirkelns form har mer att ge än den konventionella seminarieformen och den katedrala lektionsundervisningen. Gruppundervisningen bör här vara ett centralt undervisningsmoment, för vilket kompetenta lärarkrafter — lägst biträdande lärare — bör svara.

Svenska landsbygdens ungdomsförbund och dess studentförbund hälsar den av utredningen föreslagna handledningsformen med tillfredsställelse.

Vad angår undervisningsgruppernas storlek så finner *juridiska fakulteten i Lund*, att principen om maximering av seminariegrupperna till 20—25 deltagare bör vinna tillämpning även inom juridisk fakultet.

Filosofiska fakulteten i Göteborg finner en generell maximering av lektionsgrupperna till 35 deltagare föga välbetänkt. Det är enligt fakulteten svårt att tänka sig, att en lektionsgrupp, som i storlek motsvarar en stor skolklass, kan arbeta effektivt inom något ämne. Utredningens föreslagna princip, att proseminarierna skall dubbleras, när deltagarantalet överstiger 30, får enligt fakultetens mening under inga förhållanden tolkas så att proseminarier på 30 deltagare blir det normala.

Humanistiska avdelningen vid Stockholms högskola framhåller, att de av utredningen angivna maximivärdena för gruppernas storlek måste uppfattas som absoluta marginalvärden och icke som normalvärden.

Kanslern anser det omöjligt att generellt för alla ämnena ange ett lämpligt antal elever vid olika undervisningsformer. Enligt kanslerns förmenande är varje ämnes speciella egenart i stort sett bestämmande för hur många elever som lämpligen bör mottagas. Särskilda överväganden måste sålunda företagas ämne för ämne, innan mera allmängiltiga riktlinjer kan uppdragas.

Kanslern finner det även orimligt att för lektionsundervisning som allmän norm ange ett maximum av 35 deltagare per grupp. Man torde under inga omständigheter kunna erhålla ett tillfredsställande resultat med så många deltagare i någon undervisningsform med reciprok aktivitet. Rent praktiska svårigheter torde vidare, tillägger kanslern, uppstå om undervisningsgrupperna inom de olika formerna av undervisning i ett visst ämne erhöle olika antal elever.

Såsom mycket väsentligt framstår enligt *lärarkollegiet vid Chalmers tekniska högskola* utredningens förslag om den automatiska gruppbildningen vid seminarieundervisningen, varigenom antalet deltagare per seminariegrupp begränsas. Vid de tekniska högskolorna är, understryker lärarkollegiet, en sådan gruppbegränsning mycket eftersträvansvärd.

Överstyrelsen för de tekniska högskolorna delar utredningens uppfattning om angelägenheten av en maximering av undervisningsgruppernas storlek. Vad utredningen härutinnan föreslagit synes överstyrelsen i åtskilliga ämnen av grundläggande natur även böra vinna tillämpning vid de tekniska högskolorna.

Sveriges förenade studentkårer delar utredningens uppfattning att en gruppstorlek av högst 15—20 är den lämpligaste, men kan ej godtaga förslaget att delning bör komma till stånd först då antalet deltagare överstiger

30. En tillämpning av det av utredningen föreslagna systemet kommer, anför SFS vidare, att leda till ett genomsnittligt deltagarantal av 20—25. Erfarenheten torde visa att detta är ett för högt deltagarantal, och att reciprociteten i undervisningen äventyras. SFS anser därför, att seminariet bör dubbleras så snart antalet deltagare överstiger 25. Ett tredje seminarium bör upprättas så snart det sammanlagda antalet deltagare överstiger 45, ett fjärde så snart det sammanlagda deltagarantalet överstiger 70 och sedan ytterligare seminariegrupper för varje fullt 20-tal deltagare över 70. Detta torde i de större ämnena komma att leda till ett genomsnittligt deltagarantal av cirka 15—20. Beträffande lektionsundervisningen finner SFS ett deltagarantal på 35 som allmän norm för högt. Enligt SFS kan självfallet, som utredningen framhåller, önskemålen om det rekiproka elementets dominans i lektionsundervisningen skifta från ämne till ämne och från kursmoment till kursmoment, men i de fall, då ett sådant önskemål betraktas som angeläget, bör 15 deltagare i varje grupp utgöra riktpunkten.

I fråga om seminarieundervisningen intar SACO samma ståndpunkt som SFS och tillägger beträffande lektionsundervisningen, att det icke finns anledning att för denna tillämpa annan maximeringsregel än för seminarieundervisningen. Även organisatoriska skäl talar enligt SACO för seminarie- och lektionsgrupper av samma storlek.

TCO förordar bestämt, att det maximala deltagarantalet i förevarande undervisningsformer sättes väsentligt lägre än utredningen föreslagit och anför till stöd härför bland annat följande.

Såväl lektionsundervisningen som framför allt seminarieövningarna förlorar helt sin egentliga karaktär, om deltagarantalet icke starkt begränsas. Därest ett så stort deltagarantal som 35 skulle medges vid lektionsundervisningen, löper man uppenbarligen risken att lektionerna blev en undervisningsform för passivt åhörande. På motsvarande sätt kommer proseminarieövningar med det av utredningen som maximum angivna 30 deltagare att bli ett forum för diskussion mellan seminarieledare, uppsatsförfattare och på förhand utsedda opponenter.

Sveriges konservativa studentförbund framhåller, att seminariegruppernas storlek ovillkorligen måste maximeras till 20 deltagare. Dessutom anser studentförbundet att lektionsundervisning med 30—35 deltagare ur pedagogisk synpunkt är mindre tillfredsställande.

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund anför bland annat följande.

En allmän målsättning måste givetvis vara att så långt möjligt nedbringa undervisningsgruppernas storlek. De ökade kostnader som detta för med sig torde i hög grad kompenseras av den ökade effektivitet, d. v. s. kortare studietider och de ökade möjligheter att motverka studieavbrott, som mindre grupper kan väntas medföra. Små grupper torde därför ha stor lönsamhet.

3. Departementschefen

All akademisk undervisnings syfte är självfallet att utöver faktiska kunskaper och praktiska färdigheter ge en handledning i vederbörande ämnes vetenskapliga metodik och en introduktion i den aktuella vetenskapliga problematiken. Lika givet är att det väsentligaste härvid blir, att studenten i möjligaste mån tillägnar sig ett vetenskapligt och kritiskt sätt att tänka. Härom torde också allmän enighet råda.

Det ligger även i sakens natur, att de akademiska studierna alltid i stor utsträckning måste bli självstudier. En av den akademiska undervisningens huvudsakliga uppgifter blir därför att fostra till och underlätta sådana självstudier. Såväl gjorda erfarenheter som de förut redovisade uppgifterna om studieresultat och studieavbrott inom de filosofiska fakulteterna visar dock tyvärr, att ett stort antal studenter saknar förmåga att med nuvarande studieordning vid de filosofiska fakulteterna så upplägga och fullfölja sitt studiearbete, att de avlägger avsedd examen och detta inom rimlig tid. Det är då enligt min mening nödvändigt att i viss omfattning lägga om grunderna för den akademiska undervisningen. En uppläggning av undervisningen i enlighet med de av universitetsutredningen förordade riktlinjerna är enligt min uppfattning förenlig med undervisningens uppgift att uppmuntra och stimulera till självständigt och konstruktivt vetenskapligt tänkande och uppamma kritiskt omdöme.

Jag övergår härefter till de konkreta spörsmål rörande undervisningens uppläggning, som utredningen tagit upp till behandling. Därvid anser jag mig först böra erinra om att de av utredningen redovisade undersökningarna beträffande studieresultat och studietider inom de filosofiska fakulteterna givit utredningen anledning förmoda, att de långa studietiderna till väsentlig del sammanhänger med att studenterna påbörjar studier i ett nytt ämne, innan de avslutat studierna i det föregående ämnet. Sak samma gäller enligt utredningen rimligen i fråga om studiegången inom ett ämne, där undervisningen är omfattande och innefattar många skilda moment.

Utredningens uttalanden på denna punkt vill jag med skärpa understryka. Av dessa uttalanden drar jag den slutsatsen, att en ordning med successiva kurser i regel bör genomföras även inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnena. En sådan ordning får givetvis icke leda till att kunskapsfordringarna skärpes för respektive delstudiekurser och därmed för vederbörlig betygsgrad i dess helhet. Den omständigheten att de sålunda avsedda delstudiekurserna var för sig avslutas med en deltentamen innebär naturligtvis icke att den samlade sluttentamen avskaffas; låt vara att denna — såsom universitetskanslern även påpekat — stundom kan få sammanfalla med slutprovningen på den sista delstudiekursen.

I detta sammanhang torde jag vidare få erinra om att fjolårets riksdag på förslag av Kungl. Maj:t beslutat, att undervisningen i varje ämne inom de juridiska fakulteterna skall ordnas så att den studerande kan påbörja studierna i ämnet antingen höst- eller vårtermin. Det synes mig ytterst angeläget, att åtgärder nu vidtages för åstadkommande av en i huvudsak motsvarande ordning för de filosofiska fakulteternas vidkommande. Förslag i denna riktning har också framlagts av universitetsutredningen. Jag anser mig sålunda böra förordna, att undervisningen vid dessa fakulteter i möjligaste mån lägges upp så, att studierna i varje fall i de större ämnena kan påbörjas såväl höst- som vårtermin. Därjämte bör för de filosofiska fakulteternas del gälla, att undervisningen såvitt möjligt skall börja samtidigt i alla ämnen.

Jag vill här också framhålla, att förra årets riksdag ej riktat någon erinran mot Kungl. Maj:ts förslag, att för de juridiska fakulteternas vidkommande föreskrifter meddelas därom, att vederbörande universitetsmyndighet skall vara skyldig att tillse att tentamina anordnas även i juni månad i sådana ämnen, som enligt studieplanen skall vara inlästa vid terminens slut. Föreskrifter av i huvudsak motsvarande innebörd bör enligt min mening meddelas jämväl för de filosofiska fakulteternas vidkommande. I anslutning härtill och till vad som anförts från vissa remissinstansers sida vill jag vidare framhålla, att jag förutsätter, att institutioner och institutionsbibliotek vid de filosofiska fakulteterna i möjligaste mån är tillgängliga även under sommaren.

Vad utredningen anført och föreslagit i syfte att avhjälpa bristen på lämpliga kursböcker finner jag vara värt allt beaktande. Jag är emellertid ej beredd att i förevarande sammanhang framlägga konkreta förslag i ämnet men kommer givetvis att ägna frågan fortsatt uppmärksamhet.

Utredningen har vidare funnit, att den akademiska undervisningen bör kunna uppdelas på vissa närmare angivna former. Utredningen skiljer sålunda på föreläsningar, seminarieundervisning, laborationsundervisning, lektionsundervisning och handledning.

Det är givet, att man vid en sådan indelning som den utredningen här sökt göra icke kan undvika en viss schematisering. Det torde stå klart, att de undervisningsformer varom här är fråga delvis måste gripa in i varandra. För egen del finner jag den av utredningen gjorda indelningen utgöra en förutsättning för att man i praktiken skall kunna realisera det förut omnämnda, av utredningen föreslagna systemet för dimensionering av de filosofiska fakulteternas undervisningsresurser med ledning av särskilda organisationsplaner. Jag finner därför att man på denna punkt i framtiden måste tillämpa utredningens i vissa avseenden måhända något schematiska indelning; något som för övrigt universitetskanslern i samband med sitt ställningstagande till utredningens konkreta förslag om orga-

nisationsplaner så till vida synes ha gjort, som han godtagit förslaget om upprättande av dylika planer.

Av de av utredningen angivna undervisningsformerna utgör handledningen en i stort sett ny form. Om behovet av att en ny form av denna art införes vid sidan av de mer traditionella undervisningsformerna råder allmän enighet. För egen del vill jag också understryka angelägenheten av att den traditionella undervisningen kompletteras med olika former av handledning. Jag är vidare ense med utredningen därom, att denna handledning så långt möjligt bör meddelas av fast anställda lärare i samband med den ordinarie undervisningen men att den dessutom bör om så befinnes erforderligt kunna organiseras i mera fria och blygsamma former.

Vad så gäller undervisningens omfattning vill jag i likhet med universitetsutredningen framhålla, att man realistiskt bör räkna med en viss, i något eller några ämnen betydande men på det hela taget måttlig ökning av undervisningens omfattning, räknad i antal undervisningstimmar per student och år. Den mycket betydande ökning av antalet meddelade undervisningstimmar, som anses erforderlig, faller till allra största delen på ökningen av antalet studerande och på en ofrånkomlig minskning av undervisningsgruppernas storlek.

Liksom universitetsutredningen finner jag vidare vissa normer för undervisningsgruppernas storlek vara nödvändiga. Denna normering torde liksom beträffande skolan i praktiken böra utformas på så sätt att antalet elever i en undervisningsgrupp icke tillåtes överstiga ett visst, av statsmakterna fixerat antal. För laborationsämnenas del är en dylik maximering av undervisningsgruppernas storlek redan ett faktum, eftersom tillgången på laborationslokaler och undervisningsapparat sätter en bestämd gräns för elevantalet. Utredningens förslag rörande undervisningsgruppernas storlek och regler för upprättande av nya undervisningsavdelningar vid stigande studentantal gäller därför i första hand endast de humanistiska, samhällsvetenskapliga och matematiska ämnena.

Den lämpliga gruppstorleken måste i viss mån variera från ämne till ämne. Vissa genomgående skillnader i gruppstorleken för olika undervisningsformer kan dock generellt fastslås. Vid föreläsningar kan antalet åhörare i princip vara obegränsat. Svårare är problemet då det gäller vad utredningen kallat seminarieundervisning, lektionsundervisning samt grupphandledning. Utredningen har funnit, att i varje fall seminariegrupper om mer än 30 deltagare icke bör förekomma. Därjämte har utredningen föreslagit, att särskilda regler fastställas för dubblering av seminarierna vid vissa av utredningen angivna tal, avseende gruppernas storlek. Med anledning härav vill jag framhålla, att seminarieundervisningen från pedagogisk synpunkt otvivelaktigt är den viktigaste av de akademiska undervisningsformerna. Med hänsyn till den centrala ställning som seminarieundervisningen sålunda intar anser jag det ytterst angeläget att fasta regler för

seminariegruppernas storlek i enlighet med utredningens förslag fastställas av statsmakterna. Jag har för avsikt att i ett senare avsnitt närmare återkomma till dessa regler.

Vad härefter beträffar sådana undervisningsformer som lektionsundervisning och handledning så ställer det sig svårare att för dessa former uppdraga några generella, siffermässigt bundna regler. Detta beror på de varierande formerna för en lektionsundervisning eller för en gruppvis ordnad handledning. En del remissinstanser, främst universitetskanslern, har befarat, att rent praktiska svårigheter skulle kunna uppstå om undervisningsgrupperna inom de skilda formerna av undervisning i ett visst ämne erhöle olika antal elever. Några dylika svårigheter torde emellertid icke vara att befara, därest gruppstorleken inom undervisningsformer av laborations-, lektions- och handledningskaraktär beräknas så, att antalet deltagare i dessa som regel står i jämn proportion till det för seminariegrupperna fastställda antalet.

IV. De akademiska lärartjänsterna

1. Allmänna synpunkter

Utredningen

I fråga om konstruktionen av den lärarstab, som skall bestrida en reformerad universitetsundervisning, framhåller utredningen inledningsvis i huvudsak följande.

Utredningen har utgått från att det totala antalet meddelade undervisningstimmar i de allra flesta ämnen redan med nuvarande studentantal skulle behöva ökas kraftigt, framför allt till följd av den nödvändiga minskningen av undervisningsgrupperna. Därtill kommer behovet av en väsentligt utökad tid för handledning på högstadierna. Som en konsekvens av den mycket snabba och starka ökning av studentantalet, som torde vara att vänta under de närmaste åren, måste man vidare under alla förhållanden räkna med svårigheter att rekrytera ett tillräckligt antal lärare för att åstadkomma en motsvarande ansvällning av den akademiska undervisningens volym. Å andra sidan har utredningen sett det som en av sina väsentligaste uppgifter att lägga fram förslag, som skulle kunna råda bot för den från många håll med skärpa påtalade bristen på kontinuitet i den akademiska undervisningen, en brist som sammanhänger med att undervisningen i allt större utsträckning kommit att åvila tillfälligt förordnade lärarkrafter, många gånger med otillräcklig pedagogisk erfarenhet och ofta med sitt intresse delat mellan undervisningen och det egna avhandlingsarbetet.

Uppgiften har därför blivit att vid konstruktionen av den akademiska lärarstaben strängt hushålla med den högkvalificerade lärarkraft, som kan beräknas stå till förfogande, men att å andra sidan söka skapa en fast ryggrad för den akademiska undervisningen genom att anförtro dess väsentligaste moment åt lärare med fast anknytning till universiteten. Från denna utgångspunkt har utredningen kommit till den uppfattningen, att de ökade kraven på undervisning i framtiden än mindre än i dag kan tillgodoses uteslutande genom lärarbefattningar, som samtidigt och i lika mån är forskningsbefattningar. Universitetens uppgift är vetenskaplig forskning och undervisning, men därmed är ingalunda givet, att denna dubbla uppgift bäst fylls genom att den i lika mån återspeglas i instruktionen för varje enskild befattning. Det kan i stället mycket väl tänkas, att både forskning och undervisning bättre skulle tillgodoses genom en högre grad av arbetsfördelning inom universitetens ram. Å andra sidan är det uppenbart, att en stor och mycket betydelsefull del av den akademiska undervisningen endast kan meddelas av aktiva forskare. Utredningen vill därför föreslå, att forskningspersonalens — främst professorernas — undervisning i första hand reserveras för handledning på högstadiet och för sådan undervisning på magisterstadiet, som direkt syftar till att ge eleverna en introduktion i vetenskaplig debatt eller handledning i vetenskaplig metodik, således främst föreläsningar och proseminarier. I den mån forskningspersonalens undervisningstimmar icke räcker till för den övriga undervisningen på magisterstadiet, bör däremot enligt utredningens uppfattning ansvaret för denna undervisning anförtros åt fast anställda akademiska lärare med denna undervisning som huvudsaklig uppgift.

Detta innebär att utredningen förordar tillskapandet av en ny kategori akademiska lärare vid sidan av de traditionella och att utredningen räknar med att denna nya lärarkategori i varje fall i de stora ämnena kommer att få bära huvudansvaret för den grundläggande undervisningen vid universitetet. Oavsett hur man bedömer detta, torde få konstateras att man i många ämnen troligen kommer att misslyckas med att tillgodose de våldsamta ökande undervisningsbehoven, om man försöker göra detta genom att inrätta nya tjänster av gängse typ med liten undervisningsskyldighet. Så räknar exempelvis företrädarna för ämnet nordiska språk i Uppsala med ett behov av ytterligare drygt 2 400 undervisningstimmar per år vid ett fördubblat studentantal. Det antal nya lärartjänster som fordras för att tillgodose detta behov skulle bli följande: Man skulle behöva inrätta 23 tjänster med i genomsnitt 4 veckotimmars undervisningsskyldighet (kostnad 598 368 kronor/år med laboratorslön i 34 lkl, ortsgrupp III), *alternativt* 16 tjänster med i genomsnitt 6 undervisningstimmar/vecka (kostnad 416 256 kronor), *eller* 12 tjänster med i genomsnitt 8 undervisningstimmar/vecka (kostnad 312 192 kronor), *eller* 9 tjänster med 10 veckotimmar (kostnad 234 144 kronor) *eller* 8 tjänster med i genomsnitt 12 veckotimmar (kostnad 208 128 kronor). Det torde vara orealistiskt att räkna med att man ens i ett ämne med mycket hög disputationsfrekvens skall kunna under loppet av 10 år få kompetenta innehavare till 23 nya tjänster vid ett enda lärosäte.

I syfte att säkerställa att den ordinarie akademiska undervisningen även i framtiden skall kunna meddelas av högt kvalificerade lärare har universitetsutredningen vidare föreslagit maxima för undervisningsgruppernas storlek i seminarie- och lektionsundervisningen, som ligger högre än man tidigare ibland ansett lämpligt, men å andra sidan avsevärt under det deltagarantal, som nu ofta förekommer. Utredningen räknar emellertid med att denna undervisning icke ensam skall kunna tillgodose studenternas uppenbara behov av handledning. Utredningen har därför även föreslagit, att den ordinarie akademiska seminarie- och lektionsundervisningen kompletteras med olika former av handledning. Härigenom blir det möjligt att tillgodose behovet av individuell undervisning utan att riskera att hela organisationen från början råkar i fara till följd av brist på lärarkrafter.

Y t t r a n d e n

Vidkommande konstruktionen av lärarstaben samt förhållandet mellan de olika lärarkategorierna och undervisningsformerna framhåller *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund*, att inom stora ämnen, speciellt inom skolämnena, med omfattande rutinmässig undervisning de föreslagna universitetslektorerna synes ge väsentligt ökade möjligheter att även vid starkt växande studentantal lösa undervisningsproblemen på magisterstadiet. Inom fakulteten beräknas dessutom anställandet av sådan ordinarie personal kunna medföra en värdefull ökning av kontinuiteten i den undervisning det är frågan om.

Humanistiska avdelningen vid Stockholms högskola delar utredningens allmänna syn på förevarande spörsmål.

Lärarkollegiet vid tandläkarhögskolan i Stockholm framhåller vikten av att i praktiken genomföres vad utredningen uttalat om att vid konstruk-

tionen av den akademiska lärarstaben det strängt hushållas med den högkvalificerade lärarkraft som kan beräknas stå till förfogande, men att å andra sidan en fast ryggrad skapas för den akademiska undervisningen genom att dess väsentligaste moment anförtros åt lärare med fast anknytning till universitetet eller högskolorna. Lärarkollegiet förutsätter, att dessa grundsatser avser hela den akademiska undervisningen och icke blott den vid de filosofiska fakulteterna förekommande. I stort sett samma ståndpunkt intager *lärarkollegiet vid tandläkarhögskolan i Malmö*.

Kanslern erinrar om vad han anfört om den akademiska undervisningens enhetliga syfte och innehåll. Med hänsyn härtill kan enligt hans uppfattning någon skarp gräns icke dragas mellan olika akademiska lärarbefattningar och de åligganden i avseende å undervisningen som bör åvila innehavarna av dessa tjänster. *Kanslern* anför vidare huvudsakligen följande.

I anledning av vid 1956 års riksdag väckta motioner (I: 421 och II: 513) om utredning av formerna för en praktisk-pedagogisk utbildning av blivande universitetslärare anhöll riksdagen (se riksdagens skrivelse 1956: 385) — i överensstämmelse med vad statsutskottet i sitt utlåtande (1956: 188) över nämnda motioner föreslagit — att *Kungl. Maj:t* måtte låta verkställa utredning i förenämnda hänseende. Jag torde här få erinra om att jag — i remissyttrande den 9 april 1956 över ifrågasvarande motioner — för riksdagens statsutskott framhöll, att det syntes mig vara av värde att få frågorna om praktisk-pedagogisk utbildning av blivande universitetslärare förutsättningslöst prövade och allsidigt belysta. Jag hävdade vidare, att — därest en praktisk-pedagogisk utbildning av ifrågasatt slag befunnas erforderlig — denna enligt min mening borde äga rum vid vederbörande lärosäte. I anslutning till utredningens uttalande att utredningen ej »i detta sammanhang kunnat taga ställning till sådana mera speciella frågor som förslaget om någon form av pedagogisk utbildning för akademiska lärare» vill jag — under hänvisning till att utredningen i sitt betänkande dels måste anses ha utgått ifrån att de pedagogiska meriterna bör tillmätas stor betydelse vid tillsättandet av akademiska lärartjänster, dels ock föreslagit inrättandet av lärarbefattningar med undervisningen som huvuduppgift (de s. k. universitetslektoraten) — på det livligaste beklaga, att det ej varit utredningen möjligt att framlägga förslag till sådan utbildning.

Sveriges förenade studentkårer betonar vikten av att utredningen såsom förutskickas behandlar de akademiska lärarnas pedagogiska kompetens i ett kommande betänkande. SFS beklagar att utredningen ej ansett sig kunna behandla denna fråga redan nu, vilket hade varit av värde i synnerhet med hänsyn till att utredningen föreslår att lärartjänster med undervisning som huvuduppgift skall inrättas. Härjämte anföres i huvudsak följande.

Det finns ett behov av pedagogisk utbildning för akademiska lärare. Denna undervisning bör organiseras med utgångspunkt från den akademiska undervisningens särart vilken betingas av dess dubbla syfte att dels meddela faktiska kunskaper, dels uppöva färdigheten att begagna sig av den vetenskapliga metodiken. Detta talar för att kursen förläggs till de filosofiska fakulteterna, där den givetvis bör ses som ett led i den av ut-

redningen föreslagna allmänna förstärkning av undervisningsresurserna som krävs för en effektivisering av studierna. SFS har i detta sammanhang inhämtat att den försöksverksamhet med pedagogisk utbildning för akademiska lärare, som bedrivits vid Stockholms högskola, slagit mycket väl ut. SFS finner det därför angeläget att man i första hand inriktar sig på att få till stånd en utbyggd försöksverksamhet.

Sveriges konservativa studentförbund, Sveriges liberala studentförbund och Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund ansluter sig i stort sett till utredningens synpunkter.

SACO ifrågasätter om icke en väg till pedagogisk skolning och vidareutbildning måste skapas för universitetens och högskolornas lärarkader i form av en kurs som utöver allmänpedagogiska frågor skulle vara inriktad på den akademiska undervisningsformen i de olika ämnena.

Härefter ingår utredningen närmare på de olika slagen av akademiska lärartjänster och deras användning i undervisningen.

2. Professorer

Utredningen

Beträffande *professorernas uppgifter och tjänstgöring* anför utredningen till en början huvudsakligen följande.

Någon ändring i nu föreskriven undervisningsskyldighet bör ej vidtagas. Professorn bör alltför ha huvudansvaret för forskning och undervisning i sitt ämne. Professorns egen undervisningsskyldighet bör fullgöras i första hand genom handledning och seminarieundervisning på licentiand- och doktorandstadierna och i andra hand genom seminarieundervisning på tre- och tvåbetygsstadierna. Utredningen vill starkt understryka värdet, icke minst för forskarrekyteringen, av att professorn åtminstone någon del av året eller i vissa undervisningsmoment meddelar undervisning även på lågstadiet, men utredningen vill å andra sidan framhålla att professorerna icke, såsom nu alltför ofta är fallet, bör ha huvuddelen av sina cirka 100 undervisningstimmar per år bunden i undervisning på lågstadiet. I många ämnen synes professorerna vidare kunna avlastas en betydande del av den nuvarande examinationsbördan, dock utan att examinationen för två betyg och högre helt och hållet överlämnas åt andra lärare. Professorns liksom alla andra akademiska lärares undervisning bör vidare inpassas i en rationell plan för undervisningen i ämnet och bör därför om så befinnes lämpligt kunna koncentreras till viss del av läsåret, vilket även bör vara till fördel för forskningen.

Utredningen uttalar härefter, att den med hänsyn till det nyss anförda icke anser att antalet professorer behöver ställas i någon direkt proportion till antalet studerande på magisterstadiet. Under den period av starkt stigande antal universitetsstuderande, som vi nu har att räkna med, behöver

man sålunda icke räkna med någon tillnärmelsevis motsvarande ökning av antalet professorer. Nya professorer bör enligt utredningens uppfattning inrättas huvudsakligen för forskningens och forskarhandledningens skull och endast i ringa mån för den lägre universitetsundervisningens.

Y t t r a n d e n

Mot vad utredningen anfört rörande professorernas uppgifter och tjänstgöring har inga allvarliga invändningar rests. Remissinstanserna strävar snarast efter att understryka och komplettera utredningens uttalanden.

Kanslern kan sålunda i stort sett ansluta sig till utredningens uttalanden på denna punkt men ingår dessutom på vissa speciella spørsmål och anför härom i huvudsak följande.

I likhet med utredningen vill jag starkt understryka värdet av att professorn — åtminstone i någon utsträckning — deltagar i undervisningen även på lågstadiet, varigenom han kan uppehålla kontakten med undervisningen på alla stadier. Denna kontakt är även önskvärd ur den synpunkten att den huvudsakliga examinationsbördan i ämnet åvilar professorn. För att kunna överblicka hela ämnet även i fråga om examinationen finner jag — i motsats till universitetsutredningen — det önskvärt att professorn i regel fullgör i varje fall en del av examinationen även för ett betyg. Huvudansvaret för hela undervisningen och examinationen i ämnet måste sålunda — även om andra lärare tager stor del däri — ovillkorligen, i motsats till vad universitetsutredningen synes räkna med, åvila professorn.

Jag vill vidare framhålla att det av utredningen uttalade önskemålet om att professorers och andra akademiska lärares undervisning borde kunna koncentreras till viss del av läsåret redan med tillämpning av universitetsstatuterna kan tillgodoses.

Utredningen har angivit professorernas nuvarande undervisningsskyldighet till »cirka 100 undervisningstimmar per år», vilket skulle motsvara 25 veckors undervisning. Med anledning härav vill jag erinra om att enligt gällande universitetsstatuter (6 §) det akademiska året innefattar två läs-terminer, höstterminen från och med den 1 september till och med den 15 december samt vårterminen från och med den 15 januari till och med den 31 maj; räknat i veckor omfattar läsåret sålunda omkring 34 veckor. Med hänsyn till att undervisningen — jämlikt 106 § 2 mom. 1 st. av statuterna — må inställas under veckan före påskdagen och dagen efter annandag påsk kan man emellertid, vid beräkning av den årliga undervisningsskyldigheten, utgå från att läsåret omfattar allenast 33 veckor. Då en professors undervisning — enligt 51 § 2 mom. av statuterna — i regel skall bestämmas efter en genomsnittlig tid av fyra timmar för vecka under läsåret utgör sålunda en professors årliga undervisningsskyldighet, uttryckt i timmar, i allmänhet ($33 \times 4 =$) 132 timmar. Härtill må emellertid anmärkas att undervisningen — i den mån så erfordras på grund av examination eller andra akademiska prov — jämlikt 106 § 2 mom. 2 st. av statuterna — må kunna inställas högst en vecka vid slutet av höstterminen och högst tre veckor vid slutet av vårterminen, varom beslut fattas av fakultet eller sektion.

Under förutsättning att en professor medgives inställande av undervisningen under en vecka vid slutet av höstterminen och tre veckor vid slutet av vårterminen kommer hans årliga undervisningsskyldighet att utgöra i veckor uttryckt ($33 - 4 =$) 29 veckor eller ($29 \times 4 =$) 116 timmar. Utöver det inställande av undervisningen, varom fakultet eller sektion enligt anförda författningsrum sålunda äger besluta, må kanslern — till följd av bestämmelse i 52 § 3 mom. a) av statuterna — medge professor befrielse under ytterligare högst fyra veckor på grund av särskilt betungande examinationsgöromål. Endast om sådan befrielse beviljas av kanslern i full utsträckning, kan en professors årliga undervisningsskyldighet komma att uppgå till den av universitetsutredningen angivna om cirka 100 undervisningstimmar.

Jag vill i anslutning härtill även anföra, att sistnämnda författningsbestämmelse — på grund av vad föredragande departementschefen uttalat i propositionen 1952: 12 (s. 60) angående löne- och pensionsreglering för professorer m. fl. — hittills av mig tillämpats med den allra största restriktivitet. Blott i sådana fall där en särskilt betungande examinationsbördan kunnat klart påvisas har jag ansett mig kunna medgiva dylik lindring i undervisningsskyldigheten.

Lärarkollegiet vid tekniska högskolan framhåller, att ett genomförande av utredningens förslag skulle få vittgående konsekvenser och åskädliggör detta på följande sätt.

Vid de tekniska högskolorna tillämpas den principen att varje institution har en chef. Är chefen professor har han hela ansvaret för institutionen och sitt ämne och kan sålunda vad undervisningens art och omfattning beträffar dirigera till sig knutna laboratorer, biträdande lärare, försteassistenter, assistenter o. s. v. Härigenom undvikes dubbelundervisning samtidigt som institutionens ekonomiska frågor kan enhetligt sammanhållas. Av största betydelse är enligt lärarkollegiets mening att denna ansvarsfördelning bibehållas inom den akademiska världen och att — särskilt då fråga är om institutionen med till sig knutet laboratorium — en professor är chef för institutionen samt under sig kan ha adjungerade professorer, universitetslektorer, biträdande lärare, assistenter, amanuenser etc.

Direktionen för handelshögskolan i Göteborg erinrar om att undervisningsskyldigheten för handelshögskolans professorer är bestämd till sex timmar i veckan. För att möjliggöra för professorerna att ägna mer tid åt forskning bör hans undervisningsskyldighet enligt direktionen reduceras till fyra timmar i veckan.

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund yttrar:

Utredningen framhåller att nya professurer bör inrättas huvudsakligen för forskningens och forskarhandledningens skull och endast i ringa mån för den lägre universitetsundervisningen. Den senare uppgiften bör bestriktas av andra befattningshavare. Detta förefaller vara en mycket klok princip. Den värdefulla, specialutbildade arbetskraft som professorerna utgör bör användas för arbetsuppgifter inom det område där dess kvalifikationer bedömts vid utnämningen, nämligen vetenskaplig forskning och i största möjliga utsträckning befrias från pedagogiska och organisatoriska uppgifter som likaväl, och kanske med större framgång, kan lösas av andra.

3. Adjungerade professorer

U t r e d n i n g e n

Vad beträffar den kategori av forsknings- och lärarbefattningar vid universiteten och högskolorna, som sammanfattningsvis benämnes laboraturer och innefattar, förutom laboratorbefattningarna, även preceptors-, prosektors- och observatorbefattningarna samt vissa ordinarie lärartjänster inom de medicinska fakulteterna, alla i lönegrad Ao 26, så ingår utredningen först på de nuvarande förhållandena i fråga om dessa tjänsters inordning i universitetsorganisationen och anför till en början huvudsakligen följande.

Stora skillnader kan konstateras föreligga härvidlag. Orsaken härtill är att ifrågakvarande tjänster tillkommit under olika förhållanden och med delvis skiftande motiveringar. Den vanligaste motiveringen har varit, att kunskapsstoffet inom ett ämne blivit så omfattande och mångskiftande, att det framför allt ur forskningens och högre undervisningens synpunkt blivit önskvärt med mer än en fast akademisk ämnesrepresentant. I vissa fall har därvid ett nytt ämnesområde brutits ut ur moderämnet, blivit eget examensämne och fått egna institutionslokaler med föreståndare i professors eller ibland laborators ställning. I andra fall har ytterligare en professur eller laboratur inrättats i ämnet, utan att detta formellt uppdelats i områden, till vilka de olika tjänsterna knutits. Många faktorer även av rent personlig art har här inverkat på utvecklingen.

Vissa laboratorers tjänster motsvarar alltså helt en vanlig professur även vad beträffar examination och administration, vissa ansvarar för en del av undervisningens administration i stora ämnen (t. ex. föreståndarskap för övningslaboratorium) medan slutligen vissa tjänster mer har karaktären av självständiga forskningstjänster. Att några av dessa laboraturer vid sin tillkomst så gott som enbart motiverats med undervisningens behov rubbar ej vad som här framhållits. De nuvarande tjänsteinnehavarna har tillsatts efter vetenskapliga meriter och tjänstgöringsskyldigheterna överensstämmer i stort sett med dem för en professor gällande. För framtiden torde denna oklarhet kunna undvikas om de nedan framförda förslagen om inrättandet av universitetslektorat genomföres. I de fall där motiveringen för en tjänsts inrättande huvudsakligen är undervisningsbehovet på magisterstadiet skulle en tjänst av sistnämnda typ bli aktuell.

Härefter erinrar utredningen om att genom beslut av 1953 års riksdag utskildes en speciell grupp av s. k. självständiga laboratorer, som erhöll ett särskilt tilläggsarvode. Denna uppdelning har, fortsätter utredningen, ej kunnat genomföras på ett logiskt och helt rättvist sätt och torde inte innebära några fördelar ur allmän universitetssynpunkt. Det förefaller utredningen riktigare att universitetslaboratorerna som grupp har en enhetlig lönesättning liksom fallet är i fråga om professorerna. I de fall då ombildning av en laboratorbefattning till professur är motiverad, anser utredningen det böra ankomma på universitetsmyndigheterna och kanslern att petitavägen väcka förslag härom. I vissa fall finner utredningen emellertid motiveringen för en dylik omvandling vara så uppenbar, att utredningen föreslår, att dessa tjänster omvandlas till professurer från och med den 1

juli 1958, under förutsättning att vederbörande myndigheter fastställer nuvarande innehavares kompetens för professur i ämnet. De tjänster utredningen sålunda föreslår omvandlade till professorer är:

precepturerna i ekonomisk historia vid Uppsala och Lunds universitet;
 precepturen i religionshistoria vid Uppsala universitet;
 precepturen i sociologi vid Lunds universitet;
 precepturen i slaviska språk vid Göteborgs universitet;
 precepturen i statistik vid Göteborgs universitet;
 laboratorbefattningen i limnologi vid Uppsala universitet; samt
 laboratorbefattningen i zoofysiologi vid Lunds universitet.

Vad gäller laboratorgruppen i övrigt framhåller utredningen följande.

Ett allt starkare behov kommer att föreligga av forskar- och lärarbefattningar av denna typ, således befattningar av i stort sett samma slag som professorernas ehuru utan dessas uppgifter som institutionsföreståndare och självständiga ämnesföreträdare. Den med tjänsterna förenade undervisningsskyldigheten bör liksom hittills vara av samma omfattning som professorernas, och bör liksom dessas fullgöras i första hand genom handledning och seminarieundervisning på högstadiet och i andra hand genom seminarieundervisning på tre- och tvåbetygsstadierna.

Utredningen föreslår slutligen, att hela förevarande grupp av i lönegrad Ao 26 inplacerade tjänster vid universiteten och samtliga högskolor i enlighet med förslag från laboratorföreningen benämnes adjungerade professorer i respektive ämne. Såsom skäl härför åberopas, att de olika tjänstebeteckningar som finns för den i kompetenshänseende enhetliga laboratorgruppen vid universitet och högskolor (laborator, preceptor, prosektor, observator och lärare), har visat sig innebära vissa olägenheter och ger även i internationella sammanhang ofta anledning till missförstånd angående vederbörandes ställning och verksamhet.

Y t t r a n d e n

Beträffande utredningens förslag och uttalanden rörande adjungerade professorer — framför allt förslaget om införande av denna tjänstebestämmelse — råder delade meningar.

Statskontoret avstyrker införandet av titeln adjungerad professor.

Juridiska fakulteten i Uppsala framhåller att dess preceptorer är ordinarie lärare och fakultetsledamöter samt sålunda i intet avseende adjungerade. Biträdande professor förefaller under sådana förhållanden vara en lämpligare titel. En annan tänkbar — om också mindre lämplig — beteckning utgör »andre professor».

Medicinska fakulteten i Uppsala biträder i huvudsak utredningens förslag.

Språkvetenskapliga sektionen i Uppsala ansluter sig helt till utredningens förslag utom vad titelfrågan beträffar. Sektionen avstyrker sålunda förslaget om inrättande av en lägre professorsgrad, benämnd adjungerad pro-

fessur. Enligt sektionens mening skulle detta förslags realiserande icke leda till några administrativa eller undervisnings- och forskningsmässiga fördelar men väl vara ägnat att skapa förvirring. Även rent språkligt är enligt sektionen benämningen adjungerad professor en anomali, då denne professor i realiteten icke adjungeras till någonting utan intager en självständig ställning.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala yttrar:

Adjungerade professorer bör kunna förekomma i sådana ämnen, som representeras av professor men där undervisningens eller forskningens omfattning kräver ordinarie tjänster av denna karaktär. I de fall, då laboratorn ensam representerar ett ämne (ex. limnologi) eller självständigt representerar en gren därav och examinerar i denna gren eller huvudämnet i licentiatexamen, bör laboraturen omvandlas till professor. Utredningen föreslår för fakultetens del denna förändring endast beträffande limnologi, där laboratorn i Uppsala är ensam lärare i ämnet. (I Lund företrädes ämnet av professor.) Ett förbiseende synes ha gjorts av utredningen vid uppgörande av förslagen till omvandling av laboraturer till professorer. I Lund finns två professorer i zoologi och en i entomologi samt en laboratur i zoofysiologi. I Uppsala är förhållandena beträffande entomologi och zoofysiologi omkastade. Då nu laboraturen i zoofysiologi i Lund föreslås ändrad till professor, får fakulteten anhålla om samma omvandling av laboraturen i entomologi (examensämne i licentiatexamen) i Uppsala. Därjämte vill fakulteten påyrka att, i enlighet med den ovan angivna andra grunden, även laboraturerna i kvartärgeologi (examensämne i licentiatexamen) och i analytisk kemi omvandlas till professorer. Beträffande analytisk kemi gäller, att ämnet ovanför två betygsheter i kandidat- och ämbetsexamen är en gren av ämnet kemi, i alla avseenden likställd med övriga grenar; laboratorn examinerar sålunda i ämnet kemi till tre och fyra betygsheter i lägre examina samt till licentiatexamen.

Juridiska fakulteten i Lund biträder i huvudsak utredningens förslag men finner den föreslagna benämningen adjungerad professor missvisande och olämplig. Såsom gemensam benämning för berörda befattningar föreslås »preceptor».

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund har icke kunnat komma till enighet. En majoritet, bestående av 17 ledamöter, framhåller i huvudsak följande.

Laboratorernas ställning inom universitetsorganisationen är svår att i sin helhet diskutera slutgiltigt innan utredningen i ett kommande betänkande utrett forskningens behov och den s. k. forskarkarriären. Ur undervisningens synpunkt synes emellertid inga betänkligheter kunna resas mot de av utredningen framförda synpunkterna på laboratorernas arbetsförhållanden, liksom ej heller mot att befattningshavarna i denna grupp erhåller en enhetlig tjänstebestämmelse. Fakulteten räknar med att i samband med nästa betänkande från universitetsutredningen få återkomma till frågan om laboratorernas ställning.

En minoritet av 5 ledamöter inom fakulteten föreslår att samtliga laboraturer med bibehållande av deras nuvarande uppgifter överföres på över-

gångsstat med lön enligt löneplan B. Då befattningarna blir lediga skall de efter prövning övergå till ordinarie professurer utom då de motsvarar speciella behov av visst slag, då de skall bibehållas men lämpligen kallas precepturer. Då så är befogat skall även nya preceptorsbefattningar kunna inrättas, vilka icke föregåtts av någon nu existerande laboratur. Minoriteten anför därvid bland annat följande.

Laboratorernas nuvarande uppgifter är av så skiftande art, att de icke låter sig inbegripas i ett allmänt hållet uttalande. Ett sådant kan, utan precisering i varje särskilt fall, befaras leda till att de reella behov, som laboratorstjänsterna svarar mot, icke blir täckta och laboratorerna övergår till att bli sämre betalda professorer. Det är sannolikt att huvudparten av laboratorbefattningarna bör ombildas till professorer, men detta gäller icke samtliga och det finns inget skäl att ombilda dem till en lägre sorts professorer. Existensen vid sidan av varandra av två befattningar i toppskiktet, professorer och adjungerade professorer, som är så lika varandra, leder enligt all erfarenhet till en även ur universitetets synpunkt ytterst beklaglig vantrivsel.

Ej heller *större akademiska konsistoriet i Lund* har kommit till enighet. En majoritet om 12 ledamöter anser, att inrättandet av befattningar för adjungerade professorer — med något andra arbetsuppgifter än dem, varför laboratorbefattningarna på sin tid inrättades — framstår som olämpligt. I de fall, där laborator i undervisning och forskning reallt har samma ställning som professor, bör den av honom innehavda laboratorbefattningen snarast omändras till professur. Ett generellt avskaffande av laboratorgraden bör enligt konsistoriets majoritet däremot icke ifrågakomma. I många ämnen finnes behov av vetenskapligt högt meriterad personal utan att därför något behov av nya professorer föreligger.

En minoritet om 5 ledamöter har däremot ansett det svårt att finna en ur alla synpunkter lämplig, enkel och generellt adekvat beteckning för alla preceptorer, laboratorer och jämställda. I detta läge vill minoriteten, om än med tvekan, ansluta sig till förslaget att befattningshavare av hithörande kategorier benämnas adjungerade professorer eller (eventuellt) professorer i förslagsvis Bo 1.

Beträffande de s. k. adjungerade professorerna synes det *filosofiska fakulteten i Göteborg* önskvärt, att deras uppgifter i humanistiska ämnen blir föremål för ytterligare utredning, särskilt med hänsyn till behovet av att de bestrider viss, mera kvalificerad undervisning på kandidat- och magisterstadiet. I avvaktan härpå vill fakulteten blott uttala, att beteckningen »adjungerad» kan leda till viss begreppsförvirring med hänsyn till universitetsstatuternas bestämmelser om adjunktion till fakulteter och sektioner, varför den i stället föreslår titeln »biträdande professor» i analogi med t. ex. biträdande överläkare.

Även *matematisk-naturvetenskapliga och humanistiska avdelningarna vid Stockholms högskola* anmäler betänkligheter mot utredningens förslag

i vad det avser adjungerade professorer. *Rätts- och statsvetenskapliga avdelningen* vid högskolan tillstyrker däremot detta förslag.

Lärarkollegiet vid karolinska institutet och *lärarkollegiet vid tandläkarhögskolan i Stockholm* anser, att samtliga vid dessa lärosäten inrättade laboratorbefattningar (motsvarande) bör ombildas till professorer.

Beträffande utredningens förslag på denna punkt vill *kanslern* först rent principiellt framhålla, att enligt hans bedömande självständiga ämnesområden — varvid han räknar med att ifrågakvarande läroämnen i regel bör utgöra självständiga examensämnen på såväl låg- som högstadiet — lämpligen bör företrädas av akademiska lärare i professors ställning. Sådana laboratorstjänster (motsvarande) som för närvarande omfattar självständiga ämnesområden bör sålunda, under förutsättning att de nuvarande innehavarna av tjänsterna befinnes besitta erforderlig professorskompetens, omvandlas till professorer.

Vidkommande de av utredningen framförda förslagen om vissa laborator- respektive preceptorstjänsters vid universiteten i Uppsala, Lund och Göteborg omvandling till professorer anför *kanslern* följande.

Jag vill först erinra om att jag — i mina underdåniga petitaframställningar angående avlöningsanslagen för budgetåret 1958/59 till Uppsala universitet, Lunds universitet och Göteborgs universitet — redan förordat, att flertalet av dessa tjänster från och med budgetåret 1958/59 måtte omändras till professorer. Jag har sålunda — på i nämnda petitaframställningar närmare anförda skäl — föreslagit dels att preceptoraten i ekonomisk historia vid universiteten i Uppsala och Lund, preceptoratet i religionshistoria vid Uppsala universitet, preceptoratet i statistik vid Göteborgs universitet samt laboratorbefattningen i zoofysiologi vid Lunds universitet, från och med nästa budgetår förvandlas till professorer, dels ock att dessa tjänsters nuvarande innehavare, vilka antingen efter sakkunnigbedömningar i akademiska befordringsärenden eller eljest blivit av vederbörande akademiska myndigheter förklarade kompetenta att inneha professur i ifrågakvarande ämnen, från och med den 1 juli 1958 måtte utan professorernas ledigförklarande utses till första innehavare av desamma. Såvitt avser samtliga nu sist behandlade tjänster påkallar utredningens förslag om dessa tjänsters förändring till professorer från och med den 1 juli 1958 sålunda icke något särskilt ställningstagande från min sida i detta sammanhang.

Innehavaren av preceptoratet i sociologi vid Lunds universitet, filosofie doktorn Nils Gösta Carlsson har — såsom historisk-filosofiska sektionen därstädes i sitt remissyttrande även framhållit — i samband med tillsättningen av professuren i sociologi vid Stockholms högskola år 1954 dels av de sakkunniga (professorerna T. Segerstedt, Uppsala, B. Wikman, Åbo, och T. Husén, Stockholm) förklarats kompetent att inneha sistnämnda professur, dels ock av högskolans lärarråd uppförts på förslag till professuren. Jag finner sålunda, att preceptorn Carlssons professorskompetens blivit väl styrkt och förordar därför — i anslutning till utredningens förslag därom — att tjänsten som preceptor i sociologi vid Lunds universitet från och med budgetåret 1958/59 omvandlas till professur i ämnet samt att Carlsson

utan särskilt ansökningsförfarande utses till förste innehavare av professuren.

I en av matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala den 26 november 1957 dagtecknad skrivelse har fakulteten — med överlämnande av en till fakulteten ingiven skrivelse från professorn i växtbiologi vid Uppsala universitet E. du Rietz, i fråga om den nuvarande innehavaren av laboratorbefattningen i limnologi vid Uppsala universitet, filosofie doktorn Carl Olof Wilhelm Rodhe anfört, bland annat, att fakulteten — på grunder som anförts i den av professorn Du Rietz ingivna skrivelserna — ansett sig kunna fastställa, att Rodhe styrkt kompetens för professur i limnologi och att den (av universitetsutredningen) angivna förutsättningen för tjänstens omvandling till professur sålunda vore uppfylld. Då laboratorn Rodhes kompetens att inneha professur i limnologi sålunda måste bedömas vara fastställd, förordar jag utan tvekan utredningens förslag att från och med den 1 juli 1958 förändra laboratorstjänsten i limnologi vid Uppsala universitet till professur; Rodhe bör utan särskilt ansökningsförfarande utses till professurens förste innehavare.

Vad slutligen beträffar preceptoratet i slaviska språk vid Göteborgs universitet innehas denna tjänst för närvarande av preceptorn, filosofie doktorn Gunnar Fridleif Andreas Jacobsson. Dennes kompetens att inneha professur i slaviska språk har hittills icke prövats i samband med tillsättning av professorstjänst eller eljest. Filosofiska fakulteten vid Göteborgs universitet har ej heller i sitt remissyttrande över förevarande betänkande närmare berört utredningens förslag att omvandla preceptoratet i slaviska språk därstädes till professur i samma ämne och sålunda ej funnit anledning bedöma preceptorn Jacobssons kompetens att inneha professur i ämnet. Jag förordar emellertid, att Kungl. Maj:t ville hos riksdagen begära bemyndigande att — under förutsättning att preceptorn Jacobssons kompetens att inneha professur i slaviska språk bleve senast under budgetåret 1958/59 av filosofiska fakulteten vid Göteborgs universitet eller eljest i vederbörlig ordning fastställd — från lämplig tidpunkt under samma budgetår få omvandla preceptoratet i slaviska språk vid Göteborgs universitet till professur i ämnet och utan särskilt ansökningsförfarande från och med samma tidpunkt utse Jacobsson till professurens förste innehavare.

Vidkommande utredningens förslag om att införa en enhetlig tjänstetitel för hela denna grupp av befattningshavare talar enligt kanslerns bedömande vissa skäl för en sådan åtgärd. Kanslern kan emellertid icke godtaga titeln adjungerad professor. Han är på denna punkt helt ense med språkvetenskapliga sektionen i Uppsala om att en sådan benämning är en språklig anomali, eftersom en dylik befattningshavare icke adjungeras till någon ting utan intager en i huvudsak självständig ställning. Därest en enhetlig tjänstetitel bör införas är kanslern närmast benägen att i likhet med juridiska fakulteten i Lund förordad benämningen preceptor.

Kanslern finner emellertid att för närvarande tillräckligt utredningsmaterial saknas för att man skall kunna taga slutlig ställning till förevarande spörsmål. Det bör sålunda först klarläggas huruvida dessa tjänster främst skall tjäna undervisningens eller forskningens behov. En utredning på denna punkt, omfattande även frågan om innehavarna av ifrågavarande

tjänster skall rekryteras på samma sätt som professorerna, bör alltså enligt kanslern först föreligga. Det slutliga ställningstagandet torde sålunda enligt kanslerns åsikt få uppskjutas i varje fall till dess tillfälle beredes att avgiva yttrande över utredningens kommande förslag om forskningens villkor.

Lärarkollegiet vid tekniska högskolan vill icke motsätta sig att det gamla laboratorsbegreppet utplånas — särskilt som detta varit svårt att använda internationellt sett. Å andra sidan måste beaktas att begreppet adjungerade professorer icke heller är lyckligt. Innan definitivt beslut om hela förslaget genomförande fattas kan ifrågasättas huruvida det icke bör omprövas om det verkligen är lämpligt att skapa två typer av professorer med av uppenbara skäl mycket litet lönegradssteg mellan sig.

Även *lärarkollegiet vid Chalmers tekniska högskola, överstyrelsen för de tekniska högskolorna, styrelsen för och lärarkollegiet vid veterinärhögskolan, styrelsen för skogshögskolan och statens skogsforskningsinstitut samt skogshögskolans lärarråd, jordbrukshögskoleutredningen samt Sveriges konservativa studentförbund* reser invändningar emot utredningens förslag, i vad detsamma avser adjungerade professorer.

4. E. o. docenter

I fråga om de extra ordinarie docentbefattningarna framhåller utredningen, att den betraktar dessa befattningar såsom tillkomna huvudsakligen för forskningens behov och anser det naturligt att de e. o. docenterna bör meddela undervisning av samma slag som professorer och adjungerade professorer. Till frågorna om antalet e. o. docentbefattningar och om möjligheterna att till universiteten och högskolorna knyta forskare, vilkas förordnanden som e. o. docenter utlöpt, förklarar sig utredningen vilja återkomma i ett senare betänkande.

Utredningens uttalanden angående e. o. docenter har föranlett kommentarer endast i några få av remissyttrandena.

5. Universitetslektorer

Utredningen

Utredningen föreslår först, att en ny typ av *ordinarie* akademiska lärarbefattningar, benämnd universitetslektorat, *inrättas* och att de nuvarande s. k. pedagogiska lektoraten successivt omändras till universitetslektorat av sådan typ. Såsom skäl härför åberopas huvudsakligen följande.

Professorer, adjungerade professorer och e. o. docenter skulle enligt utredningens mening ha som sin uppgift i den akademiska undervisningen att fungera som forskarhandledare, föreläsare och seminarieledare. Huvudsak-

ligen för den undervisning, som utredningen benämnt lektionsundervisning, har utredningen däremot av skäl som utvecklats tidigare tänkt sig inrättande av särskilda befattningar med undervisningen som huvuduppgift. Dessa befattningar bör enligt utredningens mening konstrueras närmast efter mönster av de s. k. pedagogiska lektorat, som sedan länge funnits för undervisningen i nordiska språk och som på senare tid inrättats även i de moderna språken samt i litteraturhistoria. Dessa befattningar inrättades närmast i syfte att tillföra universitetsundervisningen i vissa viktiga skolämnen moment av mera praktisk ämneslärarutbildning, och befattningarna konstruerades därför som arvodestjänster för erfarna läroverkslektorer, som mera tillfälligt (genom treårsförordnanden) skulle knytas till universitetsundervisningen och därvid erhålla lön motsvarande eljest utgående lektorslön. Nu torde dessa befattningar i praktiken ha kommit att betraktas som fasta tjänster; förordnandena förnyas regelmässigt, och innehavarna betraktas som medlemmar av universitetens ordinarie lärarstab. Vad beträffar undervisningen synes de pedagogiska lektorerna enligt vad universitetsutredningen erfarit allt mera och särskilt i fråga om de på senare tid inrättade befattningarna ha kommit att meddela undervisning av samma slag som övriga universitetslärare, medan momenten av praktisk lärarutbildning kommit allt mera i bakgrunden, en utveckling som i och för sig enligt många mening är att beklaga.

Erfarenheterna av de pedagogiska lektoraten synes vara övervägande goda. Under de överläggningar utredningen fört med olika sakkunniga har så gott som enstämmigt vitsordats, att man genom att inrätta fasta undervisningstjänster av detta slag skulle kunna lösa många av den akademiska undervisningens problem. Det är sålunda med stöd av en såvitt utredningen kunnat utröna mycket stark opinion som utredningen föreslår, att en betydande del av universitetsundervisningen på ett- och tvåbetygsstadierna anförtros åt en lärarkategori av lektorstyp.

Utredningen ingår härefter på den närmare utformningen av de föreslagna universitetslektoraten och föreslår till en början, att såsom *kompetenskrav* för desamma stadgas disputationskrav och styrkt pedagogisk skicklighet, varvid utredningen tänker sig denna styrkt genom provårsbetyg (motsvarande) eller minst tre års väl vitsordad lärtjänstgöring vid universitet eller högskola. Dock bör, tillägger utredningen, efter dispens ett universitetslektorat kunna besättas med licentiat, som under minst tre år tjänstgjort som lärare vid universitet eller högskola och därvid dokumenterat särskilt god undervisningsskicklighet. Till stöd för detta sitt förslag anför utredningen bland annat följande.

Det kompetenskrav det här gäller bör ställas högre än det för läroverkslektoraten. Det kunde synas naturligt att kräva docentkompetens jämte mycket goda pedagogiska meriter. Kompetenskravet får emellertid icke ställas högre, än att man kan våga räkna med att ett tillräckligt antal fullt kompetenta sökande kommer att anmäla sig till det icke obetydliga antal befattningar det här måste bli fråga om. Å andra sidan bör man icke utan tvingande skäl bryta mot principen, att akademisk undervisning bör meddelas av högt kvalificerade vetenskapsmän, och kompetenskravet för universitetslektoraten får icke heller konstrueras så, att forskarrekruteringen därigenom vållas avbräck. Vid sina överväganden i denna fråga har utred-

ningen stannat vid följande: Universitetslektoraten är huvudsakligen avsedda att bestrida den del av universitetsundervisningen, som skall ge de studerande erforderligt kunskapsunderlag för den mera vetenskapliga utbildningen. Det är vidare här fråga om tjänster med den akademiska undervisningen som huvuduppgift. Den pedagogiska skickligheten, styrkt genom provårsbetyg (motsvarande) eller minst tre års väl vitsordad lärartjänstgöring vid universitet eller högskola, bör därför enligt utredningens uppfattning väga tungt vid tillsättandet av universitetslektorsbefattningar. Av samma skäl bör författande av läroböcker och kompendier för universitetsundervisningen få tillgodoräknas såsom särskild merit för universitetslektorat. Rent vetenskapliga meriter bör givetvis även väga tungt, men de bör enligt utredningens uppfattning icke tillåtas bli ensamt utslagsgivande vid besättandet av dessa lärartjänster.

Vad beträffar *tillsättningsförfarandet* så föreslår utredningen, att universitetslektor skall utses av Kungl. Maj:t efter förslag av fakulteten (sektionen), mindre konsistoriet (motsvarande) och kanslern.

I fråga om *löneställningen* finner utredningen det uppenbart, att universitetslektoraten måste vara fullt konkurrenskraftiga med andra lektorat.

Vidkommande *undervisningsskyldigheten* för innehavare av universitetslektorat föreslår utredningen, att denna fastställes till i regel 12 timmar per vecka. Utredningen utvecklar sina skäl härför på följande sätt.

Vad här avses är väsentligen undervisningstjänster, av vilkas innehavare man därför icke kan fordra, att de skall utföra något mera omfattande forskningsarbete under den tid undervisningen pågår. Å andra sidan bör undervisningsskyldigheten både ur rekryteringssynpunkt och för undervisningens skull icke vara mera omfattande, än att vederbörande även under terminerna har möjligheter att följa nyutkommande litteratur i det egna ämnet. Vidare är det uppenbart, att den undervisning det här kommer att bli fråga om ställer rätt växlande krav på läraren. Samma undervisning meddelad i flera parallellavdelningar fordrar givetvis proportionsvis väsentligen mindre tid för förberedelse än olika kurser i samma avdelning; i vissa ämnen får man räkna med att rättning av skripta och examination kommer att ta lektorernas tid i anspråk i högre grad än i andra ämnen etc. Med hänsyn härtill föreslår universitetsutredningen, att undervisningsskyldigheten för universitetslektorer sättes till 12 timmar per vecka, då det är fråga om undervisning som i stort sett upprepas termin för termin eller läsår för läsår och då den med undervisningen förknippade examinationen icke anses mycket betungande. Nedsättning av undervisningsskyldigheten bör emellertid kunna medgivas, då fråga är om t. ex. uppläggning av ny undervisning eller författande av läroböcker och kompendier eller då en särskilt tidskrävande examinationsbördä ålägges universitetslektorn, liksom givetvis i fall då docentkompetent lektor har att bestrida mera vetenskaplig undervisning av de slag, som enligt universitetsutredningen principiellt bör meddelas av professorer, adjungerade professorer och docenter. — Å andra sidan bör en undervisningsskyldighet av mer än 12 veckotimmar kunna åläggas universitetslektor, i den mån undervisningen till stor del meddelas i flera parallellavdelningar eller eljest är av natur att icke erfordra något mer tidskrävande förberedelsearbete.

Utredningen föreslår vidare, att 10 universitetslektorat måtte inrättas redan från och med den 1 juli 1958, varav tre vid vardera Uppsala och Lunds universitet samt Stockholms högskola och ett vid Göteborgs universitet. Utredningen är medveten om att för genomförande av detta förslag fordras att Kungl. Maj:t erhåller riksdagens bemyndigande att fördela dessa lektorat på olika ämnen. Med hänsyn till önskvärdheten av att det nya systemet snabbt skall kunna komma i verksamhet och den nya kategorien av akademiska lärare skall kunna i någon mån deltaga i utformningen av den nya undervisningen, har utredningen funnit detta förslag vara att föredraga framför en ordning, som skulle innebära att de första ordinarie universitetslektorerna skulle kunna utnämnas först från och med den 1 juli 1959.

Y t t r a n d e n

Mot utredningens förslag om inrättande av en ny typ av akademiska lärarbefattningar, universitetslektorer, har några invändningar ej rests. *Kanslern* finner sålunda förslaget innebära i stort sett betydande fördelar för den akademiska undervisningen, särskilt på de lägre stadierna, men framhåller följande.

Jag har förut i flera sammanhang understrukit, att någon uppdelning av den akademiska undervisningen i s. k. seminarieundervisning och s. k. lektionsundervisning, avsedda att meddelas av lärare med olika kompetens, enligt min mening icke stode i överensstämmelse med min uppfattning om universitetsundervisningens principiellt sett enhetliga syfte och innehåll. På grund härav kan jag icke ansluta mig till utredningens förslag att just universitetslektorerna borde »anförtros en betydande del av universitetsundervisningen på ett- och tvåbetygsstadierna». I princip bör sålunda dessa lärare icke urskiljas från övriga grupper av universitetslärare vid fördelningen av undervisningsuppgifterna, i varje fall icke på magisterstadiet.

Förslaget att universitetslektoraten skulle bli ordinarie befattningar har väckt tveksamhet på ett par håll men förslaget förordas av bland andra *kanslern* och *SFS*.

Kompetensvillkoren för innehavare av de föreslagna universitetslektoraten har föranlett en omfattande diskussion i remissutlåtandena.

Historisk-filosofiska sektionen i Uppsala anför bland annat följande.

Ehuru sektionen helst hade velat kräva docentkompetens för innehav av universitetslektorat, kan sektionen med hänsyn till den temporära svårigheten att i alla ämnen få kompetenta sökande under en övergångsperiod acceptera den av utredningen föreslagna begränsningen till krav på avlagt disputationssprov. Enligt sektionens mening bör dispens härifrån icke medges i annat fall än där vederbörande på annat sätt än genom disputationssprov styrkt sin vetenskapliga skicklighet. Den pedagogiska skickligheten skall enligt utredningen styrkas »genom provårsbetyg (motsvarande) eller minst tre års väl vitsordad lärartjänstgöring vid universitet eller högskola».

Sektionen finner denna avvägning rimlig men vill här erinra om de svårigheter, som kan uppstå vid bedömning av sökande med akademiskt tjänstgöringsbetyg, där enligt hittills tillämpad praxis ingen gradering torde förekomma. Om häri ingen ändring sker, torde för sökande utan provårsbetyg undervisningsskickligheten i praktiken komma att graderas efter tjänstgöringstidens längd, vilket knappast kan anses tillfredsställande.

Språkvetenskapliga sektionen i Uppsala ifrågasätter på anförda skäl om icke kompetensen för innehav av befattning som universitetslektor normalt bör vara docentkompetens vid sidan av god pedagogisk skicklighet.

Historisk-filosofiska sektionen i Lund anser, att ingen som icke har disputerat för doktorsgrad bör utses till universitetslektor.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund och större konsistoriet i Lund instämmer i huvudsak med utredningen i förevarande avseende.

Humanistiska avdelningen vid Stockholms högskola yttrar:

Direkt betänklig ter sig — åtminstone för de stora skolämnenas del — utredningens tanke, att dessa befattningar dispensvägen skulle kunna besättas med licentiater. Man kan ifrågasätta om utredningen ens anfört fullt övertygande skäl mot det naturliga kravet på docentkompetens; i åtskilliga ämnen torde redan nu fullt kvalificerade kandidater förefinnas i tillräckligt antal och i andra kan man inom en nära framtid vänta ökad tillströmning; i vissa fall får man räkna med att under en övergångstid tillsätta befattningarna på vikariatsförordnande. Avdelningen har efter åtskilligt övervägande därför ansett sig böra föreslå att som vetenskapligt kompetenskrav tills vidare normalt fastställes docentkompetens med dispensmöjlighet för den som avlagt disputationssprov med lägre betyg. Under en övergångstid synes dock i vissa ämnen inom den samhällsvetenskapliga gruppen dispensvägen böra hållas öppen även för licentiater. Vad den pedagogiska kompetensen beträffar är det av utredningen föreslagna minimikravet »provårsbetyg» uppenbart otillräckligt, eftersom det skulle öppna möjligheten för i pedagogiskt hänseende mycket slätstrukna, för att inte säga direkt olämpliga kandidater att erhålla behörighet till tjänsterna. Som oundgängligt minimikrav bör därför i pedagogiskt hänseende i vad avser genomgången provår gälla minst betyget AB såsom »allmänt vitsord för undervisningsskicklighet» och samma vitsord beträffande »fallenhet för lärarkallet». I fråga om det alternativa pedagogiska kompetenskravet »minst tre års väl vitsordad lärartjänstgöring vid universitet eller högskola» har avdelningen ingenting att erinra.

Kanslern är ej enig med utredningen på denna punkt och anför bland annat följande.

Jag är fullt medveten om att en — i vissa fall betydande — del av examinationsbördan måste i enlighet med utredningens förslag anförtrös andra lärare än professorer och docenter. Särskilt gäller detta självfallet de examensämnen som motsvarar läroämnena vid de högre skolornas läroanstalter, i vilka examensämnen i varje fall hittills tillströmningen av studenter varit särskilt betydande.

Under återopande av vad jag anfört om universitetslektorernas deltagande i undervisningen och examinationen vill jag framhålla att kompetenskraven för dessa lektorer måste ställas högt. Jag vill därvid, såvitt avser

den vetenskapliga skicklighet som bör fordras av universitetslektorerna, först erinra om att för lektorat vid seminarierna i vetenskapligt hänseende kräves avlagt disputationssprov. På grund av den markanta skillnad som råder mellan seminarieundervisning och undervisning vid de akademiska läroanstalterna synes naturligen större krav böra ställas på dem som har att meddela undervisning vid sistnämnda läroanstalter än vid seminarierna. Kravet på vetenskaplig skicklighet för innehav av universitetslektorat får därför icke sättas för lågt; det kan enligt mitt förmenande icke vara tillräckligt att i sådant hänseende kräva enbart avlagt disputationssprov. Det synes mig självklart, att man på lärare, som skall fylla uppgifter av angivet slag, icke kan i vetenskapligt hänseende ställa lägre fordringar än docentkompetens. Jag är emellertid fullt medveten om att det under en övergångsperiod kan visa sig bli svårt att fylla alla nyinrättade universitetslektorat med i vetenskapligt hänseende fullt kompetenta ordinarie innehavare. Under en sådan övergångstid kan det därför bli erforderligt att besätta lektoraten med vikarier, vilka icke helt uppfyller förut ställda krav. Däremot bör man icke tillgripa ett dispensförfarande för att tillsätta tjänsterna med ordinarie innehavare med otillräcklig kompetens. En sådan åtgärd skulle i hög grad äventyra reformens framgång. I vissa enstaka undantagsfall kan det emellertid — även enligt mitt bedömande — synas skäligt att dispensera från det uppställda formella kravet på docentkompetens, nämligen i sådana fall där vederbörande i annan ordning än genom ett högt disputationsbetyg eller eljest förmått visa docentkompetens. Den allra största restriktivitet måste dock iakttagas av den beslutande myndigheten i dylika ärenden.

Beträffande den pedagogiska skicklighet som bör krävas av universitetslektorerna vill jag först framhålla den vikt jag lägger vid att frågan om särskild pedagogisk utbildning för blivande universitetslärare löses; angelägenheten av denna frågas lösning är icke minst betingad av de särskilda förhållanden som råder vid de högre läroanstalterna med det vuxna elevmaterialet och den vetenskapliga inriktningen av undervisningen därstädes.

Jag kan icke godtaga universitetsutredningens jämställande i pedagogiskt hänseende av s. k. provårsbetyg (motsvarande) och »minst tre års väl vitsordad lärartjänstgöring vid universitet eller högskola». Jag finner detta innebära en undervärdering av pedagogiska meriter, som förvärvats vid ett akademiskt lärosäte och kunna leda till orimliga konsekvenser. Skulle utredningens kompetensregler — i vetenskapligt och pedagogiskt hänseende — godtagas komme exempelvis den som vid disputationssprov erhållit endast godkänt betyg och därefter genom lärartjänstgöring vid läroverk förvärvat tillfredsställande provårsbetyg att förklaras kompetent till universitetslektorat men ej den som erhållit högsta vitsord på sin doktorsavhandling och innehaft docentbefattning under förslagsvis två år. Jag kan under inga omständigheter godtaga en sådan ordning och avstyrker därför bestämt utredningens förslag till kompetensbestämmelser för universitetslektoraten. Jag vill i avvaktan på att särskild pedagogisk utbildning kommer till stånd för blivande universitetslärare — föreslå att erforderlig pedagogisk skicklighet för universitetslektorat bör styrkas genom antingen vederbörligt provårsbetyg (motsvarande) eller minst ett års väl vitsordad lärartjänstgöring vid akademiskt lärosäte.

Lärarkollegiet vid tekniska högskolan och lärarkollegiet vid Chalmers tekniska högskola ansluter sig till utredningens förslag i denna del.

Sveriges förenade studentkårer tillstyrker utredningens förslag att avlagt disputationsprov jämte styrkt pedagogisk skicklighet bör stadgas som kompetenskrav. SFS förordar att dispens från de av utredningen föreskrivna villkoren under vissa förutsättningar kan ges och vill betona vikten av att man vid tillsättandet av tjänsterna inriktar sig på att bedöma den faktiska pedagogiska erfarenheten i de undervisningsformer i vilka befattningshavaren skall tjänstgöra.

SACO framhåller, att inom *SACO:s* medlemsorganisationer torde enighet råda därom att docentkompetens är önskvärd och att flertalet befattningshavare torde komma att inneha docentkompetens liksom om att även licentiater i vissa fall skall kunna ifrågakomma som innehavare av universitetslektorat.

TCO yttrar:

Ett förverkligande av utredningens förslag kommer att ge universitetslektorerna en nyckelställning i den akademiska undervisningen. Det är därför nödvändigt att ställa utomordentligt höga krav på dessa lärares skicklighet. Av särskild vikt synes det vara, att innehavarna av universitetslektoraten besitter en sådan pedagogisk förmåga, att de är lämpade för undervisning på ifrågavarande stadium. Utredningen har föreslagit, att den pedagogiska skickligheten skall kunna styrkas bland annat genom tre års väl vitsordad tjänstgöring vid universitet eller högskola. Detta skulle innebära att en person skulle kunna erhålla tjänst som universitetslektor utan att ha någon som helst pedagogisk utbildning. Man synes hittills ha uppenbart underskattat kravet på pedagogisk skolning för akademiska lärare, men detta bör enligt *TCO:s* mening icke föranleda, att man även vid inrättandet av en ny lärarkategori fäster ringa avseende vid den pedagogiska färdigheten. Då det kan vara av värde, att till universiteten såsom universitetslektorer knyta vetenskapsmän som haft sin tidigare tjänstgöring vid universitet och sålunda icke genomgått den för läroverkslärare gängse pedagogiska utbildningen, bör det prövas, om icke former för särskild pedagogisk utbildning för universitetslärare kan skapas.

Sveriges liberala studentförbund anmäler betänkligheter mot utredningens förslag i förevarande avseende.

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund kan inte biträda förslaget om att doktorsdisputation skall uppställas som kompetenskrav för universitetslektorer. Licentiatexamen torde vara fullt tillräcklig.

Endast ett fåtal av remissorganen har funnit anledning att särskilt uttala sig om utredningens förslag i avseende på *tillsättningsförfarandet* för universitetslektoraten.

Historisk-filosofiska sektionen i Uppsala och matematisk-naturvetenskapliga avdelningen vid Stockholms högskola förordar sakkunnigförfarande vid tillsättningen av universitetslektor.

Flertalet av de remissinstanser som särskilt yttrat sig om universitetslektoraten har kraftigt betonat, att universitetslektorernas *lönesätt-*

n i n g måste göras konkurrenskraftig i förhållande till motsvarande tjänster vid läroverken och seminarierna; en för låg lönesättning kunde nämligen medföra, att flertalet lektorat icke komme att kunna besättas med kompetenta innehavare.

Utredningens uttalanden och förslag beträffande universitetslektorernas u n d e r v i s n i n g s s k y l d i g h e t har föranlett meningsskiljaktigheter.

Statskontoret anser, att förevarande undervisningsskyldighet kan mera närmas den som gäller för läroverkslektorer.

Vetenskapsakademien finner den för universitetslektorerna föreslagna undervisningsbördan så stor, att man ej av dem torde kunna begära aktivt deltagande i forskningen inom det egna ämnet. Det kan då befaras, att den nära kontakt med den moderna utvecklingen, som i varje fall inom naturvetenskaperna måste fordras av varje akademisk lärare, även om hans undervisning skulle ligga helt på kandidat-magisterstadiet, ej kan i tillräcklig grad upprätthållas.

Enligt *historisk-filosofiska sektionens i Uppsala* mening bör universitetslektorernas undervisningsskyldighet i nuvarande läge begränsas till i genomsnitt 10 timmar i veckan med möjlighet till nedsättning eller ökning allt efter undervisningens och den därmed förenade examinationens art och omfattning.

Språkvetenskapliga sektionen och matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala motsätter sig icke den föreslagna undervisningsskyldigheten men anmäler likväl vissa betänkligheter.

Jämväl *språkvetenskapliga sektionen i Lund* hyser betänkligheter mot utredningens förslag på denna punkt.

Det *större akademiska konsistoriet i Lund* förmenar, att förhållandena kan vara väsentligen olika i olika ämnen och att, av sådan anledning, bestämnelserna om lektors tjänstgöring bör på ett smidigt sätt medgiva en anpassning till föreliggande behov inom respektive ämne.

Matematisk-naturvetenskapliga avdelningen vid Stockholms högskola yttrar:

Avdelningen delar utredningens åsikt, att universitetslektoraten huvudsakligen bör ha karaktär av undervisningstjänster men finner det ej vara tillfyllest att innehavarna belastas av undervisningsbördorna i sådan grad, att de visserligen får möjlighet att även under terminerna följa den nyutkomna litteraturen i eget ämne men ej tid för egna forskningsinsatser. Verklig kontakt med vetenskapens utveckling inom det egna ämnet är knappast möjlig med mindre än att vederbörande själv i åtminstone någon mån bedriver aktiv forskning. Det normala bör därför enligt avdelningens mening vara, att universitetslektorerna i likhet med laboratorer, forskardocenter och e. o. docenter jämsides med undervisningen bedriver egen forskning. Universitetslektorernas undervisningsskyldighet bör anpassas härefter.

Humanistiska avdelningen vid Stockholms högskola anser sig kunna acceptera den föreslagna undervisningsskyldigheten endast under förutsättning att hittillsvarande praxis för de pedagogiska lektorerna med nedsättning till sex timmar som kompensation för examinationsskyldighet kommer att tillämpas även i fortsättningen.

Kanslern ansluter sig till utredningens uppfattning, att undervisningsskyldigheten för universitetslektorerna i regel bör utgöra 12 timmar per vecka och anför ytterligare följande.

Vid examination och vissa andra göromål bör nedsättning av undervisningsskyldigheten få ske enligt de evalveringsregler som inom kort kommer att fastställas för att tjäna till vägledning vid utbyte av olika undervisningsformer m. m. Härjämte bör även möjlighet finnas för kanslern att medge lektor befrielse från hela undervisningen för författande av läroböcker eller andra likartade särskilt tidskrävande arbetsuppgifter under förslagsvis en eller två terminer av varje femårsperiod.

Slutligen vill jag framhålla — i anslutning till vad jag förut anfört om professorernas undervisningsskyldighet — att man vid beräkningen av universitetslektorernas årliga undervisningsskyldighet måste utgå ifrån att läsåret omfattar 33 veckor. Vid inställelse av undervisningen i början eller slutet av lästermin skall den undervisning som skolat fullgöras under den sålunda inställda delen av läsåret i stället fullgöras under den övriga delen av läsåret. För universitetslektorerna kommer därför den årliga undervisningsskyldigheten, uttryckt i undervisningstimmar, att omfatta ($33 \times 12 =$) 396 timmar. Med hänsyn till de föreslagna möjligheterna att utbyta undervisningstimmar mot examination m. m. finner jag — i motsats till vissa remissmyndigheter — det icke orimligt att universitetslektorerna skall medhinna att syssla med egen forskning även under läsåret.

Lärarrådet vid handelshögskolan i Stockholm uttalar, att det skulle också vara olyckligt både för rekryteringen och för undervisningens kvalitet om universitetslektorernas undervisning bleve så omfattande, att de icke finge tid över till forskning. Utredningens förslag om 12 veckotimmars undervisning torde kunna medföra en viss risk härför.

Sveriges förenade studentkårer anför bland annat följande.

Erfarenheten visar, att det ofta är svårt att upprätthålla en så stor undervisningsskyldighet som tolv timmar per vecka. Mycket talar för att det maximala antalet undervisningstimmar per vecka ligger betydligt lägre i åtskilliga ämnen, t. ex. moderna språk och andra ämnen, där rättning av skrivningar tillkommer. Vidare är det av synnerligen stor vikt att undervisningsskyldigheten ej är större än att vederbörande lämnas tid för egen forskning och för att följa den vetenskapliga utvecklingen. Med den snabba utveckling som försiggår inom flertalet vetenskaper, måste nämligen innehållet i den undervisning, som meddelas av en akademisk lärare, vilken inte själv kan överblicka nya forskningsresultat, riskera att snabbt bli föråldrat. SFS vill av dessa skäl starkt betona vikten av att en undervisningsskyldighet om tolv timmar per vecka icke göres till generell regel, utan att undervisningsskyldigheten anpassas efter varje ämne med hänsyn till undervisningens art. Vidare vill SFS föreslå att universitetslektorerna på

samma sätt som professorer och docenter beredes möjlighet att koncentrera sig på forskning under s. k. sabbatsterminer med befrielse från undervisningsskyldigheten.

SACO föreslår, att en undervisningsskyldighet av 8 timmar per vecka anges som allmän riktpunkt. Denna tid bör kunna minskas respektive ökas under av utredningen angivna förhållanden. Det förefaller SACO ofrånkomligt, att en akademisk undervisningsbefattning med uttalad pedagogisk accent också bör medföra faktiska möjligheter till förstklassigt bedriven undervisning. En för stor arbetsbörda måste medföra tendenser till standardisering, förenkling och sekunda lösningar och motarbetar i själva verket sitt proklamerade syfte.

Sveriges konservativa studentförbund yttrar:

Beträffande undervisningsskyldigheten anser förbundet att antalet undervisningsskyldiga timmar skall maximeras. Som motiv vill förbundet anföra den uppfattningen, att det vore olämpligt om universitetslektorerna vid ansökan eller vid skifte av läsår skall vara okunniga om det antal timmar de åläggas att undervisa. Förbundet har för sin del intet emot att man förutom en maximigräns även framlägger en normalsiffra för antalet undervisningstimmar. Under alla förhållanden synes dock ett riktvärde av 12 timmar per vecka vara för högt, då undervisningens kvalitet är starkt beroende av omsorgsfulla förberedelser. Dessutom bör det parallella forskningsarbetet inte få bli lidande av en alltför tidskrävande undervisningsbörda.

Sveriges socialdemokratiska studentförbund anser att en fullständig kategoriklyvning mellan forskning och undervisning inte kan vara motiverad; övergång från forsknings- till undervisningssidan och vice versa bör vara möjlig, om stagnation och slentrian i undervisningen skall kunna undvikas. Lektorerna bör därför ha möjlighet att bedriva egen forskning.

6. Biträdande lärare

U t r e d n i n g e n

Utredningen understryker till en början, att en stor del av den undervisning, som nu bestrides av biträdande lärare med i vederbörande arvodesstat till 20 712 kronor fastställt arvode, vilket från och med den 1 januari 1958 jämlikt beslut av Kungl. Maj:t skall utgå med 21 336 kronor, vid bifall till utredningens förslag skall övertagas av universitetslektorer. Detta torde i praktiken innebära, anför utredningen vidare, att i många fall universitetslektorat kommer att inrättas i stället för biträdande lärarbefattningar. Utredningen anser sig likväl böra förorda, att den biträdande lärarinstitutionen bibehålles. Såsom skäl härför åberopas huvudsakligen följande.

De biträdande lärarna omfattar nu i viss mån två skilda kategorier av akademiska lärare, nämligen dels de docentkompetenta biträdande lärarna med arvode motsvarande årslön för e. o. docent, dels icke-docentkompetenta biträdande lärare, i allmänhet licentiater, som vid sidan av sin verksamhet som universitetslärare arbetar på gradualavhandling. Den förra kategorien

torde för närvarande vara mycket liten, huvudsakligen beroende på att personer med docentkompetens men utan docentbefattning av naturliga skäl undviker dessa relativt osäkra arvodesbefattningar. Utredningen, som anser att det är orimligt att till dylika arvodesbefattningar knyta personer, som redan avslutat sin utbildning och som ibland bakom sig har sex docentår i extra ordinarie ställning, finner det synnerligen angeläget att universitetet beredes möjligheter att i fasta anställningsformer knyta till sig personer med dokumenterad fallenhet och intresse för vetenskaplig forskning och undervisning. Utredningen räknar också med att behovet av de föreslagna befattningarna som adjungerade professorer och universitetslektorer i framtiden kommer att bli så starkt, att man genom dessa befattningar kommer att tillgodose det nyss angivna syftet åtminstone i de stora undervisningsämnena, som också är de ämnen för vilka biträdande lärarbefattningar finns inrättade eller är behövliga.

Som redan torde ha framgått har det varit utredningens strävan att tillförsäkra den akademiska undervisningen önskvärd kontinuitet genom att anförtro de centrala undervisningsmomenten åt en kader av fast anställda universitetslärare. Under den expansionsperiod, som nu ligger framför oss, kommer emellertid med all sannolikhet antalet *ordinarie* lärarbefattningar att vara otillräckligt. Vad man kunde kalla marginalundervisningen, d. v. s. undervisningen i de senast tillkomna undervisningsgrupperna, måste därför även i fortsättningen bestridas av mer tillfälligt anställda lärare, som kan anställas med relativt kort varsel, d. v. s. lärare av samma slag och med samma kompetens som de nuvarande icke-docentkompetenta biträdande lärarna. Det kan också komma att visa sig svårt att omedelbart få fullt kompetenta sökande till ett nyinrättat universitetslektorat. Vidare torde det finnas ämnen, för vilka en lärartjänst av universitetslektoratets typ icke är behövlig eller är mindre lämplig, och där undervisningen därför med större fördel bestrides av biträdande lärare. Denna typ av akademisk lärarbefattning torde därför böra bibehållas. Dock vill utredningen kraftigt understryka, att den undervisning varom här är fråga i princip och i de flesta ämnen bör bestridas av fast anställda lärare och att man därför icke får tveka att inrätta nya ordinarie universitetslektorsbefattningar under en period, då man i så gott som varje ämne måste räkna med att studentantalet stiger kraftigt från ett år till ett annat. Det är icke någon nedvärdering av de nuvarande biträdande lärarnas arbete, som ligger bakom utredningens ställningstagande härvidlag, utan endast ett konstaterande av att man skulle få en ur allas synpunkt mera tillfredsställande ordning, om den akademiska undervisningen i större utsträckning än nu är fallet bestredes av fast anställda lärare, som i sin verksamhet som sådana icke distraherades av ett pressande avhandlingsarbete. Det är också utredningens övertygelse, att man bäst stimulerar den vetenskapliga forskningen genom en kombination av åtgärder i syfte att ge tillfälle till ostört avhandlingsarbete och till fast anställning efter disputationen.

Med tanke på utredningens förut redovisade överväganden rörande den akademiska lärarstabens sammansättning och de olika lärarkategoriernas uppgifter finner utredningen det emellertid påkallat, att de biträdande lärarnas anställnings- och tjänstgöringsvillkor i vissa avseenden omprövas. Utredningen föreslår därför först, att anställningsformen med treårsförordnanden bibehålles och att tiden för innehav av biträdande lärartjänst be-

gränsas till nio år, dock att tiden för docent att inneha dylik tjänst vid filosofisk fakultet begränsas till tre år. Detta förslag motiverar utredningen på följande sätt.

De biträdande lärartjänsterna måste enligt utredningens mening betraktas som tillfälliga både ur universitetets och ur den enskilde lärarens synpunkt. Därför bör anställningsformen med treårsförordnanden bibehållas. Då emellertid ett permanent behov av undervisning av här ifrågakarande slag i första hand bör tillgodoses genom inrättande av universitetslektorat och då antalet sådana befattningar vid stigande studentantal måste beräknas komma att öka relativt snabbt, samtidigt som antalet e. o. docentbefattningar också ökas och många universitetslektorer kan väntas relativt snart övergå till högre befattningar, synes tiden för innehav av biträdande lärarbefattning utan olägenhet kunna begränsas till nio år. Även om man räknar med att biträdande lärartjänster i regel kommer att besättas med nyexaminerade licentiater, synes nämligen denna tidsrymd vara fullt tillräcklig för att vederbörande skall hinna meritiera sig för en e. o. docentbefattning eller ett universitetslektorat.

Även om man anser att en licentiat, som efter disputation förordnas till docent, normalt skall kunna räkna med att såsom innehavare av e. o. docentbefattning ges möjlighet till fortsatt vetenskaplig verksamhet, måste man säkerligen även i framtiden räkna med att i vissa ämnen icke alla docenter kan erhålla docentbefattningar och att det i varje fall kan dröja någon tid efter disputation och docentförordnande, innan en e. o. docentbefattning blir ledig. Universitetsutredningen föreslår därför, att även i fortsättningen systemet med docentkompetenta biträdande lärare bibehålles, men finner det å andra sidan rimligt att i varje fall vid de filosofiska fakulteterna tiden för docent att inneha biträdande lärartjänst begränsas till tre år. Det blir då också möjligt för en docent att skaffa sig erforderliga undervisningsmeriter för erhållande av ett universitetslektorat oavsett om han erhåller en e. o. docentbefattning eller ej.

Vidkommande undervisningsskyldigheten för biträdande lärare så föreslår utredningen, att denna nu generellt fastslås till 174 timmar per år, d. v. s. 6 veckotimmar under 29 undervisningsveckor. Såsom skäl härför åberopas, att biträdande lärares undervisning så gott som alltid kommer att ha karaktären av lektionsundervisning.

Vad härefter beträffar anställningsformen för de biträdande lärarna så föreslår utredningen, att befattningarna som biträdande lärare från och med den 1 juli 1958 ombildas till extra ordinarie tjänster med placering i lönegrader, som bör fastställas efter förhandlingar. Till stöd härför anför utredningen följande.

Även om de biträdande lärartjänsterna alltjämt bör ha karaktären av tillfälliga befattningar, anser utredningen att dessa lärares anställningsvillkor bör omprövas i vad avser med anställningen förbundna trygghetsförmåner. För närvarande saknar en biträdande lärare såväl rätt till tjänstepension som pensionsskydd för efterlevande, och han saknar även ordinarie och extra ordinarie tjänstemän tillkommande särskilda förmåner vid sjukdom. Då det här är fråga om en kategori, som till den helt övervägande delen har försörjningsansvar, kan det redan ur rent sociala synpunkter an-

ses motiverat, att dessa befattningshavare ges vissa trygghetsförmåner, närmast då vid sjukdom och dödsfall. Utredningen vill emellertid särskilt fästa uppmärksamheten på risken att frånvaron av dylika förmåner kan beröva universiteten väl kvalificerade yngre lärarkrafter under en expansionsperiod, då man måste räkna med en i varje fall i vissa ämnen ganska kännbar brist på akademiska lärare. Utredningen anser, att de biträdande lärartjänsterna även i fortsättningen skall ha karaktär av genomgångsbefattningar, men utredningen vill samtidigt understryka, att dessa tjänster lika fullt ställer så höga krav på innehavarna, att rekryteringsbasen under alla omständigheter blir smal. Mycket starka skäl talar därför för att innehavarna av biträdande lärarbefattningar tillförsäkras pensions- och andra sociala förmåner efter samma grunder som extra ordinarie tjänstemän.

Y t t r a n d e n

Utredningens uttalanden och förslag angående de biträdande lärartjänsterna har föranlett en relativt omfattande remissdiskussion. Förslaget att i vissa avseenden ge de biträdande lärarna förmåner som tillkommer e. o. tjänstemän tillstyrkes i allmänhet.

Statskontoret anser, att det finns anledning utöka de biträdande lärarnas undervisningsskyldighet.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala anför:

Fakulteten instämmer i att en dylik tjänst bör vara tillfällig ur lärarens synpunkt men fakulteten har i många ämnen så goda erfarenheter av denna typ av tjänster att den knappast är benägen att rubricera dem som tillfälliga även ur universitetets synvinkel. Men genom sin relativt begränsade undervisningsskyldighet gör de det möjligt för innehavarna att bedriva ett tämligen omfattande forskningsarbete och samtidigt tillförs lågstadieutbildningen lärare som har personliga och aktuella kontakter med forskningen inom det ämne de undervisar i. Fakulteten hälsar med glädje, att de biträdande lärarna liksom assistenter och förste amanuenser föreslås bli tillförsäkrade pensions- och andra sociala förmåner efter samma grunder som extra ordinarie tjänstemän — ett önskemål som fakulteten tidigare framfört till statsmakterna — men motsätter sig förslaget, att tiden för docent att inneha biträdande lärartjänst begränsas till tre år. En nybliven docent, som inte kan erhålla docenttjänst, kan under en följd av år vara önskvärd som lärare vid institutionen och har därvid också goda tillfällen till forskning. Även kan en docent, vars e. o. docenttjänst utgått, under ytterligare några perioder tänkas behöflig för undervisningen.

Juridiska fakulteten i Lund förordar att möjlighet gives till dispens från tidsbegränsningen. Fall synes någon gång inträffa, då en väl kvalificerad person av särskilda anledningar önskar stanna mer än 9 år såsom biträdande lärare. Det torde icke vara önskvärt att man skall förlora en sådan person därför att 9-årsperioden gått ut.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund tillstyrker i stort sett utredningens förslag i förevarande avseende.

Filosofiska fakulteten i Göteborg anser att utredningen ej förebragt bä-

rande skäl för sitt förslag att förordnandetiden för biträdande lärare med docentkompetens begränsas till tre år.

Kanslern finner icke övervägande skäl tala för att tidsbegränsa innehavet av biträdande lärarbefattning till tre år för den som är docentkompetent och eljest till 9 år. I varje fall torde det alltid böra finnas möjlighet för kanslern att dispensera från en dylik begränsning. Därest de biträdande lärarnas tjänstgöringsskyldighet efter en extra ordinariesättning icke komme att bestämmas efter andra beräkningsgrunder än för närvarande utan såsom nu fastställes till ett visst antal undervisningstimmar per vecka, måste man, framhåller kanslern, även för de biträdande lärarnas undervisningsskyldighet utgå från ett läsår, som innefattar 33 undervisningsveckor.

På grund av utredningens förslag om dels inrättande av ett visst antal universitetslektorat, dels vissa andra förändringar i avseende å den övriga biträdande lärarpersonalen, synes enligt kanslern vissa skäl tala för att på längre sikt särskilda biträdande lärartjänster kommer att bli obehövlige. De nuvarande befattningarna skulle därvid kunna förvandlas till universitetslektorat eller assistentbefattningar. Kanslern är emellertid fullt medveten om att ett starkt behov finnes att bibehålla dem under en icke alltför kort övergångstid.

Sveriges förenade studentkårer delar utredningens uppfattning att innehav av tjänst som biträdande lärare bör begränsas till nio år. Däremot anser SFS den föreslagna begränsningen av maximitiden för en docentkompetent lärares innehav av biträdande lärartjänst för snävt tilltagen. SFS vill i stället föreslå att maximitiden skall sättas till sex år, såvida ej vederbörande tidigare innehaft docenttjänst.

SACO finner det icke lämpligt att begränsa tiden för docents innehav av biträdande lärartjänst till endast tre år. En större tänjbarhet i systemet är enligt *SACO* önskvärd.

7. Utländska lektorer

U t r e d n i n g e n

I fråga om de utländska lektorerna föreslår utredningen, att undervisningsskyldigheten för dessa nu generellt fastslås till 348 timmar per år, motsvarande 12 undervisningstimmar per vecka, d. v. s. samma undervisningsskyldighet, som föreslagits för de nya universitetslektorerna. Utredningen framhåller därvid, att en betydande del av undervisningen i språkämnen självfallet även i framtiden bör bestridas av utländska lektorer. Det blir härvidlag, tillägger utredningen, huvudsakligen fråga om undervisning av det slag, som betecknats som lektionsundervisning, ofta med en relativt utpräglad karaktär av färdighetsövningar och med små undervisningsgrupper, vilket i sin tur föranleder att en lärare kommer att meddela samma undervisning i flera parallellavdelningar.

Yttranden

Utredningens uttalande om de utländska lektorernas undervisningsskyldighet kritiseras av vissa remissorgan, men får stöd av *kanslern*, som anför:

Vad utredningen uttalat om de utländska lektorernas undervisningsskyldighet kan jag i stort sett godtaga. Med hänsyn till vad jag framhållit om läsårets längd måste de utländska lektorernas årliga undervisningsskyldighet uttryckt i timmar — i likhet med vad som föreslagits gälla för universitetslektorerna — dock bestämmas till ($33 \times 12 =$) 396 timmar per läsår.

Med hänsyn till att denna lärargrups undervisning i huvudsak skall äga karaktär av färdighetsövningar och motsvarande kan jag under inga omständigheter acceptera — vilket påyrkats av vissa akademiska myndigheter, under framhållande av att de utländska lektorerna i vissa fall meddelade särskilt kvalificerad undervisning — att en mindre omfattande undervisningsskyldighet än 12 timmar i veckan fastställes för de utländska lektorerna.

8. Assistent- och amanuenser

Utredningen

Utredningen ingår först på frågan om assistent- och amanuenspersonalens arbetsuppgifter och skildrar därvid till en början de nuvarande förhållandena på följande sätt.

Till lärarstaben inom ett ämne kan även räknas assistenter och amanuenser. I vissa ämnen svarar dessa befattningshavare självständigt för delar av undervisningen, i andra ämnen har de till uppgift att biträda i undervisningen (framför allt i övningslaboratorierna). Båda kategorierna skall dessutom biträda i institutionens forskningsarbete. Vissa assistenttjänster torde närmast ha varit avsedda för denna sistnämnda uppgift, men de senaste årens starka studenttillströmning synes ha lett till att även dessa assistenter i viss utsträckning kommit att användas i undervisningen. Amanuenserna torde utom förutnämnda uppgifter allmänt ha att biträda institutionsföreståndaren med vissa administrativa göromål, särskilt beträffande institutionsbibliotekens skötsel, och de användes slutligen i viss utsträckning som studierådgivare.

Därefter uttalar utredningen, att den för sin del funnit, att assistent- och amanuens tjänsterna bör bibehållas med i stort sett samma arbetsuppgifter som nu. Vad sålunda beträffar assistenterna bör det nuvarande systemet att använda dem som både forsknings- och undervisningsassistenter bibehållas på följande av utredningen anförda skäl.

Som redan antytts har vissa assistenttjänster tillkommit närmast med sikte på forskningens behov, medan andra snarare inrättats som lärartjänster eller för att bestrida vissa med undervisningen förknippade göromål såsom förberedande rättning av skripta eller förberedande av laborationsövningar. Tjänstgöringsskyldigheten är emellertid bestämd till ett visst antal tjänstgöringstimmar, icke undervisningstimmar, per år. Utredningen har övervägt att föreslå en mera strikt uppdelning av den ograduerade institutionspersonalens arbetsuppgifter, antingen så att den undervisning som nu

omhänderhaves av assistenter överföres på biträdande lärare, eller så att assistenterna uppdelas i dels undervisnings-, dels forskningsassistenter. Vissa fördelar skulle sannolikt vara att vinna med en sådan uppdelning, närmast såtillvida att en viss garanti därigenom skulle skapas mot att, som nu i viss utsträckning skett, assistenttjänster, som ursprungligen inrättats närmast för forskningens behov, mer och mer tages i anspråk för rena undervisningsuppgifter.

Emellertid har utredningen kommit till den uppfattningen, att fullt tillräckliga skäl saknas för en så strikt uppdelning av arbetsuppgifterna som den förut antydd. Fakulteterna torde i största möjliga utsträckning söka upprätthålla ett krav på licentiatkompetens för de biträdande lärarbefattningarna, medan man velat anlita filosofie magistrar och kandidater såsom assistenter (och amanuenser). »Krisanslaget» för tillfälliga förstärkningar av undervisningen har i icke obetydlig utsträckning använts just för inrättande av tillfälliga assistenttjänster, och detta även i vissa ämnen inom de humanistiska fakulteterna, där assistenttjänster tidigare varit mycket sällsynta. Det förefaller sålunda, som om man tämligen allmänt ansåge assistenttjänsterna såsom värdefulla och behövliga även för undervisningen.

Assistenterna torde i allmänhet vara licentiander eller tämligen nyexaminerade licentiat. För forskarrekrytering och forskarutbildning är det enligt utredningens uppfattning av det allra största värde att innehavarna av dessa befattningar får tillfälle att biträda institutionens ordinarie lärare i dessas forskningsarbete. Ur denna synpunkt vore det enligt utredningens mening olyckligt att skapa en kategori av rena undervisningsassistenter, som skulle ha till uppgift uteslutande att biträda i den lägre akademiska undervisningen.

Vad angår amanuenserna så anser utredningen, att även dessa bör bibehållas med i huvudsak samma arbetsuppgifter som nu. Enligt utredningens åsikt bör dock självfallet rent rutinarbete i största utsträckning överföras på kontorspersonal och teknisk personal och amanuenserna bör i stället i större omfattning än nu mångenstädes är möjligt anlitas som studierådgivare. Därmed skulle man kunna tillfredsställa ett behov, som utredningen anser höra till de mera angelägna i dagens universitetsliv. Amanuenspersonalens uppgifter i undervisningen torde sålunda böra vara desamma som för närvarande, dock med det tillägget att särskilt amanuenser med fördel synes kunna anlitas för vissa former av den i det föregående berörda handledningen.

Utredningen framlägger härefter förslag om ändrad gradering inom assistent- och amanuenskategorierna. Utredningen föreslår sålunda, att nuvarande andre assistenttjänster ombildas till förste assistenttjänster och att tjänstebeteckningen blir assistent. Såsom skäl härför åberopas bland annat följande.

Förste och andre assistenter har samma tjänstgöringsskyldighet (1 000 timmar per år), och de torde rekryteras av i stort sett samma kategorier, nämligen licentiat och licentiander. Att under sådana omständigheter på ett fåtal institutioner behålla en gradering, som närmast innebär att andre assistenttjänsten besättes med den yngste, som sedan genom befordran till

förste assistenttjänst får ett slags ålderstillägg på arvodet, synes knappast vara motiverat.

Utredningen föreslår vidare, att andre amanuens tjänsterna successivt ombildas till förste amanuens tjänster och att de nuvarande tredje amanuens tjänsterna därefter benämnes amanuens tjänster. Till stöd härför framhålls bland annat följande.

Ytterst få institutioner torde vara så små, att de icke behöver en amanuens tjänst med 600 årstimmars tjänstgöringsskyldighet, d. v. s. den tjänstgöring som nu åligger en förste amanuens. Med hänsyn till studentantalets ökning bör de ännu återstående andre amanuens befattningarna successivt ombildas till förste amanuens tjänster. Tredje amanuens tjänsterna synes däremot böra bibehållas även i framtiden, detta med hänsyn dels till att dessa tjänster är värdefulla ur rekryterings synpunkt, dels till att de många gånger är behövliga som komplement till förste amanuens tjänster. När andre amanuens tjänsterna försvunnit, bör de nuvarande tredje amanuenserna benämnas amanuenser.

Utredningen övergår slutligen till att behandla assistent- och amanuenspersonalens avlönings- och anställningsvillkor och föreslår därvid, att assistenter och förste amanuenser efter viss tids aspiranttjänstgöring beredes extra ordinarie anställning, i fråga om förste amanuenserna dock med avlöning som för halvtidstjänst. I fråga om övriga amanuenser anser sig utredningen icke böra föreslå någon förändring. De överväganden, som legat till grund för förevarande förslag, redovisar utredningen på följande sätt.

I en framställning till Kungl. Maj:t den 25 maj 1954 har Sveriges universitets- och högskoleamanuensers förbund redovisat resultaten av en bland organisationens medlemmar företagen enkätundersökning, varav bland annat framgår, att medianåldern vid undersökningstillfället var 30 år för assistenterna och 27 år för amanuenserna samt att det övervägande flertalet av assistenterna och omkring hälften av amanuenserna var gifta. Goda skäl föreligger uppenbarligen för att även dessa kategorier beredes vissa sociala trygghetsförmåner i anställningen. Med tanke på att assistenter och amanuenser i stort sett torde utgöra rekryteringsbasen för den ordinarie akademiska lärarstaben är det i hög grad angeläget, att assistent- och amanuens tjänsterna i fråga om anställningsvillkoren göres konkurrenskraftiga gentemot andra försörjningsmöjligheter på den akademiska arbetsmarknaden.

Y t t r a n d e n

Vad utredningen anført i avseende på assistent- och amanuensfunktionerna och -befattningarna har i allmänhet biträtts av remissinstanserna.

Kanslern delar utredningens mening om lämpligheten att ombilda de nuvarande andre assistenttjänsterna till förste assistentbefattningar och att benämna innehavarna av dessa tjänster för assistenter. *Kanslern* finner en sammanslagning skälig även inom amanuensgruppen. Med hänsyn till att den årliga tjänstgöringsskyldigheten är i stort sett densamma för andre

och tredje amanuenser, synes enligt kanslern en sammanslagning av dessa amanuenser till en amanuensgrupp, vars innehavare skulle erhålla tjänstetiteln amanuens, vara mera befogad än den förening som utredningen förordat av andre och förste amanuenserna, vilkas tjänstgöringsskyldighet, uttryckt i timmar, för närvarande utgör 600 respektive 400 timmar per arbetsår. Utredningens förslag att extraordinariesätta såväl assistenterna som förste amanuenserna biträdades; skälen för en dylik fastare anställningsform synes dock för den nu behandlade gruppen av akademiska befattningshavare icke vara lika framträdande som då det gäller de biträdande lärarna.

Därest en lönereform i angiven riktning genomföres, synes enligt kanslern de nuvarande tjänstgöringsbestämmelserna för assistenter och amanuenser böra överses. En längre sammanlagd årlig tjänstgöringsskyldighet än för närvarande torde därvid böra övervägas för dessa befattningshavare, därest avlöningsförmånerna skulle komma att bestämmas till ett väsentligt högre belopp än för närvarande.

Överstyrelsen för de tekniska högskolorna anför:

Om utredningens förslag om extra ordinarie anställning av assistenterna vid universiteten med oförändrade tjänstgöringsvillkor skulle genomföras, lärer detta komma att föranleda att liknande anställningsvillkor även måste beredas förste assistenterna vid de tekniska högskolorna. Framställningar i sådan riktning har redan förekommit från organisationshåll. För de tekniska högskolornas del finner överstyrelsen emellertid en fastare anställningsform för förste assistenterna mindre lämplig. Det framstår nämligen ur olika synpunkter såsom önskvärt, att förste assistent vid dessa lärosäten efter den »avrundning» av hans utbildning, som en tids tjänstgöring som dylik befattningshavare kan anses innebära, övergår till en annan verksamhet, främst till anställning inom industrien. Överstyrelsen håller ej för uteslutet, att liknande synpunkter i viss utsträckning har tillämpning även för universitetens vidkommande. Emellertid torde det för här berörda assistentkategorier vara ett särskilt angeläget önskemål, att frågan om familjepension kan vinna en tillfredsställande lösning. Detta bör enligt överstyrelsens mening kunna uppnås i annan form än extra ordinarie anställning.

En nedskärning av tjänstgöringstidens längd för förste assistenterna vid de tekniska högskolorna till 1 000 timmar om året till överensstämmelse med vad som gäller för assistenterna vid universiteten skulle bli en synnerligen kostnadskrävande reform, då detta kan komma att medföra behov av en fördubbling av antalet förste assistenter vid högskolorna. De årliga kostnaderna härför kan uppskattas till inemot 5 000 000 kronor för båda högskolorna tillsammans, om sålunda erforderliga nya befattningar skulle kunna rekryteras, vilket för närvarande ter sig mycket osannolikt.

SACO framhåller bland annat följande.

De föreslagna förändringarna i fråga om amanuens- och assistenttjänsterna bör genomföras även vid fackhögskolorna. Ett speciellt problem gällande assistenterna vid de tekniska högskolorna bör i detta sammanhang uppmärksammas. Till skillnad från assistenterna vid universiteten har assi-

stenterna vid de tekniska högskolorna en så stor tjänstgöringsskyldighet (42 timmar per vecka), att de inte har några möjligheter att bedriva egen forskning vid sidan av tjänstgöringen. Dessa förhållanden har sedan länge framstått icke endast som en orättvisa vid jämförelse med universitetsassistenterna utan även som en ur allmän synpunkt olycklig misshushållning med en högt kvalificerad kategori av forskningsintresserade tekniker. Det är nödvändigt, att tjänstgöringen för assistentpersonalen vid de tekniska högskolorna normeras till 1 000 timmar per år så som är fallet vid universiteten.

För assistenter och amanuenser liksom naturligtvis för biträdande lärare är en god inblick i det egna ämnets teknik och metodik ett nödvändigt krav för en god undervisning. Sådana insikter kan endast erhållas genom vetenskapligt arbete, även om detta är av blygsammare format. Det måste därför betonas, att eget forskningsarbete eller biträdande vid andras forskningsarbete bör utgöra en integrerande del av ifrågavarande befattningshavares tjänsteåligganden.

SACO framför vidare vissa önskemål om ändrade tjänstebenämningar för ifrågavarande personalkategorier.

9. Särskilda handledararvoden

Utredningen

Vad beträffar den undervisning, som i det föregående betecknats som handledning gruppvis och som åtminstone i vissa former icke kan inräknas i den ordinarie akademiska undervisningen utan snarare har till syfte att komplettera denna, så föreslår utredningen, att timarvode för dylik handledning beräknas efter en timtaxa motsvarande 1/600 av årslönen till förste amanuens. Såsom skäl härför åberopas huvudsakligen följande.

De olika slag av handledare, som här bör komma i fråga, måste bli relativt mångskiftande beroende på vilken form av handledning som avses. För vissa former av studiehundledning torde det vara önskvärt eller nödvändigt att anlita relativt högt kvalificerad personal — assistenter och undantagsvis till och med biträdande lärare. När det gäller handledning av typen studiehjälp, torde det emellertid som regel bli fråga om arvoderade handledare. Utredningen har klart för sig att vissa svårigheter är förknippade med att anförtro dessa uppgifter åt relativt unga studenter, vilkas huvudsakliga intresse kommer att vara och bör vara inriktat på fullbordandet av de egna studierna. Mycket måste härvidlag ankomma på ett lämpligt personval, mycket också på en handledning av handledarna från de ordinarie lärarnas sida. Timarvode skall givetvis även kunna utgå för förberedelsearbete. Utredningen vill här även framhålla, att ett system med arvoderade studiehundledare även har mycket bestämda fördelar. Man får då som handledare personer, som har magisterkursen och dess stöttestenar i relativt friskt minne och som studenterna betraktar mera som kamrater än som lärare. Härigenom torde man kunna vinna den aktivitet och den frägnishet hos studenterna, som är förutsättningen för att studiehundledningen skall nå sitt syfte. Åtminstone vissa former av denna handledning torde vidare med fördel kunna fördelas på flera handledare.

Vad härefter angår medelsbehovet för ifrågavarande ändamål så föreslår utredningen, att universiteten och Stockholms högskola till sitt förfogande får vissa klumpanslag att efter förslag av vederbörande undervisningsnämnd och fakultet fördelas av de mindre akademiska konsistorierna (motsvarande). Utredningen föreslår vidare, att dessa anslag för budgetåret 1958/59 försöksvis upptages med 50 000 kronor till vardera Uppsala och Lunds universitet och Stockholms högskola samt 15 000 kronor till Göteborgs universitet. Utredningen anför därvid följande.

Det torde i dagens läge vara ogörligt att mera exakt bedöma det anslagsbehov det här gäller. Mycket måste härvidlag bero på den framtida organisationen och omfattningen av den ordinarie undervisningen i de olika ämnena. Utredningen vill förorda ett flexibelt system med lokalt tillgängliga medel för arvodering av exempelvis doktorander, licentiander eller filosofie studerande med betyg i ämnet i fråga. Det bör i dessa fall endast röra sig om ett fåtal veckotimmar, som ej förorsakar avbräck för vederbörandes övriga uppgifter.

Y t t r a n d e n

Utredningens förslag om anslag till arvodering av handledare i lågstadiundervisningen har rönt ett övervägande positivt mottagande från remissinstansernas sida.

Kanslern finner sålunda ett starkt behov av dylika anslag föreligga och har intet att erinra mot de belopp, som föreslagits skola utgå vid de olika lärosätena. *Kanslern* anför vidare följande.

Jag finner det emellertid vara lämpligare att ersättningar till dylika handledararvoden anvisas ur de nuvarande kursanslagen för respektive fakultet (motsvarande), varigenom beslutanderätten i fråga om arvoden kommer att ligga i kanslerns hand. En absolut bestämd arvodestaxa anser jag icke böra fastställas; timersättningen bör i stället få bestämmas av kanslern allt efter arbetets art. I detta sammanhang vill jag — med anledning av att det större akademiska konsistoriet i Lund anfört att möjlighet inom vissa gränser borde finnas för innehavare av docentbefattning, som förklarar sig därtill villig, att mot särskild ersättning meddela sådan extra undervisning, för vars handhavande lärare utifrån icke kunnat erhållas — framhålla, att innehavare av docentbefattning endast i särskilda undantagsfall bör tagas i anspråk för dylikt ändamål.

10. Departementschefen

Jag har i det föregående förordat en intensifiering av den akademiska undervisningen på såväl låg- som högstadierna. När därtill kommer, att en stark ökning av studentantalet kan förväntas, så blir följderna att undervisningens och handledningens totala omfattning måste öka högst avsevärt i framtiden. Som en konsekvens av denna ökning måste man under alla förhållanden räkna med svårigheter att rekrytera ett tillräckligt

antal lärare för att möta den kommande ansvällningen av den akademiska undervisningens volym. Jag anser det därför nödvändigt att strängt hålla med den högkvalificerade lärarkraft, som kan beräknas stå till förfogande i framtiden. Samtidigt finner jag, att man måste sträva till att avhjälpa den från många håll med skärpa påtalade bristen på kontinuitet i den akademiska undervisningen, en brist som sammanhänger med att undervisningen i allt större utsträckning kommit att åvila tillfälligt förordnade lärarkrafter, många gånger med otillräcklig pedagogisk erfarenhet och ofta med sitt intresse delat mellan undervisningen och det egna avhandlingsarbetet. Med hänsyn härtill måste man nu söka skapa en fast ryggrad för den akademiska undervisningen genom att anförtro dess väsentligaste moment åt lärare med fast anknytning till universiteten. Därför kan enligt min mening de ökade kraven på undervisning i framtiden än mindre än i dag tillgodoses uteslutande genom lärarbefattningar, som samtidigt och i lika mån är forskningsbefattningar.

Universitetens uppgift är vetenskaplig forskning och undervisning, men därmed är ingalunda givet, att denna dubbla uppgift bäst fylles genom att den i lika mån återspeglas i arbetsuppgifterna för varje enskild befattning. I det läge, som vi kommer att stå inför, kommer både forskning och undervisning att bättre tillgodoses om förutsättningar skapas för en högre grad av arbetsfördelning inom universitetens ram. I likhet med universitetsutredningen finner jag nödvändigt, att professorernas, laboratorernas (mot-svarande) och e. o. docenternas undervisning i första hand reserveras för handledning på högstadiet. I den mån denna forskningspersonals undervisningstimmar icke räcker till för övrig undervisning bör ansvaret för denna anförtros åt fast anställda akademiska lärare med sådan undervisning som huvudsaklig uppgift. Jag ansluter mig därför helt till universitetsutredningens uppfattning, att en ny kategori akademiska lärare nu måste tillskapas vid sidan av de traditionella. I de ämnen, i vilka tjänster för denna nya grupp av lärare inrättas, bör den huvudsakliga delen av den grundläggande undervisningen på ett- och tvåbetygsstadierna åvila den nya typen av befattningshavare. I det följande kommer jag att förorda bifall till utredningens förslag om en ny typ av akademiska lärartjänster, benämnda universitetslektorat.

Jag övergår här efter till att behandla de olika slagen av akademiska lärartjänster och vissa därmed sammanhängande spörsmål.

Jag upptar först professorsbefattningarna till behandling. Vad professorernas undervisningsskyldighet beträffar så har universitetsutredningen, som ej ifrågasatt någon ändring däri, utgått från att denna i allmänhet torde uppgå till 100 timmar per år, vilket med en undervisningsskyldighet av 4 timmar per vecka skulle motsvara 25 undervisningsveckor. Jag vill emellertid erinra om att universitetskanslern funnit en sådan beräkning

ange ett minimum för den undervisningsskyldighet som skall åvila professor. Kanslern har därvid hänvisat till universitetsstatuterna och påpekat, att man vid beräkning av den årliga undervisningsskyldigheten för en akademisk lärare bör utgå från att det akademiska läsåret omfattar 33 veckor, vilket för professorernas del skulle medföra en undervisningsskyldighet av 132 timmar. Med hänsyn till att professorerna jämlikt statuterna kan för examination eller andra akademiska prov, efter beslut av fakultet eller sektion, inställa sin undervisning under högst fyra veckor om året så kommer deras undervisning ofta att omfatta endast 116 timmar, fördelade på 29 undervisningsveckor. Vid särskilt betungande examinationsgöromål ger statuterna kanslern möjlighet att härutöver medge nedsättning i undervisningsskyldigheten, dock högst ytterligare fyra veckor. Allenast om så sker kommer en professors undervisningsskyldighet att nedbringas till 100 timmar per år. En dylik maximal nedsättning förekommer emellertid endast i undantagsfall. Kanslern har enligt egen utsago iakttagit den allra största restriktivitet härvidlag.

Som redan nämnts kommer jag att i det följande framlägga förslag om inrättande av särskilda befattningar som universitetslektor, vilkas uppgift bland annat avses bli att avlasta professorerna en icke oväsentlig del av deras examinationsbörda. En konsekvens härav blir, att antalet professorer icke behöver ställas i någon direkt proportion till antalet studerande på magisterstadiet, icke heller efter införande av ett system med organisationsplaner. Nya professorer bör för framtiden inrättas huvudsakligen för forskningen och forskarhandledningen och endast i ringa mån för den lägre universitetsundervisningen.

Vad så angår den kategori av forsknings- och lärarbefattningar vid universiteten och högskolorna, som för enkelhetens skull kan benämnas laboratorgruppen (innefattande förutom laboratorbefattningarna även preceptors-, prosektors- och observatorbefattningarna samt vissa ordinarie lärartjänster inom de medicinska fakulteterna, alla placerade i lönegrad Ao 26), vill jag till en början konstatera, att stora variationer föreligger i fråga om dessa tjänsters inordning i universitetsorganisationen. Orsaken härtill är att de tillkommit under olika förhållanden och med delvis skiftande motiveringar. Bland annat har sålunda några av ifrågavarande befattningar vid sin tillkomst så gott som enbart motiverats med undervisningens behov. Jag erinrar vidare om vad utredningen i övrigt anført härvidlag.

Därest universitetslektorat inrättas torde en av de oklarheter kunna undanröjas, som för närvarande föreligger beträffande laboratorgruppens ställning överhuvudtaget. Ett i framtiden uppkommande behov av nya tjänster till följd av ökad undervisning på magisterstadiet skall nämligen mötas genom inrättande av dylika lektorat. Ett motsvarande behov för forskningens och högstadiehandledningens del bör däremot mötas genom inrättande av befattningar som professor eller laborator (motsvarande). Huru-

vida därvid den ena eller den andra av nyssnämnda två tjänstetyper bör väljas beror främst på vederbörande ämnes ställning inom universitetsorganisationen. Som regel bör för professurs inrättande krävas, att det ämne, varom är fråga, skall vara självständigt examensämne på såväl låg- som högstadiet. Spörsmålet om valet av tjänstetyp i förevarande fall torde förmodligen komma att ytterligare principiellt belysas genom ett kommande betänkande av universitetsutredningen, berörande bland annat frågan om forskarkarriären i dess helhet. I de fall då ombildning av en befattning i laboratorgruppen till professur anses motiverad, torde det, såsom utredningen framhållit, få ankomma på universitetsmyndigheterna och kanslern att petitavägen väcka förslag därom.

Universitetsutredningen har emellertid funnit motiveringen för en dylik omvandling av vissa befattningar inom laboratorgruppen vara så uppenbar, att utredningen föreslagit, att dessa tjänster omvandlas till professorer från och med den 1 juli 1958, under förutsättning att vederbörande myndigheter fastställer nuvarande innehavares kompetens för professur i ämnet. De tjänster utredningen sålunda föreslår omvandlade till professorer är följande, nämligen precepturerna i ekonomisk historia vid Uppsala och Lunds universitet, precepturen i religionshistoria vid Uppsala universitet, precepturen i sociologi vid Lunds universitet, precepturen i slaviska språk vid Göteborgs universitet, precepturen i statistik vid Göteborgs universitet, laboratorbefattningen i limnologi vid Uppsala universitet samt laboratorbefattningen i zoofysiologi vid Lunds universitet.

Samtliga innehavare av ifrågavarande befattningar med undantag för preceptorn i slaviska språk vid Göteborgs universitet har enligt kanslern bedömts vara kompetenta till professur i respektive ämne.

För egen del anser jag bärande skäl föreligga för att samtliga de sju befattningar, vars innehavare befunnits vara professorskompetenta, bör omvandlas till professorer och att till förste innehavare av dessa professorer utses innehavarna av de ombildade befattningarna. Jag är emellertid icke beredd att föreslå, att dylika åtgärder vidtages redan från och med nästa budgetår, utan förordar att omvandlingen kommer till stånd från och med den 1 juli 1959. Vidkommande precepturen i slaviska språk så anser jag mig, med hänsyn till att kompetensförklaring ej föreligger för vederbörande tjänstinnehavare, sakna anledning att här ingå på frågan om denna precepturs omvandling till professur.

Beträffande tjänstebenämningarna för den i kompetenshänseende enhetliga laboratorgruppen vid universitet och högskolor har utredningen föreslagit, att befattningshavare inom denna grupp skulle erhålla tjänstebeteckningen adjungerad professor. Med hänsyn främst till de starkt divergerande uppfattningar, som på denna punkt framkommit under remissbehandlingen, anser jag mig icke kunna förorda, att en dylik tjänstebenämning införes.

Som redan torde ha framgått, föreligger från universitetsutredningens sida i förevarande sammanhang inga särskilda förslag beträffande de extra ordinarie docentbefattningarna. Jag torde emellertid här få anmäla, att juridiska fakulteten i Uppsala — med förmälan att docenten därstädes P. O. Bolding den 30 juni 1958 kommer att ha innehåft docentstipendium eller e. o. docentbefattning under föreskriven maximitid av sju år — på anförda skäl hemställt, att Bolding, utan hinder av gällande bestämmelser rörande docent- och forskardocentbefattningarna, måtte få av universitetskanslern förordnas att fortfarande under tiden den 1 juli 1958—den 30 juni 1960 vara innehavare av docentbefattning vid universitetet i Uppsala. I avgivet utlåtande har universitetskanslern funnit synnerligen starka skäl föreligga för bifall till förevarande framställning. För egen del ansluter jag mig till kanslerns uppfattning i förevarande ärende. Därest riksdagen icke riktar någon erinran däremot, torde Kungl. Maj:t böra äga medgiva att Bolding må förordnas att under tiden den 1 juli 1958—den 30 juni 1960 vara innehavare av en av de till juridiska fakulteten i Uppsala knutna docentbefattningarna.

Som redan nämnts kan kravet på en intensifierad och till följd av studentantalets ökning mer omfattande undervisning ej tillfredsställande tillgodoses om icke tjänster inrättas för en helt ny typ av fast anställda akademiska lärare med undervisning som huvudsaklig uppgift. För en dylik lösning av undervisningsproblemen framförallt på de filosofiska fakulteternas lågstadier föreligger en starkt utbredd opinion. Denna har kommit till klart uttryck i remissutlåtandena över utredningens förslag på denna punkt. Jag föreslår därför, att en ny typ av akademiska lärartjänster, benämnda universitetslektorat, nu inrättas.

Ett av de främsta syftena med dessa lektorat är, som redan framhållits, att ernå en bättre kontinuitet inom den akademiska undervisningen. Det ligger därför i sakens natur att befattningshavarna i fråga bör fast knytas till vederbörande läroanstalter. Detta torde endast kunna ske därigenom att de garanteras en så stadigvarande anställningsform som möjligt. Jag förordar därför att de befattningar det här gäller inrättas såsom ordinarie.

Beträffande kompetenskraven för universitetslektorat ansluter jag mig i huvudsak till vad utredningen anfört på denna punkt, nämligen att som behörighetsvillkor stadgas disputationssprov och styrkt pedagogisk skicklighet. Utredningen har för sin del tänkt sig den pedagogiska skickligheten styrkt genom provårsbetyg (motsvarande) eller minst tre års väl vitsordad lärartjänstgöring vid universitet eller högskolor. Dock bör, anser utredningen, efter dispens ett universitetslektorat kunna besättas med licentiat, som under minst tre år tjänstgjort som lärare vid universitet eller högskola och därvid dokumenterat särskilt god undervisningsskicklighet. Jag vill i

detta sammanhang särskilt understryka, att med hänsyn till den snabba utveckling, som flertalet vetenskaper numera undergår, det från den akademiska undervisningens synpunkt är önskvärt, att till universitetslektoraten kan förvärvas personer med så hög vetenskaplig kompetens som möjligt samt med särskilt intresse och fallenhet för ävensom speciell inriktning på akademisk undervisning. Av rekryteringsskäl är jag likväl icke beredd föreslå, att författningsmässigt uppställs några formella krav utöver dem universitetsutredningen förordat, nämligen disputationssprov och styrkt pedagogisk skicklighet.

Beträffande tillsättningsförfarandet för ordinarie universitetslektorat ansluter jag mig till universitetsutredningens förslag, att dessa lektorer skall utses av Kungl. Maj:t efter förslag av fakulteten (sektionen), mindre konsistoriet (motsvarande) och kanslern.

Vad gäller undervisningsskyldighet för universitetslektor har utredningens härutinnan framlagda förslag föranlett delade meningar hos remissinstanserna. Jag vill här understryka, att huvudsyftet med införandet av denna nya typ av akademiska lärare är att väsentligt effektivisera den akademiska undervisningen på ett- och tvåbetygsstadiet och att de nya befattningshavarnas huvuduppgift skall vara undervisning. Med hänsyn härtill finner jag för egen del det både möjligt och rimligt, att undervisningsskyldigheten för universitetslektor fastställs till 12 timmar per vecka under 33 undervisningsveckor eller till 396 timmar, allt för år räknat. En nedsättning av den angivna undervisningsskyldigheten om 396 timmar per år bör enligt min mening kunna komma i fråga endast i de fall, då universitetslektor ålägges tyngande examination eller då eljest särskilda skäl därtill föreligger, till exempel om universitetslektor har att bestrida mera vetenskaplig undervisning av det slag, som principiellt bör meddelas av professor, laborator (motsvarande) eller e. o. docent. Högre undervisningsskyldighet än 396 timmar per år bör kunna åläggas universitetslektor, i den mån undervisningen till stor del meddelas i flera parallella grupper eller eljest är av natur att icke fordra något mera tidskrävande förberedelse- eller efterarbete.

Som en konsekvens av införandet i lärarorganisationen av de nya universitetslektoraten bör de nuvarande universitetslektoraten (de s. k. pedagogiska lektoraten, däremot ej de s. k. utländska lektoraten) ombildas till ordinarie befattningar av den nya typen, i den mån så befinner motiverat på grundval av vederbörligen fastställda organisationsplaner. Upptagande på ordinarie stat av ombildade befattningar bör ske tidigast från och med den 1 juli 1959, och den närmare prövningen av frågan om ordinariesättning bör äga rum första gången i samband med beredningen av anslagsäskandena för budgetåret 1959/60. Redan från och med den 1 juli 1958 bör emellertid samtliga nuvarande pedagogiska lektorat ombildas till

arvodesbefattningar av den nya typen. Detta innebär bland annat en anpassning av undervisningsskyldigheten till den omfattning, som jag i det föregående förordat.

Av vad jag nu anfört framgår att jag icke finner det möjligt att, såsom utredningen föreslagit, förorda inrättande av tio ordinarie universitetslektorat redan från och med den 1 juli 1958. Jag har emellertid för avsikt att i ett senare sammanhang föreslå Kungl. Maj:t att såsom en förberedande åtgärd föreskriva, att ett visst antal av de under nästa budgetår befintliga arvodesbefattningar som universitetslektor, beträffande vilka kan antas att de kommer att ordinariesättas från och med budgetåret 1959/60, skall kunna tillsättas i den ordning som avses skola gälla för ordinarie lektorat; vid en följande ordinariesättning skulle i så fall något nytt ansökningsförfarande ej behöva äga rum. Därmed skulle vinnas en viss smidighet i övergången till fasta universitetslektorat efter fastställandet av vederbörliga organisationsplaner.

Vad härefter angår de biträdande lärarna så torde det redan ha framgått att, vid bifall till utredningens förslag beträffande lärarorganisationen, universitetslektorer i princip kommer att överta den typ av undervisning, som nu bestrids av bland annat biträdande lärare. Konsekvensen härav blir, att behovet av de biträdande lärarbefattningarna kommer att minska. Allteftersom universitetslektorat inrättas kommer nämligen antalet biträdande lärartjänster att kunna successivt nedbringas. Jag är emellertid medveten om att ett visst behov kan finnas av att bibehålla dessa tjänster under en övergångstid. Säkert är emellertid, att de biträdande lärartjänsterna på längre sikt kommer att bli i stort sett obehövliga.

Universitetsutredningen har särskilt understrukt, att de biträdande lärartjänsterna måste betraktas som tillfälliga från såväl universitetens som den enskilde lärarens synpunkt. Med hänsyn härtill har utredningen föreslagit, att anställningsformen med treårsförordnanden bibehålles. Vidare har utredningen förordat, att tiden för innehav av biträdande lärartjänst begränsas till nio år, dock att tiden för docent att inneha dylik tjänst vid filosofisk fakultet begränsas till tre år. Vad sålunda förordats har icke givit mig anledning till annan erinran än att Kungl. Maj:t, i förekommande fall, torde böra äga dispensera från en dylik begränsning av tiden för innehav av biträdande lärartjänst.

Vidkommande undervisningsskyldigheten för biträdande lärare förordar jag i anslutning till utredningens förslag och till vad universitetskanslern på denna punkt uttalat, att den årliga undervisningsskyldigheten fastställs till 198 timmar, motsvarande 6 timmar per vecka under 33 undervisningsveckor.

Jag ansluter mig till universitetsutredningens uppfattning, att starka

skäl talar för att innehavare av biträdande lärarbefattning tillförsäkras de förmåner, som tillkommer extra ordinarie tjänsteman.

Vad beträffar de s. k. utländska lektorerna vill jag, med hänsyn till vad universitetskanslern anfört, särskilt framhålla, att denna lärargrups undervisning skall äga karaktär av färdighetsövningar och därmed jämställd undervisning. Enligt min mening bör den årliga undervisningsskyldigheten för dessa lärare utgöra minst 396 timmar, motsvarande 12 timmar per vecka under 33 undervisningsveckor.

Assistent- och amanuenspersonalen är avsedd för såväl undervisning som forskning och allmänt institutionsarbete. Den handledning, som jag i det föregående förordat som en av de väsentliga undervisningsformerna i den ordinarie undervisningen, bör enligt min mening i betydande omfattning bestridas av dessa lärarkrafter. De bör också kunna medverka i vissa former av lektionsundervisning.

I fråga om de olika typerna av assistent- och amanuensbefattningar avsluter jag mig till utredningens förslag att andre assistentbefattningarna från och med den 1 juli 1958 ombildas till förste assistentbefattningar. Jämväl i fråga om amanuensbefattningarna biträder jag utredningens förslag. Således torde ännu återstående andre amanuensbefattningar efter hand ombildas till förste amanuensbefattningar, medan tredje amanuensbefattningarna bör bibehållas även i framtiden. Beträffande tjänstgöringsskyldigheten för här ifrågasvarande personal ifrågasätter jag ingen ändring. Assistent- och amanuensbefattningarna kommer alltså även i fortsättningen att delvis ha karaktären av forskarrekruteringsjänster.

Såsom utredningen framhållit, torde det vara skäligt, att såväl assistenterna som förste amanuenserna beredes fastare och i avseende på vissa förmåner tryggare anställningsvillkor än för närvarande. Jag återkommer härtill i det följande.

Jag har i det föregående förordat, att den handledning, som bör ingå i den ordinarie undervisningen, skall kunna kompletteras med viss handledning i mera blygsamma former. Sistnämnda typ av handledning bör givetvis ej bestridas av de lärarkrafter, som jag här i det föregående behandlat, utan för ändamålet synes böra anlitas exempelvis doktorander, licentiander eller filosofie studerande med betyg i ämnet i fråga. Vad utredningen förordat beträffande den här avsedda handledarverksamheten kan jag i huvudsak ge min anslutning. Jag föreslår i likhet med utredningen, att för arvodering av handledare vid de filosofiska fakulteterna för nästa budgetår anvisas följande belopp, nämligen för vardera av Uppsala och Lunds universitet samt Stockholms högskola 50 000 kronor och för Göteborgs universitet 15 000 kronor, tillhopa alltså 165 000 kronor.

I detta avsnitt av min framställning vill jag slutligen upptaga vissa lönefrågor och därmed sammanhängande spörsmål.

Mellan representanter för, å ena sidan, civil- och ecklesiastikdepartementen och, å andra sidan, Sveriges akademikers centralorganisation har i anslutning till universitetsutredningens förslag förhandlingar förts rörande anställnings- och avlöningsvillkor för vissa befattningshavargrupper vid universitet och högskolor m. m. Förhandlingarna har resulterat i en den 14 mars 1958 — under förbehåll för Kungl. Maj:ts och riksdagens godkännande — träffad överenskommelse, vars innehåll framgår av den som *bilaga 1* till statsrådsprotokollet i detta ärende fogade sammanställningen. Överenskommelsen innebär i huvudsak, att de nya universitetslektoraten inplaceras i lönegrad Ao 26, att biträdande lärare beredes extra ordinarie anställning i lönegrad Ae 21 samt att för assistenter och förste amanuenser tillskapas vissa former av reglerad befordringsgång.

Jag förordar, att den träffade förhandlingsöverenskommelsen godtages och underställes riksdagens prövning. Vissa av förslagen påkallar övergångsanordningar och särskilda ikraftträdandebestämmelser, varom Kungl. Maj:t torde böra äga besluta. Kungl. Maj:t torde jämväl böra äga vidtaga erforderliga ändringar i vederbörande personalförteckningar med anledning av vad jag i det föregående förordat.

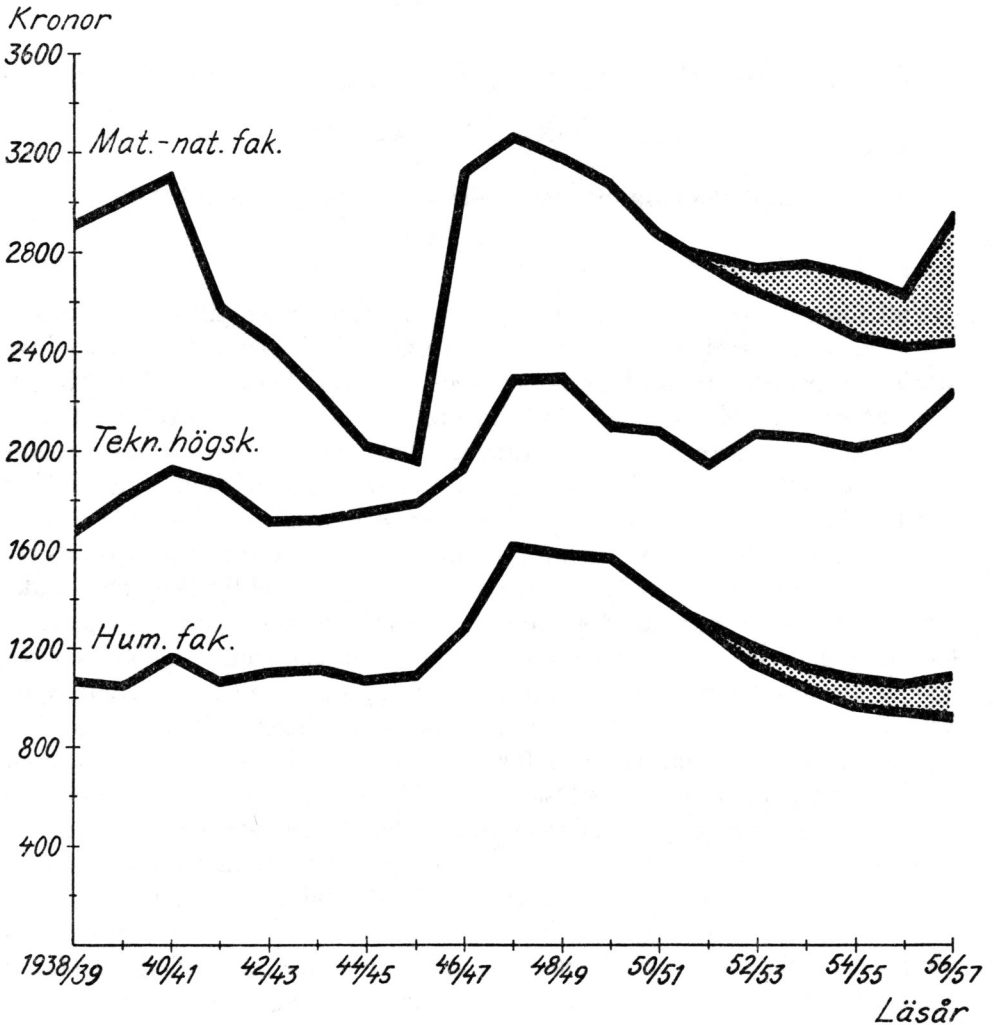
V. Grunder för beräkning av lärarkrafter för de filosofiska fakulteterna

1. Undervisningsplaner, deras innehåll, utarbetande och fastställande

Utredningen

Vad förevarande spörsmål angår förordar utredningen till en början, att statsmakterna i stället för att bestämma undervisningsresursernas absoluta storlek övergår till att bestämma deras relativa storlek, d. v. s. att bestämma den undervisning, för vilken erforderliga resurser sedan ställs till fakulteternas förfogande. Utredningen har tidigare föreslagit, att undervisningsgruppernas storlek, när det gäller såväl proseminarier som lektionsundervisning och handledning, skall maximeras. Detta förslag är en nödvändig förutsättning, om man vill skapa garanti för att undervisningsresurserna anpassas till behovet av undervisning. Men detta förslag är ej tillräckligt. Om statsmakterna blott garanterar att storleken av undervisningsgrupperna maximeras, kan nämligen vid ett växande studentantal undervisningens standard sänkas genom att antalet undervisningstimmar per student minskas. Utredningen har nu efter övervägande funnit att, för att utredningens förslag om undervisningens omfattning, lärarkrafter och undervisningsgruppernas storlek skall kunna genomföras på ett sätt som tillförsäkrar de studerande en god undervisning av den typ som redovisats i det föregående, i varje ämne en lärar- och timplan för undervisningens bedrivande måste fastställas av myndigheterna. Endast på detta sätt kan enligt utredningens mening de filosofiska fakulteterna tillförsäkras den automatik i fråga om undervisningsresursernas dimensionering som är nödvändig under en period av starkt stigande studentantal. Utredningen föreslår därför att undervisningsresurserna i varje fall för vart och ett av de stora undervisningsämnena i framtiden beräknas med ledning av särskilda av myndigheterna fastställda *undervisningsplaner*. Härigenom skulle, understryker utredningen, fakulteterna garanteras resurser att — även vid ett snabbt stigande studentantal — meddela undervisning av en viss, i undervisningsplanerna beskriven minimistandard. Men självfallet bygger detta och följande resonemang och förslag på, framhäver utredningen, den allmänna förutsättningen, att tillträdet till de filosofiska fakulteterna även i framtiden i princip är fritt.

Till stöd för detta sitt förslag åberopar utredningen bland annat den i följande diagram åskådliggjorda utvecklingen av anslagen (1955 års löneläge) till löner och arvoden åt akademiska lärare och övrig undervisningspersonal i förhållande till antalet studerande vid de filosofiska fakulteterna och de tekniska högskolorna 1938—56.



Anmärkning: prickat fält markerar betydelsen av »krisanslaget» (1956/57 anslaget för Tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m.).

Vidare åberopar utredningen följande sammanställning beträffande utvecklingen av antalet fasta lärarbefattningar i förhållande till antalet studenter vid fakulteterna och de tekniska högskolorna 1938—56.

	Uppsala			Lund			Stockholm			Göteborg		
	Stud.	Lärare	Stud./Lärare	Stud.	Lärare	Stud./Lärare	Stud.	Lärare	Stud./Lärare	Stud.	Lärare	Stud./Lärare
Teol. fak.												
1938	301	11	27,4	370	11	33,6						
47	243	15	16,2	220	16	13,8						
56	297	15	19,8	234	16	14,6						
Jur. fak.												
1938	562	12	46,8	504	11	45,8	747	11	67,9			
47	520	13	40,0	434	13	33,4	671	12	55,9			
56	412	15	27,5	411	13	31,6	702	16	43,9			
Med. fak.												
1938	379	24	15,8	408	24	17,0	909	34	26,7			
47	425	34	12,5	424	41	10,3	881	61	14,4			
56	583	39	14,9	632	54	11,7	1 027	73	14,1	446	41	10,9
Hum. fak.												
1938	1 121	45	24,9	959	43	22,3	897	20	49,4	505	25	20,2
47	1 260	82	15,4	929	80	11,6	1 056	28	37,7	620	28	22,1
56	2 966	100	29,7	2 257	89	25,4	2 889	69	41,9	1 349	50	27,0
Mat.-nat. fak.												
1938	280	33	8,5	320	27	11,9	339	20	17,0			
47	581	62	9,4	578	56	10,3	483	32	15,1			
56	995	67	14,9	867	63	13,8	867	53	16,4			
Tekn. högsk.												
1938							1 269	39	32,5	423	15	28,2
47							1 499	63	23,8	789	30	26,3
56							2 106	77	27,4	1 570	47	33,4

Utredningen kommenterar ifrågavarande diagram och sammanställning sålunda:

De belyser med full tydlighet det enligt universitetsutredningens mening väsentliga problemet, då det nu gäller att tillförsäkra de filosofiska fakulteterna tillräckliga undervisningsresurser för ett snabbt stigande studentantal. Den försämring av de reella resurserna, som det senaste decenniets utveckling inneburit, måste delvis ses som en konsekvens av att budgettekniken kommit till korta, då det gällt att under en period av snabbt stigande studentantal anpassa de fria fakulteternas resurser till behoven. Om ingen ändring sker härvidlag, riskerar varje upprustning, vore den än grundad på en aldrig så noggrant genomförd inventering av nu föreliggande behov av personalförstärkningar inom olika ämnen, att ånyo relativt snart bli otillräcklig. Den hastigt stigande tillströmningen till de filosofiska fakulteterna skulle nämligen mycket snart kunna spränga själva ramen för upprustningen. Vi skulle på nytt kunna få en utveckling motsvarande den som åter-

speglas i tabellen. Vi skulle på nytt kunna få se en upprustad undervisningsorganisation tänjas till bristningsgränsen. På nytt skulle de akademiska lärarnas tid och krafter i stigande utsträckning absorberas av undervisningen på lågstadiet och dennas problem — till men för såväl forskning som forskarhandledning. Undervisningsgrupperna skulle antagligen återigen bli större än som avsetts och som ur pedagogisk synpunkt är försvarligt. Särskilt skulle lärarstaberna successivt förstärkas, men ingenting garanterar att dessa förstärkningar med nuvarande långsamt verkande system för petita- och budgetarbetet skulle hinna uppväga effekten av ett snabbt stigande studentantal. Man bör därför söka skapa en organisation, som snabbt anpassar undervisningsresurserna till behoven, så att icke som hittills en lärartjänst, som ett år begäres för att möjliggöra förbättring av en otillfredsställande undervisning, vid sitt inrättande ett och ett halvt år senare måste sättas in för att meddela samma otillfredsställande undervisning åt ett än större antal studerande.

Utredningen framhåller härjämte bland annat följande.

Det må nu understrykas, att det här icke är fråga om något fullständigt nytt. I viss mån har nämligen statsmakterna redan slagit in på en ny väg, då det gällt att tillgodose de filosofiska fakulteternas behov av undervisningsresurser, i det att riksdagen till Kungl. Maj:ts förfogande ställt ett förhållandevis betydande anslag för tillfälliga förstärkningsanordningar inom den akademiska undervisningen i ämnen med mycket stark studenttillströmning. Detta anslag har utvecklats från ett anslag för möjliggörande av viss speciell undervisning för i första hand folkskollärare till ett allmänt förstärkningsanslag, avsett för av studenttillströmningen föranledda dubbleringar av den ordinarie undervisningen på de filosofiska fakulteternas lågstadium.

Som ett ytterligare steg i samma riktning kan man se riksdagens bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 89 till 1956 års riksdag, varigenom Kungl. Maj:t lämnades möjlighet att vidtaga ytterligare åtgärder för tillgodoseende av behovet av förstärkta undervisningsresurser i vissa ämnen. Departementschefen konstaterade i denna proposition, att universitetsutredningen framlagt förslag om olika åtgärder i syfte att möjliggöra icke blott en ökad nyintagning av studerande i ämnena matematik, fysik och teoretisk fysik med mekanik, utan även en intensifierad och förbättrad undervisning i dessa tre ämnen. Departementschefen förordade att dessa åtgärder måtte komma till stånd, men frågan om den härför erforderliga anslagsförstärkningens storlek lämnades öppen, till dess en bättre överblick av medelsbehovet kunde vinnas. Därmed kan statsmakterna sägas ha — låt vara endast för ett läsår och för tre speciella ämnen — tillämpat metoden att låta studentantalet och en viss godtagen undervisningsstandard bestämma lärarstabens storlek.

Utredningen upptar vidare frågan om *undervisningsplanernas innehåll* till behandling. Utredningen anser, att man härvidlag synes kunna anknyta till den utformning större akademiska konsistoriet i Uppsala under åren 1956 och 1957 givit åt sina petitaframställningar. Här har till grund för anslagsframställningarna för varje särskilt ämne lagts en redogörelse för antalet studerande på olika stadier, antalet undervisningstimmar för varje studerande, undervisningsgruppernas lämpliga storlek och det

totala antalet erforderliga undervisningstimmar. Den sistnämnda summan har så minskats med det antal undervisningstimmar, som kan bestridas av den till förfogande stående lärarpersonalen, och bristen har sedan fördelats på olika lärartjänster, som av konsistoriet begäres nyinrättade från och med nästa budgetår. En liknande teknik användes av utredningen vid beräkningarna av lärarbehovet i ämnena matematik, fysik och teoretisk fysik i utredningens framställning angående särskilda förstärkningsåtgärder för dessa ämnen. En i princip liknande metod har kommit till användning inom den humanistiska fakulteten vid Stockholms högskola, då det gällt att beräkna högskolans behov av undervisningslokaler vid en kommande utbyggnad.

Utredningen vill nu förorda, att de filosofiska fakulteterna allmänt övergår till detta system för undervisningens planläggning och sålunda så snart som möjligt är, och i varje fall för undervisningen i de stora undervisningsämnena, låter utarbeta undervisningsplaner, som sedan kan av de statliga myndigheterna godtagas som grund för dimensioneringen av fakulteternas och de olika ämnenas lärarresurser.

För att kunna fylla sitt ändamål att utgöra själva grundvalen för lärarresursernas dimensionering i ett ämne måste, framhåller utredningen, undervisningsplanen ge en adekvat beskrivning av den erforderliga undervisningsstandard. Någon reglementering i detaljer är det däremot givetvis icke fråga om. Vad det gäller är enligt utredningen att i stora drag fastställa en ram för undervisningen, som kan läggas till grund för beräkningen av antalet erforderliga lärartjänster.

I undervisningsplanen måste dock, anför utredningen vidare, anges det antal *undervisningstimmar*, som minst skall ställas till varje students förfogande. En uppdelning av detta timantal på olika undervisningsmoment såsom föreläsningar, seminarier, lektioner och diskussionscirkel är enligt utredningen nödvändig med hänsyn till att olika bestämmelser om undervisningsgruppernas storlek och om erforderlig lärarkompetens för olika slags undervisning påverkar behovet av ytterligare lärarkrafter av olika slag vid stigande studentantal.

I undervisningsplanen bör självfallet, fortsätter utredningen, ingå bestämmelser om *undervisningsgruppernas storlek*.

Vidare bör, uttalar utredningen, i undervisningsplanen anges vilka *olika slag av akademiska lärare* som avses bestrida olika undervisningsmoment. Även härvidlag bör undervisningsplanen, anser utredningen, ange ett standardminimum. Om sålunda i planen anges att ett visst slags undervisning skall bestridas av universitetslektor, bör detta enligt utredningens mening icke utgöra hinder för att t. ex. professorn i ämnet själv bestrider någon del av denna undervisning, om han så önskar. Vidare är det enligt utredningen uppenbart, att docentkompetent innehavare av universitetslektorat eller

biträdande lärartjänst bör kunna bestrida sådan undervisning, som i planen anges skola anförtros docent.

För att belysa, hur utredningen tänker sig den konkreta utformningen av en dylik plan, lämnar utredningen i detta sammanhang följande utdrag ur en *fingrad* undervisningsplan, tänkt för tvåbetygsundervisningen i ämnet litteraturhistoria.

Undervisningsmoment	Tim./stud.	Underv.-gruppernas storlek	Lärare
1. Allmänna föreläsningar	26	obegränsat	Professor, docent
2. Proseminarieövningar ..	26	enl. gällande regler	» »
3. Lektionsundervisning ..	150	30	Universitetslektor
4. Diskussionscirklar	60	15	Assistent
Summa	262		
5. Enskild handledning för proseminariearbetet ...	0,5		Assistent
(6. Studiehandedning			Assistent, amanuens, arvoderad handledare)

Om man nu tänker sig, att antalet tvåbetygsstuderande i litteraturhistoria är ej fullt 100 vid det lärosäte, för vilket denna undervisningsplan skulle gälla, blir det erforderliga antalet lärartimmar under ett läsår följande:

Undervisningsmoment	Prof., docent	Universitets- lektor	Assistent
1. Allmänna föreläsningar	26		
2. Proseminarieövningar (4 × 26 tim.) ...	104		
3. Lektionsundervisning (3 × 150 tim.) ..		450	
4. Diskussionscirklar (6 × 60 tim.)			360
5. Enskild handledning för proseminarie- arbetet (100 × 0,5 tim.)			50
Summa	130	450	410

För en beräkning av det behövliga antalet lärarbefattningar i ämnet ford- ras givetvis, tillägger utredningen, även uppgifter om erforderligt antal undervisningstimmar för högstadieundervisningen och för den i detta ämne nödvändiga särskilda undervisningen för ettbetygsstuderande. På grundval av dessa uppgifter samt den fastställda undervisningsskyldigheten för olika kategorier av akademiska lärare är det sedan, framhåller utredningen, tämligen lätt att beräkna det erforderliga antalet lärare av olika grader samt det antal extra arvodes-timmar, som blir behövt för att tillgodose undervisningsbehovet på marginalerna, d. v. s. då det erforderliga antalet undervisningstimmar för viss lärarkategori icke är så stort, att det motiverar tillkomsten av en hel ny lärartjänst.

Utredningen övergår därefter till att behandla sättet för *undervisningsplanernas utarbetande* och framhåller först, att den icke

ansett sig böra eller kunna utarbета förslag till undervisningsplaner i varje särskilt ämne. Denna uppgift bör enligt utredningens åsikt ankomma på *fakulteterna* själva. I första hand blir det *ämnesrepresentanterna*, som får utarbета förslag till planer i respektive ämnen. Före behandlingen i fakultet eller sektion bör emellertid med hänsyn till betydelsen av denna undervisningsplanering förslagen behandlas även av *undervisningsnämnderna*. Det är vidare enligt utredningens mening angeläget, att arbetet med undervisningsplanernas utarbetande så långt möjligt samordnas de olika läroanstalterna emellan, så att de anslagsbeviljande myndigheterna kan föreläggas planer, som är utarbetade efter i görligaste mån enhetliga riktlinjer och ger ett auktoritativt uttryck för en samlad uppfattning om den akademiska undervisningens *standard* och *behov*. Detta torde inte kunna ske utan särskilda ämneskonferenser under kanslerns överinseende.

Utredningen ingår härefter på frågan om *undervisningsplanernas fastställande* och föreslår därvidlag, att undervisningsplanerna, sedan de godkänts av *kanslern*, fastställas av *Kungl. Maj:t* inom ramen för av riksdagen godkända allmänna riktlinjer. Ett fastställande genom *Kungl. Maj:t* torde enligt utredningens mening i varje fall vara erforderligt till dess systemet med undervisningsplaner vunnit tillräcklig stadga. Däremot bör redan från början, anser utredningen, sådana avvikelser från undervisningsplanerna, som icke innebär några nämnvärda kostnadsökningar, kunna medges av kanslern. Undervisningsplanerna är enligt utredningen avsedda att utgöra själva grunden icke blott för undervisningens omfattning och former vid de filosofiska fakulteterna utan även för det allmännas utgifter för denna undervisning. De bör vidare ge, framhåller utredningen, fakulteter och studenter en garanti för en rimlig undervisningsstandard även vid ett stigande studentantal. Härför fordras emellertid enligt utredningen, att undervisningsplanen av de statliga myndigheterna godkännes såsom grundvalen för dimensioneringen av fakulteternas lärarstab. Enligt utredningens åsikt skulle undervisningsplanen sålunda utgöra ett instrument, genom vilket samhället garanterade fakulteterna resurser att meddela undervisning av en viss standard, oavsett antalet studerande. Begreppet undervisningens standard måste då, uttalar utredningen, rimligen innefatta såväl undervisningens rent kvantitativa omfattning, räknad i undervisningstimmar per student på olika stadier, som dess kvalitet och intensitet, vilket innebär att undervisningsplanen måste innehålla bestämmelser rörande undervisningsgruppernas storlek och om de olika typer av akademiska lärare, som avses bestrida olika moment i undervisningen.

Om inrättandet av ordinarie och personliga samt högre extra ordinarie befattningar bör enligt utredningens åsikt i vanlig ordning fattas beslut av *Kungl. Maj:t* och riksdagen. Vad beträffar övriga icke-ordinarie lärarkrafter innebär däremot, tillägger utredningen, det nya systemet med undervis-

ningsplaner att dylik lärarkraft automatiskt kan anställas i den omfattning som fordras för undervisningsplanens tillämpning.

Avslutningsvis förklarar utredningen, att den är medveten om att det föreslagna nya systemet med särskilda undervisningsplaner i de olika ämnen kommer att till en början innebära en ökad arbetsbelastning för de akademiska myndigheterna och för många enskilda ämnesrepresentanter. När en undervisningsplan väl utarbetats och fastställts synes den å andra sidan komma att medföra en rationalisering och förenkling av hela petitaarbetet icke blott för de enskilda ämnesrepresentanterna och de olika akademiska instanserna utan även för de anslagsbeviljande myndigheterna.

Y t t r a n d e n

Vad allmänt gäller det av utredningen föreslagna systemet för en tillfredsställande anpassning av de filosofiska fakulteternas lärarresurser till undervisningsbehoven torde kunna konstateras, att detsamma av så gott som samtliga berörda remissinstanser hälsats med största tillfredsställelse. En del remissinstanser har jämväl understrukt angelägenheten av att systemet i fråga icke måtte begränsas enbart till de filosofiska fakulteterna. Endast en remissmyndighet, nämligen *statskontoret*, har på anförda skäl rest allvarliga invändningar emot införandet av ett dylikt system.

Beträffande uttrycket *u n d e r v i s n i n g s p l a n* framhåller *kanslern* att benämningen undervisningsplan redan förekommer i 108 § av universitetsstatuterna för att beteckna en av fakultet eller sektion upprättad plan för undervisningen under varje termin, innehållande i huvudsak uppgifter om tid och plats för av varje lärare meddelad undervisning. Utredningen har sålunda, anför kanslern, givit ordet undervisningsplan en helt annan innebörd än ordet författningsmässigt redan har; redan på grund härav kan benämningen undervisningsplan i den av utredningen använda betydelsen icke godtagas. Härtill kommer att enligt kanslern förväxling lätt kan ske med ordet studieplan, om vars upprättande för särskilda ämnen och kurser gällande examensstadgor innehåller närmare bestämmelser. På grund av vad sålunda anförts, avstyrker kanslern bestämt, att benämningen undervisningsplan kommer till användning på sätt utredningen avsett och förordar istället uttrycket *organisationsplan*.

Vidkommande dessa undervisnings- eller organisationsplaners i n n e h å l l finner kanslern det emellertid ur flera synpunkter värdefullt, att särskilda planer upprättas för att kunna läggas till grund för en bedömning av lärarbehovet och de erforderliga anslagsmedlen härför, samt förordar därför, att dylika planer kommer till stånd i ungefär den utsträckning som universitetsutredningen räknat med. I anslutning härtill erinrar kanslern om att vissa

av de studieplaner som fastställts efter tillkomsten av 1953 års filosofiska examensstadga i viss utsträckning innefattar sådana lärar- och timplaner som utredningen förordat. Kanslern framhåller vidare, att — i varje fall under de senaste åren — i samband med skilda petitaframställningar och äskanden av medel från det s.k. förstärkningsanslaget särskilt upprättade organisationsplaner ofta lagts till grund för beräkningen av anslagsbehovet i de olika ämnena.

Kanslern anser en närmare avgränsning mellan organisationsplan och studieplan vara nödvändig. Åtskilligt av det som utredningen tänkt sig skola ingå i organisationsplanerna måste nämligen — bland annat med hänsyn till bestämmelserna i 5 och 6 §§ av gällande filosofiska examensstadga — ingå i studieplanerna, anför kanslern vidare. Därest utredningens förslag skall genomföras, måste — fortsätter kanslern — en allmän översyn av studieplanerna ske.

Enligt kanslerns bedömande bör en organisationsplan endast innehålla dels det antal timmar för undervisning av olika slag som varje enskild student bör bevista för de olika betygsgraderna på såväl låg- som högstadiet, inbegripet betygsgraderna för licentiatexamen, dels ock en summering av nämnda timantal, varvid bör iakttagas att undervisning kan vara gemensam för olika betygsgrader. På grundval av detta timantal bör det erforderliga antalet lärare för de skilda formerna av undervisning kunna beräknas. Enligt kanslerns mening bör organisationsplanen vidare innehålla normer för när och hur en uppdelning skall ske av olika slags undervisningsgrupper och vilket antal lärare som bör anställas vid en sådan uppdelning.

Kanslern erinrar även om att utredningen ansett, att särskild undervisning för ett betyg i preliminärexamina torde vara erforderlig endast i vissa ämnen. I motsats till detta uttalande framhåller kanslern, att enligt hans mening särskild uppmärksamhet bör i organisationsplanerna ägnas åt ett-betygsundervisningens anordnande. Denna sin mening utvecklar kanslern på följande sätt.

Detta gäller i synnerhet på grund av bestämmelsen i 3 § 1 mom. av 1953 års filosofiska examensstadga som föreskriver, bland annat, att undervisning, avpassad efter fordringarna i filosofisk ämbetsexamen, skall anordnas varje läsår i de examensämnen som i ämbetsexamen motsvara läroämnena vid allmänna läroverken och seminarierna. Enligt nyssnämnda examensstadga (15 §) kan ett huvudämne i filosofisk ämbetsexamen, som motsvarar ett läroämne vid de allmänna läroverken och seminarierna, omfatta en kombination av två examensämnen (dubbelämne), vilka ingår i examen med sammanlagt minst tre betygsenheter, fördelade på två betyg i det ena examensämnet och ett betyg i det andra. Examensämnen, som kan ingå i ett huvudämne i examen med endast en betygsenhet, är nordiska språk, litteraturhistoria med poetik, psykologi, pedagogik, botanik, zoologi, teoretisk filosofi, statskunskap och nationalekonomi.

Vidare får jag erinra om de bestämmelser som meddelats i Kungl. Maj:ts kungörelse den 13 november 1953 (nr 696) om behörighet i vissa fall till

adjunktstjänst vid allmänt läroverk (ändr. genom SFS 1955: 582) och vilka är tillämpliga å den som avlagt folkskolläraryxamen eller erhållit avgångsbetyg från den treåriga kursen vid högre lärarinneseminariet i Stockholm och som i sluttentamina för filosofisk ämbetsexamen i de mot läroämnena svarande examensämnen erhållit minst fyra betygsenheter. För behörighet till adjunktstjänst som ledigförklarats i två läroämnena erfordras enligt nämnda kungörelse i fråga om vissa av de läroämnena som motsvaras av två examensämnen icke mer än en betygsenhet i vart och ett av dessa examensämnen. De examensämnen, som är berörda av sistnämnda föreskrift, är nordiska språk, litteraturhistoria med poetik, historia, statskunskap, nationalekonomi, botanik och zoologi. Omfattar ledigförklarad adjunktstjänst tre läroämnena, erfordras enligt samma kungörelse i ett examensämne, vari betyget eljest (d. v. s. i en tvåämnesadjunktur) skulle utgöra minst Med beröm godkänd, endast betyget Godkänd. Även kompetens till s. k. folkskollärartjänst i förutvarande 23 lönegraden kan enligt nådigt brev den 4 juni 1954 grundas på ett-betygskurser för filosofisk ämbetsexamen i minst två av ämnena »nordiska språk, litteraturhistoria, tyska, engelska, historia, statskunskap, geografi, botanik, zoologi, matematik, fysik och kemi».

Ytterligare vill jag anföra, att den förnyade läroverksstadgan av den 19 november 1954 (SFS 1954: 650) — i 178 § 2. A c) — för behörighet till adjunktstjänst som omfattar tre läroämnena endast upptager fordran på betyget Godkänd i det examensämne eller de examensämnen som motsvarar det tredje läroämnet. Jag vill även erinra om att i andra sammanhang under senare år diskuterats kompetensbestämmelser för skilda slags tjänster, varvid räknats med att en betygsenhet i filosofisk ämbetsexamen kunde utgöra tillräcklig teoretisk grund för innehav av sådana tjänster. Vid fastställandet av studieplaner för så gott som alla filosofiska examensämnen har därför hänsyn måst tagas till de särskilda utbildningsbehov av studiekurser för betygsgraden Godkänd som sålunda förelegat.

Vad beträffar undervisningsplanernas utarbetande och fastställande så understryker *matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund*, att de första undervisningsplanerna måste få en starkt provisorisk karaktär. Fakulteten avstyrker vidare, att undervisningsplanerna fastställas av Kungl. Maj:t, vilket skulle innebära en alltför osmidig procedur i de fall planerna behöver ändras. Enligt fakultetens mening är den rätta instansen för undervisningsplanernas fastställande kanslersämbetet. *Större akademiska konsistoriet i Lund* ansluter sig däremot på denna punkt till utredningens förslag.

Matematisk-naturvetenskapliga avdelningen vid Stockholms högskola och dess rektorsnämnd intar samma ståndpunkt som nyssnämnda Lunda-fakultet.

Kanslern erinrar först om att utredningen föreslagit att organisationsplanerna, sedan de godkänts av honom, skulle fastställas av Kungl. Maj:t inom ramen för av riksdagen godkända allmänna riktlinjer. Såvitt kanslern kunnat utröna har utredningen emellertid icke närmare angivit innebörden av de riktlinjer, som skulle bli föremål för beslut av riksdagen. Under hän-

visning till vad förut anförts om organisationsplanernas innehåll, utgår kanslern dock från att nämnda riktlinjer främst bör åsyfta storleken av olika slag av undervisningsgrupper (seminariegrupper, lektionsgrupper etc.) samt vilka lärarkategorier, som bör användas för skilda undervisningsmoment (föreläsningar, seminarieövningar etc.). Därest ifrågavarande allmänna riktlinjer får anses bära i huvudsak omfatta det nyss angivna innehållet, torde de enligt kanslern bära underställas riksdagens godkännande. I fråga om planernas fastställande ansluter sig kanslern till utredningens förslag.

Kanslern övergår därefter till att behandla tidpunkten och sättet för själva genomförandet av reformprogrammet och anför härom följande.

Jag får därvid — med anledning av universitetsutredningens förmenande, att det förberedande arbetet med undervisningens omläggning borde ha påbörjats redan vid början av höstterminen 1957 — inledningsvis framhålla, dels att utredningens betänkande tillställts mig först genom ifrågavarande nådiga remiss den 20 juli 1957, dels ock att remisstiden icke utgår förrän den 30 november 1957. På grund härav har i varje fall före höstterminens början ringa tid stått till buds för att pröva alla de vittsyftande och mångskiftande projekt som det remitterade betänkandet innehåller; det har vidare icke synt mig lämpligt att, innan remissbehandlingen av betänkandet vore avslutad vid respektive lärosäten, föregripa min slutliga handläggning av ärendet. Jag får även erinra om att remissvaren över betänkandet skulle innehålla yttranden över själva det sätt varpå reformen föreslagits skola genomföras. Vid sådant förhållande har det självfallet varit otänkbart att redan vid början av höstterminen 1957 påbörja förberedelserna för att genomföra ifrågavarande reform; härtill kommer att ännu ingen visshet kunnat vinnas om de för reformens realiserande erforderliga anslagsmedlen komme att ställas till förfogande.

Enligt mitt bedömande synes ordningen för genomförandet av reformen i stället bära bli följande. Först måste riksdagens godkännande av ifrågavarande allmänna riktlinjer inhämtas. Därest proposition härom hinner avlämnas före propositionstidens utgång under våren 1958, kan sådana riktlinjer, vid riksdagens bifall till denna proposition, föreligga vid utgången av vårterminen 1958. Tidigast under läsåret 1958/59 kan sålunda arbetet med att upprätta organisationsplaner påbörjas. Den föreslagna undervisningsreformen kan sålunda icke träda i tillämpning förrän från och med budgetåret 1960/61.

Som grund för organisationsplanerna måste studieplanerna i de olika ämnena läggas. Emedan studiekurserna i ett stort antal ämnen ännu icke — i enlighet med utredningens intentioner och vad jag tidigare förordat — blivit uppdelade i delstudiekurser, måste studieplanerna sålunda först över ses och omarbetas för att kunna tjäna nyssnämnda ändamål. Arbetet med denna studieplansrevidering torde emellertid icke behöva fördröja upprättandet av förslag till organisationsplaner. En samordning bör nämligen kunna komma till stånd av nämnda arbetsuppgifter både vid de ämneskonferenser av traditionell typ som enligt min uppfattning måste föreberedande behandla dessa frågor och — på universitetsplanet — i undervisningsnämnderna och fakulteterna (motsvarande), vilka har att avfatta de slutliga förslagen till såväl nya studieplaner som organisationsplaner. Sedan dels de examensämnen som bedömes bära bli omfattade av den för-

ordade undervisningsreformen blivit i förut angivna avseenden genomgångna vid ämneskonferenser, dels ock erforderliga studieplaneändringar hunnit fastställas, bör organisationsplaneförslag omedelbart därefter upprättas för de olika ämnena. De sålunda upprättade organisationsplaneförslagen bör i vederbörlig ordning underställas kanslern för granskning och därefter av kanslern med eget yttrande överlämnas till Kungl. Maj:t för prövning och avgörande.

För att kunna bemästra alla de arbetsuppgifter som blir förenade med anordnandet av angivna ämneskonferenser under budgetåret 1958/59 måste arbetskrafterna vid kanslersämbetet och de olika lärosätenas kanslier ovillkorligen förstärkas. I likhet med flertalet av de akademiska remissmyndigheterna avstyrker jag emellertid, att en särskild expertgrupp ställes till kanslerns förfogande för att bilda en fast kärna vid ämneskonferenserna. En dylik expertgrupp kan nämligen icke bli så allsidigt sammansatt att den kunde täcka ens huvuddelen av de examensämnen som komme att beröras av de blivande ämneskonferenserna. Däremot finner jag mig böra förorda, att medel ställes till kanslersämbetets förfogande för att kunna till ämbetet knyta särskild expertis för de arbetsuppgifter, som kommer att uppstå i samband med dels anordnandet av de omfattande ämneskonferenserna, dels ock för granskningen av de efter konferensernas hållande av vederbörande akademiska myndigheter upprättade studie- och organisationsplaneförslagen. Vidare torde det under åttonde huvudtiteln anvisade reservationsanslaget till anordnande av ämneskonferenser, vars nuvarande belopp, 15 000 kronor, icke på långt när förslår för att täcka alla konferenskostnader i samband med nu ifrågavarande ämneskonferenser, böra få beteckningen förslagsanslag. Det synes mig nämligen — icke minst med hänsyn till den av mig i det föregående förordade samordningen av behandlingen av studieplaner och organisationsplaner — mindre lämpligt att ha ett särskilt konferensanslag för enbart de ämneskonferenser som äger samband med nu ifrågavarande reform.

2. Riktlinjer för undervisningsplanernas utformning.

Kostnads- och personalberäkningar

U t r e d n i n g e n

Såsom grund för allmänt hållna regler och *riktlinjer* för bedömningen av olika ämnesgruppers och typämnens behov av lärarkrafter, d. v. s. för allmänna rekommendationer rörande *undervisningsplanernas utformning* för olika typer av ämnen inom de filosofiska fakulteterna, framlägger utredningen följande skisser och förslag jämte till dessa hörande kommentarer.

Typplaner

Tvåbetygsundervisningen

I bifogade sammanställningar redovisas de olika skisserna och förslagen samt huvudresultaten av de därpå grundade beräkningarna. Till grund för dessa överslagsberäkningar ligger de framlagda förslagen rörande lärartyper

och undervisningsskyldighet. Undervisningsgruppernas storlek har i *genomsnitt* satts till 25 studenter per grupp i proseminarieundervisning och lektionsundervisning och 15 studenter per grupp vid handledning i smågrupper. Antalet i undervisningen deltagande studerande har i alla skisser och för alla undervisningsmoment antagits vara 200. För att få en bakgrund till de olika reformförslagen har vidare i tabellen även intagits data för vissa under läsåret 1954/55 tillämpade undervisningsplaner i samma ämnen, varom uppgifter lämnats till utredningen av vederbörande ämnesrepresentanter.

Det må en gång för alla understrykas, att dessa sammanställningar icke får pressas i detaljerna. Det har många gånger varit mycket svårt att översätta de inkomna förslagen och yttrandena till data i de olika kolumnerna, och bakom de till synes exakta siffrorna ligger därför bedömningar i detaljer. Det må också än en gång erinras om att undervisningens fördelning på olika slag av akademiska lärare liksom även undervisningsgruppernas storlek gjorts efter av utredningen själv uppdragna riktlinjer, varför de alternativ som i sammanställningen anges härröra från vissa namngivna ämnesrepresentanter snarast är att beteckna som av utredningen gjorde beräkningar på grundval av dessa ämnesrepresentanters yttranden och förslag rörande för de olika ämnena erforderlig undervisning. Som en illustration till vad detta innebär har i sammanställningen professorerna E. Tengstrands och H. W. Donners förslag till undervisningsplan för ämnet engelska i Uppsala redovisats i två versioner, den ena med den lärarstab förslagsställarna tänkt sig och den andra med tillämpning av utredningens i tredje kapitlet redovisade förslag rörande olika lärartypers undervisningsuppgifter och undervisningsskyldighet.

I sammanställningarnas kolumn 3 redovisas tvåbetygsundervisningens omfattning för varje enskild tvåbetygsstuderande. Siffran 290 timmar per student innebär således, att varje tvåbetygsstuderande beräknas följa i genomsnitt 10 timmars undervisning per vecka under ett 29 veckors läsår — undervisningen förutsättes vara så upplagd, att studenten skall kunna avlägga sluttentamen för två betyg inom ett år. Man konstaterar, att undervisningen i ämnena engelska och matematik redan nu omfattar mer än 10 veckotimmar och föreslås bli utvidgad (ända till 18 veckotimmar för ämnet matematik i Uppsala enligt ämnesrepresentanternas förslag), medan förslagen för övriga språkämnen ligger på 10 à 12 veckotimmar. För litteraturhistoriens del innebär förslagen en utvidgning av undervisningens omfattning från ungefär 4 till ungefär 8 veckotimmar, medan ett laborationsämne som botanik anses fordra 25 à 30 veckotimmar per student.

I kolumn 5 redovisas det totala antalet undervisningstimmar eller kanske snarare lärartimmar, då undervisningstimmar som föreslås bestridda av två lärare samtidigt (översättningsövningar i engelska och vissa kurser i botanik) redovisas dubbelt. Skillnader mellan talen i kolumnerna 3 och 5 sammanhänger med i vilken utsträckning undervisningen meddelas parallellt i flera undervisningsavdelningar och med dessas storlek. Med hänsyn till den metod, som nedan (sid. 116 ff.) användes för beräkning av kostnadsramar för tvåbetygsundervisningen, belyses här dessa samband i kolumn 4. Om all undervisning skulle meddelas i form av enskild handledning, skulle talet i kolumn 4 bli = 1. Om däremot all undervisning meddelades i form av föreläsningar med obegränsat auditorium, bleve talet i kolumn 4 = antalet studerande. Kolumnen 4 — undervisningsgruppernas genomsnittliga storlek — kan således sägas ge ett mått på undervisningens *intensitet*.

Sammanställning rörande tvåbetygsundervis-

Ämne. Ort. Undervisningsplan.	Antal stud.	Antal tim/stud.	Genom- snittlig grupp- storlek ¹	Undervis-			
				Antal			
				Summa	»Profes- sorsunder- visning»	»Lektors- under- visning»	»Övrig under- visning»
1	2	3	4	5	6	7	8
<i>Engelska:</i>							
Uppsala, 1954/55	233	316	62	1 196	393	283	520
Lund, 1954/55	201	358	101	716	42	322	352
Stockholm, 1954/55	205	345	65	1 093	261	312	520
Göteborg, 1954/55	96	338	69	468	234	78	156
Uppsala, proff. Tengstrand + Donner (urspr.)	200	416	25	3 276	806	897	1 573
Uppsala, proff. Tengstrand + Donner (med lekt.)	200	416	25	3 276	130	1 573	1 573
Utsänd plan	200	353	23	3 069	70	749	2 250
Stockholm, proff. Löfvenberg + Rynell	200	389	27	2 898	356	780	1 762
<i>Tyska:</i>							
Utsänd plan, försöksv., Lund	200	221	21	2 101	61	638	1 402
Lund, prof. Ahldén	200	273	21	2 572	61	831	1 680
Uppsala, prof. Löfstedt	200	281	25	2 273	100	971	1 202
Stockholm, prof. Korlén	200	291	21	2 747	85	829	1 833
<i>Romanska språk:</i> Uppsala ..	200	339	34	2 019	152	498	1 369
<i>Nordiska språk:</i> Uppsala ..	200	346	31	2 203	208	1 365	630
<i>Litteraturhistoria:</i>							
Uppsala, 1954/55	86	103	29	301	301	—	—
Lund, 1954/55	?	160	?	220	220	—	—
Stockholm, 1954/55	85	83	24	299	143	156	—
Utsänd plan A	200	204	28	1 464	286	1 178	—
Utsänd plan B	200	238	25	1 916	286	1 396	234
Stockholm, prof. Olsson	200	205	29	1 400	420	680	300
Göteborg, prof. Björck	200	240	25	1 935	270	1 080	585
<i>Botanik:</i>							
Uppsala, 1954/55 (= utsänd plan)	36	761	10	2 725	425	480	1 820
Lund, 1954/55	52	?	?	?	?	?	?
Stockholm, 1954/55	22	640	12	1 152	287	158	707
Lund, proff. Weimarck + Burström	72	859	12	4 999	575	1 584	2 840
<i>Matematik:</i>							
Uppsala, 1954/55	134	420	109	518	156	156	206
Lund, 1954/55	101	538	61	894	310	164	420
Stockholm, 1954/55	60	364	32	676	122	309	245
Utsänd plan	200	493	37	2 639	261	—	2 378
Uppsala, proff. Nagell + Carleson	200	522	67	1 566	102	841	623
Lund, proff. Gårding + Plei- jel	200	450	43	2 080	266	—	1 814
Stockholm, prof. Frostman	200	435	51	1 711	230	1 481	—

¹ Kol. 2 · Kol. 3

Kol. 5

ningens omfattning och kostnader i vissa ämnen.

ningstimmar				Lönekostnader, kronor		
Procent				Totalt	Per stud.	Per undervisnings-timme
Summa	»Professorsundervisning»	»Lektorsundervisning»	»Övrig undervisning»			
9	10	11	12	13	14	15
100	33	24	43	206 140: —	885: —	172: —
100	6	45	49	95 652: —	476: —	134: —
100	24	29	48	133 888: —	653: —	122: —
100	50	17	33	76 569: —	798: —	164: —
100	25	27	48	407 940: —	2 040: —	125: —
100	4	48	48	259 220: —	1 296: —	79: —
100	2	24	73	215 920: —	1 080: —	70: —
100	12	27	61	274 920: —	1 375: —	95: —
100	3	30	67	153 460: —	767: —	73: —
100	2	32	65	185 580: —	928: —	72: —
100	4	43	53	179 800: —	899: —	79: —
100	3	30	67	201 800: —	1 009: —	73: —
100	7	25	68	167 580: —	838: —	83: —
100	9	62	29	209 400: —	1 047: —	95: —
100	100	—	—	91 461: —	1 064: —	304: —
100	100	—	—	64 889: —	?	295: —
100	48	52	—	84 972: —	1 000: —	284: —
100	20	80	—	180 040: —	900: —	123: —
100	15	73	12	211 520: —	1 058: —	110: —
100	30	49	21	198 400: —	992: —	142: —
100	14	56	30	202 500: —	1 013: —	105: —
100	16	18	67	154 105: —	4 281: —	57: —
100	?	?	?	268 907: —	5 171: —	?
100	25	14	61	115 406: —	5 246: —	100: —
100	12	32	57	262 494: — ¹	3 646: —	53: —
100	30	30	40	55 319: —	413: —	107: —
100	35	18	47	146 029: —	1 446: —	163: —
100	18	46	36	92 110: —	1 535: —	136: —
100	10	—	90	220 980: —	1 105: —	84: —
100	7	54	40	135 260: —	676: —	86: —
100	13	—	87	188 640: —	943: —	91: —
100	13	87	—	187 480: —	937: —	110: —

¹ Motsvarande lön till 2 halva professurer, 2 halva laboraturer, 2 halva e. o. docentbefattningar, 2 universitetslektorat, 2 biträdande lärarbefattningar, 1,1 assistent- och 11 förste amanuensbefattningar.

Man ser av kolumn 4, hur undervisningsintensiteten föreslås bli radikalt ökad i språkämnen — från en genomsnittlig gruppstorlek av mellan 60 och 70 (i Lund t. o. m. 100) i ämnet engelska läsåret 1954/55 går förslagen ned till en gruppstorlek av i genomsnitt 20 à 25 i undervisningsplanerna för engelska och tyska språken och 30 à 35 i ämnena romanska språk och nordiska språk, där de ingivna förslagen till undervisningsplaner icke räknar med någon handledning i 15-mannagrupper. I ämnet litteraturhistoria, där huvuddelen av undervisningen har formen av proseminarier eller fortlöpande handledning, ligger den genomsnittliga gruppstorleken på 25 à 30. I matematik däremot bedrivs undervisningen dels i form av föreläsningar inför ett obegränsat auditorium, dels i form av övningar i 15-mannagrupper. De icke obetydliga skillnaderna i fråga om genomsnittlig gruppstorlek, som redovisas i de inkomna förslagen, sammanhänger med skillnader i fråga om vilket utrymme man vill ge dessa gruppövningar.

Ämnet botanik slutligen intar en särställning med en genomsnittlig gruppstorlek av omkring 10, delvis beroende på att systemet med dubbla lärare (t. ex. en biträdande lärare och en »kursamanuens») här tillämpas i mycket stor omfattning.

Av betydelse vid beräkningen av den framtida akademiska lärarstaben är inte bara den meddelade undervisningens kvantitet och intensitet utan även dess fördelning på lärare av olika slag. I kolumnerna 6—12 har det totala antalet lärartimmar i kolumn 5 fördelats på tre kategorier, nämligen dels lärartjänster med höga vetenskapliga kompetenskrav och få undervisningstimmar (*»professorsundervisning»*, bestridd av professorer, adjungerade professorer och e. o. docenter), dels lärartjänster med relativt höga kvalifikationskrav (i princip doktorsgrad) och större undervisningsskyldighet (*»lektorsundervisning»*, bestridd av universitetslektorer och biträdande lärare), samt dels *»övrig undervisning»*, lektionsundervisning och handledning, bestridd av antingen språklektorer eller assistenter, »kursamanuenser» eller timarvoderade licentiander, licentiater etc.

Man ser till en början, att »övrig undervisning» är dominerande i undervisningsplaner med genomsnittligen små undervisningsgrupper, vilket är helt naturligt, eftersom däri inbegripes bland annat grupphandledningen. Man kan vidare konstatera hur lektorsundervisningen övertar en betydande del av professorsundervisningen i alla de undervisningsplaner, där lärarstaben konstruerats i enlighet med utredningens i det föregående redovisade förslag. Särskilt tydligt är detta i fråga om ämnet litteraturhistoria, där hela undervisningsmomentet »fortlöpande handledning i de stora historiska kursavsnitten» överflyttats på den nya universitetslärarkategorien.

Går vi så till kostnaderna för tvåbetygsundervisningen, har vi först att ta ställning till frågan hur dessa skall beräknas. Här har endast medräknats lönekostnaderna för den egentliga lärarpersonalen (byggnads-, utrustnings-, materiel-, uppvärmnings-, städnings- och teknikerkostnader har sålunda lämnats utanför). I fråga om de under läsåret 1954/55 tillämpade undervisningsplanerna har lönekostnaderna beräknats på grundval av 1955 års löneläge för olika befattningar och för den del av vederbörande lärares undervisningsskyldighet som satts in i tvåbetygsundervisningen. Beträffande åter de föreslagna eller skisserade undervisningsplanerna har kostnadsberäkningen grundats på antagandet att professorsundervisningen (kolumn 6) kostar i genomsnitt 300 kronor per timme, medan lektorsundervisningen (kolumn 7) antagits kosta i genomsnitt 80 kronor och den »övriga under-

visningen» (kolumn 8) i genomsnitt 60 kronor per timme. Dessa beräkningar har gjorts närmast med utgångspunkt från 1955 års löneläge.

Eftersom det i många fall starkt ökade antalet undervisningstimmar oftast är att hänföra till en ökning av den mindre kostnadskrävande »övriga undervisningen», och eftersom en mycket stor del av undervisningen för övrigt förutsattes överflyttad på de nya universitetslektorerna, håller sig kostnadsökningen för en utökad och starkt intensifierad undervisning på tvåbetygsstadiet inom relativt måttliga gränser. I undervisningsplaner med en omfattande »övrig undervisning» blir lönekostnaden, per undervisningstimme räknad (kolumn 15), givetvis lägre än i undervisningsplaner där dylik undervisning saknas eller är av mindre omfattning. I stället är det totala antalet undervisningstimmar i de förstnämnda undervisningsplanerna givetvis högre, men lönekostnaden räknad per student (kolumn 14) blir — märkligt nog — ungefär densamma i undervisningsplaner av de båda slagen. Det förefaller som om en lönekostnad av 1 000 kronor per student skulle kunna utgöra en riktpunkt för kostnadsberäkningar för en fullgod tvåbetygsundervisning i alla här upptagna ämnen utom laborationsämnet botanik, för vilket kostnaderna vid nuvarande sammansättning av lärarstaben skulle ligga vid kanske 4 000 kronor per student.

Undervisningen på högstadierna

Beräkningar av behovet av akademiska lärare kan givetvis icke göras utslutande på grundval av tvåbetygsundervisningen. Därtill kommer undervisning och handledning dels av de studerande som avser att förvärva tre eller i förekommande fall fyra betyg i ämnet, dels för licentiander och doktorander. Man kan förmoda att antalet studerande på dessa stadier eller i varje fall på trebetygsstadiet kan komma att relativt sett växa i samband med att ett- och tvåbetygsundervisningen effektiviseras på sådant sätt att examensstadgans normaltidsbestämmelser efterlevs. Det blir under sådana förhållanden viktigt att ökat intresse ägnas åt en lämplig utformning av undervisningen på högre stadier. Tills vidare torde man dock kunna räkna med att antalet studerande på högstadierna i åtskilliga ämnen även i fortsättningen blir så begränsat, att det icke blir nödvändigt att upprätta parallella undervisningsavdelningar på dessa stadier; vad som erfordras blir då i första hand ett högre seminarium, i regel uppdelat på ett trebetygsseminarium och ett seminarium för licentiander och doktorander. Handledningen på högstadierna blir av stor betydelse vid beräkningen av det erforderliga antalet lärare liksom vid kostnadsberäkningar för den akademiska undervisningen, eftersom den så gott som helt förutsattes vara bestridd av lärare med höga kvalifikationer och få undervisningstimmar. Utredningen, som anser ökade lärarresurser för handledningen på högstadierna höra till de fundamentala programpunkterna för en universitetsuppbyggnad, vill för sin del allmänt rekommendera en generös politik då det gäller att i undervisningsplanerna reservera lärartimmar för denna undervisning. Som en riktpunkt vid beräkningar av erforderliga lärarkrafter vill utredningen förorda att undervisningen på högstadierna med det deltagarantal som i dagens läge torde vara det vanliga, således mellan 20 och 50 högstadiestuderande, antages omfatta 100 à 150, i undantagsfall 200 timmar.

Härtill kommer så den undervisning av annat slag än vetenskapliga föreläsningar och seminarier som i vissa ämnen (språkämnen och laborationsämnen) erfordras även för undervisningen på högstadierna.

Ettbetygsundervisningen

Förutom tvåbetygsundervisningen och undervisningen på högstadierna har vi att räkna med ettbetygsundervisningen. Nu torde särskild undervisning för ett betyg i preliminärexamina vara erforderlig endast i vissa ämnen, och där sådan undervisning förekommer, torde den vidare anordnas endast vissa terminer och i den mån ett tillräckligt antal studerande anmäler sig. Det ställer sig därför svårt att på något sätt generellt beräkna erforderliga lärarresurser för ettbetygsundervisningen. Man kanske får räkna med att varje deltagare i ettbetygsundervisning behöver något flera undervisningstimmar per vecka än de tvåbetygsstuderande, och eftersom en ettbetygskurs pågår i en termin mot tvåbetygskursernas två terminer, skulle alltså det erforderliga antalet undervisningstimmar för en grupp ettbetygsstuderande vara större än hälften av antalet undervisningstimmar för en tvåbetygskurs i samma ämne. Å andra sidan torde man icke behöva räkna med att ettbetygsundervisningen skall fordra särskilda undervisningsinsatser av den högst kvalificerade och dyrbaraste lärarpersonalen, professorer, adjungerade professorer och e. o. docenter. Man skulle därför kunna antaga, att det ur lönekostnadssynpunkt är likgiltigt, om en student under ett läsår deltar i ettbetygsundervisning i två ämnen eller om han under samma läsår deltar i tvåbetygsundervisningen i ett ämne. Mera allmänna beräkningar av behovet av personella och ekonomiska resurser för den akademiska undervisningen synes därför kunna grundas på fiktionen att alla studerande på lågstadiet deltar i tvåbetygsundervisning och att man till de beräknade undervisningsresurserna för denna undervisning sedan endast behöver lägga de beräknade resurserna för undervisningen på högstadierna för att få en bild av hela ämnets eller ämnesgruppens behov. Det bör dock beaktas, att i ämnen med en särskilt omfattande ettbetygsundervisning proportionerna mellan antalet »professorstimmar» och antalet undervisningstimmar för övriga lärarkategorier måste bli förskjutna till den senare kategoriens förmån.

Kostnadsramar för tvåbetygsundervisningen

Som tidigare understrukits är det omöjligt att på basis av uppgifterna för enstaka ämnen göra beräkningar av behovet av undervisningsresurser för samtliga ämnen inom de filosofiska fakulteterna. Emellertid har vissa ämnen större inbördes likhet än andra i undervisningshänseende. Det kan därför finnas fog för att närmast som räkneexempel göra beräkningar av behovet av undervisningsresurser enligt förslaget i det föregående för grupper av ämnen inom de filosofiska fakulteterna. Dessa beräkningar görs med utgångspunkt från resultaten av typberäkningarna i föregående avsnitt. Utredningen har därvid indelat de filosofiska fakulteternas ämnen i fem grupper: språkämnen, de historiska och samhällsvetenskapliga ämnena, de matematiska ämnena, laborationsämnen samt en restgrupp »övriga ämnen».

Med utgångspunkt från vad utredningen anser vara en rimlig omfattning av undervisningen per student och med utgångspunkt från en rimlig fördelning av undervisningen på olika undervisningsmoment resulterar dessa beräkningar i totalkostnaderna per studerande, vilka kan sägas utgöra riktpunkter för inom vilken kostnadsram en rimlig tvåbetygsundervisning bör kunna bedrivas inom skilda ämnesgrupper.

Språkämnena

Det förefaller av de bifogade sammanställningarna att döma, som om undervisningsplanernas struktur i de stora språkämnena (engelska språket, romanska språk, tyska språket och nordiska språk) visade så pass stora likheter, att det kan anses motiverat att vid beräkningen av erforderliga lärarresurser sammanföra dessa ämnen till en grupp.

Som riktpunkt för dimensioneringen av tvåbetygsundervisningen i språkämnena vill utredningen rekommendera siffran 300 undervisningstimmar per år för varje tvåbetygsstuderande, d. v. s. i genomsnitt cirka 10 timmar per vecka i 29 undervisningsveckor, varvid dock belastningen under olika delar av läsåret ingalunda behöver vara jämnt fördelad utan bör avvägas med hänsyn till vad utredningen i föregående kapitel anfört rörande önskvärdheten av successiva delkurser och mindre undervisningstygda perioder för tentamensläsning. Med antalet undervisningstimmar avser emellertid utredningen antalet faktiskt meddelade undervisningstimmar, och siffran kommer sålunda icke att i praktiken bli lägre till följd av att undervisningen inställes vid helger och under tentamensperioder.

En betydande del av undervisningen i språkämnena måste ha formen av en relativt intensiv lektionsundervisning, delvis av övningskaraktär. För att bli effektiv bör denna undervisning bedrivas i relativt små grupper. Som riktpunkt vid bedömningen av det erforderliga totala antalet undervisningstimmar vill utredningen därför rekommendera en genomsnittlig gruppstorlek av 22 studenter vid ett totalt studentantal av 200¹. Utredningen tänker sig härvid, att antalet föreläsningar (med samtliga deltagare i en enda grupp) blir mycket begränsat, medan den helt övervägande delen av undervisningen ges i lektionsform, varvid de studerande i vissa moment är uppdelade i grupper om t. ex. 15. En undervisning med 300 timmar per student och år och med en genomsnittlig gruppstorlek av 22 kan t. ex. omfatta ett femtiotal föreläsningstimmar med 200 åhörare, ett hundratal lektionstimmar i undervisningsgrupper om 30 deltagare i varje och cirka 150 lektionstimmar i undervisningsgrupper om 15 deltagare i varje. Det totala antalet undervisningstimmar i tvåbetygsundervisningen blir då drygt 2 700. Därav synes 5 % eller 135 timmar böra hänföras till »professorsundervisning», meddelad av professor, adjungerad professor eller e. o. docent. Av återstående drygt 2 560 timmar synes en tredjedel eller cirka 850 timmar böra hänföras till lektorsundervisning, meddelad av universitetslektor eller biträdande lärare, medan återstoden, drygt 1 700 timmar, skulle kunna meddelas av utländska lektorer, assistenter och arvoderade studenter på licentiandnivå. Den här skisserade undervisningsplanen, som i stora drag överensstämmer med de synpunkter och förslag som tillställts utredningen rörande undervisningsorganisationen för ämnet tyska, synes kunna användas som en riktpunkt vid arbetet med undervisningsplanerna i samtliga moderna språk.

I ämnet nordiska språk torde däremot behovet av ren övning vara min-

¹ Som påpekats förut sid. 111 är den genomsnittliga gruppstorleken ett mått på undervisningens intensitet. Sambandet mellan den genomsnittliga gruppstorleken (g), det totala antalet meddelade undervisningstimmar (t), antalet undervisningstimmar per student (a) och antalet i undervisningen deltagande studerande (s) framgår av formeln $g \cdot t = a \cdot s$. I sammanställningen sid. 112 f. har g bestämts med utgångspunkt från givna värden för a , s och t . Vid beräkningen av kostnadsramar för tvåbetygsundervisningen här och i det följande bestäms t med utgångspunkt från antaganden rörande a , s och g .

dre än i de moderna språken. Den genomsnittliga gruppstorleken synes därför kunna sättas högre än för undervisningen i dessa ämnen, t. ex. till 25. Det totala antalet undervisningstimmar skulle då med 200 studerande bli 2 400, varav »professorsundervisningen» får beräknas fordra en något större andel, t. ex. 6 % eller 140 timmar. Av återstoden, 2 260 timmar, synes två tredjedelar böra vara »lektorsundervisning» och endast en tredjedel undervisning, bestridd av utländska lektorer, assistenter och arvoderade licentiander.

En kostnadsberäkning av de två här skisserade typplanerna för tvåbetygsundervisningen skulle sålunda med ett antaget deltagarantal av 200 studerande få följande utseende:

a) Moderna språk:

135 tim. »professorsundervisning» à 300 kr.	40 500:—
850 » »lektorsundervisning» à 80 kr.	68 000:—
1 700 » »övrig undervisning» à 60 kr.	102 000:—
<hr/>	<hr/>
2 685 tim. à i genomsnitt 78 kr.	210 500:—

eller 1 053 kr. per tvåbetygsstuderande.

b) Nordiska språk:

140 tim. »professorsundervisning» à 300 kr.	42 000:—
1 500 » »lektorsundervisning» à 80 kr.	120 000:—
750 » »övrig undervisning» à 60 kr.	45 000:—
<hr/>	<hr/>
2 390 tim. à i genomsnitt 87 kr.	207 000:—

eller 1 035 kr. per tvåbetygsstuderande.

Utredningen är angelägen understryka, att de här skisserade undervisningsplanerna icke är annat än *typplaner* och att i verkligheten de olika undervisningsplanerna måste utformas med vissa icke obetydliga variationer. Dock vill utredningen, i anslutning till de allmänna rekommendationer som framlagts i det föregående, som sin mening framhålla, att undervisningen på magisterstadiet i de stora språkämnen bör till alldeles övervägande del meddelas i grupper av begränsad storlek, men att å andra sidan denna undervisning i mycket stor utsträckning är av den natur, att den bör meddelas av universitetslektorer, utländska lektorer, assistenter och arvoderade licentiander. Man kan därför i vissa moment arbeta med mycket små undervisningsgrupper utan att spränga en kostnadsram av 1 000 à 1 100 kronor per i undervisningen deltagande tvåbetygsstuderande.

De historiska och samhällsvetenskapliga ämnena

De historiska och samhällsvetenskapliga ämnena utgör en synnerligen heterogen ämnesgrupp. De förut redovisade förutsättningarna för utredningens arbete har givetvis gjort det omöjligt att i detalj diskutera den önskvärda uppläggningsplanen av undervisningen i dessa olika ämnen. Utredningen har fått inskränka sig till att till närmare behandling ta upp ett av de mera renodlat historiska ämnena, nämligen litteraturhistoria.

Av de i sammanställningarna redovisade skisserna till undervisningsplaner för ämnet litteraturhistoria framgår, att man för detta ämne icke behöver räkna med en lika omfattande undervisning som för språkämnenas del. Här saknas givetvis behov av den rena övningsundervisning, som är

nödvändig i varje fall för de moderna språken. Detta innebär å andra sidan även, att undervisningen i ett ämne som litteraturhistoria till större del än språkundervisningen bör meddelas av lärare med vetenskaplig meritering. Kostnaden räknad per undervisningstimme måste därför bli högre än i de stora språkämnen.

Närmast med utgångspunkt från de synpunkter som i skrivelse till utredningen framförts av professor S. Björck vill utredningen som riktning för arbetet med undervisningsplan för ett ämne av denna typ rekommendera cirka 250 undervisningstimmar per år och tvåbetygsstuderande. Förutom vetenskapliga föreläsningar, proseminarieövningar och en »fortlöpande handledning i de stora historiska kursmomenten» (lektionsundervisning) torde i undervisningsplanen böra inrymmas moment av handledning i mindre grupper, t. ex. diskussionscirkel. Dessa undervisningsmoment torde emellertid icke behöva bli mera omfattande än att man här liksom för ämnet nordiska språk kan räkna med en genomsnittlig gruppstorlek av 25 vid ett totalt deltagarantal av 200 studerande. Med dessa antaganden skulle det erforderliga antalet undervisningstimmar bli 2 000. Härav torde vetenskapliga föreläsningar och proseminarier, »professorsundervisningen», upptaga högst 15 % eller 300 timmar. Av den återstående tvåbetygsundervisningen faller huvuddelen, två tredjedelar eller drygt 1 100 timmar, under rubriken »lektorsundervisning», medan en tredjedel eller 570 timmar skulle utgöras av handledning i diskussionscirkel.

En kostnadsberäkning för en tvåbetygsundervisning av detta slag för 200 studerande får följande utseende:

Litteraturhistoria:

300 tim. »professorsundervisning» à 300 kr.	90 000:—
1 100 » »lektorsundervisning» à 80 kr.	88 000:—
570 » »övrig undervisning» à 60 kr.	34 200:—
<hr/>	<hr/>
1 970 tim. à i genomsnitt 108 kr.	212 200:—

eller 1 061 kr. per tvåbetygsstuderande.

Även denna skiss till undervisningsplan är självfallet uteslutande avsedd som en riktning vid utarbetandet av individuella undervisningsplaner. Den torde dock kunna tjäna detta syfte även för vissa andra historiska ämnen och för några samhällsvetenskapliga ämnen och sålunda ge en allmän antydning om undervisningsorganisationens uppläggning i sådana ämnen som historia, ekonomisk historia, konsthistoria, statskunskap och nationalekonomi, även om de problem som möter vid undervisningen i dessa ämnen är starkt olikartade. I andra samhällsvetenskapliga eller samhällsvetenskapligt betonade ämnen torde rena övningsmoment få ges större utrymme i undervisningen. Detta torde i växlande grad vara fallet med sådana ämnen som geografi, sociologi, statistik, pedagogik och psykologi. För beräkningar av erforderlig lärarstab skulle detta innebära, att man där får ett förhållandevis större antal tjänster av assistenttyp och att man därför får räkna med undervisningsplaner mera av det snitt som representeras av den i det föregående presenterade skissen för en undervisningsplan i de moderna språken. För kostnadsberäkningarna spelar detta mindre roll, eftersom undervisningsplaner av båda typerna synes fordra anslag till lärarlöner motsvarande 1 000 à 1 100 kronor per i undervisningen deltagande studerande på magisterstudiet.

De matematiska ämnena

De olika i sammanställningarna redovisade skisserna till undervisningsplaner i ämnet matematik skiljer sig ganska avsevärt från varandra, beroende på olika uppfattningar rörande dels undervisningens omfattning, dels behovet av »räkneövningar» med obegränsat eller i varje fall stort deltagarantal, dels lärarkompetensen för »gruppundervisningen» d. v. s. en lektionsundervisning i små grupper, delvis av övningskaraktär.

Karakteristiskt för undervisningsorganisationen i detta ämne är emellertid att undervisningen meddelas dels i mycket stora och dels i mycket små undervisningsgrupper. Som en riktpunkt synes man få sätta en så hög siffra som 500 undervisningstimmar per år och tvåbetygsstuderande. Härav kan drygt hälften eller 260 timmar beräknas meddelas som föreläsningar med obegränsat åhörarantal (i varje fall om antalet deltagare icke överstiger 300). Detta medför att den genomsnittliga gruppstorleken kan sättas så högt som till 40 vid 200 tvåbetygsstuderande, och man kan ändå fördela de återstående 240 undervisningstimmar för varje student med t. ex. 120 timmars »räkneövningar» i grupper om 35 och 120 timmars undervisning i grupper om 15 studerande. Det totala antalet meddelade undervisningstimmar vid 200 studerande blir då drygt 2 500, varav sålunda något mer än 10 % representeras av föreläsningar.

Dessa föreläsningar på tvåbetygsstadiet torde nu åtminstone i betydande utsträckning vara vad utredningen i det föregående benämnt lektioner, som upprepas varje år. Som riktpunkt vid undervisningens fördelning på olika kategorier av akademiska lärare synes man därför kunna antaga, att endast hälften av föreläsningarna, d. v. s. 5 % av det totala antalet undervisningstimmar, är att hänföra till »professorsundervisning», meddelad av professorer, adjungerade professorer och e. o. docenter (vissa ämnesrepresentanter har i sina yttranden till utredningen framhållit, att professorernas och de e. o. docenternas undervisning endast undantagsvis bör vara förlagd till lägstadiet). Återstående föreläsningar jämte åtminstone hälften av »räkneövningar» och »gruppundervisning» bör hänföras till »lektorsundervisning», meddelad av universitetslektorer och biträdande lärare, medan man i övrigt synes kunna räkna med assistenter eller arvoderade licentiander och licentiater för »gruppundervisningen».

En kostnadsberäkning enligt denna skiss till undervisningsplan för tvåbetygsundervisningen i ämnet matematik skulle få följande utformning:

130 tim. »professorsundervisning» à 300 kr.	39 000:—
1 273 » »lektorsundervisning» à 80 kr.	101 840:—
1 143 » »övrig undervisning» à 60 kr.	68 580:—
<hr/>	<hr/>
2 546 tim. à i genomsnitt 82 kr.	209 420:—
eller 1 047 kr. per tvåbetygsstuderande och år.	

Med denna skiss till undervisningsplan hoppas utredningen ha angivit en ram för undervisningsorganisationen i ämnena matematik och teoretisk fysik med mekanik. Denna ram är självfallet lika litet som de i det föregående angivna avsedd att binda några detaljer vid utarbetandet av de för varje ämne lämpligaste planerna. Utredningen vill endast understryka, att det även för dessa ämnen synes vara möjligt att inom en kostnadsram av 1 000 à 1 100 kronor per tvåbetygsstuderande tillgodose kraven på en omfattande undervisning, till betydande del meddelad i små undervisningsgrupper.

Laborationsämnen

I de stora laborationsämnena — botanik, fysik, kemi och zoologi — synes undervisningsresurserna på lärarsidan vara i stort sett tillfredsställande. Detta sammanhänger med det förhållandet att man i dessa ämnen sedan länge av rena utrymmesskäl arbetat med »spärrad» intagning till kurslaboratorierna, och i den mån den årliga intagningen ökats genom kursdubblingar, har detta möjliggjorts genom statsmakternas särskilda beslut, vilka då även innefattat anvisande av erforderliga medel för ytterligare lärarkrafter. Laborationsämnena har med andra ord sedan länge arbetat under ungefär samma betingelser som t. ex. de medicinska fakulteterna, och det kan därför sägas, att undervisningsresurserna i dessa ämnen redan nu är dimensionerade på basis av godtagna undervisningsplaner, d. v. s. på det sätt utredningen tänker sig för samtliga de filosofiska fakulteternas stora undervisningsämnen. På grundval av definitiva undervisningsplaner för laborationsämnena bör man emellertid nu kunna inarbeta vissa provisoriska kursdubblingar och på »krisanslag» avlönade lärare i ämnenas ordinarie undervisning och lärarstab.

Det framgår av de tidigare redovisade sammanställningarna rörande undervisningen i ämnet botanik att undervisningen i ett laborationsämne är väsentligen dyrbarare än undervisningen i övriga ämnen. Undervisningen är mycket omfattande, och den genomsnittliga gruppstorleken mycket liten. Det måste emellertid härvidlag observeras, att siffrorna icke är fullt jämförbara med motsvarande siffror för övriga ämnen, beroende på att en timmes arbete i ett kurslaboratorium är av en helt annan art än t. ex. en timmes lektionsundervisning. Det torde överhuvudtaget vara ogörligt att konstruera en undervisningsplan för ett laborationsämne efter samma mall som här skett för andra ämnen. Man torde härvidlag få nöja sig med att konstatera, att undervisningen på tvåbetygsstadiet i ett laborationsämne är väsentligen mera kostnadskrävande än undervisningen i andra ämnen.

Som en riktpunkt kunde man måhända använda de siffror som i det föregående hämtats från professorerna H. Weimarecks och H. Burströms yttrande rörande undervisningen i ämnet botanik, närmast då i vad avser tvåbetygsundervisningens kostnad. Dessa kostnadssiffror hänför sig till ämnesrepresentanternas upplysningar rörande den för undervisningen erforderliga lärarstabens sammansättning, dock med ändringen att 4 av erforderliga 6 biträdande lärartjänster sammanslagits till två universitetslektorat.

Om man vid utarbetandet av mera definitiva undervisningsplaner för laborationsämnena lägger ett huvudansvar för undervisningen på lågstadiet på universitetslektorer och i denna undervisning utnyttjar den högst kvalificerade lärarpersonalen (professorer, adjungerade professorer och e. o. docenter) endast i en omfattning som motsvarar undervisningsskyldigheten för en professur, synes det vara möjligt att nå en fullgod tvåbetygsundervisning i dessa ämnen med en kostnadsram av 3 000 à 3 500 kronor per i kursundervisningen deltagande student. Latituden måste här göras tämligen vid på grund av att antalet studerande är lägre än i de i det föregående behandlade stora undervisningsämnena.

Övriga ämnen

De typberäkningar och allmänna rekommendationer rörande undervisningsplanernas konstruktion och undervisningsresursernas dimensionering, som utredningen i det föregående redovisat, är givetvis tillämpliga endast på sådana ämnen, där antalet studerande motiverar dubblingar av under-

visningen på magisterstudiet. I ämnen där så icke är fallet, måste undervisningsplaneringen bli tämligen problemfri, och beräkningar av personal- och anslagsbehov måste grundas på andra faktorer än antalet studerande. Ett examensämne företrädes normalt till en början av en professur. Om sedan till denna professur knytes en e. o. docentur, kan denna lärarstab ofta vara fullt tillräcklig för t. ex. 30 studerande. En differentiering av undervisningen och av lärarstaben blir normalt aktuell först vid ett högre studentantal. Detta kan emellertid även inträffa, då man inom ett ämne har ett meddela viss propedeutisk kursundervisning för studerande i annat ämne, t. ex. den för kemi-studerande obligatoriska kursen i mineralogi. Man torde därför få räkna med att inom kort ett ganska stort antal ämnen kommer att behöva differentierade undervisningsplaner, som då torde kunna utarbetas i huvudsak efter de riktlinjer som utredningen i det föregående skisserat närmast med tanke på de stora undervisningsämnena. Härvid måste man emellertid räkna med att undervisningskostnaderna, räknade per student, blir högre i mindre ämnen, emedan de »fasta» kostnaderna för professorer och docenturer där utgör en större andel av de totala kostnaderna.

Under återopande av vad sålunda anförts hemställer utredningen, att undervisningsresurserna i varje fall för vart och ett av de filosofiska fakulteternas stora undervisningsämnen dimensioneras med ledning av särskilda av myndigheterna fastställda undervisningsplaner samt att undervisningsplaner utarbetas och fastställs i huvudsaklig överensstämmelse med här förut angivna regler och riktlinjer.

Utredningen har gjort överslagsberäkningar rörande kostnaderna för en upprustning i enlighet med de i det föregående framlagda förslagen och angivna riktlinjerna för undervisningsplanernas utformning i olika ämnesgrupper. Dessa *kostnads- och personalberäkningar* redovisar utredningen i en särskild bilaga, vilken här torde böra intagas allenast i dess sammanfattande del.

	Mod.spr. kr.	Nord.spr. kr.	Hist. o. samh.-v. ämnen kr.	Matem. ämnen kr.	Lab.-ämnen kr.	Summa kr. för här ifråga- varande ämnen
Beräknat						
behov 1958/59	3 439 584	1 354 628	6 610 436	1 630 508	3 891 000	16 926 156
Finns 1957/58 resp. beslutat för 1958/59	1 628 664	744 648	4 115 256	1 121 808	3 601 896	11 212 272
Brist	1 810 920	609 980	2 495 180	508 700	289 104	5 713 884
<i>Avgår:</i> Beräknad andel för här ifrågavarande ämnen av kostnaderna för 38 »rörliga» e. o. docentbefattningar						500 000
Kostnadsökning för undervisningspersonal i här ifrågavarande ämnen utöver avlöningsanslagen 1957/58 resp. redan fattade beslut för 1958/59						5 213 884
<i>Avgår ytterligare:</i>						
Anslag för Tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. 1957/58					3 000 000	
Avdrag för anslag för andra ändamål än förstärkningar av undervisningspersonalen i här ifrågavarande ämnen, beräknat till					500 000	÷ 2 500 000
Särskilt anslag 1957/58 för undervisning i kemi vid Chalmers tekniska högskola för filosofie studerande 200 000, varav kan beräknas för lärarlöner						÷ 150 000
Kostnadsökning för undervisningspersonal i här ifrågavarande ämnen utöver avlönings- och tillfälliga anslag 1957/58 resp. redan fattade beslut för 1958/59 (= nettokostnadsökning)						2 563 884

Beträffande en del av de närmare detaljberäkningarna i utredningens bilaga torde få hänvisas till särskild såsom *bilaga 2* till statsrådsprotokollet i förevarande ärende fogad uppställning. I detta sammanhang må nämnas, att utredningen gjort beräkningarna uteslutande i syfte att visa kostnaderna för ett genomförande av utredningens förslag till en upprustning av den akademiska undervisningen. Beräkningarnas metod och resultat måste, understryker utredningen, ses mot bakgrunden härav. Förutom på uppskattningar av antalet i undervisningen deltagande studerande och dessas fördelning på olika ämnesgrupper är beräkningarna grundade på en rad antaganden, vilka närmare redovisats och motiverats i det föregående. Det gäller här antaganden om högstadiundervisningens omfattning, om undervisningsplanernas utformning, om undervisningsuppgifternas fördelning mellan olika typer av akademiska lärare och om dessas undervisningsskyldighet och lönesättning. Beräkningarna omfattar, framhåller utredningen vidare, uteslutande kostnaderna för löner och arvoden åt den undervisande personalen (inklusive assistenter samt, i laborationsämnena, förste och andre amanuenser) inom de expanderande undervisningsämnena. Hänsyn har icke tagits till de av utredningen föreslagna anslagen till handledararvoden. Ej heller har, tillägger utredningen, de av 1957 års riksdag beslutade lönehöjningarna hunnit beaktas. Utredningen understryker även att kostnadsberäkningarna, liksom utredningens i det föregående framlagda förslag överhuvudtaget, endast gäller förstärkningar av den undervisande personalen. Den tekniska personalen, kontorspersonalen och amanuenspersonalen (i alla ämnen utom laborationsämnena) innefattas sålunda icke i förslagen och ej heller i kostnadsberäkningarna. Utredningen finner det emellertid vara uppenbart, att förstärkningar av undervisningspersonalen såsom ett nödvändigt komplement fordrar förstärkningar även av här ifrågavarande personal. Utredningen har också för avsikt att i ett följande betänkande diskutera grunderna för dimensioneringen av den för olika slag av institutioner erforderliga basorganisationen.

Den särskilda bilagan innehåller också, anför utredningen vidare, en mycket överslagsmässigt gjord kostnadsberäkning, grundad på ett antagande om ett i jämförelse med läsåret 1956/57 fördubblat antal i undervisningen deltagande studerande. Utredningen har ansett sig böra framlägga även en dylik beräkning men är angelägen understryka, att den därmed icke givit uttryck för någon bestämd åsikt rörande huruvida och i så fall vid vilken tidpunkt en så kraftig ökning av antalet studerande vid de filosofiska fakulteterna verkligen är att förvänta. Denna överslagsberäkning av kostnaderna för löner och arvoden till undervisningspersonalen i de filosofiska fakulteternas stora undervisningsämnen slutar på ett belopp av 12 198 000 kronor utöver vad som är upptaget för motsvarande ändamål under avlöningsanslagen i riksstaten för budgetåret 1957/58 jämte för här ifrågava-

rande ämnen beräknad andel av de tillfälliga förstärkningsanslagen för samma budgetår samt utöver kostnaderna för av 1957 års riksdag för budgetåret 1958/59 beslutade personalförstärkningar inom den samhällsvetenskapliga ämnesgruppen. Härtill skulle även i detta fall komma kostnader för erforderliga handledararvoden. Den totala kostnadsökningen är sålunda, understryker utredningen, att hänföra både till den antagna fördubblingen av studentantalet och till den effektivisering och förbättring av undervisningen, varom utredningen i det föregående framlagt förslag och som enligt utredningens övertygelse måste få till följd *bättre studieresultat*, räknat per insatt krona och inskriven student — vare sig nu denna förbättring huvudsakligen kommer att visa sig i förkortad studietid, i minskad studieavbrottsfrekvens eller i en högre standard på de avlagda examina.

Y t t r a n d e n

Historisk-filosofiska sektionen i Uppsala anser, att ämnet klassisk fornkunskap och antikens historia i dess helhet borde ha uppförts bland gruppen historiska och samhällsvetenskapliga ämnen. Sektionen erinrar därvid om, att detta ämne dels är skolämne i examensstadgans mening, dels är att betrakta som ett laborationsämne, dels ock innefattar kursundervisning i antikens historia, obligatorisk även för studerande av ämnet historia. Av dessa skäl anses undervisningsbehovet inom detta ämne relativt stort.

Språkvetenskapliga sektionen i Uppsala framhåller, att olika moderna språk har olika behov av kvalificerade lärarkrafter. I ämnen där de studerande har bristfälliga kunskaper, är behovet av assistentundervisning stort. I ämnen, där kunskaperna är bättre, är behovet av bättre kvalificerade lärare större.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala konstaterar med beklagande, att utredningen vid beräkningen av nettokostnadsökningen för avlöningar och arvoden till undervisningspersonal — den för undervisningen dominerande utgiftsposten — har begränsat sitt förslag till att gälla uteslutande de filosofiska fakulteternas expanderande undervisningsämnen. Till denna senare grupp bör enligt fakulteten även räknas geografiens naturvetenskapliga del (naturgeografien). Icke ens med hänsyn till enbart utbildningen av läroverkslärare är, anför fakulteten vidare, det berättigat att ställa gruppen övriga ämnen utanför den föreslagna automatiska dimensioneringen av undervisningsresurserna, ty även flera av dessa ämnen har genom obligatoriska kurser stor betydelse för dem som ämnar avlägga filosofisk ämbetsexamen. I denna ingår för övrigt, enligt fakulteten, mycket ofta ämnen utanför den fasta ämneskombinationen, varför otillräckliga undervisningsresurser i dessa övriga ämnen i många fall kan inverka menligt på studietiden för ämbetsexamen. Men oavsett lärarutbildningen ställer samhället så stora krav på undervisningens kapacitet och effektivitet även

beträffande gruppen övriga ämnen, att en omedelbar och varaktig upprustning av undervisningsresurserna enligt fakultetens åsikt oavvisligen måste genomföras i dess samtliga ämnen.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund befarar att utredningen, trots att den rekommenderar en generös politik beträffande undervisningen på högstadierna, i själva verket underskattat behovet av dylik undervisning. Det står klart för fakulteten att universitetens utveckling och upprustning måste leda till en oroväckande ökning av professorernas och laboratorernas arbete, vilket måste gå ut över deras redan nu i flera fall mycket begränsade möjligheter till forskning. Som konsekvens härav måste enligt fakulteten antalet ordinarie befattningshavare starkt ökas så att uppgifterna kan fördelas på flera händer.

Filosofiska fakulteten i Göteborg framhåller bland annat följande.

Medan fakulteten anser, att det totala antalet av för framtiden behövliga undervisningstimmar åtminstone för vissa ämnen beräknats starkt i överkant av universitetsutredningen, detta under förutsättning av nuvarande studentexamensstandard, finner den att behovet av de högt kvalificerade lärarkrafterna proportionellt sett behöver bättre tillgodoses än vad utredningen beaktat vid planeringen av undervisningen på kandidat- och magisterstadiet.

Vid sin diskussion av undervisningsorganisationen utgår utredningen enbart från ämnen med ett så stort antal studerande att dubblering av undervisningen på magisterstadiet erfordras. Utredningen säger visserligen att förstärkningar av lärarpersonalen också kan bli erforderliga för de övriga ämnena, men den synes där mäta undervisningsbehovet med andra mått: om i ett ämne finnes en professur och en e. o. docentbefattning »kan denna lärarstab ofta vara fullt tillräcklig för t. ex. 30 studerande». Räknan man i det givna exemplet även med undervisning på högstadiet — de små ämnena har ju ofta proportionsvis flera studerande på högstadiet — blir det alltså för de studerande mindre än hälften så många undervisningstimmar i ett sådant ämne som i ett av de stora ämnena. Även om man nu utgår från att i de små ämnena den bättre möjligheten till personlig kontakt mellan lärare och studerande i viss mån kan ersätta formell undervisning, bör väl utredningens allmänna resonemang om förhållandet mellan undervisning och studieresultat äga giltighet även här. De små ämnena uppgår till närmare 30 stycken, d. v. s. de är numerärt flera än de stora ämnena, och till dessa små ämnen räknas sådana undervisningskrävande ämnen som t. ex. slaviska språk. De nämnda ämnenas undervisningsbehov måste alltså bedömas efter samma måttstock som de störres, ehuru givetvis med hänsynstagande till de speciella omständigheterna. Annars riskerar man att det med utredningens konstruktion uppstår en klasskillnad vid statsmakternas behandling av å ena sidan de stora ämnena och å andra sidan övriga ämnen.

Det torde vara realistiskt att räkna med att den planerade undervisningsorganisationen även i de stora ämnena blir något dyrare än utredningen förutsatt. Den ofta återkommande beräkningen att undervisningen för en tvåbetygsstuderande på magisterstadiet kommer att kosta mellan 1 000 och 1 100 kronor ligger då också sannolikt för lågt och bör ej göras till en norm för kostnadskalkylerna.

Matematisk-naturvetenskapliga avdelningen vid Stockholms högskola anser den ram, som av utredningen anges för undervisning på stadium över två betyg alldeles för snäv, i varje fall i de större ämnena med flera professorer och docenter. De siffror, som anföres, är förvånansvärt låga. Avdelningen noterar med tillfredsställelse att utredningen som grundval för beräkning av lärarbehovet föreslagit antalet timmar av olika undervisningskaraktär och icke antalet studerande. Ett sådant förfarande är åtminstone för de naturvetenskapliga ämnena nödvändigt på grund av de högst olikartade former av undervisning som här kan förekomma. Vidare framhåller avdelningen bland annat följande.

Kostnaden för en fullt utbyggd undervisning beror givetvis i högsta grad på den undervisningsplan med fördelning av uppgifterna på olika kategorier av lärare, som kommer att fastställas, och utredningen har endast företagit vissa överslagsberäkningar. Bland dessa finner avdelningen det anmärkningsvärt, att kostnaden för professorernas undervisning upptagits till 300 kr./undervisningstimme.

3. Departementschefen

I det föregående har jag anlagt synpunkter på och framställt förslag beträffande utbildningens innehåll, undervisningens uppläggning, former och omfattning, undervisningsgruppernas storlek samt de akademiska lärartjänsterna. Detta utgör ett led i strävandena att söka förstärka och utbygga det akademiska utbildningsväsendet och nu i första hand de filosofiska fakulteterna enligt delvis helt nya riktlinjer. Av de åtgärder jag därvid föreslagit vill jag här erinra om dem, som hänför sig till undervisningens omfattning per student och undervisningsgruppernas storlek samt till lärarstabens sammansättning. I sistnämnda hänseende har jag, bland annat, förordat tillskapandet av en ny kategori akademiska lärare, nämligen universitetslektorerna. Avsikten är, att dessa lektorer i vart fall i de större ämnena skall få huvudsakligen svara för den grundläggande undervisningen. Av det i övrigt berörda vill jag erinra om systemet med särskilda organisationsplaner för dimensioneringen av de filosofiska fakulteternas undervisningsresurser. Som redan torde ha framgått är syftet med detta system framför allt att garantera att den nu avsedda upprustningen blir bestående.

Jag vill här först närmare utveckla, varför jag funnit anledning att särskilt understryka vikten av att garantier skapas för att den upprustning det här gäller blir bestående. Den vinst i form av minskade examensfordringar (för filosofisk ämbetsexamen) och ökade möjligheter till koncentrerade heltidsstudier, som man kunnat vänta av examensstadgan av år 1953 respektive av de på senare tid genomförda studentsociala stödåtgärderna,

förefaller ha gått delvis förlorad genom den effektivitetsförlust, som blivit en följd av att undervisningsresurserna icke förstärkts i takt med studentantalets stegring. Den av utredningen redovisade sammanställningen rörande utvecklingen av antalet fasta lärarbefattningar i förhållande till antalet studenter vid fakulteterna och de tekniska högskolorna 1938—56 belyser också med full tydlighet, att det nu gäller att tillförsäkra de filosofiska fakulteterna tillräckliga undervisningsresurser för ett snabbt stigande studentantal. Om ingen ändring sker härvidlag, riskerar varje upprustning, vore den än grundad på en aldrig så noggrant genomförd inventering av nu föreliggande behov av personalförstärkningar inom olika ämnen, att ånyo relativt snart bli otillräcklig. Den hastigt stigande tillströmningen till de filosofiska fakulteterna skulle nämligen mycket snart kunna spränga själva ramen för upprustningen.

Man bör därför enligt min mening söka skapa en organisation, som snabbt anpassar undervisningsresurserna till behoven, så att icke som hittills inträffat en lärartjänst, som ett år begäres för att möjliggöra förbättring av en otillfredsställande undervisning, vid sitt inrättande ett och ett halvt år senare måste sättas in för att meddela samma otillfredsställande undervisning åt ett än större antal studerande.

I likhet med universitetsutredningen och så gott som samtliga remissinstanser finner jag därför, att man måste övergå till ett helt nytt system för undervisningsresursernas dimensionering inom de filosofiska fakulteterna. Som redan antytts förutsätter detta system att man i vart fall för de större ämnena inom dessa fakulteter fastställer organisationsplaner.

Vad härefter beträffar innehållet i en organisationsplan, anser jag, att planen måste ange dels de för ämnet erforderliga undervisningsmomenten, d. v. s. de skilda former, i vilka undervisningen i ämnet skall meddelas, dels det antal timmar för undervisning av olika slag, som varje student bör bevista för de olika betygsgraderna på såväl låg- som högstadiet, inbegripet betygsgraderna för licentiatexamen. Därjämte måste organisationsplanen innehålla normer för när och hur en uppdelning skall ske av olika slags undervisningsgrupper. Av organisationsplanen måste vidare framgå, vilken kategori av lärare, som har att svara för varje i planen upptaget undervisningsmoment.

Jag övergår härefter till att diskutera den standard på undervisningen inom de filosofiska fakulteterna, vilken från olika synpunkter torde kunna anses rimlig och skälig. När det gäller denna fråga har universitetsutredningen framlagt vissa skisser och förslag, avsedda som grund för allmänt hållna regler och riktlinjer för bedömningen av olika ämnesgruppers och typännens behov av lärarkrafter. I detta sammanhang redovisar utredningen dels vissa typplaner, dels kostnadsramar för tvåbetygsundervisningen inom de filosofiska fakulteterna.

Vad först gäller förutnämnda typplaner så har utredningen utarbetat utförliga sådana för tvåbetygsundervisningen inom en del ämnen. Beträffande ettbetygsundervisningen har utredningen däremot fattat sig mycket kort. Såsom skäl härför har utredningen anfört, att särskild undervisning för ett betyg i preliminärexamina torde vara erforderlig endast i vissa ämnen, och där sådan undervisning förekommer torde den vidare anordnas endast vissa terminer och i den mån ett tillräckligt antal studerande anmäler sig. I fråga om undervisningen på högstadierna har utredningen förklarat, att den anser ökade lärarresurser för handledningen på detta stadium höra till de fundamentala programpunkterna för en universitetsupprustning och för sin del helt allmänt rekommenderat en generös politik, då det gäller att i undervisningsplanerna reservera lärartimmar för denna undervisning. Som en riktpunkt vid beräkningar av erforderliga lärarkrafter har utredningen vidare förordat, att undervisningen på högstadierna med det deltagarantal som i dagens läge torde vara det vanliga, således mellan 20 och 50 högstadiestuderande, bör omfatta 100 à 150, i undantagsfall 200 timmar.

Utredningens synpunkter på högstadieundervisningen har ej givit mig anledning till erinran. Jag ansluter mig därför till utredningens förslag i fråga om denna undervisning. Vad däremot beträffar uttalandena angående ettbetygsundervisningen synes, såsom universitetskanslern framhållit, utredningen icke ha tillräckligt beaktat föreliggande utbildningsbehov för denna betygsgrad. I likhet med kanslern vill jag därför framhålla vikten av att vid organisationsplanernas upprättande, i förekommande fall, uppmärksamhet ägnas åt jämväl ettbetygsundervisningens anordnande.

Vad så angår tvåbetygsundervisningen vill jag först understryka utredningens uttalande, att inte bara den meddelade undervisningens kvantitet och intensitet utan även dess fördelning på lärare av olika slag är av betydelse vid beräkningen av den framtida akademiska lärarstaben. Utredningen har med hänsyn härtill vid uppgörandet av sina typplaner fördelat det totala antalet lärartimmar på tre kategorier, nämligen dels lärartjänster med höga vetenskapliga kompetenskrav och få undervisningstimmar (»professorsundervisning», bestridd av professorer, »adjungerade professorer» och e. o. docenter), dels lärartjänster med relativt höga kvalifikationskrav och större undervisningsskyldighet (»lektorsundervisning», bestridd av universitetslektorer och biträdande lärare), samt dels »övrig undervisning», lektionsundervisning och handledning, bestridd av antingen språklektorer eller assistenter, »kursamanuenser» eller timarvoderade licentiander, licentiater etc. Professorsundervisningen har därvid beräknats kosta i genomsnitt 300 kronor per timme, medan lektorsundervisningen antagits kosta i genomsnitt 80 kronor och den övriga undervisningen i genomsnitt 60 kronor per timme. Dessa beräkningar har gjorts närmast med utgångspunkt i 1955 års löneläge. De ämnen utredningen härvid utvalt och för vilka sålunda

uppgifter redovisats för tvåbetygsundervisningens omfattning och kostnader är engelska och tyska språken, romanska språk, nordiska språk, litteraturhistoria, botanik samt matematik. Med beaktande av bland annat vad sålunda anförts förefaller det utredningen som om en lönekostnad av 1 000 kronor per student skulle kunna utgöra en riktpunkt för kostnadsberäkningar för en fullgod tvåbetygsundervisning i alla här upptagna ämnen utom laborationsämnet botanik, för vilket kostnaderna vid nuvarande sammansättning av lärarstaben skulle ligga vid kanske 4 000 kronor per student.

Mot utredningens synpunkter och rekommendationer beträffande nyssberörda typplaner för tvåbetygsundervisningen har inga invändningar rests från remissinstansernas sida.

För tvåbetygsundervisningens vidkommande har utredningen dessutom med utgångspunkt i resultaten av omförmälda typplaner beräknat behovet av undervisningsresurser för samtliga ämnen inom de filosofiska fakulteterna. Utredningen har därvid indelat de filosofiska fakulteternas ämnen i fem grupper: språkämnen, de historiska och samhällsvetenskapliga ämnen, de matematiska ämnen, laborationsämnen samt en restgrupp »övriga ämnen». Med utgångspunkt dels i vad utredningen ansett vara en rimlig omfattning av undervisningen per student och dels i en rimlig fördelning av undervisningen på olika undervisningsmoment har dessa beräkningar resulterat i kostnader per tvåbetygsstuderande, vilka enligt utredningen i stort sett kan sägas utgöra riktpunkter för inom vilken kostnadsram en rimlig tvåbetygsundervisning bör kunna bedrivas inom skilda ämnesgrupper. Beräkningarna har resulterat i en kostnadsram av 1 000 à 1 100 kronor per i undervisningen deltagande tvåbetygsstuderande inom de tre förstnämnda ämnesgrupperna. För laborationsämnenas del har utredningen funnit det möjligt att nå en fullgod tvåbetygsundervisning med en kostnadsram av 3 000 à 3 500 kronor per i kursundervisningen deltagande studerande.

De av utredningen uppställda kostnadsramarna och premisserna härför har ej föranlett några allvarliga erinringar från remissinstansernas sida. I en del remissyttranden har dock ifrågasatts en något annan indelning av ämnena än den utredningen angivit.

Jag har nu utförligt redogjort för innebörden av och syftet med utredningens riktlinjer för bedömningen av olika ämnesgruppers och typämnenas behov av lärarkrafter. Jag har därvid även redogjort för de av utredningen utarbetade typplanerna för olika undervisningsstadier samt för de beräknade kostnaderna per tvåbetygsstuderande, som utredningen funnit vara en lämplig och rimlig kostnadsram. För egen del anser jag, att ifrågavarande normer och riktlinjer bör i huvudsak läggas till grund för fastställandet av organisationsplaner. Härvid vill jag dock erinra om vad jag i det föregående anförts i fråga om anordnandet av ettbetygsundervisning. Jag vill ock-

så, i anslutning till vad jag i ett tidigare avsnitt framhållit, särskilt understryka, att dessa normer och riktlinjer bör tillämpas så, att vid ett växande antal studerande på ett- och tvåbetygsstadierna det i första hand blir den av universitetslektorer bestridda undervisningen som ökas.

Därest riksdagen godkänner de allmänna riktlinjer rörande organisationsplaner, vilka jag här i det följande kommer att närmare ange, torde Kungl. Maj:t böra av riksdagen bemyndigas att fastställa dylika planer inom ramen för de sålunda avsedda allmänna riktlinjerna. Således torde av mig här förut berörda, av utredningen uppställda kostnadsramar per tvåbetygsstuderande i de av utredningen angivna ämnesgrupperna tills vidare i allt väsentligt böra tillämpas. Vidare torde med avseende på ett- och tvåbetygsundervisningen böra gälla, att dubbling av seminarierna må komma till stånd, så snart antalet deltagare överstiger 30, att ett tredje seminarium må upprättas, så snart det sammanlagda deltagarantalet överstiger 55, att ett fjärde seminarium må upprättas så snart det sammanlagda deltagarantalet överstiger 80, och att sedan ytterligare seminariegrupper må upprättas för varje fullt 20-tal deltagare över 80. Slutligen torde böra gälla, att den s. k. professorsundervisningen bör bestridas av docentkompetent lärarpersonal, att den s. k. lektorsundervisningen bör i första hand bestridas av universitetslektorer samt att övrig undervisning bör bestridas av utländska lektorer, assistenter och amanuenser.

Kungl. Maj:t torde sålunda böra hemställa om riksdagens godkännande av de riktlinjer jag här angivit.

Vad i övrigt gäller universitetsutredningens i det föregående återgivna uttalanden och förslag beträffande organisationsplanernas utarbetande och fastställande, så har dessa ej givit anledning till några allvarigare erinringar från remissinstansernas sida. För egen del anser jag mig böra godtaga dessa förslag. Jag förordar sålunda, att organisationsplanerna, sedan yttrande däröver avgivits av kanslern, tills vidare fastställas av Kungl. Maj:t inom ramen för de allmänna riktlinjer, som jag i det föregående förordat. Sådana avvikelser från de fastställda organisationsplanerna, som endast innebär obetydliga kostnadsökningar, torde böra kunna medges av kanslern.

I detta sammanhang vill jag vidare påpeka, att beslut om inrättande av ordinarie och högre extra ordinarie befattningar givetvis alltfort skall i vanlig ordning fattas av Kungl. Maj:t och riksdagen. I den mån omfattningen av den s. k. professors- och lektorsundervisningen överstiger vad som motsvaras av sålunda inrättade tjänster, bör det överskjutande undervisningsbehovet tillgodoses genom arvoderad timundervisning. I den mån för sådan undervisning, som avses skola i första hand bestridas av universitetslektorer, kan rekryteras heltidsanställd personal utöver antalet universitetslektorstjänster, torde dock vederbörande kunna heltidsanställas mot arvode.

Vad beträffar övriga icke-ordinarie lärarkrafter innebär däremot det nya systemet med organisationsplaner att dylika lärarkrafter av vederbörande myndighet kan anställas i den omfattning, som fordras för organisationsplanens tillämpning, och med de anställningsformer, som följer av vad jag i närmast föregående avsnitt förordat. Då det erforderliga antalet undervisningstimmar icke blir så stort, att det motiverar tillkomsten av en hel ny lärartjänst, torde detta undervisningsbehov böra tillgodoses genom arvoderad timundervisning. Jag vill här framhålla, att en särskild beräkningsnorm blir erforderlig för att bedöma i vilken omfattning nya assistent- och amanuensbefattningar skall inrättas för tillgodoseende av det behov av undervisningstimmar, som följer av fastställd organisationsplan. Anledningen härtill är den, att tjänstgöringsskyldigheten för dylika befattningshavare uttryckes i tjänstgöringstimmar och ej i undervisningstimmar. Med beaktande av det förberedelse- och efterarbete, som alltid tillkommer utöver själva undervisningen, och med hänsyn till det institutionsarbete i övrigt, som kan erfordras vid ett ökande studentantal, synes det mig skäligt, att man — utan att därmed precisera den enskilde befattningshavarens undervisningskyldighet — som allmän norm uppställer, att ny heltidsbefattning såsom assistent eller förste amanuens må inrättas för varje fullt antal av 500—750 respektive 300—450 undervisningstimmar alltefter verksamhetens karaktär av egentlig undervisning eller laborationsövning och liknande. Beträffande nuvarande andre amanuenser torde vid behov en motsvarande beräkningsnorm böra tillämpas. I fråga om nuvarande tredje amanuenser torde något behov av dylika befattningar icke bli en direkt följd av fastställd organisationsplan.

Utredningen har gjort vissa överslagsberäkningar i syfte att ge en bild av vad de här förut behandlade förslagen och riktlinjerna för organisationsplanernas utformning i olika ämnesgrupper skulle komma att innebära i kostnads- och personalthänseende. Enligt dessa beräkningar skulle ett genomförande av utredningens reformprogram för nästa budgetår medföra ökade kostnader för undervisningspersonal med i runt tal 2 564 000 kronor. Dessa beräkningar finner jag i och för sig realistiska. Emellertid torde man på grund av omständigheter som jag kommer att ange i det följande icke behöva räkna med en fullt så betydande kostnadsökning.

Därest förevarande reformprogram vinner riksdagens godkännande är det givet, att detsamma icke i dess helhet omedelbart kan sättas i funktion. I så fall skulle fastställda organisationsplaner för samtliga de ämnen det här gäller behöva föreligga redan från och med nästa budgetårs ingång. Det är uppenbart, att så icke kan bli fallet.

Då jag emellertid funnit det önskvärt, att en eventuell övergång till det nya systemet med organisationsplaner så långt det är möjligt underlättas, har jag redan i slutet av januari månad innevarande år uppdragit åt uni-

versitetskanslern att vidtaga vissa förberedande åtgärder för en omläggning av grunderna för beräkning av erforderliga lärarkrafter i ämnen, tillhörande de filosofiska fakulteterna. Enligt vad jag under hand inhämtat har kanslern med anledning härav igångsatt arbetet med uppgörandet av preliminära förslag till organisationsplaner i ett mindre antal typämnen. Avsikten är härvid, att nyssnämnda förslag skall kunna läggas till grund för höstens budgetarbete och att på grundval av dem organisationsplaner för de berörda ämnena skall kunna fastställas och träda i kraft under den senare hälften av nästa budgetår. Under våren 1959 synes man vidare kunna räkna med att förslag till organisationsplaner kommer att utarbetas för ytterligare en rad ämnen.

Av vad jag nu anfört torde ha framgått, att ett förhållandevis litet antal organisationsplaner kan komma att fastställas och träda i kraft under nästa budgetår. Vid fördelningen på skilda ämnen vid de olika lärosätena av de medel, vilka riksdagen i enlighet med min hemställan i det följande kan komma att ställa till förfogande för nästa budgetår för ifrågavarande reformprogramms förverkligande, torde emellertid i möjligaste mån böra tillämpas de normer och riktlinjer, som jag i det föregående förordat.

Av praktiska skäl torde de medel, som för nästa budgetår fordras i anledning av mina här framlagda förslag, böra anvisas under ett särskilt förslagsanslag, benämnt Förstärkningsanordningar vid universiteten m. m.; från och med budgetåret 1959/60 bör däremot erforderliga medel upptas under vederbörande läroanstalters anslag. Till beräkningen av nyssnämnda särskilda förslagsanslag för nästa budgetår avser jag att återkomma i det följande. Jag kan emellertid redan nu ange, att den av universitetsutredningen beräknade kostnadsökningen av omkring 2,56 miljoner kronor torde — även med beaktande av 1957 års löneplansrevision och det rörliga tilläggets höjning — icke oväsentligt kunna reduceras med hänsyn främst till att i 1958 års statsverksproposition redan föreslagits betydande förstärkningar av de filosofiska fakulteternas resurser och till att universitetsutredningens kostnadsberäkning helt grundats på heltidsanställning av de erforderliga lärarkrafterna, medan man i praktiken får utgå från att under nästa budgetår undervisningsbehovet i relativt stor utsträckning kommer att få täckas genom arvoderad timundervisning.

VI. Vissa administrativa och organisatoriska frågor

1. Utredningen

Utredningen ingår först på frågan om hur det föreslagna systemet med undervisningsplaner skall bringas att fungera på det lokala planet. Utredningen framhåller därvid till en början, att undervisningsplanerna bör underkastas en kontinuerlig granskning, och de bör ändras så snart vunna erfarenheter gör ändringar påkallade. Denna fortlöpande granskning av undervisningsplanerna bör enligt utredningens åsikt i första hand åligga ämnesrepresentanterna och undervisningsnämnderna. Undervisningsnämnderna bör överhuvudtaget enligt utredningens mening i långt högre grad än som varit fallet hittills fungera som *fakulteternas specialorgan för undervisningsfrågor*.

Nämnderna bör, anför utredningen vidare, lägga upp ett enkelt och enhetligt registreringssystem, som de olika institutionerna skall använda för att kunna redovisa studieresultaten i ifrågavarande ämne. På grundval av uppgifter från dessa institutionsregister torde undervisningsnämnderna kunna sammanställa material som *fortlöpande* belyser studiegång och studieresultat inom de olika ämnena. Därvid bör, anmärker utredningen, varje nybörjarkull inom ett ämne kunna studeras för sig. Först genom en dylik, fortlöpande belysning av studiegång och studieresultat blir det, fortsätter utredningen, möjligt att bedöma undervisningsplanernas ändamålsenlighet och även möjligt att bedöma på vad sätt planerna lämpligast skall förändras.

Universitetsutredningen uttalar vidare, att den finner det önskvärt att examensstadgans *normalstudietidsbestämmelse* ges en preciserad tolkning. Den är medveten om de vanskligheter som möter vid en dylik tolkning och vill därför icke framlägga något i detalj utformat förslag, innan man med ledning av remissdiskussionen har möjlighet att överblicka de olika synpunkter som härvidlag måste beaktas. Utredningen har dock för sin del räknat med att två tredjedelar av antalet aktiva deltagare i undervisningen bör avlägga godkänd sluttentamen för två betygsenheter före början av den tredje terminen respektive godkänd sluttentamen för en betygsenhet före början av den andra terminen. Härvid måste förutsättas, att ferietiden icke oskäligt inskränkes. Utredningen har för sin del vidare räknat med att fyra femtedelar av antalet aktiva deltagare i undervisningen bör avlägga godkänd sluttentamen för avsett betyg.

För att kunna fylla förut angivna, enligt utredningens mening mycket betydelsefulla uppgifter måste undervisningsnämnderna ges förbättrade resurser. Sålunda bör enligt utredningen till nämndernas förfogande ställas ett anslag till förvaltningskostnader — t. ex. för skrivhjälp och för arvode till en av nämnderna utsedd *sekreterare*. Utredningen föreslår, att anslag beräknas med 15 000 kronor till envar av de tre nämnderna i vardera Upp-

sala, Lund och Stockholm och med 10 000 kronor till envar av de två nämnderna i Göteborg. Tillsammans skulle dessa anslag sålunda uppgå till 155 000 kronor. Härvid bör emellertid beaktas, att undervisningsnämnderna enligt utredningens mening skulle kunna övertaga en mindre del av de arbetsuppgifter som nu åvilar de hårt ansträngda universitets- och högskolekanslierna. Möjligen kunde sålunda, tillägger utredningen, i framtiden till undervisningsnämnderna även överföras uppgifterna att redigera studiehandböcker och undervisningsavsnitten i föreläsningsskatalogerna. Nämndernas sekreterare skulle slutligen enligt utredningens åsikt kunna fylla en viktig funktion som rådgivare rörande studiernas uppläggning i olika ämneskombinationer.

För närvarande torde dekanerna leda de filosofiska fakulteternas undervisningsnämnder. Med hänsyn till att dessa nämnders verksamhet vid genomförande av utredningens förslag skulle komma att utvidgas högst avsevärt, finner utredningen det vara önskvärt, att dekanus, om han så önskar, kan befrias från att delta i undervisningsnämndens arbete. Utredningen föreslår därför, att de filosofiska fakulteterna/sektionerna ges möjligheter att befria dekanus från ledamotskap i undervisningsnämnd och i stället utse en av sina ledamöter att såsom *studierektor* leda undervisningsnämndens arbete. Utredningen föreslår att ett tillägg av denna innebörd införes i universitetsstatuternas § 43, mom. 2.

Utredningen behandlar vidare frågan om hur *antalet studerande* vid en övergång till det av utredningen föreslagna systemet för dimensioneringen av de filosofiska fakulteternas lärarstabber skall beräknas. Utredningen finner, att vissa enhetliga normer för beräkningen av det antal deltagare i olika moment av undervisningen, som sedan avgör antalet undervisningsgrupper, måste uppställas.

Att härvidlag bygga endast på de anteckningslistor, på vilka de studerande nu vid terminens början anmäler sig till deltagande i kurser och seminarieövningar, synes utredningen icke möjligt. Man vet nämligen av erfarenhet, framhåller utredningen, att många av dessa anmälda studerande endast sporadiskt följer undervisningen, medan andra försvinner efter endast någon eller ett par veckor. Vad det här gäller måste vara att fånga antalet *aktiva deltagare* i undervisningen. I fråga om sådana ämnen, där deltagande i särskilda laborationskurser är obligatoriskt för alla studerande, bereder detta, enligt utredningen, inga svårigheter. I det stora flertalet humanistiska ämnen däremot är deltagandet i undervisningen frivilligt och redovisningen av antalet deltagare svårare. Med säkerhet kommer vidare även i framtiden ett stort antal studerande med förvärvsarbete att få sprida ut studierna i ett ämne över flera terminer eller år och då varje termin endast följa vissa moment i undervisningen.

På något sätt måste emellertid, anför utredningen vidare, antalet deltagare i undervisningen bestämmas. Utredningen har kommit till den uppfatt-

ningen, att man härvidlag får ta sikte på antalet aktiva deltagare i varje enskilt undervisningsmoment, där antalet undervisningsgrupper enligt undervisningsplanen gjorts beroende av antalet deltagare. I den mån uppgifter om antalet deltagare i undervisningen inom ett helt ämne skulle i något sammanhang erfordras, kan sådan uppgift lätt erhållas ur redovisningen av deltagarna i ämnets olika undervisningsmoment, men det bör erinras om att antalet deltagare i undervisningen icke alltid är detsamma som antalet studerande i ämnet. För att i görligaste mån ur redovisningen eliminera studerande, som av en eller annan anledning icke fortsätter att följa påbörjad undervisning, bör, fortsätter utredningen, redovisningen vidare avse antalet aktiva deltagare i olika undervisningsmoment under hela den tid ifrågasvarande undervisning pågår.

Den sålunda skisserade redovisningen av antalet aktiva deltagare i olika undervisningsmoment blir enligt utredningen det naturliga och, om väl en undervisningsplan finnes fastställd och någon ändring av denna plan ej anses behövlig, det enda erforderliga underlaget för framställningar om anslag till förstärkningar av lärarstaben i ett ämne. Med hänsyn till den betydelse som sålunda skulle tillmätas denna redovisning av antalet deltagare i undervisningen torde särskilda bestämmelser rörande redovisningsförfarandet vara erforderliga. Dylika närmare bestämmelser synes utredningen böra utfärdas av kanslern, sedan erfarenheter av det nya systemet vunnits.

2. Yttranden

Beträffande utredningens förslag rörande undervisningsnämnderna föreligger meningsskiljaktigheter.

Statskontoret kan icke tillstyrka, att undervisningsnämnderna erhåller särskilt anslag till sekreterare och skrivhjälp; deras behov härutinnan bör lämpligen tillgodoses genom kansliernas försorg.

Historisk-filosofiska sektionen i Uppsala är medveten om den ökning av arbetsbördan som förslaget om undervisningsplanerna kommer att medföra för ämnesrepresentanterna och undervisningsnämnderna och finner utredningens förslag att undervisningsnämndens arbete ledes av en därtill särskilt utsedd studierektor samt att anslag anvisas till undervisningsnämnderna för bestridande av förvaltningskostnaderna synnerligen välmotiverade. Sektionen räknar med att arbetsbördan för studierektor blir så betydande att det kan bli nödvändigt att minska hans undervisnings- och examinations-skyldighet.

Språkvetenskapliga sektionen i Uppsala ställer sig positiv till utredningens förslag om undervisningsnämndernas förstärkning i syfte att göra det möjligt för dem att sammanställa material, som fortlöpande belyser studiegång och studieresultat inom de olika ämnena. De hittillsvarande erfarenheterna av undervisningsnämndernas behandling av undervisningsplanerna har enligt

sektionen givit vid handen, att ämnesrepresentanternas förslag i regel passerat utan erinran. Ifrågasättas kan därför om icke undervisningsnämnderna i denna sin verksamhet är ett överflödigt administrativt led. Sektionen avvisar bestämt tanken på införandet av en studierektor såsom ordförande i undervisningsnämnden.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala är fullt på det klara med att det föreslagna systemet med undervisningsplaner och automatisk dimensionering av undervisningsresurserna på ett helt annat sätt än tidigare kommer att betunga undervisningsnämnderna. Icke minst på grund av den stora betydelse som deras arbete enligt det nya systemet skulle få är det enligt fakultetens mening synnerligen önskvärt att dekanus fungerar som nämndens ordförande, men fakulteten vill icke motsätta sig utredningens förslag att dekanus, om han så önskar, skall kunna befrias från detta uppdrag. Däremot finner fakulteten införandet av beteckningen studierektor olämpligt.

Medicinska fakulteten i Lund instämmer i utredningens förslag, att undervisningsnämnderna tilldelas betydligt större ansvar och arbetsuppgifter än för närvarande och anför ytterligare följande.

Med hänsyn till undervisningsnämndernas verksamhet torde det vara lämpligt att ledamöter väljes för åtminstone två eller tre år. De föreslagna anslagen till förvaltningskostnader är helt nödvändiga, och ingalunda för högt beräknade. Fakulteten får i detta sammanhang framhålla nödvändigheten av att jämväl medicinska fakultetens undervisningsnämnd tilldelas anslag. Alltsedan den nya studieordningen trätt i kraft har fakulteten för särskilda utredningsuppdrag inom undervisningsnämnden nödgats söka särskilda anslag. Behovet av sådana utredningar, vilka icke kan utföras av fakultetens ordinarie expeditiionspersonal, kommer alltfört att förefinnas. I anslutning härtill vill fakulteten framhålla önskvärdheten av att anslag med 5 000 kronor per år beviljas för särskilda utredningsuppdrag inom dess undervisningsnämnd.

Den omläggning av studierna, som nu föreslås inom de filosofiska fakulteterna, synes vara mer genomgripande än den som föreskrivits för de medicinska. Av omläggningen av de medicinska studierna har fakulteten flerårig erfarenhet och har därvid funnit inrättandet av befattning som studierektor för handhavandet av de speciella undervisningsfrågorna lämpligt. Studierektorn bör emellertid vara en fakultetsledamot i självständig ställning. Med hänsyn till arbetets vikt och stora omfattning, samt det förhållandet att studierektorsbyten icke bör ske för ofta, bör studierektorn kunna befrias från större del av sin undervisningsskyldighet, än vad nuvarande bestämmelser i universitetsstatuterna medgiver.

Historisk-filosofiska sektionen i Lund tillstyrker i princip förslaget angående undervisningsnämndens utbyggnad men framhåller särskilt önskvärdheten av att med de för ändamålet föreslagna medlen inrättas en till akademkansliet knuten administrativ tjänst, vars innehavare skall ha den speciella uppgiften att handlägga i undervisningsnämnderna förekommande ärenden.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund yttrar följande.

Undervisningsnämndens sekreterare bör väljas av fakulteten och vara väl förtrogen med universitetsorganisationen. Med tanke på kontaktmöjligheterna bör vidare en student utses som fakultetens studierådgivare. Det sammanslagna arvodet till sekreterare och studierådgivare behöver icke bli större än det som skall utgå till sekreteraren om han ensam sköter båda uppgifterna. Ifall undervisningsnämndens mera tekniska arbete bestrides genom viss utökning av universitetskansliets personal torde den av utredningen föreslagna kostnadsramen bli tillräcklig. Universitetskansliet bör då även handha studiestatistiken, vilket av flera skäl är önskvärt. Under alla förhållanden bör enligt fakultetens mening fakulteternas dekaner leda undervisningsnämndernas arbete. Endast på detta sätt kan nödvändig samordning mellan fakultetens allmänna och dess undervisningsnämnds speciellare intressen åstadkommas. Inom en fakultet med fri studiegång saknar dessutom en studierektor egentliga uppgifter och fakulteten avstyrker inrättandet av en dylik. Fakulteten vill slutligen uttala önskvärdheten av att samtliga medlemmar i undervisningsnämnderna, alltså även studentrepresentanterna, väljes så att de kan och vill delta i undervisningsnämndernas arbete åtminstone 2 å 3 år.

Större akademiska konsistoriet i Lund ansluter sig till historisk-filosofiska sektionens uppfattning.

Filosofiska fakulteten i Göteborg har icke blivit övertygad om lämpligheten av utredningens förslag. Det är uppenbarligen omtanke om en högprocentuell examinering inom normalstudietiden som ligger bakom den föreslagna anordningen med uppsikt över studieresultaten fortsätter fakulteten, som icke anser en sådan bevakning påkallad eller önskvärd. Fakulteten ser därför heller inte någon tvingande anledning att bygga ut undervisningsnämnden till ett litet ämbetsverk. Undervisningsfrågorna måste inta en så central plats inom fakulteternas verksamhet, att de enligt fakulteten inte kan delegeras till ett specialorgan. Att någon annan ledamot av nämnden än dekanus leder dess arbete kan befinnas praktiskt, men att tillägga denne andre en titel — studierektor — som från bruk i helt andra undervisningsanstalter fått distinkt prägel och innehåll, synes fakulteten olämpligt och onödigt.

Matematisk-naturvetenskapliga avdelningen vid Stockholms högskola anser, att liksom hittills dekanus bör leda undervisningsnämndens arbete, och avstyrker bestämt utredningens förslag att en särskild studierektor i dekanus ställe skulle kunna utses.

Kanslern avstyrker utredningens förslag om anvisande av ett särskilt anslag till förvaltningskostnader vid de berörda undervisningsnämnderna, beräknat till bland annat skrivhjälp och arvode för en särskild sekreterare vid varje nämnd. Enligt kanslerns uppfattning bör det ökade arbete som uppstår vid de skilda lärosätena i stället tillgodoses genom att särskild arbetskraft och erforderliga expensmedel tillföres universitetskanslierna. En sådan åtgärd skulle, framhåller kanslern, även stå i överensstämmelse med den

koncentrering av arbetskraften till de centrala kanslierna vid varje lärosäte som ägt rum under senare tid. Kanslern erinrar härvid om att de förutvarande befattningarna som fakultetsnotarier numera ersatts av tjänster som förste byråsekreterare och amanuenser, placerade vid universitetskanslierna.

Kanslern är icke heller beredd att biträda utredningens förslag, att dekanus bör befrias från att deltaga i undervisningsnämndens arbete. Enligt kanslerns uppfattning är nämligen en av dekanernas viktigaste åligganden att leda undervisningsnämndens arbete. Kanslern erinrar tillika om att dekanaten numera blivit särskilt arvoderade bland annat med hänsyn till dekanus' ökade arbetsuppgifter i dessa nämnder. Däremot borde under själva övergångstiden ytterligare lindring i dekanernas undervisningsskyldighet — utöver den som är möjlig jämlikt 52 § 3 mom. b) av universitetsstatuterna — kunna medgivas.

Sveriges förenade studentkårer tillstyrker att undervisningsnämnderna får det ökade inflytande, som utredningen föreslagit och anför ytterligare följande.

De arvoderade sekreterare, som enligt förslaget skall ställas till varje nämnds förfogande, bör utses i nära samarbete med studentkårerna. Sekreterarna bör även kunna fylla en studierådgivande funktion. De statistik kort som undervisningsnämnderna skall föra för att fortlöpande belysa studiegång och studieresultat inom de olika ämnena, bör utformas av experter. Korten bör kontinuerligt förses med nya uppgifter från de kartotek som redan nu finns på ett flertal institutioner. SFS vill i detta sammanhang även framhålla vikten av att studenternas medverkan i undervisningens planering i tillämpliga delar även kommer att omfatta fackhögskolorna. Framför allt bör det i fackhögskolornas statuter stadgas, att undervisningsnämnd skall finnas vid respektive högskolor liksom även studenterna bör ges representation i lärosätenas beslutande organ på motsvarande sätt som de nya universitetsstatuterna föreskriver. Vidare vill SFS tillstyrka utredningens förslag att dekanus kan befrias från ledamotskap i undervisningsnämnd och att en studierektor i stället utses att leda nämndens arbete. Med den utvidgning av nämndernas arbetsbörda som utredningens förslag förutsätter, framstår det som naturligt och nödvändigt att en därtill särskilt utsedd person har till uppgift att leda arbetet. Det vore olämpligt att betunga fakultetens dekanus med denna uppgift vid sidan av den övriga arbetsbördan. SFS vill även peka på de goda erfarenheter man haft av arrangemanget vid de medicinska fakulteternas undervisningsnämnder.

Sveriges konservativa studentförbund och *Sveriges liberala studentförbund* ansluter sig i princip till utredningens förslag beträffande undervisningsnämnderna.

Vad beträffar utredningens förslag om en preciserad tolkning av examensstadgans normalstudietidsbestämelse så understryker *statistiska centralbyrån* — som är centralorgan för statistiken över högre studier — kraftigt utredningens önskemål härutinnan. Efter att ha redogjort

för gällande föreskrifter och nuvarande förhållanden samt därvid påvisat vissa praktiska svårigheter anför centralbyrån bland annat följande.

Såvitt centralbyrån kan finna bygger den av utredningen skisserade tolkningen på förutsättningar för undervisningens bedrivande som — enligt vad centralbyrån har sig bekant — för närvarande icke föreligger inom stora delar av den akademiska undervisningen. Utredningen anför nämligen bl.a. som ofrånkomligt och oeftergivligt, att undervisningen bör organiseras så, att den börjar samtidigt i alla ämnen och att den påbörjas vid början av både höst- och vårtermin. Där dessa förutsättningar är för handen, är det enligt centralbyråns uppfattning naturligt och riktigt att följa olika terminskullar av studerande som samtidigt startar studiet av samma ämne samt observera i vilken utsträckning och efter vilken tid sluttentamen i ämnet avlägges. Under här skisserade, ideala förutsättningar räknar utredningen med att i allt 80 % av de samtidigt startande skall nå fram till avsett tentamensresultat, och att 67 % skall göra det inom examensstadgans tidsmarginal. Detta innebär bl.a. att bortfallet skulle bli endast 20 % medan å andra sidan ej mindre än 5/6 (83 %) av dem som lyckas nå resultat, skulle fylla normaltidsbestämmelserna. Centralbyrån har ej för närvarande anledning att särskilt dröja vid de föreslagna talvärdena men finner dem påfallande optimistiska. Vad som mera intresserar är frågan vilka praktiska svårigheter som tillämpningen av studietidskontrollen på konkret material kommer att föra med sig. Vad det gäller är ju — om centralbyrån rätt uppfattat saken — att under en följd av terminer individuellt följa de studerande som under samma termin påbörjat studier i visst ämne och att därvid också se till i vad mån terminerna fram till tentamen varit »fullt utnyttjade» genom studier i ämnet.

Centralbyrån står emellertid ej främmande för tanken att det kan komma att visa sig nödvändigt vid genomförande av utredningens reformprogram för undervisningens ordnande att i vissa avseenden vidga ramen för den nuvarande statistiken över högre studier. I sådant fall bör hela frågan enligt centralbyråns mening bli föremål för särskild utredning.

Historisk-filosofiska sektionen i Uppsala yttrar bland annat:

En upprustning av universitetens undervisningskapacitet i överensstämmelse med utredningens förslag kan väntas nedbringa studietiden åtskilligt. Huruvida den faktiska studietiden kan nedbringas fullt så mycket som utredningen räknat med, kan dock endast kommande erfarenheter utvisa. Det ständigt fasthållna målet för utbildningen måste ju vara, att de examinerade kunskapsmässigt och i fråga om vana vid kritiskt vetenskapligt tänkande är tillräckligt rustade för de yrken, vartill deras examen avser att leda. Då man måste utgå från en i förhållande till folkmängden ökad studentproduktion och en ökad procentuell tillströmning till universiteten, är det svårt att förutse kommande genomsnittsstudenters förmåga att tillgodogöra sig undervisningen och förvärva de erforderliga kunskaperna inom en nu fastställd normalstudietid.

Som en konsekvens av förslaget om ett striktare tillämpande av bestämmelsen om en normalstudietid för varje betygsenhet måste man enligt sektionens mening beakta frågan om värdet av de utdelade akademiska betygen som mätare på den examinerades intellektuella och kunskapsmässiga stan-

dard. Vid bifall till utredningens förslag kommer studietiden i ämnet att för alla de godkända bli praktiskt taget gemensam under det att deras studieförutsättningar givetvis starkt varierar. Standarden i tentamen kommer därför med visshet att bli mycket olika för olika individer, men för tentatorn står blott två möjligheter till buds att betygsätta de godkändas prestationer, nämligen betygen Med beröm godkänd och Med utmärkt beröm godkänd. Det skulle enligt sektionens åsikt vara mera rättvisande och för platstillställande myndigheter mera vägledande, om det infördes en något mera graderad skala, exempelvis vitsord som markerade ett nöjaktigt, gott eller utmärkt inhämtande av ett- resp. tvåbetygskursen. Skall man för den vida övervägande delen av de studerande genomföra parollen »en betygsenhet — en studietid», blir en sådan gradering såvitt sektionen förstår ofrånkomlig.

Enligt *språkvetenskapliga sektionens i Uppsala* uppfattning är examensstadgans normalstudietid icke helt grundad på realiteter. Förverkligande av examensstadgans bestämmelser torde enligt sektionen inom många ämnen icke kunna ske utan sänkning av kursfordringarna, även om en förbättrad undervisning kommer till stånd.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Uppsala förordar snarare en uppmjukning än en precisering av examensstadgans normaltidsbestämelse.

Matematisk-naturvetenskapliga fakulteten i Lund anför bland annat följande.

Principen »ett betyg per termin» måste mera uppfattas som ett riktärke och får icke härdragas. Ett strikt fasthållande av denna princip med lika studietider är svår att genomföra med hänsyn till ämnenas olika särart och olika utgångsvillkor. På grund av studenternas olika inriktning på olika ämnen och möjligheterna till varierande uppläggning av studierna torde det vara riktigare att sträva efter sex betygsenheter på sex terminer, eller mera realistiskt åtta terminer, än att uppställa kravet »ett betyg per termin». Fakulteten anser icke att åtta terminer är för lång tid för en kvalificerad och konkurrenskraftig filosofisk examen. I detta sammanhang bör det också observeras att olika ämneskombinationer är olika krävande.

Betänkandets förslag till tolkning av begreppet normal studietid innebär att ämnesrepresentanterna oberoende av studentmaterialets beskaffenhet skall svara för att en angiven del av studenterna skall tentera färdigt inom bestämd tid. Utan reglering av studentintagningen anser fakulteten, särskilt med hänsyn till den försämring av studentmaterialet som kunnat iakttagas, att ett krav av så godtycklig och stel utformning icke kan ställas. Om de akademiska lärarna görs ansvariga för studieresultaten måste de ges möjligheter att påverka studieintensiteten och att sovra ett alltför bristfälligt studentmaterial. Sålunda kunde ämnesrepresentanterna i en eller annan form ges möjlighet att ifrån kurser avskilja sådana studenter, som uppenbart saknar förmåga att tillgodogöra sig undervisningen. Betygs-spärrar och liknande åtgärder är emellertid i stort sett främmande för undervisningen vid de fria fakulteterna.

I detta sammanhang vill fakulteten peka på möjligheten att bedöma undervisnings- och studieförhållanden på basis av ett kvalificerat urval

av studenterna t. ex. bestående av dem, som har ett genomsnittligt studentbetyg över Ba. Man kunde då som mål uppställa att den effektiva studietiden av ett ämne för en tämligen hög procentsats av urvalets studenter skulle ligga under en viss tid. De svaga studenterna, för vilka undervisningen de facto måste inkludera en komplettering av dåliga studentkunskaper, skulle icke avstängas från studierna, men samtidigt skulle en kritisk översyn av kurser och undervisning kunna baseras på ett studentmaterial av tillräcklig begåvningsstandard. Den föreslagna principen förutsätter att studentbetygen behåller ett konstant värde.

Större akademiska konsistoriet i Lund instämmer i matematisk-naturvetenskapliga fakultetens synpunkter och förslag.

Filosofiska fakulteten i Göteborg uttalar sin förvåning över det sätt varpå utredningen tolkar examensstadgans normalstudietidsbestämmelser. Redan den erkända variationen i kursfordringar mellan olika ämnen gör en beräkning sådan som den av utredningen förutsatta till ett verklighetsfrämmande tvång, lika besvärande för lärare som elever.

Matematisk-naturvetenskapliga avdelningen vid Stockholms högskola uttalar bland annat följande. Ett strikt fasthållande vid principen 1 betyg per termin är därför alldeles orealistiskt och skulle för de större ämnenas vidkommande resultera i beskärningar av kursplanen i sådan omfattning, att en allvarlig och av ingen önskad standardsänkning skulle bli följden. En mera elastisk beräkningsgrund är därför nödvändig, och denna bör ta hänsyn icke endast till studerande med god studielämplighet utan även till den stora kategori av studerande med medelmåttig begåvning, som för sin utbildning är hänvisad till de fria fakulteterna, och vars arbetsinsats samhället helt enkelt icke kan undvara. En akademisk examen om sex betygsenheter avlagd inom åtta terminer av en studerande med medelmåttiga studentbetyg synes fakulteten vara ett godtagbart studieresultat. Fakulteten vill framhålla, att flera av de större examensämnena redan nu äro så hårt beskurna i fråga om kursfordringarna för två betyg, att avståndet mellan lärostoffet i ämbetsexamen och frontproblemen i en ständigt expanderande vetenskap är oroväckande stort.

Humanistiska avdelningen vid Stockholms högskola anför bland annat följande.

Man har anledning vänta sig att antalet studenter med lägre studentbetyg kommer att öka, en tendens som inom de filosofiska fakulteterna varit påtaglig under senare år. En förskjutning i studentmaterialets intellektuella sammansättning av ovan berörd art ställer icke endast ökade krav på undervisningen utan kan leda till en sänkning av kursfordringarna, eftersom studenter med lägre studentbetyg behöver avsevärt mycket längre tid per betygsenhet än studenter med högre studentbetyg. Det vore enligt avdelningens mening orimligt om de akademiska examinas standard skulle påverkas av ett särskilt stort antal studerande med svaga förutsättningar för studier i allmänhet eller för studiet av visst eller vissa ämnen. Om man vill undvika en sänkning av betygsfordringarna i examensämnena, kan man tänka sig två utvägar:

1. Principen att $2/3$ av antalet aktiva deltagare i undervisningen skall

kunna avlägga sluttentamen för en betygsenhet före början av andra terminen eller för två betygsenheter före början av tredje studietermen bör gälla endast för grupper med genomsnittsbetyget Ba—AB i studentexamen, siffermässigt uttryckt intervallet 1.50—1.99. Kursfordringarna skulle då inte påverkas av antalet studenter med betyg under Ba. Huvudtanken med detta förslag är att »tentamensproduktionen» i ett visst ämne bör ses i samband med de studerandes intellektuella förutsättningar, så att examensstadgans normalstudietid bygger på en viss relation mellan studietid och studentbetyg.

2. Principen att 2/3 av studenterna bör avlägga sluttentamen för en betygsenhet före början av den andra studietermen fastslås att gälla för en grupp studerande med den fördelning av studentbetygs genomsnitt som vi nu har. Om antalet studenter med lägre genomsnittsbetyg och därmed längre studietider ökar, vägs deras resultat så att de anses utgöra en lika stor del av ämnets studenter då som nu. Kursfordringarna blir då opåverkade av förskjutningar i sammansättningen hos de studerande med hänsyn till deras studentbetyg.

Rektorsnämnden vid Stockholms högskola framhåller att vad humanistiska avdelningen anfört i ämnet synes vara värt allt beaktande.

Kanslern anser, att en förutsättning för att man skall kunna hävda den av utredningen anförda tolkningen är att man har att räkna med ett homogent studentmaterial på en viss studentbetygsnivå, varigenom studielämpligheten hos de studerande i stort sett garanteras. Den angivna förutsättningen saknas emellertid enligt kanslerns förmenande för närvarande och även för framtiden måste man — vid en i princip fortsatt fri tillströmning av studerande till de högre läroanstalterna — räkna med att en ökning av studentantalet kommer att medföra att antalet studenter med låga studentbetyg samtidigt ökar i minst motsvarande omfattning. *Kanslern* anför vidare bland annat följande.

Hittills har jag vid utfärdandet av förekommande bestämmelser om tillträde till studiet av olika examensämnen icke uppställt fordringar på studentbetyg av viss nivå. Skulle emellertid ifrågavarande normalstudietidsbestämmelse komma att ges den tolkningen som utredningen ifrågasatt, aktualiseras enligt mitt förmenande dylika åtgärder. Vid en fri intagning kommer nämligen — som förut framhållits — den betygmässigt sämre delen av studenterna att starkt påverka studietiderna m. m. i negativ riktning. Man skulle sålunda, om den verkliga studietiden överstege den fastställda normalstudietiden, bli tvingad att anpassa studiekurserna så att normalstudietiden kunde återställas.

Kanslern förklarar sig vidare anse, att det under inga omständigheter bör ifrågakomma att en sådan ordning blir gällande, att den för de akademiska studierna minst lämpade delen av studenterna skulle komma att bestämmas kursfordringarnas omfång. Av nämnda skäl finner *kanslern* sig icke kunna godtaga den tolkning utredningen givit examensstadgans normalstudietidsbestämmelser. Skulle emellertid en dylik tolkning sanktioneras,

måste man enligt hans förmenande för att undvika en kunskapsmässig standardsänkning ovillkorligen upptaga frågan om införandet i någon form av s. k. spärr till allvarlig prövning.

Lärarkollegiet vid handelshögskolan i Stockholm intager en i det väsentliga annan ståndpunkt än universitetsmyndigheterna och yttrar:

Lärarrådet finner det rimligt att man alltjämt bygger de filosofiska fakulteternas examenssystem för de lägsta examina på principen att en betygsenhet skall motsvara omkring ett halvt studieårs arbete. Handelshögskolan i Stockholm har nyligen funnit sig böra anpassa sin examensstadga efter detta system. Om denna princip icke anses ge utrymme för tillräckliga minimikrav för exempelvis lärarkompetens i vissa ämnen, bör detta förhållande redovisas öppet genom ändring av det antal betygsenheter som kräves för viss examen eller för viss behörighet, icke genom en okontrollerad expansion av ämnet inom oförändrad betygsram. Vid handelshögskolan i Stockholm har lärarrådet — i motsats till vad som i allmänhet synes vara fallet med de filosofiska fakulteterna och deras sektioner — uppfattat det såsom sin skyldighet att taga på sig ett ansvar för att icke en sådan expansion sker, något som är nödvändigt med hänsyn till ekonomexamens relativt standardiserade karaktär och den blandade studiegång som tillämpas. Man måste emellertid alltid vara medveten om att den angivna principen icke kan vara mer än en relativt allmän vägledning och att vissa variationer mellan olika ämnen icke kan undvikas och i vissa fall också kan vara önskvärda.

Sveriges förenade studentkårer instämmer helt i utredningens önskemål om en preciserad tolkning av begreppet normalstudietid.

SACO understryker angelägenheten av att studietidsbestämmelserna ges en exakt preciserad men ej alltför rigorös innebörd. Ett alltför slaviskt tillämpande av principen om ett betyg per termin kan enligt *SACO* komma att inverka oförmånligt på studieresultatens standard och komma i strid med arbetsmarknadens krav.

Vidkommande begreppet *a k t i v a d e l t a g a r e* i undervisningen påpekas från vissa remissinstansers sida nödvändigheten av att detta begrepp närmare definieras. *Sveriges förenade studentkårer* anser för sin del att studentantalet bör beräknas på grundval av antalet aktiva deltagare i undervisningen föregående termin i kombination med antalet preliminära förhandsanmälningar och anför ytterligare följande.

Redan att beräkna antalet aktiva deltagare i undervisningen kan komma att medföra svårigheter men är icke ett så stort problem som att ställa prognoser på antalet deltagare nästkommande termin eller läsår. Ett sätt att komma till rätta härmed vore att för beräkning av antalet studerande och därmed även behovet av lärarkrafter införa preliminär förhandsanmälan i ämnen där detta inte redan förekommer. Visserligen kan man aldrig räkna med att ett sådant anmälningsförfarande kommer att fungera hundra procentigt effektivt, men det skulle ändå kunna ge en antydan om utvecklingen.

3. Departementschefen

I föregående avsnitt har jag utförligt behandlat det av mig förordade systemet för dimensionering av de filosofiska fakulteternas undervisningsresurser med ledning av särskilda organisationsplaner och därvid bland annat gett en bild av hur detta system i sina huvuddrag bör realiseras. Vissa ytterligare problem, närmast av administrativ och organisatorisk art, återstår emellertid att behandla i förevarande sammanhang.

De av mig angivna normerna och riktlinjerna för bedömning av olika ämnens behov av lärarkrafter bör, som jag i det föregående framhållit, redan under nästa budgetår i möjligaste mån tillämpas vid fördelningen på skilda ämnen vid de olika lärosätena av de medel riksdagen på förslag av Kungl. Maj:t kan komma att ställa till förfogande för förstärkning av de filosofiska fakulteternas lärarresurser. Detta innebär bland annat, att man vid denna fördelning bör söka på förhand beräkna det antal studerande, som läsåret 1958/59 kommer att utnyttja undervisningen i de ämnen, vilka kan komma i fråga för den medelstildelning det här gäller. Enligt min mening bör nämligen redan från och med höstterminen 1958 så vitt möjligt åstadkommas den anpassning av lärarkrafterna till studentantalet, som senare blir en följd av fastställda organisationsplaner.

En förutsättning för att denna avsikt skall kunna förverkligas är emellertid, att i god tid före höstterminens början erhålles en så tillförlitlig kännedom som möjligt om antalet deltagare i vederbörande ämne. Med hänsyn till att erfarenheten utvisat, att antalet deltagare i ett ämne kan variera relativt kraftigt år från år, synes den lämpligaste utvägen vara ett system med förhandsanmälningar för olika ämnen vid de filosofiska fakulteterna. För undervisningen nästa läsår torde ett förhandsanmälningssystem av praktiska skäl kunna gälla dem, som redan nu är inskrivna vid här aktuella lärosäten, men däremot icke dem, som för närvarande fullgör värnplikts-tjänstgöring eller som avlägger studentexamen i vår, m. fl. Beträffande tillströmningen av studerande ur dessa sistnämnda kategorier torde man för undervisningen nästa läsår få nöja sig med enklare förhandsuppskattningar av olika slag. Det torde böra uppdragas åt universitetskanslersämbetet att föranstalta om det förhandsanmälningssystemet och de övriga beräkningar, som kan läggas till grund för medelstildelning för nästa budgetår.

Ett förhandsanmälningssystem blir givetvis särskilt betydelsefullt då organisationsplan fastställts. Den tilldelning av lärarkrafter, som skall ske i enlighet med organisationsplanen, skall grundas på antalet aktivt i undervisningen deltagande. Så länge bevistandet av undervisningen icke är obligatoriskt för de studerande vid de filosofiska fakulteterna utgör ej heller antalet aktiva deltagare vid början av undervisningen något säkert mått på

antalet aktiva deltagare under hela undervisningsmomentets förlopp. De svårigheter, som alltså föreligger att beräkna antalet aktiva deltagare, bör emellertid enligt min uppfattning kunna genom olika anordningar elimineras i sådan mån, att ett godtagbart system för dylika beräkningar skall kunna erhållas efter några års erfarenheter. Intill dess måste systemet med tilldelning av lärarkrafter på grundval av antalet aktiva deltagare i undervisningen ofrånkomligen få viss karaktär av försöksverksamhet. Det synes icke påkallat att jag här närmare preciserar, hur systemet försöksvis skall utformas i detalj. Det är enligt min mening icke heller lämpligt att på förhand binda uppläggningsplanerna av det nya systemet inom den relativt fixerade ramen, som kunde vara motiverad för en mera statisk verksamhet än utbildningen vid de filosofiska fakulteterna. Kungl. Maj:t bör därför ha möjlighet att, inom ramen för de riktlinjer och normer som riksdagen må komma att fastställa i anledning av förevarande framställning, praktiskt lösa sådana problem av administrativ och organisatorisk art, som kan uppkomma i samband med övergången till systemet med organisationsplaner och därav påkallade anordningar i olika hänseenden.

Beträffande anordningen med förhandsanmälningar torde vissa erfarenheter komma att vinnas redan av de åtgärder, som enligt vad jag nyss anfört bör vidtagas i vår. Ett fullt utbyggt förhandsanmälningssystem, omfattande samtliga studerandekategorier, bör för de filosofiska fakulteternas del genomföras med sikte på undervisningen från och med läsåret 1959/60. Det torde böra uppdragas åt universitetskanslersämbetet att i samråd med härav berörda myndigheter och organisationer inkomma med närmare förslag härutinnan.

För att en så säker bild som möjligt skall kunna erhållas av antalet aktiva deltagare i undervisningen måste förhandsanmälningssystemet kompletteras med en fortlöpande registrering av de studerande. Det härför erforderliga registret torde böra läggas upp så, att det utvisar bland annat hur många av de studerande som vid olika tidpunkter under skilda undervisningsmoment deltagit i undervisningen. Med ledning av dessa uppgifter torde det bli möjligt att erhålla ett tillfredsställande underlag för bedömningen av antalet i verklig mening aktiva studerande och därmed av det reellt sett föreliggande behovet av lärarkrafter.

Den fortlöpande registrering av de studerande i skilda ämnen, som jag på nyss anförda skäl funnit erforderlig, torde dessutom kunna tjäna vissa andra syften. Jag återkommer härtill i det följande.

Vad så gäller utredningens förslag, att en preciserad tolkning ges av examensstadgans bestämmelser rörande normal studietid per betygsenhet i filosofisk preliminärexamen, vill jag först erinra om att utredningen förklarat sig medveten om de vanskligheter, som möter vid en dylik tolkning, och därför icke framlagt något i detalj utformat förslag. Utredningen har dock räknat med att två tredjedelar av antalet aktiva studerande bör

avlägga godkänd sluttentamen för två betygsenheter före början av den tredje terminen respektive godkänd sluttentamen för en betygsenhet före början av den andra terminen. Härvid måste enligt utredningen förutsättas, att ferietiden icke oskäligt inskränkes. Utredningen har för sin del vidare räknat med att fyra femtedelar av antalet aktiva studerande bör avlägga godkänd sluttentamen för avsett betyg.

Denna rekommendation har föranlett en rätt omfattande remissdiskussion. Några remissinstanser synes delvis ha missförstått utredningens uttalanden på denna punkt. En remissmyndighet har sålunda ansett sig kunna konstatera, att den av utredningen rekommenderade tolkningen skulle innebära att ämnesrepresentanterna oberoende av studentmaterialets beskaffenhet måste svara för att en angiven del av studenterna tenterat färdigt inom bestämd tid. En annan remissmyndighet har uttalat, att ett strikt fasthållande vid principen ett betyg per termin skulle för de större ämnenas vidkommande behöva resultera i beskärningar av kursplanen i sådan omfattning, att en allvarlig och av ingen önskad standardsänkning skulle bli följden. Universitetskanslern anser för sin del, att en förutsättning för att man skall kunna hävda den av utredningen anförda tolkningen är, att man har att räkna med ett homogent studentmaterial på en viss studentbetygsnivå, varigenom studielämpligheten hos de studerande i stort sett garanteras. Den sålunda angivna förutsättningen saknas emellertid enligt kanslerns förmenande för närvarande. Kanslern förklarar sig vidare anse, att det under inga omständigheter bör ifrågakomma, att en sådan ordning blir gällande att den för de akademiska studierna minst lämpade delen av studenterna skulle komma att bestämma kursfordringarnas omfång. Av nämnda skäl finner kanslern sig icke kunna godtaga den tolkning utredningen velat ge examensstadgans normalstudietidsbestämmelser.

För egen del har jag icke kunnat finna att den tolkning utredningen velat ge åt examensstadgans bestämmelse kan sägas vara orealistisk eller olämplig. Uppenbart torde nämligen vara att utredningen därmed endast avsett att på försök uppställa vissa riktpunkter till ledning vid bedömningen av studieresultat och studietider inom de filosofiska fakulteterna. Den av utredningen föreslagna, av mig i det föregående berörda fortlöpande registreringen torde böra ges en sådan utformning att man ur densamma även kan avläsa hur många av de aktiva deltagarna i undervisningen som med avsett resultat fullföljer av dem påbörjade kurser respektive kursmoment ävensom tidpunkten för dessas avslutande med godkänd tentamen. Härigenom blir det möjligt att följa studiegång och studieresultat för olika nybörjarkullar inom ett ämne. Skulle det vid sådant förhållande visa sig att resultatet i fråga om antalet avlagda godkända tentamina för viss betygsgrad inom ett ämne väsentligt avviker från de riktpunkter utredningen angett, är det enligt min mening angeläget, att orsakerna härtill närmare

undersökes. Bland annat bör då utredas om dessa orsaker är att söka i brister hos studentmaterialet, i studiekursernas uppläggning och omfattning eller i undervisningens organisation, sådan den kommit till uttryck i organisationsplanen. Sedan dylik utredning verkstälts torde på grundval härav lämpliga åtgärder för förhållandenas tillrättläggande böra vidtagas.

Enligt min uppfattning bör alltså ifrågavarande av utredningen angivna riktpunkter försöksvis kunna läggas till grund för en bedömning av undervisningens ändamålsenlighet överhuvudtaget. När ytterligare erfarenheter vunnits torde det bli möjligt att på detta sätt finna former för att fortlöpande följa undervisningens effektivitet vid de filosofiska fakulteterna, sedan nya betingelser skapats genom organisationsplanerna.

Jag ingår härefter på utredningens förslag i fråga om undervisningsnämnderna. Utredningen har betonat vikten av att organisationsplanerna underkastas en kontinuerlig granskning och ändras så snart vunna erfarenheter gör ändringar påkallade. Denna fortlöpande granskning av organisationsplanerna bör, såsom utredningen föreslagit, i första hand åligga ämnesrepresentanterna och undervisningsnämnderna. Undervisningsnämnderna torde överhuvudtaget i långt högre grad än som hittills varit fallet böra fungera som fakulteternas specialorgan för undervisningsfrågor. På undervisningsnämnderna torde sålunda böra bland annat ankomma att lägga upp förut omfördälda register. Utredningen har vidare antytt, att dessa nämnder i framtiden skulle kunna överta en del uppgifter, som nu åvilar vederbörande lärosätens kanslier. Slutligen har utredningen tänkt sig att nämndernas sekreterare skulle kunna tjänstgöra som studierådgivare.

För att undervisningsnämnderna skall kunna fylla sina mycket betydelsefulla uppgifter anser utredningen, att de måste erhålla förbättrade resurser. Därför bör enligt utredningen till nämndernas förfogande ställas medel till förvaltningskostnader, exempelvis för skrivhjälp och för arvode till en av nämnden utsedd sekreterare. Utredningen har föreslagit, att medel beräknas med 15 000 kronor till var och en av de tre nämnderna i Uppsala, i Lund och i Stockholm samt med 10 000 kronor till vardera av de två nämnderna i Göteborg. Tillsammans skulle dessa belopp sålunda uppgå till 155 000 kronor. Med hänsyn till att nämndernas verksamhet vid ett genomförande av utredningens förslag skulle komma att utvidgas högst avsevärt, finner utredningen det vara önskvärt, att dekanus, om han så önskar, må kunna befrias från att delta i undervisningsnämndens arbete. Utredningen föreslår därför, att de filosofiska fakulteterna/sektionerna ges möjligheter att befria dekanus från ledamotskap i undervisningsnämnd och i stället utse en av sina ledamöter att såsom studierektor leda undervisningsnämndens arbete.

Mot utredningens förslag i denna del har vissa remissinstanser anmält betänkligheter.

Vad först beträffar nämndernas uppgifter till följd av mitt förslag om en dimensionering av de filosofiska fakulteternas undervisningsresurser med ledning av särskilda organisationsplaner så vill jag framhålla följande. Det är enligt min mening av största betydelse, att ifrågavarande nämnder tilldelas en väsentlig roll ej endast vid uppgörande av förslag till och vid den fortlöpande granskningen av dessa organisationsplaner, utan även i samband med den registrering av studiegången och studieresultaten inom de olika ämnena, som jag i det föregående närmare berört. Som härvid torde ha framgått avses de uppgifter, som genom nämnda registrering erhålles, skola utnyttjas såväl vid dimensionering av undervisningsresurserna som vid bedömning av undervisningens effektivitet.

De uppgifter som genom studieregistreringen kommer att insamlas beträffande bland annat antalet studerande och tentamensfrekvensen i varje enskilt ämne kommer otvivelaktigt också att utgöra ett värdefullt basmaterial för den statistik över högre studier, som statistiska centralbyrån har att utarbeta. Denna statistik utgör en väsentlig del av underlaget för analysen av tendenserna på den akademiska arbetsmarknadens utbuds- och efterfrågesida. Jag förutsätter, att när det gäller frågor rörande såväl uppläggnings- som bearbetningen av här ifrågavarande register ett nära samarbete etableras mellan vederbörande universitetsmyndigheter och statistiska centralbyrån i dess egenskap av centralorgan för statistiken över högre studier.

Beträffande frågan om anslag till undervisningsnämndernas förvaltningskostnader och frågan om anställande av särskild sekreterarhjälp för dessa nämnder har bland andra kanslern på vissa punkter ställt sig avvisande till utredningens härutinnan framlagda förslag. Enligt kanslerns uppfattning bör sålunda det ökade arbete som kommer att uppstå vid de skilda lärosätena i stället tillgodoses genom att särskild arbetskraft och erforderliga expensmedel tillföres universitetskanslierna.

För egen del anser jag det väsentligt att till förfogande för varje undervisningsnämnd inom de filosofiska fakulteterna ställes arbetskraft bland annat för sekreterargöromål; detta främst med hänsyn till att arbetet med organisationsplanerna skall kunna bedrivas effektivt. Jag finner vidare, att de sekreterare, som sålunda bör anställas, måste äga ingående kännedom om och intresse för undervisningsfrågor. Från organisatorisk synpunkt synes det mig lämpligast, att ifrågavarande sekreterare anknytes till vederbörande lärosätets kansliorganisation. Jag vill dock särskilt understryka, att dessa sekreterare ej skall utnyttjas för andra ändamål än dem för vilka de är avsedda. Under återopande av vad jag nu anfört förordar jag, att för nästa budgetår beräknas medel till undervisningsnämndernas förvaltningskostnader med sammanlagt 155 000 kronor i enlighet med av utredningen angiven fördelning mellan vederbörande lärosäten. Det torde få

ankomma på Kungl. Maj:t att meddela i övrigt erforderliga föreskrifter beträffande förevarande anslagsmedel.

Vad slutligen gäller utredningens förslag beträffande särskild studierektor föreligger i denna fråga sådana meningsskiljaktigheter bland remissinstanserna, att förslaget enligt min mening bör bli föremål för ytterligare överväganden. Jag är därför icke beredd att nu taga ställning till detsamma.

VII. Forskarutbildning och forskarrekrutering

Universitetsutredningen framhåller, att den — i syfte att få en bakgrund till sin diskussion om forskarutbildningen och framför allt i syfte att få en utgångspunkt för en bedömning av omfattningen av de åtgärder, som befunnits nödvändiga för att öka rekryteringen till denna utbildning inom universitetsväsendet i dess helhet — låtit sammanställa vissa statistiska data om forskarutbildningens omfattning, de studerandes ålder vid examen och omfattningen av vissa rekryteringsfrämjande åtgärder. Dessutom beröres vissa frågor rörande den nuvarande forskarutbildningens innehåll och utformning. Utredningen framlägger därefter förslag till dels förbättrade doktorand- och licentiatstipendier, dels särskilda anslag till ograduerade forskare m. m.

1. Statistiska data om och synpunkter på forskarutbildningen

Utredningen

Inledningsvis hänvisar utredningen till att den i senare sammanhang kommer att ta upp till behandling frågor rörande forskningens omfattning och organisation samt framhåller, att det kunde vara naturligt att i det sammanhanget även behandla frågor rörande utbildningen av forskare och rekryteringen till denna utbildning, spörsmål som måste ses mot bakgrund av samhällets framtida behov av akademiskt utbildad arbetskraft. Så mycket står emellertid enligt utredningen klart redan nu, att omedelbara åtgärder är nödvändiga för att främja rekryteringen till den högre universitetsutbildningen. Härom anföres bland annat följande.

En stark utökning av gymnasieorganisationen är ofrånkomlig under det närmaste årtiondet, för att det skall bli möjligt att ta emot det stigande antal ungdomar, som till följd av växande ungdomskullar och föräldrars och barns ökade intresse för utbildning söker sig till gymnasierna. En dylik utbyggnad ökar starkt behovet av lektorskompetenta läroverkslärare. Vidare ställer industrien ökade krav på teknikernas vetenskapliga utbildning. Utredningen har gjort en undersökning av forskningen inom näringslivet, som bland annat visar, att industrien önskar ett ökat antal kvalificerade naturvetenskapsmän för forskning och industriellt utvecklingsarbete. Även ett växande behov av personer med en påbyggnad på civilingenjörsexamen i form av teknisk licentiatexamen eller teknologie doktorsgrad har manifesterats på olika sätt. En utbyggnad av universitets- och högskoleväsendet för att utbilda de växande skarorna av studerande kräver fler lärarkrafter med hög kompetens, detta även om inga förändringar av den nuvarande lärarstabens sammansättning skulle komma till stånd. När de förslag som framläggs i detta betänkande till en effektivisering av undervisningen på magisterstadiet realiseras, kommer även en ny typ av lärartjänster att inrättas. Behovet av doktorskompetenta akademiska lärare ökas alltså under alla förhållanden högst väsentligt. Man har anledning förmoda, att utred-

ningens förslag till en intensifierad undervisning, som gäller de filosofiska fakulteterna, kommer att leda till inrättande av flera akademiska lärartjänster även på andra håll inom universitetsväsendet.

Forskarutbildning kallas här — anför utredningen vidare — för enkelhets skull den utbildning vid universitet och högskolor, som har motiverats speciellt med tanke på skilda behov av akademiker med en mer ingående vetenskaplig träning och utbildning. Till forskarutbildningen hör, förutom arbete med doktorsavhandlingar, i första hand licentiatutbildningen. Vidare är studierna för fyra betyg i de filosofiska fakulteternas ämnen en form av forskarutbildning. Däremot tas ej upp till behandling den forskarutbildning som bedrivs på många håll utanför universitetens och högskolornas ram. Vid statliga och statsunderstödda forskningsinrättningar, vid privata forskningslaboratorier och forskningsinrättningar, fristående såväl som i företag inbyggda, pågår en omfattande utbildning av forskare. Denna mycket betydelsefulla verksamhet faller emellertid utanför ramen för den diskussion som i förevarande sammanhang är aktuell, nämligen forskarutbildningen vid universitet och högskolor.

I fråga om forskarutbildningens omfattning redovisar och diskuterar utredningen vissa siffror rörande dels disputationerna och licentiatexamina under de tjugo åren 1936—1955, dels antalet verksamma doktorander och licentiander år 1949 respektive 1955, dels ock den hittillsvarande omfattningen av studier för fyra betyg.

Det sammanlagda antalet disputationer under nyssnämnda period uppgick enligt utredningen till 2 266, vilket innebär att i medeltal 113 personer disputerat per år. Antalet disputationer har ökat ganska markant under perioden. Detta framgår närmare av den gruppering av de godkända disputationerna efter fakultet respektive högskola för var och en av de fyra femårsperioderna under åren 1936—1955, som utredningen redovisat i följande tabell.

Disputations- år	Fakultet eller högskola											Totalt
	Teol. fak.	Jur. fak.	Med. fak.	Hum. fak.	därav samh.	Mat.- nat. fak.	S:a fak.	Tekn. högsk.	Handels- högsk.	Tandl. högsk.	Jord- brukets högsk.	
1936—40	34	6	107	159	21	97	403	8	—	—	4	415
1941—45	32	7	145	186	20	112	482	18	—	—	2	502
1946—50	45	17	209	179	25	104	554	26	2	2	19	603
1951—55	34	11	271	212	39	123	651	44	3	20	28	746
Summa	145	41	732	736	105	436	2 090	96	5	22	53	2 266
Medeltal per år	7,3	2,1	36,6	36,8	5,3	21,8	104,5	4,8				113,3
Procenttal: (1936—40 = 100)												
1951—55			252	133		127	162					180

Anm.: Som samhällsvetenskapliga ämnen har här räknats förutom nationalekonomi, statistik, statskunskap, sociologi, kulturgeografi och ekonomisk historia även praktisk filosofi.

Utredningen har även undersökt åldern vid disputationen bland dem som disputerat vid någon av de fem fakulteterna. Enligt denna undersökning var medianåldern bland dem som disputerade under perioden 1946—1955 vid nyssnämnda fakulteter 36,5 år. Beträffande denna undersökning framhåller utredningen i övrigt bland annat följande.

Disputationsåret var inte mindre än 30 procent fyrtio år eller mer, medan blott 8 procent var yngre än trettio år. Skillnaderna mellan fakulteterna i fråga om disputandernas åldersfördelning är tydliga, om än inte särskilt stora. Intrycket av mycket hög ålder vid disputationen kvarstår, även om man bortser från den grupp på 30 procent som disputerar först efter fyllda fyrtio år och som före disputationen i regel under längre eller kortare tid varit borta från universiteten för förvärvsarbete eller som under långa perioder tjänstgjort som assistenter eller biträdande lärare vid universiteten.

På grundval av material, som erhållits från statistiska centralbyrån, har utredningen sammanställt bland annat en tabell över *antalet licentiat-examina* (exklusive med. lic.) under perioden 1936—55 och dessa examinas fördelning på skilda fakulteter och högskolor. I det följande återges denna tabell i den slutliga utformning, som statistiska centralbyrån givit densamma vid avgivandet av sitt remissvar.

År för lic.-examen	Fakultet eller högskola								Totalt
	Teol. fak.	Jur. fak.	Hum. fak.	Mat.- nat. fak.	S:a fak.	Tekn. högsk.	Handels- högsk.	Övriga fackhög- skolor	
1936—40	66	7	449		522	—	—	2	524
1941—45	61	13	531		605	18	—	11	634
1946—50	61	15	433	207	716	68	7	21	812
1951—55	70	15	450	301	836	162	11	47	1 056
Samtliga	258	50	2 371		2 679	248	18	81	3 026
Medeltal per år ...	12,9	2,5	118,6		134,0	12,4	0,9	4,1	151,3
(46—55)			88,3	50,8					
Procenttal:									
(1936—40 = 100)									
51—55	106		167		160				202

Som kommentar till de av utredningen redovisade siffrorna anföres huvudsakligen följande.

Omkring tre tusen licentiatexamina har avlagts under de tjugo åren, vilket är drygt 30 procent mera än antalet disputationer under samma period. Med hänsyn till att det är vanligare att en och samma person avlägger licentiatexamen (med minst 2 betyg) i mer än ett ämne än att en och samma person disputerar i mer än ett ämne, är dock antalet personer som avlagt licentiatexamen i relation till antalet personer som disputerat något mindre. Bland licentiatexamina är å andra sidan de medicinska ej

medräknade, medan de medicinska disputationerna är medräknade i föregående tabell. Utesluter man medicinarna, blir relationen mellan licentiatexamen och disputationerna ungefär 2 : 1. Ökningen i antalet licentiatexamen har varit något starkare än ökningen i antalet disputationer. Licentiatexamens antal har fördubblats mellan perioden 1936—40 och perioden 1951—55, medan antalet disputationer ökat med knappt 80 procent. Olikheten i utvecklingstakten blir än mer markerad, om man utesluter medicinarna vid jämförelsen.

För perioden 1951—55 har utredningen gjort en sammanställning över åldersfördelningen bland dem som avlagt licentiatexamen. Beträffande denna sammanställning framhåller utredningen bland annat följande.

Den största åldersklassen är 30—34 år, i vilken närmare 40 procent av samtliga nyexaminerade licentiatier befinner sig. Blott 1,5 procent av samtliga är under tjugofem år vid licentiatexamens avläggande, medan däremot mer än 10 procent är fyrtio år eller mer. Medianåldern ligger så pass högt som vid 32 år. Inte vid någon fakultet eller högskola ligger medianåldern under trettio år. Vid de tekniska högskolorna är medianen 31. De kvinnor som avlägger licentiatexamen är i genomsnitt några år äldre än sina manliga kolleger, vilket får ses i samband med att kvinnorna i större utsträckning än männen väljer de humanistiska fakulteterna.

Utredningen, som låtit utföra en omfattande undersökning rörande forskning vid universitet, högskolor och andra inrättningar, redovisar de delar av denna undersöknings resultat som avsåg att fastställa *antalet aktiva doktorander och licentiander*. Jämförelse göres härvid med resultaten av en inventering år 1949 avseende licentiander och doktorander. Efter att ha redogjort för bland annat uppläggnings av ifrågavarande undersökningar redovisar utredningen följande siffror över antalet aktiva doktorander och licentiander åren 1949 och 1955.

Fakultet, högskola	Aktiva doktorander			Aktiva licentiander		
	1949	1955	Diff.	1949	1955	Diff.
Teol. fak.	22	23	+ 1	37	46	+ 9
Jur. fak.	27	21	— 6	—	—	—
Med. fak.	101	261	+ 160	—	—	—
Hum. fak.	165	227	+ 62	316	491	+ 175
Mat.-nat. fak.	84	143	+ 59	145	268	+ 123
Tekn. högsk.	10	33	+ 23	57	126	+ 69
Övriga fackhögsk.	14	36	+ 22	14	41	+ 27
Totalt	423	744	+ 321	569	972	+ 403

Som kommentar till de redovisade siffrorna anför utredningen i huvudsak följande.

Totalantalet aktiva licentiander har ökat med drygt 70 procent mellan de två inventeringstillfällena. Motsvarande siffra för doktoranderna blir 75 procent. För doktorandernas del kommer dock den största ökningen på medicinare, vilka ej är med, när jämförelserna gäller licentianderna. För de fakulteter och högskolor som kan redovisa både licentiander och dok-

torander — därvid bortses dock från de juridiska fakulteterna — var den procentuella ökningen av antalet licentiander 70 procent och av antalet doktorander blott 57 procent. Ökningen vid de filosofiska fakulteterna redovisas i följande sammanställning.

	Ökning mellan 1949 och 1955 i antalet		Aktiva licentiander	
	Aktiva doktorander abs.	%	abs.	%
Hum. fak.	+ 62	38	+ 175	55
Mat.-nat. fak.	+ 59	70	+ 123	85

Den speciellt starka ökningen av antalet licentiander i de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna är värd att observera. Mot bakgrunden av förändringen i antalet licentiatexamina i de humanistiska fakulteterna under femtiotalet förefaller ökningen av antalet aktiva licentiander i de humanistiska fakulteterna anmärkningsvärd. En väsentlig del av ökningen i antalet aktiva licentiander mellan 1949 och 1955 kan tänkas hänföra sig till de sista åren under perioden, i vilket fall en betydande ökning av antalet licentiatexamina är att förvänta de närmaste åren. Emellertid är det tänkbart, att en del av ökningen är skenbar. Allt fler humanistiska ämnen har de senaste åren fått egna institutioner, vilket kan ha fått till följd att fler blivit räknade som aktiva licentiander 1955 än 1949.

Enligt 1953 års stadga angående filosofiska examina finns det möjligheter att avlägga *tentamen för fyra betygsheter* (Särskilt utmärkt, Utmärkt) i filosofie kandidatexamen. Utredningen redovisar dels de ämnen, som i januari 1957 hade fastställda studieplaner för fyra betyg, dels för respektive ämnen — på grundval av uppgifter inhämtade av vederbörande ämnesrepresentant — antalet studerande, som fram till mars 1957 hade avlagt godkänd sluttentamen för fyra betyg. I anslutning härtill anföres huvudsakligen följande.

Hittills har 41 studerande genomgått denna form av forskarutbildning. Två tredjedelar av samtliga tentamina har avlagts i ämnet kemi och nästan hela den återstående tredjedelen i matematik. Ämnesrepresentanterna tillfrågades även om hur många av dem som avlagt tentamen för fyra betyg som fortsatt med studier till licentiatexamen. Av de 41 som avlagt sluttentamen för fyra betyg hade med säkerhet 28 fortsatt studier för licentiatexamen.

Utredningen behandlar härefter licentiand- och doktorandstipendiernas betydelse för högre studier. För att få en sammanfattande bild av i vilken omfattning de som bedriver högre studier finansierat sitt uppehälle medelst stipendier, assistent- och amanuensarvoden m. m. återges några resultat av en undersökning, som utredningen låtit utföra bland dem som disputerat under perioden 1952—55. I fråga om denna undersökning, som omfattade 481 personer eller 82 procent av samtliga som disputerat under perioden, framhålles bland annat följande.

Femtiosex procent av samtliga disputander uppgav, att de inte haft doktorandstipendium under något av de fyra kalenderår som redovisningen omfattar för varje individ. Det är sannolikt, att en och annan av dessa haft

doktorandstipendium under någon tidigare period, men ungefär hälften av alla som disputerat under 1952—55 torde aldrig haft något doktorandstipendium. Nästan en tredjedel av samtliga har uppgivit, att de under disputationsåret och samtliga tre föregående kalenderår innehaft avlönade befattningar vid universitet eller högskola. Det rör sig här i regel om lön eller arvode som biträdande lärare, assistent eller amanuens vid den fakultet där vederbörande disputerat. Hälften av disputanderna har uppgivit, att de inte något av de fyra åren haft lön eller arvode av dylika befattningar. En sammanställning av förekomsten av innehav av både doktorandstipendium och avlönad befattning vid universitet eller högskola visar, att 74 procent av de disputerande åren 1952—55 haft doktorandstipendium och/eller inkomst av befattning vid universitet eller högskola någon gång under de fyra sista åren av avhandlingsarbetet. Vissa skillnader i sättet att finansiera uppehållet föreligger mellan de fyra årgångarna disputander. Relativa antalet disputander med doktorandstipendium någon gång under avhandlingsarbetet har minskat, medan antalet som innehaft befattning vid universitet eller högskola ökat. Förklaringen måste vara, att under den period det här gäller antalet avlönade befattningar ökat, medan antalet stipendier i stort sett varit oförändrat.

Utredningen redogör även för hur antalet stipendier och antalet befattningar förändrats under 1950-talet mot bakgrunden av förändringarna i antalet aktiva doktorander och licentiander. Härom anföres i huvudsak följande.

Antalet stipendier har ökats relativt blygsamt sedan de infördes 1947, som följande siffror visar.

	1947/48	1957/58
Doktorandstipendier	200	218
Licentiandstipendier	172	199
Summa	372	417

Tidigare har redovisats siffror över antalet aktiva licentiander och doktorander 1949 och 1955. Sätter man antalet stipendier i relation till antalet aktiva licentiander och doktorander de två åren, får man en om än grov bild av hur chanserna att få stipendium minskats under femtiotalets första hälft. I följande tablå anges hur många aktiva doktorander respektive licentiander, som 1949 och 1955 gick på varje stipendium.

	Licentiand per stipendium		Doktorand per stipendium	
	1949	1955	1949	1955
Samtliga	3,3	5,1	2,1	3,4
Därav				
medicinare			3,1	6,2
humanister	3,1	4,8	1,6	2,2
naturvetare	4,8	8,9	2,8	4,8

En väsentlig försämring av chanserna att få stipendium har alltså skett under dessa sex år. Ändå underskattar tabellen försämringen i chanserna att få stipendium. Den tillåtna stipendietiden ökades nämligen 1952, men stipendiernas antal förblev i stort sett oförändrat. Chanserna att få licentiand- och doktorandstipendier måste emellertid ses i samband med möjligheterna att få befattningar som assistenter eller amanuenser. Trots på-

stående om motsatsen är det nämligen berättigat att utgå från att i de allra flesta fall en assistent eller en amanuens har direkt nytta av sin tjänst för det egna avhandlings- eller examensarbetet, inte enbart genom den ökade mognad och allmänbildning som verksamheten skänker. Antalet dylika befattningar på riksstat (under åttonde huvudtiteln) har ökat kraftigt under femtiotalet. Därtill kommer att antalet tillfälliga befattningar, inrättade med medel från det s. k. krisanslaget ökat under de senaste åren. Vidare bör beaktas att ett antal tillfälliga forskarassistentbefattningar inrättats med medel från statliga forskningsråd, privata fonder m. m. Dessa forskningsassistenter har i stor utsträckning varit aktiva licentiander och doktorander.

Redogörelsen för förändringarna i antalet stipendier och antalet befattningar sedda mot bakgrund av förändringarna i antalet aktiva doktorander och licentiander kompletterar och förstärker den bild som redogörelsen ovan rörande disputanderna 1952—55 gav. Licentiand- och doktorandstipendiernas betydelse för försörjningen av forskare under utbildning har försvagats. Samtidigt har befattningar av skilda slag fått ökad betydelse för forskaradepternas försörjning under utbildningstiden, bland annat befattningar som inrättats med medel från de statliga forskningsråden.

Licentiand- och doktorandstipendiernas belopp har höjts obetydligt jämfört med arvodena till olika befattningshavare. Licentiandstipendierna fastställdes 1947 till 2 500 kronor och doktorandstipendierna till 5 000 kronor. År 1952 höjdes licentiandstipendiernas belopp till 3 000 kronor och år 1953 doktorandstipendiernas belopp till 6 000 kronor. År 1947 utgjorde årsarvodet till en 1:e amanuens 4 032 kronor. Man torde kunna räkna med att skatten i genomsnitt var cirka 15 procent. Nettobehållningen av amanuensarvodet skulle då ha varit 3 400 kronor. År 1956 utgjorde årsarvodet till en 1:e amanuens 6 846 kronor. Man torde kunna räkna med en skatt på i genomsnitt cirka 20 procent på detta arvode. Nettoarvodet skulle då bli cirka 5 500 kronor. Licentiandstipendiets andel år 1947 av nettoarvodet till en 1:e amanuens skulle då ha varit 73 procent. Motsvarande relationstal 1956 var ej högre än 55 procent. Ett årsarvode till en 1:e assistent utgjorde år 1947 8 160 kronor. Med 20 procent skatt skulle årsarvodets nettobehållning ha varit cirka 6 500 kronor. År 1956 var arvodet till en 1:e assistent 13 644 kronor. Räkna man med en skatt på 25 procent blir nettoarvodet cirka 10 200 kronor. Doktorandstipendiets andel 1947 av nettoarvodet till en 1:e assistent skulle då ha varit 77 procent. Motsvarande relationstal år 1956 var ej högre än 59 procent.

Det är uppenbart, att de förbättringar av belopp och villkor för stipendierna som genomförts icke motsvarar höjningen av amanuens- och assistentlönerna under de gångna tio åren.

I en k o m m e n t a r till redovisade statistiska data om forskarutbildningen m. m. anför utredningen bland annat följande.

Antalet personer som genomgår universitetens och högskolornas forskarutbildningslinjer ökar undan för undan. Dock synes totalt sett ökningen i antalet doktorer ej mer än nått och jämnt hålla jämna steg med ökningen i antalet personer med akademiska grundexamina. Disputationsfrekvensen vid de medicinska fakulteterna har dock ökat påtagligt. Likaså har antalet disputationer och licentiatexamina vid fackhögskolorna under de sista 10 åren ökat väsentligt snabbare än antalet grundexamina vid dessa högskolor.

Före 1945 var disputationer och licentiatexamina sällsyntheter vid fackhögskolorna.

Disputationsfrekvensen vid de filosofiska fakulteterna synes däremot ej ha ökat efter kriget vare sig man utgår från antalet personer som avlagt grundexamina eller från antalet licentiatier. Däremot har en viss om än ganska svag ökning skett i licentiatfrekvensen, om man beräknar denna med utgångspunkt från dem som avlägger filosofisk grundexamen. Siffrorna över antalet licentiatexamina i de filosofiska fakulteterna visar emellertid mycket olika tendens. I de humanistiska fakulteterna har antalet licentiatexamina efter kriget varit i stort sett oförändrat eller i genomsnitt 80—90 per år. I de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna däremot har antalet licentiatexamina ökat påtagligt under efterkrigsperioden. Under slutet av fyrtioalet var antalet licentiatexamina i de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna blott hälften så stort som i de humanistiska fakulteterna. De senaste åren har antalet varit ungefär lika stort i de två fakulteterna. Ökningen för naturvetarnas del har medfört en höjd licentiatfrekvens.

En förklaring till ökningen torde vara att de matematisk-naturvetenskapliga fakulteternas förbättrade forskningsresurser stimulerat till mer omfattande forskarutbildning, en förklaring som även torde gälla beträffande den ökade forskutbildningen vid de medicinska fakulteterna. Men det finns anledning antaga att ökningen även i någon mån beror på en minskning av studietiderna under de allra sista åren i några ämnen. De som avlägger licentiatexamen och de som disputerar har likväl ofta nått en förhållandevis hög ålder vid examens- respektive disputationstillfället.

Det förhållandet att antalet universitets- och högskolebefattningar, permanenta och tillfälliga, för mellangraderna har ökat kraftigt under de senaste årtiondena bidrager givetvis till att fördröja avläggandet av licentiatexamina och färdigställandet av doktorsavhandlingarna. Likaså verkar den ökade efterfrågan på magistrar (och motsvarande) samt licentiatier från skola och näringsliv givetvis också att förlänga tiden mellan grundexamen och licentiatexamen respektive disputation. Men detta är ingenting som vare sig kan eller bör motverkas. Universitetsväsendets, skolans och näringslivets behov av arbetskraft för undervisning och forskning måste givetvis tillgodoses, även om det skulle föra med sig att tidpunkten för licentiatexamen och för färdigställandet av doktorsavhandlingen förskjutes för många studerande. I stället är det enbart glädjande att många av dem som skaffar sig befattningar vid och utanför universitetsväsendet fortsätter med sin vidareutbildning vid sidan av förvärvsarbetet. Dock bör större möjligheter än hittills skapas för dylika personer att, om de så önskar, under någon tid helt ägna sig åt sitt forskningsarbete i akademisk miljö.

Oberoende av det ovan sagda kan man emellertid — framhåller utredningen vidare — sammankoppla de höga examensåldrarna och i många ämnen även de förlängda utbildningstiderna med det faktum att relativt sett färre och färre licentiatier och doktorander kunnat få en acceptabel försörjning medelst stipendium under examensarbetet. Utredningen är nämligen övertygad om att en rikligare stipendiering och höjda stipendiebelopp kan verka sänkande på studietiderna för licentiatexamen och på tiden för avhandlingsskrivandet utan att det behöver inkräkta vare sig på forskarutbildningens standard eller på de legitima krav på arbetskraft för undervisning och forskning som universitetsväsendet, skolan och näringslivet

ställer. Om licentiander och doktorander tack vare ett förbättrat och utbyggt stipendiesystem ges bättre möjligheter än för närvarande till sammanhängande arbete under längre perioder med licentiat- eller doktorsavhandling, kommer avsevärda tidsvinster säkerligen att göras. Vidare kommer enligt utredningens mening en kraftig utbyggnad av stipendieväsendet med all sannolikhet att verka höjande på licentiat- respektive disputationsfrekvensen.

Utredningen berör i korthet några frågor rörande den nuvarande forskarutbildningens innehåll och utformning. Enligt utredningens mening ger existerande grundexamina — filosofie kandidat- och ämbetsexamina samt motsvarande inom övriga fakulteter och vid fackhögskolorna — den lämpliga grundvalen för en forskarutbildning. Erfarenheten visar dessutom, framhåller utredningen, att *licentiatexamens standard* är ganska väl avvägd med hänsyn till de skiftande behov av forskarutbildad personal som föreligger. Den nuvarande examens nivå bör därför bibehållas. Härom anför utredningen i övrigt huvudsakligen följande.

Inför den utvidgning av universitets- och högskoleväsendet som förestår och inför kraven på en ökning av forskningsinsatserna inom universitetsväsendet kan det dock finnas anledning ställa frågan, om det inom de filosofiska fakulteterna vore önskvärt med två olika karriärer, en för forskare och en för undervisare, var och en med sin utbildningsgång. Utredningen anser sig kunna konstatera, att tillkomsten av befattningar med särskild vikt lagd vid undervisning respektive vidgade möjligheter för forskning vid universiteten ej bör få till konsekvens, att kvalificerade undervisare och forskare ges en olikartad utbildning efter grundexamen. En god undervisare och en god forskare måste ha samma licentiatutbildning (en utbildning som här för enkelhetens skull givits namnet forskarutbildning i motsats till grundutbildningen fram till kandidat- eller magisterexamen). Det skulle vara ytterst olyckligt för universitets- och högskoleväsendets framtida utveckling, om man från och med grundexamensstadiet spaltade utbildningen fram till licentiatexamen i en utbildningslinje för blivande forskare och en utbildningslinje för blivande undervisare m. fl. Inte heller kan utredningen finna, att näringslivets ökade behov av högkvalificerade forskare kan motivera, att utbildningen fram till licentiatexamen bör omläggas. Licentiatutbildningen vid de tekniska högskolorna och andra fackhögskolor är redan nu så starkt inriktad på forskningens behov, att det ej synes föreligga tillräcklig anledning till en ändring av utbildningens innehåll. De behov av forskare med licentiatexamen eller doktorsgrad från de naturvetenskapliga fakulteterna som näringslivet har motiverar inte heller enligt utredningens mening någon ändring av innehållet i filosofie licentiatexamen.

Utredningen anser således, att det för närvarande ej finns anledning att ändra licentiatutbildningens innehåll. Däremot finns det enligt utredningen skäl att göra en översyn såväl av bestämmelserna rörande *kraven på förkunskaper* för licentiatutbildningen vid skilda fakulteter och högskolor som av *undervisningens bedrivande* på licentiatstadiet. Såvitt gäller sistnämnda spörsmål betonar utredningen bland annat, att det borde vara möjligt att i många ämnen göra handledningen och undervisningen effekti-

vare. Huvudsyftet med en dylik effektivisering måste enligt utredningen vara att nedbringa studietiden. I anslutning härtill framhålles huvudsakligen följande.

Väsentligt i detta sammanhang är, att professorer och övriga högkvalificerade forskare vid institutionerna ges mer tid till handledning av de studerande på högstadiet och att dessa studerande genom flera stipendier, genom förbättrade möjligheter att erhålla befattningar vid universitet och högskolor och genom rikligare tillgång på materiell- och andra för forskningen erforderliga anslag ges gynnsammare forskningsvillkor. Mer utrymme till handledning kan åstadkommas, om de förslag realiserats, som utredningen framlagt rörande den akademiska undervisningens reformering.

Efter att ha understrukt angelägenheten av att frågan om institutions- och biblioteksutrymmen löses på ett tillfredsställande sätt berör utredningen spørsmålet om *studietidens längd* för licentiatexamen samt understryker härvid följande.

Någon norm för studietidens längd för licentiatexamen liknande normalstudietidsbestämmelserna för filosofie kandidat- och magisterexamina finns för närvarande ej. Emellertid är tiden nu mogen för att pröva olika åtgärder i syfte att göra studiekurser och övriga fordringar för licentiatexamen mer enhetliga än de för närvarande synes vara. Utredningen har ej ansett sig böra taga upp dessa frågor till behandling. Det bör ankomma på kanslern för rikets universitet och motsvarande instanser att göra detta. Utredningen anser, att som en riktpunkt i arbetet med en översyn av fordringarna för filosofie licentiatexamen bör gälla, att studerande som avlagt grundexamen i filosofisk fakultet med tre betyg i något ämne efter ytterligare 5 terminers studier i detta ämne skall kunna avlägga licentiatexamen. Om vederbörande i sin grundexamen har två betyg i ett ämne, bör licentiatexamen i detta kunna avläggas efter ytterligare 6 terminers studier. Denna riktpunkt bör gälla för flertalet av de studerande vilka helt ägnar sig åt arbetet på filosofie licentiatexamen.¹ För studerande i andra fakulteter och vid fackhögskolorna bör liknande regler kunna uppställas.

Genom 1953 års stadga angående filosofiska examina öppnades en möjlighet till en väsentligt kortare forskarutbildning än licentiatutbildning, nämligen möjligheten att inom ramen för filosofie kandidatexamen avlägga *tentamen för fyra betygsenheter* i något ämne, varvid dock examen måste omfatta minst tre betygsenheter i ett annat ämne eller sammanlagt minst tre betygsenheter i två andra ämnen. En dylik kandidatexamen omfattar således minst sju betygsenheter.

Utredningen föreslår, att nämnda stadga (§ 21) ändras därhän, att filosofie kandidatexamen om sex betygsenheter skall kunna avläggas med betyget Utmärkt eller Särskilt utmärkt i ett examensämne. Enligt detta

¹ Den angivna riktpunkten för normalstudietiden för filosofie licentiatexamen överensstämmer väl med innehållet i de anvisningar som kanslern utfärdat och i cirkulärskrivelse den 8 maj 1957 tillställt de filosofiska fakulteterna. I en till nämnda cirkulärskrivelse fogad PM angående upprättande av förslag till studieplaner för de filosofiska examensämnena heter det nämligen bland annat följande: »För de olika betygsgraderna i filosofie licentiatexamen ha hittills normalstudietider mera sällan angivits. Anvisningar om dylika normalstudietider torde emellertid i fortsättningen böra införas i studieplanerna. Normalstudietiden för betygsgraden Med beröm godkänd i filosofie licentiatexamen synes därvid i regel böra sättas till högst tre studieår.»

förslag borde alltså fyra betygsenheter i ett ämne få inräknas i den för förevarande examen erforderliga minimibetygssumman om sex betygsenheter. Efter att ha erinrat bland annat om dels att blott ett 40-tal tentamina hittills avlagts för fyra betyg i något ämne, dels att av dem som avlagt dylik tentamen flertalet fortsatt med licentiatstudier, anför utredningen till stöd för sitt förslag i huvudsak följande.

Det är knappt fyra år sedan bestämmelserna om fyra betyg tillkom. De långvariga diskussioner som föregick införandet av dessa bestämmelser tydde på ett starkt behov, särskilt från industriens sida, av personer med denna utbildning. Med hänsyn till utbildningens ringa popularitet kan det emellertid finnas anledning att resa frågan, om det finns ett verkligt behov av denna nya forskarutbildningsnivå. Trots de många uttalanden som gjorts om behovet av en ny typ av akademiskt utbildade personer synes näringslivet ha täckt sitt behov av forskare dels medelst examinerade från fackhögskolorna, dels medelst licentiat och doktorer från de naturvetenskapliga fakulteterna, även sedan möjligheter skapats att få fram en ny typ av forskare. Att bibehålla fyrabetygskurser vid de filosofiska fakulteterna, när de huvudsakligen blir en etapp på vägen till licentiatexamen, kan synas omotiverat. Den av utredningen föreslagna ändringen av stadgan angående filosofiska examina skulle innebära, att man avskaffar den nya forskarutbildningsnivån och i stället gör fyra betyg till ett led i grundutbildningen för blivande forskare. Man kan emellertid invända mot en dylik förändring, att grundutbildningen skulle tillåtas bli för starkt specialiserad och därmed underlaget för en forskarutbildning alltför bräckligt. En studerande skulle nämligen då kunna avlägga en filosofie kandidatexamen omfattande fyra betyg i ett ämne och två betyg i ett närbesläktat ämne. Mot denna invändning kan anföras, att bestämmelserna för filosofie kandidatexamen är och har varit sådana, att man kan påbörja en forskarutbildning på basis av en kandidatexamen uppbyggd av så vitt skilda ämnen, att i realiteten grunden för forskarutbildningen blott är gedigna kunskaper i ett enda för den ifrågavarande forskarutbildningen väsentligt ämne. Vidare skall understrykas att den snabba utvecklingen inom naturvetenskaperna ställer krav dels på en ökad differentiering på ett tidigt stadium i utbildningen, dels på möjligheter till att inom ramen för en grundutbildning ge undervisning inom sådana nya ämnesområden som ännu ej hunnit få ställning av examensämnen i examensstadgans mening. Dessa krav måste i största möjliga utsträckning tillgodoses, om en god grund för forskarutbildning skall kunna bibringas blivande forskaradepter inom en normal studietid. Lämpligt utformade fyrabetygskurser samt rätt att tillgodoräkna samtliga fyra betyg i en filosofie kandidatexamen om sex betygsenheter synes härvidlag kunna erbjuda en lösning.

Y t t r a n d e n

Den av universitetsutredningen presenterade statistiken över antalet disputationer och licentiatexamina samt antalet verksamma doktorander och licentander m. m. har föranlett erinringar väsentligen endast på en punkt, nämligen beträffande forskarutbildningens aktuella omfattning vid de tekniska högskolorna. Sålunda anser *lärarkollegiet vid tekniska högsko-*

lan, att uppgifter om antalet disputationer respektive avlagda licentiat-examina vid de tekniska högskolorna borde redovisats separat för de båda högskolorna. Under hänvisning till sålunda redovisade siffror framhåller kollegiet bland annat följande.

Det bör beaktas att den tekniska doktorsgraden är förhållandevis nyinrättad jämfört med motsvarande grader vid fakulteterna och att disputationfrekvensen alltjämt ökar — något som icke synes vara förhållandet vid de filosofiska fakulteterna. När man går att bedöma antalet doktorandstipendier synes därför i första hand siffrorna för den senaste 5-årsperioden böra läggas till grund för bedömandet och icke den redovisade totalsumman doktorsgrader från 1936 till 1955. Beaktas må vidare att CTH släpat efter men att disputationerna därstädes blir allt vanligare, varför man bör förutsätta att så småningom det läget uppnås att det relativa antalet disputationer blir detsamma vid de båda tekniska högskolorna.

När det gäller att bedöma antalet licentandstipendier vid de tekniska högskolorna bör — liksom vid doktorandstipendierna — siffrorna för den senaste 5-årsperioden läggas till grund. Härjämte bör beaktas att den tekniska licentiatexamen inrättades först från budgetåret 1942/43, att antalet licentander årligen kraftigt ökat — antalet inskrivna licentiatstuderande enbart vid KTH uppgick under vårterminen 1957 till 192 stycken — samt till det förhållandet att CTH ännu icke inhämtat KTH:s förslag.

Lärarkollegiet vid Chalmers tekniska högskola anför bland annat följande.

Inom industrin har högre examina tidigare icke betraktats som särskilt värdefulla annat än på vissa poster. Behovet av forskare och personer för ledning av teknisk utveckling ökar emellertid, och i takt därmed stiger frekvensen i högre tekniska studier. Antalet licentander vid högskolan har sålunda under perioden 1951—56 ökat från 38 till 107. Av redovisning beträffande aktiva licentander för tiden 1949—1955 kan uträknas, att under sagda period antalet vid de tekniska högskolorna stigit med cirka 120 procent, medan motsvarande ökning för de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna stannat vid cirka 70 procent. Denna tendens synes emellertid helt obeaktad vid utredningens stipendieförslag.

En ökning av antalet licentander och doktorander är även att vänta inom nya och viktiga områden av tekniken, särskilt de som berör automation och atomenergi. I detta sammanhang må slutligen framhållas, att de nuvarande, för högskoleutbildade tekniker särskilt gynnsamma konjunkturerna har medfört en viss instabilitet med avseende på fullföljandet av licentiatstudierna. Den härvid avgörande faktorn synes vara de goda löner, som industrin bjuder duktiga civilingenjörer. Såsom nyss antytts, är emellertid ett ökat intresse för högre tekniska studier att förvänta. Därvid torde skattefria stipendier — i förening med något reducerad tjänst såsom förste assistent — ha en icke ringa rekryteringsbefrämjande effekt.

Statens tekniska forskningsråd anser, att den relativa ökningen mellan 1949 och 1955 av antalet doktorander och licentander vid de tekniska högskolorna står i särklass, något som enligt rådet icke synes ha beaktats vid behandlingen av förslaget om utökat antal stipendier. År 1957 var dessutom enligt vad rådet inhämtat antalet aktiva licentandstuderande

vid tekniska högskolor inte mindre än 340. I anslutning härtill anför rådet i huvudsak följande.

Kompletteras tablån (siffrorna intagna i det föregående, s. 153) med en kolumn för 1957 med siffran 340 insatt och övriga siffror för detta år uppskattade genom extrapolering (vilket torde vara möjligt med hänsyn till siffrorna över antalet licentiatexamina åren 1936—1955) erhålles nedanstående uppställning.

Fakultet, högskola	Aktiva licentiander			
	1949	1955	Diff.	1957
Teol. fak.	37	46	+ 9	50
Hum. fak.	316	491	+ 175	580
Mat.-nat. fak.	145	268	+ 123	370
Tekn. högsk.	57	126	+ 69	340
Övriga fackhögsk.	14	41	+ 27	60
Totalt	569	972	+ 403	1 400

Detta innebär, att 1957 skulle de tekniska licentianderna kunna antas utgöra 24 procent av samtliga i uppställningen medtagna licentiander mot 13 procent år 1955. Det synes därför tekniska forskningsrådet som om underlaget för bedömningen av det nuvarande och närmast kommande stipendiebehovet redan vore föråldrat.

Den av utredningen framlagda statistiken rörande utbildningstidens längd och medianåldern vid disputation respektive licentiatexamen har icke föranlett några egentliga erinringar. *Statens tekniska forskningsråd* framhåller emellertid, att denna genomsnittliga studietid enligt rådets uppfattning är för lång. Den borde kunna nedbringas från 15 till cirka 10 år (grundexamen 3 à 4 år, fil. lic.-examen 2 1/2 à 3 år, doktorsavhandling 2 1/2 à 3 år). Medianåldern vid disputation borde enligt forskningsrådet ej vara högre än 30 år. *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* anför i fråga om bland annat utbildningstiden följande.

Det är synnerligen uppseendeväckande att i ett kapitel som handlar om forskarutbildning behöva konstatera att medianåldern för avläggande av licentiatexamen vid de svenska universiteten och högskolorna under efterkrigstiden varit 32 år, för avläggande av doktorexamen 36,5 år. Åldersgränsen tycks även förskjutas uppåt.

SSU ifrågasätter dessutom disputationsprovets avskaffande i nuvarande form. Enligt förbundets mening torde detta prov väsentligen ha förlorat sin betydelse som kompetenskrav för skolans, universitetens och den övriga arbetsmarknadens arbetskraftsbehov. I anslutning härtill anføres bland annat följande.

Fråga uppstår då om det finns några andra skäl som kan anföras till stöd för doktorsdisputationens bibehållande i sin nuvarande form. Man har brukat peka på det förhållandet att en kvantitativt stor del av svensk forskning bedrivs i form av färdigställande av licentiat- och doktorsav-

handlingar. Disputationen har ansetts innebära både en garanti och en stimulans för en hög forskningsvolym. Det synes nu finnas allt skäl att pröva om man inte på annat sätt kunde få till stånd en lika värdefull stimulans av forskningen och därtill vinna en mera rationell ordning än nuvarande system. Forskningsrådets verksamhet synes utgöra belägg för att samhället i annan form kan ge ett ytterligt värdefullt stöd åt forskningen. Internationella erfarenheter synes utvisa detsamma. Inför de stora behov av en kraftig utbyggnad av forskningen som föreligger och med den knapphet på ekonomiska och personella resurser som är att förutse, bör alla möjligheter till en rationalisering och effektivisering tillvaratas. SSU har inga bestämda förslag att framföra när det gäller doktorsdisputationen utan yrkar endast att dess målsättning och eventuella avskaffande i nuvarande form göres till föremål för allvarligt övervägande i universitetsutredningens framtida arbete.

Viss kritik framföres mot universitetsutredningen för att den enligt vederbörandes mening alltför knapphändigt behandlat forskarutbildningens problem. Sålunda anför *Sveriges förenade studentkårer* bland annat följande.

Det hade varit önskvärt att utredningen även framlagt konstruktiva förslag rörande utbildningen av forskare i stället för att mera allmänt slå fast forskningens värde samt därpå huvudsakligen inskränka diskussionen till att gälla licentiatexamen vid de filosofiska fakulteterna. Detta är så mycket allvarligare som kapitlet om forskarutbildningen i motsats mot betänkandets tidigare kapitel gäller utbildningen vid samtliga universitet och högskolor. SFS vill därför med skärpa framhålla det önskvärda i att utredningen när den i kommande betänkande tar upp till behandling frågor rörande forskningens omfattning och organisation även tar upp forskarutbildningen i sin helhet till förnyad diskussion.

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund anför bland annat följande.

Omprovningen bör vidgas till att omfatta även de examina som nu utgör slutstenen i forskarutbildningen. Det är ingalunda säkert att de forskar-examina som varit väl lämpade för en gången tids krav, och som även i dagens samhälle icke medför några större olägenheter, är avpassade till det expansiva skede som nu förestår. Härmed har SSU velat redovisa utgångspunkten för sin bedömning av universitetsutredningens förslag rörande forskarutbildningen. Denna bedömning försvåras i hög grad av att utredningen ännu ej framlagt sitt långtidsprogram för forskningens utbyggnad. Detta program måste få stor betydelse även för forskarutbildningen. Med nödvändighet måste dagens slutsatser därför bli av preliminär natur.

Rörande utredningens synpunkter på frågan om en normalisering av studietiden för licentiatexamen har delade meningar kommit till uttryck. Sålunda anför *filosofiska fakulteten i Göteborg* följande.

Om utredningen menar att denna normalstudietid enligt dess tidigare definition skulle innebära att två tredjedelar skulle avlägga licentiatexamen på nämnda tid, torde en dylik uppfattning vara illusorisk. Eftersom licentiatexamen till sin huvudsakligaste del utgöres av en vetenskaplig av-

handling och detta arbete i så hög grad beror på författarens självständiga forskningsinsats, vilken torde vara svår att fånga i studiemånader, synes det föga ändamålsenligt att för denna examen fastställa en bestämd studietid.

Humanistiska avdelningen vid Stockholms högskola hyser stor tvekan beträffande möjligheterna att uppställa regler för normaltiden för licentiatexamen samt understryker vidare följande.

Särskilt när det gäller avhandlingen erbjuder detta utomordentligt stora svårigheter. När det gäller den i examen ingående läskursen synes däremot en viss normalisering icke vara utesluten. Normaltiden kan här för betyget *Med* beröm godkänd beräknas till fyra studioterminer, varvid förutsättes att den studerande har tre betyg i ämnet i den grundläggande examen.

Sveriges förenade studentkårer däremot instämmer i utredningens slutsats, att tiden nu är mogen att göra fordringar och kurser för licentiatexamen mer enhetliga än för närvarande samt att som riktpunkt härvid bör gälla att studerande som avlagt två betyg i ett ämne i grundexamen, bör kunna avlägga licentiatexamen i detta ämne efter ytterligare sex terminers studier (resp. fem terminers studier efter tre betyg i grundexamen). Även *SACO* understryker betydelsen av att fordringarna för licentiatexamen göres kvantitativt mera likformiga. *Sveriges socialdemokratiska studentförbund* betonar nödvändigheten av minskade kursfordringar i ämnen med orimligt långa studietider för licentiatexamen.

Utredningens förslag om ändring av stadgan angående filosofiska examina i den riktningen, att fyra betygsenheter i något ämne skulle få inräknas i den för filosofie kandidatexamen erforderliga minimibetygssumman om sex betygsenheter, har föranlett *statens tekniska forskningsråd* att ifrågasätta 4-betygsinstitutets avskaffande. Forskningsrådet anför här om följande.

Denna nya forskarutbildningsväg har hittills använts i mycket ringa omfattning. Fram till mars 1957 hade endast 41 studenter genomgått denna forskarutbildning ($\frac{2}{3}$ av dessa i kemi). Det är mycket tveksamt, om det är rätt att bibehålla denna nya forskarutbildning. Det torde vara riktigare att koncentrera forskarutbildningen till licentiatexamen och nedbringa studietiden för denna till $2\frac{1}{2}$ år genom effektiv handledning och undervisning.

Språkvetenskapliga sektionen i Uppsala hyser betänkligheter mot ifrågasättande reforms genomförande med hänsyn till att den kunskapsbas, som en sådan examen kommer att vila på, enligt sektionens mening blir alltför smal. Sektionen befarar, att en sådan examen därigenom icke skall få den användning som en licentiatexamen, byggd på tre ämnen i kandidatexamen, har. *Matematisk-naturvetenskapliga avdelningen vid Stockholms högskola* tillstyrker förslaget att fyra betygsenheter i ett ämne får ingå i de sex betygsenheter, som fordras för en filosofie kandidatexamen. Av de fyra betygsenheterna bör — anför avdelningen — däremot fortfarande endast tre få medräknas i de sex betygsenheterna, som fordras för filosofisk äm-

betsexamen. Erhållna fyra betyg bör dock till skillnad från vad som nu sker inskrivas i magisterbetyget. *Vetenskapsakademien* anser att fyra betyg i ett ämne skall få medräknas i betygssumman i filosofie kandidatexamen, och ifrågasätter därjämte om ej fyra betyg i ett ämne skall få förekomma i betyg över filosofisk ämbetsexamen, varvid dock endast tre betygsenheter i ämnet i fråga bör få medräknas i betygssumman.

Kanslern finner övervägande skäl tala för bifall till ifrågavarande förslag och förordar därför att en författningsändring kommer till stånd på sätt utredningen angivit. Enligt kanslerns mening bör denna författningsändring avse jämväl filosofisk ämbetsexamen. Härom anför kanslern följande.

Jag får härjämte erinra om att filosofisk ämbetsexamen kan omfatta enbart två examensämnen, nämligen i de fall då i examen ingår två huvudämnen med tre betygsenheter i vardera ämnet. Då ämbetsexamens bredd enligt min mening icke kan sägas bli mindre om en tre-betygskurs utbytes mot en fyra-betygskurs och två i stället för tre betygsenheter förvärvas i det andra ämnet, ser jag i detta avseende intet skäl att icke även för ämbetsexamen föreslå en motsvarande reform som i fråga om kandidatexamen. Då jag ej heller funnit andra skäl tala emot att få inräkna en fyra-betygskurs i ett huvudämne inom filosofisk ämbetsexamens obligatoriska sex betygsenheter, förordar jag att en författningsändring i sådant hänseende genomföres.

2. Förbättrade doktorand- och licentiandstipendier

U t r e d n i n g e n

Utredningen betonar inledningsvis, att varje studerande, som avlagt grundexamen vid universitet eller högskola och som visat fallenhet och intresse för vetenskapliga studier, bör om möjligt genom stipendium eller befattning vid universitet eller högskola ges möjligheter till en lämplig forskarutbildning. Vårt samhälle har — anför utredningen — inte råd att avstå från de tjänster som en forskarutbildad person kan tillhandahålla. Utredningen framhåller, att denna rekommendation givetvis ej får tolkas så att varje licentiand eller doktorand bör ges en i lag fastställd rättighet att få ett stipendium eller en befattning. Rekommendationen skall i stället tolkas så att statsmakterna nu måste göra alldeles extraordinära insatser på forskarutbildningens område.

Vid ett genomförande av de av utredningen i det föregående framlagda reformförslagen rörande undervisningen vid de filosofiska fakulteterna kommer — påpekar utredningen — antalet assistent- och amanuensbefattningar rimligen att starkt öka. Till frågan om det för forskningen och det allmänna institutionsarbetet erforderliga antalet dylika befattningar har utredningen för avsikt att återkomma i ett senare betänkande. Utredningen har därför i föreliggande sammanhang ansett sig böra framlägga förslag enbart om en utbyggnad av stipendiesystemet, »den ena formen för att förverkliga den ovan framförda 'forskarlöneprincipen'».

Utredningen säger sig ha blivit styrkt i sin övertygelse om lämpligheten av att utbygga stipendiesystemet av resultaten från en undersökning av statens sakrevision om hur de som erhållit doktorand- och licentiestipendier lyckats i sina studier. (P.M. angående granskning av utdelningen av stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier, dagtecknad januari 1955.) Härom anföres följande.

Undersökningen avsåg budgetåren 1947/48—1953/54 och begränsades till ett stickprov av licentiestipendiaterna vid Lunds universitet och Stockholms högskola samt till ett stickprov av doktorandstipendiaterna vid Uppsala universitet och karolinska institutet. Undersökningen visade bland annat, att det var osannolikt eller ovisst om 6 procent av licentiestipendierna i Lund skulle komma att avlägga examen. För Stockholms högskola befanns motsvarande procenttal vara blott 3. För doktorandstipendierna del fann sakrevisionen, att i Uppsala 7 procent och vid karolinska institutet 2 procent sannolikt ej skulle komma att disputeras. Under alla förhållanden måste i all utbildning på alla nivåer förekomma en viss studieavgång. Sjukdom, radikalt ändrade familjeförhållanden m. m. gör, vilket siffrorna för fackhögskolorna i andra kapitlet bland annat visar, en avgång på 5—10 procent fullt normal. Sakrevisionens undersökning visar, att stipendierna håller sig inom en fullt rimlig marginal för studieavbrott.

Utredningen föreslår, att antalet licentiestipendier uppräknas förhållandevis mer än antalet doktorandstipendier, dock inte därhän att möjligheterna för licentierna att få licentiestipendium blir lika stora som möjligheterna för doktoranderna att få doktorandstipendium. Beträffande detta förslag anföres i huvudsak följande.

Antalet doktorandstipendier har hittills varit ungefär lika stort som antalet licentiestipendier. Vid flertalet av de läroanstalter där båda typerna av stipendier förekommer har antalet av vardera slaget varit lika. Tanken bakom detta — att sätta antalet lika — torde ha varit den, att man därigenom skulle möjliggöra för varje enskild forskaradepot att få stipendium hela vägen från grundexamen till disputationen. Om man vill ge licentierna lika stora möjligheter att få licentiestipendium som doktoranderna att få doktorandstipendium är emellertid den nuvarande relationen mellan antalet licentiand- och doktorandstipendier ej tillfredsställande. Som framgår av den redovisade statistiken, är nämligen antalet licentiander mycket större än antalet doktorander. Utredningen anser, att vid en upprustning av stipendiesystemet de som startar sin forskarutbildning — licentierna — bör få nästan lika stora möjligheter att få stipendium som de som påbörjar det andra steget i denna utbildning — doktoranderna.

Universitetsutredningen föreslår, att en viss rörlighet åstadkommes i fördelningen av ett utökat antal licentiand- och doktorandstipendier på följande sätt. De nuvarande fakultets- och högskolebundna stipendierna bibehålls och ökas väsentligt till sitt antal. Vid sidan därav ställs *ett antal stipendier till förfogande för kanslern* för rikets universitet att efter hans bedömande fördelas mellan fakulteter och högskolor. Kanslern skall därvid vara oförhindrad att även tilldela högskolor eller grupper av högskolor som ej lyder under kanslersämbetet dylika stipendier, vare sig dessa läroanstalter för närvarande har stipendier eller icke. Vid utdelandet av ett visst

antal stipendier till en fakultet eller högskola skall kanslern, om han så finner lämpligt, kunna förbehålla något eller några stipendier viss ämnesgrupp eller visst ämne. Utredningen framhåller i huvudsak följande till stöd för detta förslag.

Vid bedömningen av hur stor ökningen av totala antalet licentiand- och doktorandstipendier från början bör bli vid en upprustning, måste hänsyn tagas förutom till det nuvarande antalet stipendier och till antalet studerande även till antalet tillgängliga amanuens- och assistentbefattningar. Antalet stipendier får givetvis ej bli så stort, att allvarliga störningar uppkommer i rekryteringen till assistent- och amanuensbefattningarna. Vid fördelningen av licentiand- och doktorandstipendier på skilda fakulteter och högskolor bör i fortsättningen liksom hittills hänsyn tagas till samhällets behov av olika slag av forskningsutbildad arbetskraft. Stipendierna har från början haft karaktär av rekryteringsstipendier. För att fördelningen av stipendierna på fakulteter och högskolor skall bli lämplig med hänsyn till behovet av skilda slag av akademiker förutsättes därför någon form av prognostisk verksamhet. Vid nämnda fördelning bör även beaktas förekomsten av assistent- och amanuensbefattningar. Här kan stora förändringar komma att ske de närmaste åren. Fördelningen mellan fakulteter och högskolor av ett starkt utökat antal stipendier bör därför ej låsas fast från början. En viss rörlighet i stipendiernas fördelning på skilda fakulteter och högskolor bör i stället åstadkommas.

Det nuvarande fördelningssystemet är stelt i den meningen, att inga möjligheter föreligger att göra en omdisponering mellan fakulteter och högskolor av stipendierna med mindre Kungl. Maj:t fattar beslut därom. Det närmast till hands liggande sättet att ernå en rörlighet i stipendiernas fördelning mellan fakulteter och högskolor är att vid sidan av de nu utgående stipendierna ha ett antal icke fakultets- eller högskolebundna stipendier, vilka skulle fördelas av någon instans över fakulteterna (motsvarande). Om man därvid vill begränsa rörligheten enbart till fakulteterna vid ett och samma lärosäte, synes det vara enklast att vid sidan av fakulteternas stipendier ha ett antal stipendier, som fördelas av de akademiska konsistorierna. Om man däremot vill utsträcka rörligheten till att gälla inte enbart mellan fakulteterna vid ett och samma universitet utan även mellan fakulteterna vid skilda lärosäten samt vidare mellan fakulteterna å ena sidan och högskolorna å den andra, kan man inrätta en reserv av stipendier, som någon central universitets- och högskoleinstans får fördela mellan olika läroanstalter. Under nuvarande organisatoriska förhållanden skulle man kunna ställa en reserv till förfogande för kanslern för rikets universitet och eventuellt en reserv till förfogande för överstyrelsen för de tekniska högskolorna. Farmaceutiska institutet, lantbrukshögskolan, skogshögskolan och veterinärhögskolan samt handelshögskolorna skulle därvid emellertid bli ställda utanför. Dock vore det möjligt att så utforma bestämmelserna rörande de stipendier som skulle ställas till kanslerns förfogande, att stipendier även skulle kunna tilldelas de mindre fackhögskolorna.

Utformningen av ett system med en viss rörlighet i stipendiernas fördelning på fakulteter och högskolor bör ske så, att under alla förhållanden fakulteter och högskolor fortfarande tillförsäkras rätten att utdela stipendierna till de studerande. Det är nämligen fakulteterna och högskolorna, som bör avgöra, huruvida vederbörande sökande visat håg och fallenhet för vetenskapligt arbete.

I fråga om *antalet stipendier* framlägger utredningen följande förslag. Totala antalet doktorandstipendier föreslås ökat från nuvarande 218 till 385 och totala antalet licentandstipendier från nuvarande 199 till 480. Antalet doktorandstipendier skulle därmed öka med 167 och antalet licentandstipendier med 281. Utredningen föreslår vidare, att 50 av de 385 doktorandstipendierna och 75 av de 480 licentandstipendierna ställs till förfogande för kanslern för rikets universitet för fördelning bland fakulteter och högskolor. Det betyder, att till fakulteters och högskolors egen disposition skulle ställas sammanlagt 335 doktorandstipendier och 405 licentandstipendier. I anslutning härtill anföres i övrigt följande.

Utredningen har föreslagit, att de till kanslerns förfogande ställda stipendierna blir relativt många. Förslaget är vidare sådant, att dessa stipendier skall kunna tilldelas samtliga fakulteter och högskolor. Därför har utredningen gjort förslaget till fördelning av de 740 fakultets- och högskolebundna stipendierna ganska schablonmässigt. Särskilt för de små fakulteterna och högskolornas del har förslaget gjorts mycket schematiskt. Fördelningen på lärosäten av stipendierna inom varje grupp av fakulteter (motsvarande) har som regel gjorts under förutsättning, att ökningen i det absoluta antalet stipendier skulle bli lika. Ett undantag har därvid dock gjorts för de medicinska fakulteterna. Med hänsyn till att den medicinska utbildningen i Göteborg ännu ej pågått någon längre tid och brist på stipendier ännu ej uppstått, har ökningen av stipendier vid medicinska fakulteten i Göteborg gjorts mindre än vid övriga fakulteter. Om några år bör en omprövning ske av förslaget på denna punkt. Utredningens förslag framgår av följande tabellsammanställning. Siffrorna inom parentes anger det nuvarande antalet stipendier (1957/58).

	Licentandstipendier				Doktorandstipendier				Totalt	
	Uppsala	Lund, Malmö	Göte- borg	Stock- holm	Uppsala	Lund, Malmö	Göte- borg	Stock- holm	Lic.- stip.	Dokt.- stip.
Teol. fak.	7 (6)	7 (6)	—	—	6 (6)	6 (6)	—	—	14 (12)	12 (12)
Jur. fak.	—	—	—	—	6 (6)	6 (6)	—	6 (6)	—	18 (18)
Hum. fak.	66 (29)	66 (29)	36 (15)	66 (29)	42 (29)	42 (29)	21 (15)	42 (29)	234 (102)	147 (102)
därav med företrä- desrätt för samh.v. ä.	20 (9)	20 (9)	12 (5)	20 (9)	12 (9)	12 (9)	7 (5)	12 (9)	72 (32)	43 (32)
Mat.-nat. fak.	31 (10)	31 (10)	—	31 (10)	20 (10)	20 (10)	—	20 (10)	93 (30)	60 (30)
Med. fak.	—	—	—	—	18 (9)	18 (9)	12 (9)	30 (15)	—	78 (42)
Tekn. högsk.	—	—	20 (15)	25 (25)	—	—	—	—	45 (40)	—
Tandl.högsk.	—	—	—	—	—	4 (3)	—	5 (4)	—	9 (7)
Lantbrukshögsk.	8 (6)	—	—	—	3 (2)	—	—	—	8 (6)	3 (2)
Skogshögsk.	—	—	—	4 (4)	—	—	—	2 (1)	4 (4)	2 (1)
Veterinärhögsk.	—	—	—	—	—	—	—	4 (3)	—	4 (3)
Farm. inst.	—	—	—	—	—	—	—	2 (1)	—	2 (1)
Handelshögsk.	—	—	3 (2)	4 (3)	—	—	—	—	7 (5)	—
Summa fakulteter och högskolor	112 (51)	104 (45)	59 (32)	130 (71)	95 (62)	96 (63)	33 (24)	111 (69)	405 (199)	335 (218)
Kanslern för rikets universitet	—	—	—	—	—	—	—	—	75 (—)	50 (—)
Totalt	—	—	—	—	—	—	—	—	480 (199)	385 (218)

Vidkommande *stipendiebeloppet* föreslår utredningen, att licentiantstipendiernas årliga belopp höjs från nuvarande 3 000 kronor till 5 500 kronor och doktorandstipendiernas årliga belopp från nuvarande 6 000 kronor till 8 000 kronor. Dock föreslås, att doktorandstipendierna vid farmaceutiska institutet och vid tandläkarhögskolorna liksom hittills utgår med samma belopp som licentiantstipendierna. Utredningen understryker uttryckligen, att denna väsentliga höjning av stipendierna under inga förhållanden får föranleda, att stipendiernas karaktär av skattefria rekryteringsstipendier ifrågasättes. I anslutning till den sålunda föreslagna höjningen av stipendiebeloppen anföres följande.

Som visats tidigare har de enskilda stipendiebeloppen ej höjts lika mycket som nettobehållningen efter skatt av jämförbara arvoden ökat. För att stipendierna skall verka attraktiva på forskaradepterna bör emellertid som ett minimum den tidigare relationen mellan stipendiebelopp och arvode efter skatt för jämförbara befattningshavare i stort sett återställas. Licentiantstipendiets storlek skulle med andra ord bli ungefär tre fjärdedelar av arvode efter skatt för en förste amanuens och doktorandstipendiet ungefär tre fjärdedelar av arvode efter skatt för en förste assistent. Utredningen har dock funnit det ur rekryteringssynpunkt vara önskvärt, att licentiantstipendierna uppräknas mer än doktorandstipendierna och att således ett licentiantstipendium blir större än ett halvt doktorandstipendium.

Utredningen understryker, att det förslag till ökning av stipendiernas antal och belopp, som framlagts, skall betraktas som förslag till en engångslyftning för att möta dagens behov av stipendier. Det snabbt stigande studentantalet och den därav betingade utbyggnaden av befintliga läroanstalter och det eventuella inrättandet av nya fakulteter medför — framhåller utredningen — att stipendiernas antal regelbundet måste omprövas. Det kan redan nu förutses, att en successiv ökning av antalet kommer att bli nödvändig redan under de närmaste åren. Vidare understryker utredningen, att stipendierna bör ha en så starkt rekryteringsbefrämjande effekt, att om möjligt en växande andel av dem som avlägger grundexamen stimuleras att fortsätta med en forskarutbildning. Vid en fortsatt standardökning måste då även stipendiernas storlek omprövas, om den rekryteringsstimulerande effekt, som förslaget om höjda belopp förväntas få, skall kunna bibehållas. Härom anföres i övrigt följande.

Det är under sådana förhållanden naturligt att överväga möjligheterna att föreslå regler, som gör det möjligt att automatiskt öka stipendiernas belopp. Om stipendierna skulle förändras med hänsyn till växlingarna i penningvärdet, vore det möjligt att låta beloppens storlek variera med konsumentprisindex. Men om stipendierna skall behålla sin rekryteringsstimulerande effekt, räcker det ej att höja stipendiebeloppen med hänsyn till ökningen i levnadskostnaderna. Villkoren för amanuenser och assistenter — närmast motsvarande kategorier — torde nämligen komma att förändras inte enbart med hänsyn till levnadskostnadernas förändring utan även med hänsyn till allmän standardökning. Någon form av anknytning av stipendierna till arvoden för förste amanuenser respektive förste assistenter

måste då vara önskvärd. En direkt anknytning till dylika arvoden är dock ej möjlig, dels beroende på att stipendierna är skattefria, dels sammanhängande med att arvodena inte ensamma anger den standard som amanuenser och assistenter åtnjuter. Standarden mäts förutom medelst avlöningsvillkoren jämväl medelst anställningsvillkoren i övrigt. Det blir därför nödvändigt, att frågan om stipendiernas belopp liksom hittills prövas år från år av Kungl. Maj:t.

De föreslagna ökningarna av antalet stipendier samt höjningarna av stipendiebeloppen föreslås träda i kraft från och med budgetåret 1958/59. Förslagets kostnader framgår av följande tablå, i vilken utredningen även angivit de belopp som utgår för ifrågavarande stipendier budgetåret 1957/58.

	1957/58	1958/59
Stipendier vid universitetet i Uppsala	495 000	1 308 000
Stipendier vid universitetet i Lund	495 000	1 308 000
Stipendier vid universitetet i Göteborg	189 000	462 000
Stipendier vid karolinska institutet	90 000	240 000
Stipendier vid Stockholms högskola	387 000	1 077 500
Stipendier vid tandläkarhögskolan i Stockholm	12 000	27 500
Stipendier vid tandläkarhögskolan i Malmö	9 000	22 000
Stipendier vid farmaceutiska institutet	3 000	11 000
Stipendier vid tekniska högskolan i Stockholm	75 000	137 500
Stipendier vid Chalmers tekniska högskola	45 000	110 000
<i>Summa VIII huvudtiteln</i>	1 800 000	4 703 500
Stipendier vid lantbrukshögskolan	30 000	68 000
Stipendier vid veterinärhögskolan	18 000	32 000
Stipendier vid skogshögskolan	18 000	38 000
<i>Summa IX huvudtiteln</i>	66 000	138 000
Stipendier vid handelshögskolan i Stockholm	9 000	22 000
Stipendier vid handelshögskolan i Göteborg	6 000	16 500
<i>Summa X huvudtiteln</i>	15 000	38 500
<i>Summa universitet och högskolor</i>	1 881 000	4 880 000
Kanslern för rikets universitet	—	812 500
<i>Totalt</i>	1 881 000	5 692 500
Kostnadsökning		3 811 500

En årlig *statistik* föreslås upplagd rörande *licentiander och doktorander* i skilda ämnen vid samtliga universitet och högskolor. Utredningen, som anser att statistiken bör handhas av statistiska centralbyrån såsom en gren av statistiken över högre studier, har angivit, vilka uppgifter som årligen bör inhämtas för att möjliggöra de ovan angivna sammanställningarna,

skisserat hur insamlingsarbetet tekniskt kan lösas samt närmare preciserat vilka sammanställningar som årligen bör göras. I övrigt anföres härom huvudsakligen följande.

För att underlätta kanslerns bedömande vid fördelningen av de stipendier, som bör ställas till hans förfogande, bör göras årliga sammanställningar över antalet licentiander och doktorander i skilda ämnen. Sådana sammanställningar blir även önskvärda, om utredningens förslag till anslag för ograduerade forskare genomföres. Materialet bör efter ett antal år även kunna utnyttjas för sammanställningar, som belyser förändringarna i studietiderna för licentiatexamen, vilket bör vara av stort värde bland annat för kanslern vid fastställandet av studieplaner för licentiatexamen. För att årliga sammanställningar rörande licentianders och doktoranders antal och förhållanden skall kunna göras på ett ur statistisk synpunkt tillfredsställande sätt, synes det vara nödvändigt att en centralt upplagd rapportering kommer till stånd. I annat fall finnes risk för dubbelföringar och bristande enhetlighet i det insamlade materialet.

Kostnaderna för budgetåret 1958/59 för ifrågavarande statistik rörande licentiander och doktorander har beräknats till cirka 2 000 kronor. Beräkningen har utförts inom statistiska centralbyrån på basis av det av utredningen angivna insamlings- och bearbetningsförfarandet. De angivna kostnaderna avser centralbyråns arbete med den föreslagna statistiken. Läroanstalternas kostnader i samband med uppgiftslämnandet har enligt utredningen ej kunnat kalkyleras.

Bestämmelserna för stipendieinnehavet anser utredningen böra i huvudsak kvarstå i oförändrat skick. På en punkt föreslås dock en ändring, nämligen såvitt gäller bestämmelserna rörande rätt för medicine kandidat att erhålla doktorandstipendium. Härom anför utredningen i huvudsak följande.

I nuvarande bestämmelser (punkt 1) stadgas, att då »synnerliga skäl föreligger må doktorandstipendium även kunna tilldelas medicine kandidat, som är sysselsatt med att utarbeta doktorsavhandling». Den medicinska grundforskningen har genomgått en snabb utveckling. Som en följd härav har det visat sig ändamålsenligt många gånger att en medicine kandidat redan på ett tidigt stadium inriktat sig på att disputerar. Man har haft enbart goda erfarenheter av att medicine kandidater disputerat före avläggandet av licentiatexamen. Utredningen finner det därför vara motiverat, att den citerade meningen i bestämmelserna utgår. I stället bör göras ett sådant tillägg i bestämmelserna, att medicine kandidat, som är sysselsatt med att utarbeta doktorsavhandling, jämställs med medicine licentiat i fråga om behörighet att tilldelas doktorandstipendium.

På en annan punkt finner utredningen det vara anledning att diskutera en ändring av bestämmelserna. Det gäller frågan om en eventuell övre åldersgräns för stipendiater. Avseende detta spørsmål hänvisar utredningen till den i det föregående omförmälda inom sakrevisionen upprättade promemorian i vilken bland annat frågan om stipendiaternas ålder vid erhål-

landet av första stipendiet diskuteras. I övrigt anför utredningen huvudsakligen följande.

Licentiant- och doktorandstipendierna har i första hand varit avsedda att tilldelas unga vetenskapsidkare och studerande. Detta framgår både av 1945 års universitetsberedning och av 1951 års enmansutredning. Så bör även i fortsättningen vara fallet. Ett starkt ökat antal stipendier och väsentligt höjda stipendiebelopp kan få till konsekvens att ett stort antal äldre personer kommer att söka stipendierna. Detta kan synas motivera, att man inför en bestämmelse om högsta ålder vid erhållandet första gången av ett stipendium, förslagsvis 35 år för licentiantstipendium och 40 år för doktorandstipendium. Möjligheterna för äldre forskare att få stipendier är dock en stimulans till en värdefull forskarutbildning, som många på egen hand underkastar sig utanför universitet och högskolor. Den i femte kapitlet refererade undersökningen om licentianter och doktorander visar, att ett betydande antal äldre personer arbetar på licentiat- eller doktorsavhandlingar. Vidare bör erinras om att de utdelande myndigheterna har möjligheter att avvisa olämpliga äldre sökande. Förutsättningen för att få stipendium är bland annat, att vederbörande sökande ådagalagt håg och fallenhet — för doktorandernas del utpräglad håg och fallenhet — för vetenskapligt arbete. Utredningen finner det därför ej lämpligt, att en bestämmelse införes om högsta tillåtna ålder vid erhållandet första gången av licentiant- eller doktorandstipendium.

För de 50 doktorandstipendier och 75 licentiantstipendier, som föreslås fördelade av kanslern för rikets universitet, synes enligt utredningen särskilda bestämmelser ej behöva utfärdas. Det synes vara tillräckligt, framhåller utredningen, att kanslern meddelar föreskrifter om på vad sätt fakulteter och högskolor bör inkomma med sina önskemål om stipendier. Nu existerande bestämmelser rörande stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier vid universiteten m. fl. läroanstalter bör enligt utredningen tillämpas vad beträffar stipendieår, rätt till bisysselsättning m. m.

I detta sammanhang torde jag få anmäla, att *statens sakrevision* i en den 29 april 1957 gjord framställning hemställt, att vissa jämkningar måtte vidtagas i bestämmelserna angående nu ifrågakvarande slag av stipendier. Sålunda förordar sakrevisionen dels att en bestämmelse införes, att licentiant- och doktorandstipendium icke bör utan särskilda skäl första gången tilldelas den, som fyllt 35 respektive 40 år, dels att gällande föreskrifter angående utdelning av ifrågakvarande stipendier kompletteras i huvudsaklig anslutning till vad i förutnämnda promemoria föreslagits i syfte att understryka betydelsen av bestämmelsernas efterlevnad och för att underlätta vidtagandet av åtgärder mot stipendiat, som bryter mot desamma. För att möjliggöra en samlad överblick över stipendieverksamhetens utveckling vid de berörda läroanstalterna bör enligt sakrevisionen vidare uppläggas och föras ett särskilt register över de studerande, som erhållit stipendium för högre vetenskapliga studier.

Yttranden

Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund ifrågasätter om det icke vore lämpligt att tillämpa den av utredningen förordade »forskarlönprincipen» genom att klart övergå till ett system med forskarlön i stället för stipendier. Väsentliga fördelar skulle enligt förbundets mening vara förknippade med ett sådant system. Erhållandet av forskarlön borde vara förknippat med en om än till tiden mycket begränsad tjänstgöringsskyldighet.

Svenska landsbygdens ungdomsförbund och *SLU:s studentförbund* framhåller bland annat följande.

Beträffande insatserna för forskarutbildningen kan förbunden inte oreserverat ansluta sig till utredningens uppfattning att statsmakterna nu måste göra extraordinära insatser. Hela den tekniska, ekonomiska och sociala utvecklingen synes tala för att behovet av forskarutbildning och forskare ständigt kommer att stiga. Att tala om extraordinära insatser är därför icke relevant. Man synes i stället böra utgå från att de ökade insatser och kostnader till förmån för forskning och forskarutbildning, som samhället nu bör och måste ta på sig, kommer att kvarstå för framtiden, varjämte de successivt bör ökas i takt med de ökade behov, som utvecklingen kommer att föra med sig. Utifrån denna utgångspunkt finner man det också otillräckligt att i ekonomiskt avseende huvudsakligen satsa på de mera kvalificerade stadierna.

Utredningens förslag, att ett visst antal licentiand- och doktorandstipendier skulle ställas till universitetskanslerns förfogande, har föranlett erinringar främst från en remissmyndighet, nämligen från *överstyrelsen för de tekniska högskolorna*. Under hänvisning till att ifrågavarande stipendier skulle efter kanslerns bedömande fördelas mellan olika fakulteter och högskolor — även högskolor, som ej står under kanslerns inseende, framhåller *överstyrelsen* följande.

I sistnämnda hänseende innebär utredningens förslag ett avsteg från övlig ordning inom statsförvaltningen med därav följande administrativa olägenheter. Ett dylikt avsteg synes *överstyrelsen* ej böra äga rum utan att mycket vägande skäl därför föreligger. För de tekniska högskolornas vidkommande kan *överstyrelsen* ej finna detta vara fallet. Stipendiebehovet vid dessa lärosäten bör enligt *överstyrelsens* mening utan större svårighet kunna bedömas vid den årliga anslagsprövningen. *Överstyrelsen* kan alltså ej tillstyrka universitetsutredningens förslag härutinnan såvitt gäller *överstyrelsens* förvaltningsområde.

Ehuru administrativa svårigheter enligt *kanslern* säkerligen kommer att uppstå i samband med en dylik stipendiefördelning, anser han likväl förslaget innebära vissa fördelar. Vid utfärdandet av bestämmelser rörande dessa rörliga stipendier torde, framhåller kanslern vidare, åtskilliga praktiska frågor böra upptagas till närmare prövning.

Sveriges förenade studentkårer noterar med tillfredsställelse det av utred-

ningen angivna målet att uppnå rörlighet i stipendiernas fördelning mellan fakulteter och högskolor. SFS anför härom i huvudsak följande.

För uppnående av detta mål bör man enligt SFS utnyttja båda de av utredningen diskuterade vägarna, nämligen dels ställa till förfogande ett antal stipendier, som fördelas av de akademiska konsistorierna vid ett och samma lärosäte, dels skapa en reserv av stipendier, som fördelas mellan olika läroanstalter av en central universitets- och högskoleinstans. Härigenom skulle vinnas en snabbare och smidigare handläggning av ärendena i direkt anslutning till utdelning av de fakultetsbundna stipendierna. SFS föreslår därför att 14 licentiand- och 10 doktorandstipendier av de stipendier, som enligt utredningens förslag skulle fördelas av universitetskanslern, ställas till universitetens och högskolornas förfogande.

Utredningens förslag om en uppräknig av antalet licentiand- och doktorandstipendier avstyrkes av *statskontoret*, som framhåller, att — därest i enlighet med utredningens förslag ett ökat antal universitetsbefattningar i mellangraderna skulle införas — stödet för vidareutbildning till forskare av magistrar och licentiaterna automatiskt kommer att öka.

Vederbörande myndigheter vid *universiteten, karolinska institutet och Stockholms högskola* tillstyrker i allmänhet, att antalet stipendier ökas på sätt utredningen föreslagit. *De teologiska fakulteterna i Uppsala och Lund* finner dock den föreslagna uppräknigen otillräcklig; ytterligare stipendier föreslås därför inrättade vid nämnda fakulteter. *Kanslern* tillstyrker i huvudsak utredningens förslag, men anför dessutom följande.

Jag vill samtidigt understryka, att jag för de teologiska fakulteternas del icke funnit den föreslagna ökningen med allenast ett licentiandstipendium till var och en av dessa fakulteter vara tillfyllest. Jag förordar härvid — i anslutning till de skäl till en förbättring av stipendiemöjligheterna vid ifrågakvarande fakulteter som anförts i dessa fakulteters remissyttranden — att 10 licentiandstipendier ställas till förfogande av var och en av de teologiska fakulteterna i Uppsala och Lund. Likaså finner jag en ökning av doktorandstipendierna vid de teologiska fakulteterna vara i hög grad motiverad. För närvarande förfogar dessa fakulteter endast över 6 dylika stipendier var. Under hänvisning till vad de teologiska fakulteterna anfört i sina remissyttranden förordar jag en ökning av antalet doktorandstipendier med 2 till vardera fakulteten.

Enligt gällande bestämmelser rörande stipendier för främjande av högre odontologiska och farmaceutiska studier vid *tandläkarhögskolorna* respektive *farmaceutiska institutet* är förevarande stipendier avsedda för sådana studerande, som är sysselsatta med utarbetande av doktorsavhandlingar eller därmed jämförligt arbete. Dessa »doktorandstipendier» utgår emellertid för nämnda läroanstalter med det lägre belopp, som gäller i fråga om licentiandstipendier vid bland annat universiteten. Såväl lärarkollegierna vid tandläkarhögskolorna i Stockholm och Malmö som styrelsen för farmaceutiska institutet berör detta spörsmål.

Lärarkollegiet vid tandläkarhögskolan i Stockholm föreslår, att högskolan tilldelas 9 doktorandstipendier samt framhåller i övrigt bland annat följande.

I fråga om stipendiernas belopp anser lärarkollegiet skäl icke längre finnas att kvarhålla stipendierna vid licentandstipendienivå. Den begränsning av möjligheten att vid sidan av stipendium innehava bisysslor, som gäller vid samtliga fakulteter och högskolor utom tandläkarhögskolorna och farmaceutiska institutet, kan numera upprätthållas även vid tandläkarhögskolorna. För den händelse det i något enstaka fall skulle vara för vederbörande högskola lämpligt att doktorandstipendiat fullgör exempelvis assistenttjänstgöring vid högskolan, borde nedsättning av stipendiets belopp till licentandstipendienivå kunna ske i det enskilda fallet, varom lämplig regleringsföreskrift kunde utfärdas.

Styrelsen för farmaceutiska institutet föreslår, att institutet tilldelas ett doktorandstipendium å 8 000 kronor och två licentandstipendier å 5 500 kronor. Skulle institutet icke bli delaktigt av ett högre stipendium, synes det styrelsen önskvärt, att sådan föreskrift meddelas, att de mindre stipendierna liksom vid de tekniska högskolorna blir tillgängliga för såväl licentander som doktorander.

I det föregående (s. 160 ff.) har redogjorts för vissa erinringar, som framförts vid remissbehandlingen, beträffande bland annat den av utredningen redovisade statistiken över forskarutbildningens omfattning vid *de tekniska högskolorna*. Med hänsyn till vad härvid framhållits, bedömer flera remissorgan det av utredningen föreslagna antalet stipendier för studerande vid dessa högskolor såsom otillräckligt. Sålunda finner *lärarkollegiet vid tekniska högskolan* förslaget helt otillfredsställande — särskilt i vad avser tekniska högskolan i Stockholm, där ingen ökning föreslagits. Lärarkollegiet ställer sig vidare helt oförstående till att de tekniska högskolorna är de enda statliga fackhögskolor som ansetts icke böra komma i åtnjutande av doktorandstipendier trots att inrättandet av dylika dels föreslogs av 1940 års sakkunniga för den högre tekniska undervisningen, dels ock upprepade gånger äskats i högskolans riksdagspetita. *Lärarkollegiet vid Chalmers tekniska högskola* hemställer, att tre doktorandstipendier ställes till högskolans förfogande. Dessutom anföres bland annat följande angående stipendiebehovet i allmänhet vid de tekniska högskolorna.

För högskolans lärare är det i hög grad angeläget att kunna behålla och föra fram nuvarande — liksom ständigt nytillkommande — forskare till högre examina. En mer progressiv syn från utredningens sida på högskolans stipendiebehov skulle helt visst underlätta denna samhällsekonomiskt betydelsefulla uppgift. Lärarkollegiet hemställer därför, att ett betydligt större belopp anvisas de tekniska högskolorna för nu ifrågavarande stipendier.

Överstyrelsen för *de tekniska högskolorna* erinrar, att överstyrelsen i sina anslagsäskanden för budgetåret 1958/59 med hänsyn till antalet behöriga stipendiesökande våren 1957 förorddat, att ifrågavarande stipendier vid de

tekniska högskolorna också uppdelades i doktorand- och licentiestipendier. Överstyrelsen hade därvid funnit sig böra beräkna — för tekniska högskolan i Stockholm — ett antal av 25 licentiestipendier och två doktorandstipendier samt — för Chalmers tekniska högskola — ett antal av 14 licentiestipendier och två doktorandstipendier. Såsom stöd för ett inrättande av doktorandstipendier anförde överstyrelsen därvid, att forskningen och undervisningen vid de tekniska högskolorna i ämnen av grundläggande natur, som ägde sin motsvarighet vid de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna, numera fått en betydande omfattning och att i allt fall beträffande sådana ämnesområden samma förutsättningar för doktorandstipendier kunde anses vara förhanden som vid de nämnda fakulteterna. Överstyrelsen säger sig ej funnit anledning frångå sin i nämnda anslagsäskanden uttalade uppfattning om önskvärdheten av ett inrättande av ett antal särskilda doktorandstipendier jämväl vid dessa högskolor från och med budgetåret 1958/59.

Statens tekniska forskningsråd föreslår, att doktorandstipendier inrättas till ett antal som motsvarar 10 procent av antalet licentier vid de tekniska högskolorna. För närvarande skulle — framhåller forskningsrådet — enligt denna beräkningsgrund erfordras 12 doktorandstipendier. Dessutom understrykes kraftigt nödvändigheten av att antalet licentiestipendier ökas ytterligare, förslagsvis till 120. *Svenska teknologföreningen* anser, att antalet forskningsstipendier vid de tekniska högskolorna icke bör bestämmas med utgångspunkt från hittillsvarande antal doktorander och licentier vid högskolorna. *Sveriges industriförbund* finner i och för sig de föreslagna anslagshöjningarna befogade. Förbundet förklarar sig emellertid inte kunna — särskilt mot bakgrunden av utredningens egen uppfattning att en rikligare stipendiering bland annat skall ha en stimulerande effekt — förstå varför utredningen stannat för att föreslå en ökning av antalet licentiestipendier, vilka jämväl är avsedda för doktorander, vid de tekniska högskolorna från 40 till blott 45. Härjämte framhåller förbundet bland annat följande.

Om vi verkligen vill följa med i den tekniskt-vetenskapliga utvecklingen synes inte minst behovet av kvalificerade högskolelärare och forskarhandledare böra tillgodoses. Dessa borde i första hand rekryteras bland sådana personer som disputerat, och det torde inte behöva särskilt understrykas att konkurrensen med näringslivet om dessa även i fortsättningen kommer att vara hård. Det är industriförbundets bestämda mening, att det i första hand bör ankomma på det allmänna att stimulera till sådant kvalificerat forskningsarbete, särskilt av grundforsknings natur, som kan leda fram till disputation vid de tekniska högskolorna. Förbundet hemställer därför att frågan om en ytterligare ökning av antalet licentiestipendier och doktorandstipendier vid de tekniska högskolorna tas upp till förnyad prövning.

I fråga om utredningens förslag avseende stipendier för studerande vid *jordbrukets högskolor* har i huvudsak följande synpunkter

framförts. *Lärarkollegiet vid veterinärhögskolan* hänvisar till att under de sistförflutna fem åren i genomsnitt fem disputationer årligen ägt rum vid högskolan samt till att under läsåret 1957/58 tio studerande väntas komma att disputeras. Med hänsyn härtill betonas önskvärdheten av ytterligare ett doktorandstipendium utöver det av utredningen föreslagna nya stipendiet. *Styrelsen för lantbrukshögskolan och statens jordbruksförsök* anser bland annat att det nu torde vara motiverat, att proportionen mellan licentiand- och doktorandstipendier vid högskolan blir ungefär densamma som genomsnittet för universiteten och övriga högskolor. Antalet doktorandstipendier vid lantbrukshögskolan borde därför bli sex; en ökning som anses i hög grad påkallad. *Jordbrukshögskoleutredningen* framhåller bland annat följande beträffande fördelningen av stipendierna på skilda fakulteter och högskolor.

Hänsyn bör tagas till det förhållandet att personer, som avlagt licentiatexamen eller disputerat vid lantbrukshögskolan och som därefter ej kan erhålla lämplig forskarbefattning, ej har samma möjligheter att få tillgodoräkna sig sin högre utbildning som merit för erhållande av annan tjänst med högre lön, som exempelvis är fallet för licentiaterna från de filosofiska fakulteterna. Detta förhållande bör kompenseras genom ett förhållandevis större antal stipendier vid lantbrukshögskolan. *Jordbrukshögskoleutredningen* vill i anslutning härtill framhålla att den avser att framlägga förslag härom i sitt kommande betänkande.

I anslutning till utredningens förslag rörande forskarutbildningen har från *handels högskolornas* sida särskilt berörts vissa problem, som avser ämnet företagsekonomi. Sålunda framhåller *direktionen för handelshögskolan i Stockholm* bland annat följande.

Under den närmaste tioårsperioden måste redan med nu befintlig och beslutad organisation 8—10 nya professorer i ämnet företagsekonomi tillkomma för att fylla nyinrättade befattningar och för att ersätta avgång genom pensionering. Härtill kommer ett ökat behov av lärare av lägre grader. Rekryteringen av yngre forskare inom företagsekonomi måste därför på allt sätt främjas och den vilar helt på de båda handelshögskolorna. Icke minst handelshögskolan i Stockholm kommer att få i betydande utsträckning engagera sina mest kvalificerade lärare och sina resurser i övrigt för den utbildningsverksamhet, som sålunda blir erforderlig i första hand inom ämnet företagsekonomi men även inom högskolans övriga huvudämnen, med vilka företagsekonomi sedan gammalt är starkt integrerad. Det synes naturligt att staten såtillvida deltar i den nödvändiga kraftanstängningen att antalet av staten beviljade licentiatstipendier ökas, därvid även må beaktas att en del av de vid handelshögskolan utbildade lärarna och forskarna naturligen kommer att tagas i anspråk vid andra institutioner än handelshögskolan i Stockholm. I sitt arbete för att säkerställa en ökad tillgång på personer för de mest kvalificerade akademiska befattningarna är det givetvis av betydelse för handelshögskolan att även kunna disponera ett antal doktorandstipendier.

Under hänvisning till vad sålunda anförts, hemställer *direktionen* om en ökning av antalet licentiandstipendier i den omfattning som betingas av

åberopade förhållanden samt om att dessutom 2 doktorandstipendier måtte ställas till högskolans förfogande.

I de yttranden som avgivits av vissa organisationer och sammanslutningar har främst berörts två frågor, nämligen dels avvägningen mellan antalet licentiandstipendier och antalet doktorandstipendier, dels behovet vid fackhögskolorna av ifrågavarande stipendier. *Sveriges förenade studentkårer* (SFS) betonar, att det är i första hand efter sin grundexamen som studenten står vid skiljevägen forskning—förvärvsarbete. SFS, som anser att de rekryteringsfrämjande åtgärderna bör sättas in med full styrka vid detta tillfälle, föreslår, att antalet licentiandstipendier beräknas så att sökande till dessa har lika stor chans att erhålla stipendium, som sökande till doktorandstipendium. Enligt SFS beräkningar bör därför ytterligare 55 licentiandstipendier inrättas. Även *SACO* anser, att antalet licentiandstipendier bör ökas utöver utredningens förslag. Liknande synpunkter framföres dessutom av *Sveriges socialdemokratiska studentförbund*.

Vidkommande spørsmålet om fackhögskolornas behov av ifrågavarande stipendier understryker SFS, att antalet licentiander och doktorander vid dessa högskolor visar en starkt ökande tendens. Med hänsyn till att detta gäller icke minst de tekniska högskolorna finner SFS det anmärkningsvärt, att utredningen icke ens diskuterat inrättande av doktorandstipendier vid sistnämnda högskolor. Vidare bör enligt SFS stipendierna vid farmaceutiska institutet och vid tandläkarhögskolorna uppräknas till samma belopp som övriga doktorandstipendier. Enligt *SACO*, som anser att doktorandstipendier bör inrättas vid de fackhögskolor som för närvarande saknar sådana, har flertalet fackhögskolor ej blivit tillgodosedda med stipendier i den utsträckning, som motsvarar behovet. *Sveriges liberala studentförbund* understryker särskilt samhällets stora behov av högt kvalificerad teknisk arbetskraft och forskare; förbundet finner det märkligt, att förslag ej framlagts om inrättande av doktorandstipendier vid de tekniska högskolorna. *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* säger sig ha ett allmänt intryck av att fackhögskolorna något missgynnats vid fördelningen av stipendierna. Förbundet anser dessutom, att det möjligen kan bli svårt att — vid en så kraftig höjning av antalet stipendier, som föreslagits — omedelbart finna tillräckligt många kvalificerade sökande. En höjning etappvis under ett par år skulle måhända medge ett bättre urval.

Flera remissorgan föreslår någon form av index-reglering av stipendiebeloppen. I några yttranden har ifrågasatts eller föreslagits högre stipendiebelopp. Endast ett av remissorganen föreslår lägre belopp för licentiand- och doktorandstipendierna än utredningen gjort, nämligen *statskontoret*, som anför följande.

Därest i rådande ekonomiska läge en uppräknning av stipendiebeloppen skulle anses böra medgivas, bör denna naturligen begränsas till belopp, motsvarande levnadskostnadsökningen sedan 1953 — det år, som beloppen för doktorstipendierna senast justerades — eller omkring 14 procent.

Det av utredningen framlagda förslaget om en fortlöpande statistisk redovisning av licentiander och doktorander tillstyrkes av samtliga de remissorgan, som yttrat sig härom, med undantag av *överstyrelsen för de tekniska högskolorna* som anser, att stor försiktighet bör iakttagas vid prövning av frågor, huruvida olika myndigheter, som redan är högst betungade av statistiska uppgifter av skilda slag, bör påläggas nya skyldigheter i sådant hänseende. Överstyrelsen säger sig ej ha blivit övertygad om angelägenheten av att den här avsedda statistiken kommer till stånd. *Statistiska centralbyrån* anför bland annat följande.

Utredningen påpekar med rätta, att det statistiska material som står till buds icke är tillräckligt för att ge en tillfredsställande bild av forskarutbildningen. Under förutsättning av bifall till utredningens förslag i denna fråga har statistiska centralbyrån efter samråd med utredningen i sina riksdagspetita för budgetåret 1958/59 hemställt om anslag för utarbetande av statistik enligt förslaget. Primärmaterialet för denna statistik är utan tvivel entydigt definierat. Av förslaget framgår att uppgiftslämnandet närmast ankommer på vederbörande ämnesrepresentant och att redovisning till centralbyrån är avsedd att äga rum via läroanstalterna. Centralbyrån finner det nödvändigt, att uppgiftslämnandet även till denna gren av statistiken över högre studier åvilar läroanstaltens kansli, varigenom vinnes fördelen av samordning och kontroll i insamlingsarbetet.

Beträffande utredningens förslag att medicine kandidater i avseende på behörighet att tilldelas doktorandstipendier skulle likställas med medicine licentiater har meningsskiljaktighet rått inom medicinska fakulteten i Lund. Fakultetens majoritet har avstyrkt helt jämställande. *Större akademiska konsistoriet i Lund* finner sig i föreliggande läge böra förorda, att hitintills gällande bestämmelser härutinnan erhåller fortsatt giltighet. *Kanslern* har — i likhet med medicinska fakulteten i Lund — icke funnit tillräckliga skäl föreligga för ett dylikt jämställande. Nuvarande bestämmelser innehåller enligt kanslerns mening erforderliga möjligheter att i förekommande fall tilldela medicine kandidat doktorandstipendium.

Universitetsutredningens uttalande emot en åldersgräns för behörighet att tilldelas licentiand- eller doktorandstipendium har icke mött några gensagor.

I anslutning härtill torde få anmälas, att både *kanslern* och *överstyrelsen för de tekniska högskolorna* avstyrker sakrevisionens förut omnämnda förslag om införande av åldersgränser för erhållande av licentiand- och doktorandstipendium. Såväl kanslern som nämnda överstyrelse biträder däremot förslaget, att gällande föreskrifter i ämnet kompletteras i syfte att under-

stryka betydelsen av bestämmelsernas efterlevnad och för att underlätta vidtagandet av åtgärder mot stipendiat, som bryter mot desamma.

Vid remissbehandlingen av utredningens förslag har jämväl vissa andra spörsmål avseende förevarande bestämmelser tagits upp till behandling. Sålunda föreslår flera av remissorganen bland annat en förlängning av stipendietiden, särskilt för licentiatstipendierna. Vidare beröres frågan om stipendieårets längd respektive sättet för dess beräkning ävensom frågan om ändring eller översyn av gällande bestämmelser om rätt att ha förvärsarbete vid sidan om licentiat- eller doktorandstipendium.

3. Särskilda anslag till ograduerade forskare m. m.

Utredningen

Vad förevarande spörsmål beträffar föreslår utredningen, att för budgetåret 1958/59 anvisas anslag om sammanlagt 2 600 000 kronor till ograduerade forskares verksamhet. Nämda anslags fördelning på olika vetenskapliga discipliner framgår av följande tablå.

För främjande av teologisk, juridisk, samhällsvetenskaplig och övrig humanistisk forskning	300 000
För främjande av medicinsk, odontologisk, farmaceutisk och veterinärmedicinsk forskning	1 400 000
För främjande av matematisk-naturvetenskaplig forskning	600 000
För främjande av teknisk forskning	300 000
Summa kronor	2 600 000

Beträffande behovet av ifrågavarande anslag framhåller utredningen i huvudsak följande.

De materielanslag, som institutioner och motsvarande för närvarande disponerar över, är avsedda för forskning och undervisning. De används i många fall främst för undervisningsändamål och för inköp av litteratur till institutionsbiblioteken. De yngre forskarna kan som regel ej räkna med att erhålla medel för egen forskningsverksamhet (experiment, excerpter, arkivresor m. m.) ur dessa anslag. Sedan 1945 finns emellertid för medicinsk, odontologisk, farmaceutisk och veterinärmedicinsk forskning ett särskilt reservationsanslag, »Bidrag till främjande av medicinsk forskning vid universiteten m. fl. läroanstalter». Förslaget om dessa anslag hade framlagts av de år 1943 tillkallade sakkunniga för utredning rörande lämpliga organisatoriska åtgärder för den medicinska forskningens främjande och därmed sammanhängande frågor. I Kungl. Maj:ts proposition nr 301 år 1945 underströk departementschefen, att utdelning från detta anslag borde ske enbart med hänsyn till den vetenskapliga forskning som bedrivs vid de olika institutionerna och klinikerna, oberoende av om sökanden vore institutionsföreståndare respektive klinikchef eller annan där verksam forskare och vidare oberoende av om anslagen därigenom skulle bli ojämnt fördelade mellan olika institutioner. I motsats till materielanslagen, vilka i huvudsak fördelas proportionellt mellan institutionerna, borde sålunda de nya anslagen fördelas helt och hållet på grundval av redovisat och styrkt behov.

Av en av utredningen gjord undersökning framgår, att utvecklingen gått därhän, att bidragen numera så gott som uteslutande utgår till ograduerade forskare. Utredningen finner detta vara en ur forskningens synpunkt ändamålsenlig och eftersträvansvärd utveckling. De lokala universitetsmyndigheterna bör svara för utdelandet av anslag till forskare under utbildning, medan forskningsråden bör svara för utdelning av de anslag som är avsedda för större forskningsprojekt, vilka som regel leds av graduerade forskare. Utredningen har funnit, att detta system, som enligt samstämmiga uttalanden med framgång prövats under drygt tio år vid de medicinska fakulteterna, tandläkarhögskolorna, veterinärhögskolan och farmaceutiska institutet, nu bör utsträckas till att gälla även övriga fakulteter och fackhögskolor. Utredningen föreslår därför, att för teologisk, juridisk, humanistisk, matematisk-naturvetenskaplig samt teknisk forskarutbildning anvisas medel motsvarande dem som utgår till medicinsk forskarutbildning. Liknande anslag bör enligt utredningens mening införas för forskarutbildningen vid lantbrukshögskolan och skogshögskolan. Det torde dock — framhåller utredningen — få ankomma på de nu arbetande jordbrukshögskole- och skogshögskoleutredningarna att lägga fram förslag för dessa högskolors del. För handelshögskolornas del har utredningen ej ansett sig nu böra framlägga något förslag.

Utredningen övergår härefter till en närmare diskussion av de olika anslagsposternas storlek. Härom anför utredningen följande.

Reservationsanslaget för främjande av medicinsk forskning: Det under åttonde huvudtiteln utgående reservationsanslaget »Bidrag till främjande av medicinsk forskning vid universiteten m. fl. läroanstalter» har för ett antal budgetår uppgått till följande belopp

1945/46	500 000	kronor
1949/50	512 000	»
1954/55	640 000	»
1956/57	691 000	»
1957/58	721 000	»

Anslagshöjningen efter budgetåret 1945/46 har till största delen vidtagits med hänsyn till tillkomsten av tandläkarhögskolan i Malmö och medicinska fakulteten i Göteborg.

Med hänsyn till inträffade kostnadsökningar och till det starkt ökade antalet yngre forskare synes anslagen behöva ökas högst avsevärt. En vid Uppsala universitets medicinska fakultet gjord undersökning av hur mycket medel yngre forskare sökt respektive beviljats från ifrågavarande anslag under senare år visar, att efterfrågan varit två à tre gånger så stor som tillgången på medel. Utredningen föreslår, att för budgetåret 1958/59 reservationsanslaget »Bidrag till främjande av medicinsk forskning vid universiteten m. fl. läroanstalter» ökas till 1 400 000 kronor, att användas huvudsakligen för ograduerade forskares utgifter för materiel, apparatur m. m. Fördelningen mellan fakulteter och högskolor synes böra göras i stort sett i enlighet med nuvarande principer.

Anslag för matematisk-naturvetenskaplig forskning: Under anslagsposten »Materiel m. m.» upptas för de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna vid universiteten i Uppsala och Lund särskilda medel för fältarbeten. Budgetåret 1956/57 utgjorde dessa medel cirka 40 000 kronor vid vardera av de två universiteten. Vid Stockholms högskolas matematisk-naturvetenskapliga avdelning upptogs för budgetåret 1956/57 likaledes under mate-

riellanslaget 54 000 kronor för exkursioner, fältarbeten m. m. Nämnda belopp tilldelas till stor del ograduerade forskare inom botanik, zoologi och angränsande ämnen. Dessa medel bör tills vidare upptas i oförändrad form under materielanslagen. Dessutom bör emellertid för de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna (motsvarande) uppföras särskilda reservationsanslag för främjande av matematisk-naturvetenskaplig forskning.

Någon exakt beräkning av medelsbehovet låter sig ej göra, bland annat beroende på de stora olikheterna mellan skilda naturvetenskapliga ämnen. Utredningen har stannat för att föreslå att för budgetåret 1958/59 beviljas ett reservationsanslag för främjande av matematisk-naturvetenskaplig forskning vid de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna om sammanlagt 600 000 kronor, att användas huvudsakligen för ograduerade forskares utgifter för materiel, apparater m. m. Anslaget bör fördelas lika mellan de tre matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna.

Anslag för teologisk, juridisk, samhällsvetenskaplig och övrig humanistisk forskning: Vid de teologiska, juridiska och humanistiska fakulteterna var antalet aktiva licentiander och doktorander hösten 1955 dubbelt så stort som antalet aktiva licentiander och doktorander vid de matematisk-naturvetenskapliga fakulteterna. Å andra sidan är det uppenbart, att forskningskostnaderna — materiel, apparater, resekostnader m. m. — är betydligt mindre för teologer, jurister och humanister än för naturvetare. Humanisternas utgifter torde i medeltal vara högre än teologers och juristers. Skillnaden mellan ämnena inom de humanistiska fakulteterna torde dock vara mycket stora.

Utredningen föreslår, att för budgetåret 1958/59 anvisas ett reservationsanslag för främjande av teologisk, juridisk, samhällsvetenskaplig och övrig humanistisk forskning vid de teologiska, juridiska och humanistiska fakulteterna om sammanlagt 300 000 kronor, att användas huvudsakligen för ograduerade forskares utgifter för materiel, apparater, excerpering, inhemska arkivresor m. m., varav 20 000 kronor till de teologiska fakulteterna, 15 000 kronor till de juridiska fakulteterna samt återstående 265 000 kronor till de humanistiska fakulteterna (inklusive filosofiska fakulteten vid Göteborgs universitet). Fördelningen mellan de humanistiska fakulteterna synes böra ske så att den mindre fakulteten i Göteborg får något lägre belopp än de tre övriga fakulteterna. De mindre belopp, som under anslags titeln »Materiel m. m.» vid universiteten i Uppsala och Lund anvisas för fältarbeten i sociologi och kulturgeografi, förutsättes givetvis ej bli påverkade av det framlagda förslaget. Dessa medel har nämligen i likhet med övriga materielanslag karaktär av anslag till respektive institutioners allmänna undervisnings- och forskningsverksamhet.

Anslag för teknisk forskning: Vid de tekniska högskolorna fanns under perioden 1942/43—1946/47 ett särskilt anslag »Bidrag till främjande av teknisk forskning». Från och med budgetåret 1947/48 överfördes detta anslag till det av tekniska forskningsrådet disponerade anslaget till tekniskvetenskaplig forskning. Anledningen härtill var, att det ej ansågs föreligga någon skillnad mellan de två typerna av anslag. Båda ansågs i första hand vara avsedda för kvalificerade forskare. Det växande antalet licentiander och doktorander vid de två tekniska högskolorna motiverar emellertid, att särskilda anslag inrättas för yngre forskare. Utredningen föreslår därför, att även för de tekniska högskolorna anvisas särskilda anslag, avsedda i första hand för ograduerade forskares behov. För budgetåret 1958/59 föreslås ett

reservationsanslag om sammanlagt 300 000 kronor, att användas huvudsakligen för ograduerade forskares utgifter för materiel, apparater m. m.

Avslutningsvis understryker utredningen, att den framtida ökningen i antalet doktorander och licentiander vid skilda fakulteter och högskolor måste leda till att de föreslagna anslagen undan för undan måste höjas. Utredningen finner det dock ej möjligt att föreslå några belopp för de efter 1958/59 följande budgetåren. Däremot rekommenderas att den av utredningen förordade statistiken över antalet licentiander och doktorander utnyttjas som ett av underlagen vid kommande bedömningar av erforderliga anslagshöjningar.

Utredningen föreslår, att ifrågavarande reservationsanslag fördelas av Kungl. Maj:t mellan fakulteter och högskolor samt att medel ur nämnda anslag efter vederbörligt ansökningsförfarande utdelas av fakulteterna (motsvarande) respektive styrelserna för farmaceutiska institutet och veterinärhögskolan. Detta förslag utföres på i huvudsak följande sätt.

Förevarande anslag kan sägas utgöra ett komplement på materielsidan till doktorand- och licentiandstipendierna. Dessa senare utdelas — och kommer, om utredningens förslag rörande förbättring av ifrågavarande stipendier genomföres, att allttjämt utdelas — av fakulteter eller högskolor. Utredningen vill med anledning härav föreslå, att beslutanderätten i fråga om utdelningen av reservationsanslagen för medicinsk och odontologisk forskning överföres från kanslern för rikets universitet till de medicinska fakulteterna samt till karolinska institutets och de två tandläkarhögskolornas lärarkollegier, dock med skyldighet för dessa att årligen till kanslern anmäla, på vad sätt anslagen disponerats. För farmaceutiska institutets och veterinärhögskolans del föreslås ingen ändring i utdelningsförfarandet. Utredningen föreslår vidare, att anslagen till teologisk, juridisk, humanistisk och naturvetenskaplig forskning fördelas på fakulteter av Kungl. Maj:t på samma sätt som nu sker med anslagen till medicinsk forskning samt att anslagen utdelas av vederbörande fakultet efter ett ansökningsförfarande, dock med skyldighet för fakulteterna att årligen till kanslern för rikets universitet anmäla, på vad sätt anslagen disponerats. Utredningen föreslår slutligen, att anslagen till teknisk forskning fördelas av Kungl. Maj:t på de två högskolorna samt att varje högskolas anslag utdelas efter ett ansökningsförfarande, dock med skyldighet för högskolorna att årligen till överstyrelsen för de tekniska högskolorna anmäla, på vad sätt anslagen disponerats.

Till sist påpekar utredningen, att i de bestämmelser, som kan komma att utfärdas rörande de föreslagna anslagen, bör föreskrivas, att medlen huvudsakligen skall utdelas till ograduerade forskare.

Utredningen uppftar därefter till behandling *apparatanslagen* samt föreslår — med hänsyn till det växande antalet forskare och studerande — att den ospecificerade delen av dessa anslag uttryckligen ges karaktär av medel avsedda såväl till ersättning och modernisering av apparaturen som till utökning av densamma. Utredningen föreslår vidare, att för budgetåret 1958/59 dessa ospecificerade medel höjs till i följande tablå angivna belopp. Motsvarande medelsanvisningar för budgetåret 1957/58 har jämväl angivits i tablån.

	1957/58	1958/59
Uppsala universitet	250 000	600 000
Lunds universitet	250 000	600 000
Göteborgs universitet	100 000	200 000
Stockholms högskola	250 000	400 000
Karolinska institutet	100 000	200 000
	Summa	950 000 2 000 000

Beträffande de sålunda förordade anslagshöjningarna framhåller utredningen i huvudsak följande.

Anslagen för främjande av ograduerade forskares verksamhet kommer att kunna användas för inköp förutom av förbrukningsmateriel jämväl av speciell men föga kostnadskrävande apparatur. Införandet av dessa anslag minskar emellertid inte behovet av anslag för ersättning av försliten och omodern apparatur och anskaffandet av ny apparatur vid de skilda institutionerna. Den samlade effekten av de åtgärder som i förevarande sammanhang föreslagits kommer att bli, att behovet av apparater för undervisningen på såväl hög- som lågstadiet kommer att öka till följd av det växande antalet studerande och det ökande antalet akademiska lärare. Med hänsyn härtill vill utredningen föreslå en provisorisk uppräknig redan från och med budgetåret 1958/59 av de nu till universiteten, Stockholms högskola och karolinska institutet utgående reservationsanslagen till nyanskaffning av apparater m. m. Utöver de av utredningen föreslagna anslagsbeloppen kan för budgetåret 1958/59 komma de belopp av engångsnatur för särskilda ändamål, vilka liksom tidigare anvisas under rubriken »Nyanskaffning av apparater m. m.».

Y t t r a n d e n

Utredningens förslag rörande anslag till ograduerade forskares verksamhet tillstyrkes av alla remissorgan utom ett, nämligen *statskontoret*, som anser, att frågan om särskilda anslag till forskning inom olika områden och storleken av dessa bör avgöras i ett sammanhang med hänsyn till forskningens behov och möjligheterna att tillgodose detta. En uppdelning så att vissa anslag avses för ograduerade andra till graduerade forskare synes statskontoret ovidkommande.

Vidkommande universitetsutredningens reformprogram avseende särskilda anslag till ograduerade forskare m. m. framhåller *kanslern*, att han i stort sett funnit sig kunna godtaga de framlagda förslagen och hälsar med tillfredsställelse att betydande anslagsförstärkningar i detta sammanhang förordats. Kanslern har intet att erinra om att beslutanderätten i fråga om utdelningen av ifrågavarande forskningsanslag tilldelas vederbörande lokala akademiska myndigheter. I bestämmelserna bör dock — i enlighet med utredningens förslag — intagas föreskrift om att medlen huvudsakligen bör utdelas till ograduerade forskare. I detta sammanhang understryker kanslern, att frågor om tilldelande av anslag till graduerade forskare enligt hans mening bör underställas kanslerns prövning.

Jordbrukshögskoleutredningen ansluter sig till förslaget att de fakulteter och högskolor, som icke för närvarande har forskningsanslag speciellt avsedda för ograduerade forskare, tilldelas anslag av denna typ. Förslag till sådana anslag säger sig utredningen komma att framlägga.

Direktionen för handelshögskolan i Stockholm anför följande.

Uppnår man bland annat genom en mer omfattande stipendiering att flera studenter fortsätter sina studier till licentiatexamen och doktorsgrad, uppkommer ett behov av att dessa studerande såsom komplement till stipendierna erhåller bidrag för sina forskningsomkostnader. Det må här nämnas, att forskningsarbetet icke minst inom företagsekonomi ofta medför betydande kostnader för fältundersökningar o. d. I överensstämmelse med vad lärarrådet föreslagit får direktionen därför hemställa att Kungl. Maj:t ville vid en ökning av antalet stipendier för högre ekonomiska studier jämväl medgiva ett särskilt anslag å 50 000 kronor såsom bidrag till angivna kostnader.

Även *Sveriges industriförbund* understryker vikten av att motsvarande anslag ställes till handelshögskolornas förfogande. Förbundet anför härom bland annat följande.

Vad gäller handelshögskolorna har utredningen, utan särskild motivering, ej ansett sig nu böra framlägga något förslag i berörda hänseende. Med hänsyn till att den i Sverige ännu förhållandevis unga forskningen på företagsekonomins stora och betydelsefulla område står inför åtskilliga forskningsuppgifter, bland annat inom distributionsekonomi och företagsadministration, vilka för sin lösning behöver ytterligare ekonomiska resurser, förutsätter förbundet att motsvarande anslag kommer att utgå även till handelshögskolorna.

Några remissorgan har anfört avvikande meningar i fråga om vissa av de anslagsbelopp utredningen föreslagit. Sålunda anser *teologiska fakulteten i Uppsala* det föreslagna beloppet, 10 000 kronor årligen, såsom otillräckligt, både utifrån föreliggande behov och i jämförelse med vad som föreslagits för de humanistiska fakulteterna. Ett årligt anslag av 15 000 kronor kan enligt fakulteten icke betraktas annat än som ett minimibelopp. *Större akademiska konsistoriet i Uppsala* framhåller, att enligt dess mening det icke finnes någon anledning utgå från att behovet av dylika anslagsmedel skulle vara mindre för forskare inom de teologiska och juridiska fakulteterna än för forskare inom de humanistiska fakulteterna. Även *större akademiska konsistoriet i Lund* förordar — i likhet med teologiska fakulteten därstädes — ett årligt anslag av 15 000 kronor till var och en av nämnda fakulteter. Till denna uppfattning ansluter sig jämväl *kanslern*.

Rätts- och statsvetenskapliga avdelningen vid Stockholms högskola finner det belopp som föreslås för de juridiska fakulteterna, 15 000 kronor, vara uppenbart för litet. En uppräknig av beloppet till 30 000 kronor skulle enligt avdelningen närmare svara mot det väntade behovet. *Statens samhälls- och rättsvetenskapliga forskningsråds rättsvetenskapliga sektion*

understryker vikten av att anslag till forskares omkostnader ställas till fakulteternas förfogande, samt anför bland annat följande.

Utredningen föreslår, att de tre juridiska fakulteterna tillhoppa får 15 000 kronor. Beloppet synes väl snävt tilltaget i förhållande till de medel, som föreslås för exempelvis humanisterna. Utredningen anför, att humanisternas forskningsutgifter i medeltal torde vara högre än juristernas. Om detta är riktigt — något varom rådet icke kan bilda sig en säker uppfattning — kan det bero på att den juridiska forskningen hittills fått inriktas på sådana arbetsuppgifter, som ej för med sig kostsam materialinsamling. Det kan emellertid med skäl antagas, att sådana undersökningar kommer att spela en allt större roll i den juridiska forskningen. Rådet föreslår därför, att anslaget till de juridiska fakulteterna för ifrågavarande ändamål uppräknas till 30 000 kronor.

Statens samhälls- och rättsvetenskapliga forskningsråds samhällsvetenskapliga sektion framhåller, att föreslagna 265 000 kronor till de humanistiska fakulteterna, däri inbegripet de samhällsvetenskapliga ämnena, icke torde vara tillräckliga för anslag till ograduerade forskares utgifter för materiel, apparater, excerpering, inhemska arkivresor m. m.

Beträffande det föreslagna anslaget till medicinsk etc. forskning hänvisar *medicinska fakulteten i Uppsala* till sina petita för budgetåret 1958/59 och upprepar sin framställning om en höjning av sin anslagsdel till 350 000 kronor. Först därmed har enligt fakultetens mening anslagets realvärde återställt till 1945/46 års nivå och någon hänsyn tagits till det ökade student- och forskarantalet. *Medicinska fakulteten i Lund* betonar, att i Lund efterfrågan sista tiden varit mer än tre gånger så stor som medelstilldelningen. Fakulteten anser för sin del att anslaget bör ökas, utöver av utredningen förordade 1 400 000 kronor, till 2 miljoner. Fakulteten framhåller att den i enlighet härmed i petita för budgetåret 1958/59 begärt en ökning av sin del från 111 000 till 300 000 kronor. *Större akademiska konsistoriet i Lund* tillstyrker den av medicinska fakulteten äskade höjningen av det föreslagna beloppet.

Statens tekniska forskningsråd kan icke finna någon motivering till förslaget att anslaget för främjande av teknisk forskning skulle vara blott hälften av det för matematisk-naturvetenskaplig forskning. Den för den tekniska forskningen erforderliga apparaturen är enligt rådet minst lika dyrbar som den som erfordras för matematisk-naturvetenskaplig forskning. Rådet anser därför, att anslaget för teknisk forskning bör sättas till minst 600 000 kronor men givetvis justeras när behov därav uppkommer. Forskningsrådet berör även det anslag — Bidrag till främjande av teknisk forskning — som fanns vid de tekniska högskolorna under perioden 1942/43—1947/48. Detta anslag möjliggjorde — framhåller forskningsrådet — för forskare av alla grader att erhålla mindre forskningsanslag utan att hänvändelse behövde ske till forskningsråden. Rådet föreslår, att detta anslag återinföres dels för att ge forskningsråden bättre möjlighet att ägna sig åt

större forskningsprojekt och dels för att skaffa möjligheter att snabbt undersöka värdet och bärigheten av idéer och uppslag vid de tekniska högskolorna innan hänvändelse sker till forskningsråden. Enligt *lärarkollegiets vid tekniska högskolan* bestämda uppfattning skulle det vara av stor betydelse ur forskningssynpunkt om de tekniska högskolorna ånyo komme i åtnjutande av sistnämnda anslag, vilket enligt kollegiets uppfattning bör uppföras med lägst 200 000 kronor. Lärarkollegiet förutsätter att utredningen vid sin kommande behandling av de tekniska högskolorna måtte upptaga till omprövning denna ur forskningssynpunkt betydelsefulla fråga. *Lärarkollegiet vid Chalmers tekniska högskola* anser — i likhet med tekniska forskningsrådet — att det av utredningen föreslagna anslaget borde utgå med minst samma belopp, som föreslagits till matematisk-naturvetenskaplig forskning (600 000 kronor). Även *svenska teknologföreningen* föreslår en höjning av ifrågavarande anslag.

Den av utredningen föreslagna uppräkningsdelen av apparatanslagen tillstyrkes i stort sett. Härjämte har från *universitetsmyndigheternas* och *kanslerns* sida förslag framlagts om anvisande av medel till vissa särskilda ändamål under förevarande anslag.

Vidkommande jordbrukets högskolor har *jordbrukets forskningsråd* framhållit nödvändigheten av att även en uppräkning av motsvarande anslag vid lantbrukshögskolan, veterinärhögskolan och skogshögskolan skyndsammast sker.

4. Departementschefen

Samhällets behov av högkvalificerad akademisk arbetskraft växer mycket hastigt. Skolans efterfrågan på lektorskompetenta lärare kommer med gymnasieexpansionen att öka starkt i de flesta ämnen. Näringslivets inriktning på naturvetenskaplig och teknisk forskning medför ett stigande behov av forskarutbildad personal. Den utvidgning av universitets- och högskoleväsendet, som förestår, kommer också att accelerera behovet av lärare och forskare för universitetens och högskolornas egen verksamhet. I dagens och i ännu högre grad i morgondagens samhälle kan vi helt enkelt icke avvara de tjänster, som forskarutbildad arbetskraft kan tillhandahålla. Det är enligt min mening därför uppenbart, att staten måste väsentligt öka sina insatser för att främja forskarutbildningen och forskarrekyteringen.

Universitetsutredningen har redovisat ett omfattande statistiskt material beträffande forskarutbildningen och forskarrekyteringen. Jag har bland annat med ledning av dessa uppgifter blivit övertygad om angelägenheten av att de i många fall alltför långa studietiderna fram till licentiatexamen måste nedbringas. Vidare har dessa data gjort klart för mig, att ett starkt behov föreligger av att öka de forskningsstimulerande åtgärderna överhuvudtaget.

Vad beträffar forskarutbildningens former anser jag, att licentiatexamen och disputationssprov tills vidare bör bibehållas i sin nuvarande utformning. Vad man nu främst bör inrikta sig på är att stimulera ett ökat antal personer att ägna sig åt licentiatstudier. Vidare torde man i möjligaste mån böra effektivisera utbildningen fram till licentiatexamen. Såvitt gäller de filosofiska fakulteterna kommer det förut behandlade systemet med organisationsplaner att medföra bland annat den förbättringen, att professorerna, befattningshavarna inom laboratorgruppen och e. o. docenterna avlastas en stor del av undervisningen på lågstadiet. Därigenom kommer naturligtvis dessa lärarkategorier att få mera tid för och ökade möjligheter till handledning av studerande på högstadiet, vilket i sin tur kommer att medföra att undervisningen på detta stadium förbättras och effektiviseras. Detta kommer emellertid icke att leda till en helt slutgiltig lösning av alla de på högstadiundervisningens område föreliggande problemkomplexen. Av vikt är därför att man även i fortsättningen ägnar särskild uppmärksamhet häråt.

Vad särskilt angår utredningens önskemål om en översyn av studiekurser och övriga fordringar för licentiatexamen så har utredningen för sin del funnit, att som en riktpunkt i arbetet med en dylik översyn bör gälla, att studerande som avlagt grundexamen vid filosofisk fakultet med tre betyg i något ämne efter ytterligare 5 terminers studier i detta ämne skall kunna avlägga licentiatexamen. Om vederbörande i sin grundexamen har två betyg i ett ämne, bör enligt utredningens åsikt licentiatexamen i detta kunna avläggas efter ytterligare 6 terminers studier. Denna riktpunkt bör enligt utredningens mening gälla för flertalet av de studerande, som helt ägnar sig åt arbetet på filosofie licentiatexamen. Som redan torde ha framgått har kanslern i maj 1957 utfärdat anvisningar i ämnet av i stort sett samma innebörd.

Först sedan under några år erfarenheter av dylika anordningar vunnits kan det enligt min mening finnas skäl att, såsom i några remissyttranden anförts, till förnyad prövning upptaga frågan om de högre akademiska lärdomsproven.

Såsom utredningen framhållit kan studierna för fyra betyg i de filosofiska fakulteternas ämnen sägas vara en form av forskarutbildning. I fråga om denna utbildning har utredningen föreslagit, att bestämmelserna i 1953 års examensstadga (§ 21) ändras därhän, att filosofie kandidatexamen om sex betygsenheter skall kunna avläggas med betyget Utmärkt eller Särskilt utmärkt i ett av examensämnena. Olika synpunkter har anlagts på denna fråga i remissyttrandena. Kanslern har för sin del tillstyrkt ifrågavarande ändring och därjämte förordat, att ändringen måtte få avse jämväl filosofisk ämbetsexamen. Jag har för min del funnit utredningens förevarande förslag väl avvägt och jag förordar, att det genomföres.

Som jag redan antytt torde det vara av särskild vikt att ett ökat antal personer stimuleras att ägna sig åt licentiatstudier. Detta gäller givetvis i

lika hög grad den forskarutbildning som bedrivs efter licentiatexamen. Varje studerande som avlagt grundexamen vid universitet eller högskola och som visat fallenhet och intresse för vetenskapliga studier bör sålunda enligt min mening om möjligt genom stipendium eller befattning vid universitet eller högskola ges möjligheter till en lämplig forskarutbildning. Vad jag i detta sammanhang närmast vill ingå på är doktorand- och licentiestipendierna. Både den av universitetsutredningen presenterade statistiken rörande forskarutbildningen och sakrevisionens förut redovisade undersökning ävensom vissa faktorer i övrigt har nämligen övertygat mig om det från såväl samhällets som forskaradepternas synpunkt angelägna i att nyssnämnda stipendiesystem högst avsevärt förbättras och detta såväl kvantitativt som kvalitativt.

Vad först angår den kvalitativa sidan så har utredningen föreslagit, att licentiestipendiernas årliga belopp höjes från nuvarande 3 000 kronor till 5 500 kronor och doktorandstipendiernas årliga belopp från nuvarande 6 000 kronor till 8 000 kronor. Jag har funnit utredningens förslag i denna del starkt motiverat och tillstyrker därför bifall härtill. Doktorandstipendierna vid farmaceutiska institutet och vid tandläkarhögskolorna torde emellertid tills vidare liksom för närvarande bära utgå med samma belopp som licentiestipendierna. Med anledning av vad utredningen och vissa remissinstanser anfört i fråga om indexreglering av stipendiebeloppen vill jag kraftigt understryka angelägenheten av att stipendiernas rekryteringsstimulerande effekt bibehålles. Jag har likväl icke funnit mig kunna förorda en direkt indexreglering av de stipendier det här gäller. Självfallet är emellertid, att de nu föreslagna höjningarna av stipendiebeloppen ej får betraktas som en engångsåtgärd. Beloppens storlek torde bära prövas år från år i samband med den ordinarie budgetbehandlingen.

Vad härefter angår den kvantitativa sidan, d. v. s. antalet doktorand- och licentiestipendier, så finner jag vägande skäl anförda för att detta antal högst väsentligt ökas och att därvid de två kategorierna stipendier sättes i en något annan relation till varandra än vad hittills varit fallet. Jag vill sålunda i likhet med utredningen förorda, att antalet licentiestipendier uppräknas förhållandevis mer än antalet doktorandstipendier, dock inte därhän att möjligheterna för licentianderna att få licentiestipendium blir lika stora som möjligheterna för doktoranderna att få doktorandstipendium. Vid bifall härtill kommer antalet licentiestipendier att — till skillnad mot vad som nu är fallet — bli större än antalet doktorandstipendier.

Jag har vidare funnit, att det nuvarande systemet för stipendiernas fördelning på fakulteter och högskolor är stelt i den meningen, att inga möjligheter föreligger att — med hänsyn till växlingar i efterfrågan på dessa stipendier — göra en omDisposition mellan fakulteter och högskolor av stipendierna med mindre Kungl. Maj:t fattar beslut därom. Utredningen, som uppmärksammat detta, har i syfte att undanröja denna olägenhet

framlagt följande förslag. De nuvarande fakultets- och högskolebundna stipendierna bibehålls och ökas väsentligt till sitt antal. Vid sidan därav ställs ett antal stipendier till förfogande för universitetskanslern att efter hans bedömning fördelas mellan fakulteter och högskolor. Kanslern skall därvid vara oförhindrad att även tilldela högskolor eller grupper av högskolor som ej lyder under kanslersämbetet dylika stipendier, vare sig dessa läroanstalter för närvarande har stipendier eller icke. Vid utdelandet av ett visst antal stipendier till en fakultet eller högskola skall kanslern, om han så finner lämpligt, kunna förbehålla något eller några stipendier viss ämnesgrupp eller visst ämne.

Flertalet remissinstanser har hälsat förevarande förslag med stor tillfredsställelse. Vissa invändningar mot förslaget utformning har dock rests från överstyrelsens för de tekniska högskolornas sida.

För egen del har jag ej funnit anledning att föreslå några principiella ändringar i universitetsutredningens förslag på denna punkt. Jag förordar alltså, att utredningens förslag genomföres. Jag vill härvid särskilt betona, att ett förverkligande av detta förslag bland annat innebär, att doktorander och licentiander vid samtliga av förevarande stipendiesystem berörda läroanstalter kommer att kunna tilldelas stipendier ur den sålunda tillskapade rörliga reserven.

Jag ingår här efter på frågan om vilket antal doktorand- och licentiandstipendier som lämpligen bör ställas till förfogande. Utredningen har föreslagit, att totala antalet doktorandstipendier ökas från nuvarande 218 till 385 och totala antalet licentiandstipendier från nuvarande 199 till 480. Antalet doktorandstipendier skulle därmed öka med 167 och antalet licentiandstipendier med 281. Utredningen har vidare föreslagit, att 50 av de 385 doktorandstipendierna och 75 av de 480 licentiandstipendierna ställs till förfogande för kanslern för rikets universitet för fördelning på fakulteter och högskolor. Vid bifall härtill skulle till fakulteters och högskolors egen disposition ställas sammanlagt 335 doktorandstipendier och 405 licentiandstipendier. Utredningen har vidare — såsom framgått av det föregående — framställt förslag beträffande förevarande stipendiernas fördelning på fakulteter och läroanstalter. Om denna fördelning råder delade meningar bland remissinstanserna. Jag är för egen del medveten om att det måhända med visst fog kan göras gällande, att några av de mindre fackhögskolorna icke skulle ha blivit tillfredsställande tillgodosedda genom den av utredningen föreslagna fördelningen. Enligt min mening finns det emellertid anledning att avvakta några års erfarenheter av fördelningen av den s.k. rörliga stipendiereserven. Skulle det visa sig att några högskolor mera konstant erhåller en viss andel av stipendiereserven, kan detta naturligtvis utgöra anledning att ompröva proportionerna mellan stipendiereserven och antalet från början fördelade stipendier. Endast i ett avseende har jag funnit skäl att i förevarande sammanhang till närmare granskning upptaga remisskritiken, nämligen beträffande de tekniska högskolorna. Kritik har riktats

mot att utredningen i fråga om de båda tekniska högskolorna föreslagit inrättande av endast fem nya licentiestipendier, vilket bland annat skulle innebära, att dessa två högskolor alltjämt skulle förbli i avsaknad av egna doktorandstipendier. Jag torde här få erinra om att dessa högskolor innevarande budgetår kommit i åtnjutande av en viss utökning av de dem tillkommande licentiestipendierna. För övriga av här ifrågavarande stipendiesystem berörda läroanstalter har däremot under de senaste budgetåren icke skett någon ökning av antalet stipendier. Trots dessa förhållanden har jag emellertid blivit övertygad om att de båda tekniska högskolornas resurser i fråga om tillgången till stipendier bör förstärkas i något högre grad än vad utredningen ansett lämpligt. Enligt vad jag under hand numera kunnat inhämta var de aktiva licentianderna vid de tekniska högskolorna väsentligt fler till antalet år 1957 än år 1955. Med hänsyn bland annat härtill har jag funnit det befogat, att vardera av de två tekniska högskolorna tilldelas fyra nya licentiestipendier utöver dem utredningen härvidlag föreslagit. Med anledning av vad som framkommit vid remissbehandlingen vill jag därjämte förorda, att jämväl de tekniska högskolorna kommer i åtnjutande av vardera två egna doktorandstipendier. I anslutning härtill torde vissa reduktioner på andra punkter i utredningens fördelningsförslag böra vidtagas. Sålunda torde antalet av utredningen föreslagna nya licentiestipendier för envar av de fyra humanistiska fakulteterna böra minskas med två. Därjämte torde den föreslagna s. k. rörliga stipendiereserven böra reduceras med fyra doktorandstipendier.

Med härförut angivna jämkningar anser jag mig böra biträda utredningens förslag om utökning av antalet doktorand- och licentiestipendier. Detta innebär bland annat, att 46 av de 385 doktorandstipendierna och 75 av de 480 licentiestipendierna bör ställas till förfogande för universitetskanslern för fördelning på fakulteter och högskolor (den s. k. rörliga reserven), medan till fakulteters och högskolors egen disposition kommer att ställas sammanlagt 339 doktorandstipendier och 405 licentiestipendier.

Utredningen har föreslagit att den sålunda förordade utökningen av antalet stipendier i sin helhet genomföres från och med nästa budgetår. Efter närmare överväganden har jag för egen del, med hänsyn till angelägenheten av att vid de olika fakulteterna och högskolorna en väl avvägd disponering av de väsentligt förbättrade stipendieresurserna kommer till stånd, funnit det lämpligare, att den nu föreslagna utökningen uppdelas på två etapper med i stort sett lika fördelning på budgetåren 1958/59 och 1959/60. En alldeles exakt hälftindelning torde därvid knappast bli möjlig, utan vissa obetydliga jämkningar måste vidtagas. Jag anser mig därför böra föreslå, att medel för nästa budgetår beviljas till följande nya stipendier, nämligen 86 doktorandstipendier och 141 licentiestipendier.

Med hänsyn till det här anförda och med beaktande av den höjning av

stipendiebeloppen, som jag tidigare tillstyrkt, torde det under åttonde huvudtiteln uppförda reservationsanslaget till Gemensamma universitetsändamål: Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier för nästa budgetår böra ökas med 1 764 000 kronor till 3 444 000 kronor. Medel till den s. k. rörliga reserven torde böra upptagas under ett särskilt riksstatsanslag, uppfört under åttonde huvudtiteln och betecknat Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier vid rikets universitet och högskolor. Detta anslag torde böra erhålla reservationsanslags karaktär och för nästa budgetår uppföras med 387 500 kronor. Vidare torde det under åttonde huvudtiteln upptagna reservationsanslaget till Gemensamma ändamål vid de tekniska högskolorna: Stipendier för främjande av högre tekniska studier för nästa budgetår böra höjas med 154 500 kronor till 274 500 kronor.

Ett realiserande av mitt förslag kräver också höjning för nästa budgetår av under andra huvudtitlar uppförda anslag. Sålunda torde det under nionde huvudtiteln uppförda reservationsanslaget till Lantbrukshögskolan och statens lantbruksförsök: Stipendier böra ökas med 32 500 kronor till 127 300 kronor. Därjämte torde det under nämnda huvudtitel upptagna anslaget till Veterinärhögskolan: Stipendier böra höjas med 14 000 kronor till 80 000 kronor. Dessutom torde det under samma huvudtitel uppförda anslaget till Skogshögskolan: Stipendier böra ökas med 20 000 kronor till 71 600 kronor. Slutligen torde det under tionde huvudtiteln upptagna reservationsanslaget till Gemensamma ändamål vid handelshögskolorna: Stipendier för främjande av högre ekonomiska studier böra höjas med 23 500 kronor till 38 500 kronor.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att framdeles meddela erforderliga närmare bestämmelser rörande ifrågavarande doktorand- och licentandstipendier. Därvid torde de detaljförslag och synpunkter, som framlagts av universitetsutredningen och sakrevisionen, böra upptagas till närmare prövning.

Jag ingår härfter på frågan om särskilda anslag till ograduerade forskare för inköp av apparatur, materiel m. m. i forskningsverksamheten. Såsom ett komplement till doktorand- och licentandstipendierna bör enligt utredningens mening denna verksamhet än kraftigare understödjas av staten. Hittills har endast de medicinska, odontologiska, farmaceutiska och veterinärmedicinska forskningsområdena i detta avseende kommit i åtnjutande av bidrag från statens sida. Utredningen har kunnat konstatera, att utvecklingen gått därhän, att dessa bidrag numera så gott som uteslutande utgår till ograduerade forskare. Liksom utredningen finner jag detta vara en ändamålsenlig och eftersträfvansvärd utveckling. De lokala universitetsmyndigheterna bör svara för utdelandet av anslag till forskare under utbildning, medan forskningsråden bör svara för utdelningen av de anslag som är avsedda för större forskningsprojekt, vilka som regel leds av graduerade

forskare. Jag delar helt utredningens uppfattning, att det system, som enligt samstämmiga uttalanden med framgång prövats under drygt tio år inom här förut angivna forskningsområden, nu bör utsträckas till att gälla även övriga fakulteter och fackhögskolor. Jag vill därför i likhet med utredningen föreslå, att för teologisk, juridisk, humanistisk, matematisk-naturvetenskaplig samt teknisk forskarutbildning anvisas medel motsvarande dem som utgår till medicinsk forskarutbildning. Utredningen har uttalat, att liknande anslag synes böra införas för forskarutbildningen även vid lantbrukshögskolan och skogshögskolan. Det torde dock, såsom utredningen framhållit, få ankomma på de nu arbetande jordbrukshögskole- och skogshögskoleutredningarna att lägga fram förslag för dessa högskolors del.

Som av det föregående framgått har utredningen föreslagit, att för ifrågavarande ändamål för nästa budgetår anvisas anslag av 2 600 000 kronor att på visst närmare angivet sätt fördelas på olika vetenskapliga discipliner. Jag ansluter mig helt till detta förslag. Erforderliga medel för förslaget genomförande torde böra anvisas under riksstatens åttonde huvudtitel sålunda, att för ändamålet uppföres ett reservationsanslag, betecknat Främjande av ograduerade forskares vetenskapliga verksamhet. Anslaget bör för nästa budgetår uppföras med 2 600 000 kronor samt fördelas på olika poster i enlighet med utredningens förslag. Med anledning av särskild framställning av universitetskanslern vill jag framhålla, att inom nämnda belopp bör kunna inrymmas en mindre medelsanvisning för ifrågavarande ändamål vid medicinska högskolan i Umeå, som startar sin verksamhet nästa budgetår. Vid innevarande budgetårs utgång kvarstående reservationer å det för detta budgetår under åttonde huvudtiteln uppförda reservationsanslaget till Gemensamma universitetsändamål: Bidrag till främjande av medicinsk forskning vid universiteten m. fl. läroanstalter torde böra överföras till det nya reservationsanslaget.

För att det reella syftet med den här förordade medelstillelningen skall ernås torde Kungl. Maj:t böra meddela särskild föreskrift därom, att medlen huvudsakligen skall utdelas till ograduerade forskare. Endast i undantagsfall bör medel ur ifrågavarande anslag kunna tilldelas graderade forskare, och i så fall bör frågan alltid av vederbörande lokala myndighet underställas universitetskanslern respektive överstyrelsen för de tekniska högskolorna.

Vad i övrigt angår de administrativa formerna för utdelning av medel ur förevarande anslag har jag ej funnit anledning till erinran mot utredningens därutinnan framlagda förslag. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda bestämmelser i huvudsaklig överensstämmelse därmed.

Jag delar till fullo utredningens uppfattning, att en årlig statistik bör uppläggas rörande licentiander och doktorander i skilda ämnen vid samtliga universitet och högskolor samt att denna statistik bör handhas av statis-

tiska centralbyrån såsom en gren av statistiken över högre studier. Medel för ändamålet har redan beräknats under vederbörligt anslag å riksstatens sjunde huvudtitel.

Sedan en del år tillbaka har under riksstatens åttonde huvudtitel för universitetens i Uppsala, Lund och Göteborg samt karolinska institutets och Stockholms högskolas vidkommande uppförts särskilda anslag till nyanskaffning av apparater m. m. För innevarande budgetår är de ospecificerade delarna av dessa anslag beräknade till respektive 250 000, 250 000, 100 000, 100 000 och 250 000 kronor.

Med hänsyn till det växande antalet forskare och studerande har utredningen föreslagit, att den ospecificerade delen av ifrågavarande anslag uttryckligen ges karaktär av medel avsedda såväl till ersättning och modernisering av apparaturen som till utökning av densamma. Utredningen har vidare föreslagit, att för nästa budgetår dessa ospecificerade medel höjs till respektive 600 000, 600 000, 200 000, 200 000 och 400 000 kronor. Jag finner vägande skäl anförda för detta förslag och tillstyrker bifall därtill. Även på denna punkt synes det mig lämpligt, att ökningen av resurserna uppdelas på två etapper med lika fördelning på budgetåren 1958/59 och 1959/60. För nästa budgetår bör sålunda förevarande olika anslag av denna anledning uppräknas med tillhoppa 525 000 kronor. Därutöver bör under förevarande anslag liksom tidigare medel beräknas för vissa särskilda ändamål, avseende bland annat läkarutbildningens reformering. För sistnämnda ändamål beräknar jag för nästa budgetår sammanlagt 400 000 kronor eller i stort sett samma belopp som för innevarande budgetår. Ett bifall till mina nyss framställda förslag innebär bland annat, att följande under riksstatens åttonde huvudtitel upptagna reservationsanslag, nämligen till Uppsala universitet: Nyanskaffning av apparater m. m., till Lunds universitet: Nyanskaffning av apparater m. m., till Göteborgs universitet: Nyanskaffning av apparater m. m. och till Karolinska mediko-kirurgiska institutet: Nyanskaffning av apparater m. m. för nästa budgetår upptages med respektive 625 000 kronor, 525 000 kronor, 200 000 kronor och 200 000 kronor. Vid avvägningen av dessa anslagssummor har för särskilda ändamål beräknats respektive 200 000, 100 000, 50 000 och 50 000 kronor. Beträffande den närmare fördelningen av sistnämnda belopp torde Kungl. Maj:t framdeles få meddela beslut. Beträffande anslag till Stockholms högskola får jag erinra om att i årets statsverksproposition i avvaktan på den närmare prövningen av universitetsutredningens förslag äskats oförändrad medelsanvisning för ifrågavarande ändamål inom ramen för anslaget till Bidrag till Stockholms högskola (åttonde huvudtiteln s. 258). Av praktiska skäl torde den höjning för nästa budgetår med 75 000 kronor av högskolans anslagsmedel till nyanskaffning av apparater m. m., som följer av vad jag i det föregående förordat, böra tillfälligtvis upptagas under ett särskilt riksstatsanslag, benämnt Nyanskaffning av apparater m. m. vid Stockholms högskola.

VIII. Anslagsberäkningar

1. Utredningen

De vid bifall till de i universitetsutredningens betänkande framlagda förslagen beräknade kostnadsökningarna för nästa budgetår har universitetsutredningen upptagit i enlighet med följande sammanställning.

a. beräknad nettokostnadsökning för avlöningar och arvoden till undervisningspersonal vid de filosofiska fakulteterna ...	2 564 000
b. kostnadsökning för andre assistenttjänsternas ombildande till förste assistenttjänster	122 000
c. anslag för handledararvoden vid de filosofiska fakulteterna	165 000
d. anslag till de filosofiska fakulteternas undervisningsnämnder	155 000
e. höjning av anslagen till doktorand- och licentiandstipendier	3 811 500
f. höjning av anslaget Bidrag till främjande av medicinsk forskning vid universiteten m. fl. läroanstalter	679 000
g. anslag till främjande av teologisk, juridisk, samhällsvetenskaplig och övrig humanistisk forskning	300 000
h. anslag till främjande av matematisk-naturvetenskaplig forskning	600 000
i. anslag till främjande av teknisk forskning	300 000
j. höjning av anslagen till Nyanskaffning av apparater m. m. .	1 050 000
k. kostnader för en årlig statistik rörande licentiander och doktorander	2 000
	Summa kronor 9 748 500

Nettokostnadsökningen har av utredningen fördelats på skilda huvudtitlar på följande sätt:

VII huvudtiteln	2 000
VIII huvudtiteln	9 651 000
IX huvudtiteln	72 000
X huvudtiteln	23 500
	Summa kronor 9 748 500

Därtill kommer av utredningens förslag beträffande den akademiska undervisningen föranledda kostnadsökningar för viss amanuenspersonal, kontorspersonal och teknisk personal samt för materiel.

2. Departementschefen

Den medelsanvisning, som i anslutning till mina under avsnitten IV—VI framlagda förslag fordras för förstärkning av de filosofiska fakulteternas undervisningsresurser utöver vad som följer vid bifall till i årets statsverksproposition framställda äskanden, bör, såsom jag i det föregående an-

fört, för nästa budgetår av praktiska skäl anvisas under ett särskilt förslagsanslag, benämnt *Förstärkningsanordningar vid universiteten m. m.* Förutom nämnda medelsanvisning (punkterna a.—d. i nyss angivna sammanställning) torde under detta anslag jämväl böra beräknas medel för vissa av Hermods korrespondensinstitut anordnade akademiska utbildningskurser m. m. I anslutning till vad jag här och under avsnitten IV—VI anfört och förordat torde hela medelsbehovet under förslagsanslaget för nästa budgetår kunna uppskattas till 4 400 000 kronor.

Vad därefter gäller de under e.—j. upptagna ändamålen har jag redan under avsnitt VII angivit de medelsanvisningar, som för nästa budgetår fordras för genomförande av de där framlagda förslagen. Såvitt gäller anslag under åttonde huvudtiteln kan mina förslag sammanfattas på följande sätt:

Anslagsrubrik (sida i statsliggaren)	Anslag för 1957/58	Förslag för 1958/59	Ökning resp. minskning
Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier vid rikets universitet och högskolor	—	387 500	+ 387 500
Gemensamma universitetsändamål: Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier (s. 581)	1 680 000	3 444 000	+ 1 764 000
Gemensamma ändamål vid de tekniska högskolorna: Stipendier för främjande av högre tekniska studier (s. 616)	120 000	274 500	+ 154 500
Gemensamma universitetsändamål: Bidrag till främjande av medicinsk forskning vid universiteten m. fl. läroanstalter (s. 586)	721 000	—	— 721 000
Främjande av ograduade forskares vetenskapliga verksamhet	—	2 600 000	+ 2 600 000
Uppsala universitet: Nyanskaffning av apparater m. m. (s. 527)	350 000	625 000	+ 275 000
Lunds universitet: Nyanskaffning av apparater m. m. (s. 539)	495 000	525 000	+ 30 000
Göteborgs universitet: Nyanskaffning av apparater m. m. (s. 546)	100 000	200 000	+ 100 000
Karolinska mediko-kirurgiska institutet: Nyanskaffning av apparater m. m. (s. 554)	150 000	200 000	+ 50 000
Nyanskaffning av apparater m. m. vid Stockholms högskola	—	75 000	+ 75 000
Summa kronor	3 616 000	8 331 000	+ 4 715 000

Jag förordar, att anslag för nästa budgetår anvisas i enlighet med denna sammanställning. Samtliga anslag med undantag för anslaget till Nyanskaffning av apparater m. m. vid Stockholms högskola torde böra uppföras som reservationsanslag. Sistnämnda anslag utgör ett tilläggsanslag till utgiftsposten till Nyanskaffning av apparater m. m. under den i 1958 års statsverksproposition föreslagna huvudstaten för berörda högskola. Ifråga-

varande tilläggsanslag torde, med hänsyn till de föreskrifter som gäller beträffande huvudstaten i detta avseende (statsliggaren s. 564), kunna uppföras som obetecknat anslag.

Summan av de anslag jag i det följande kommer att äska under åttonde huvudtiteln uppgår till 12 731 000 kronor, vilket i jämförelse med motsvarande medelsanvisningar för innevarande budgetår innebär en ökning med 6 115 000 kronor.

Förslagen i avsnitt VII rörande doktorand- och licentandstipendierna berör även högskolor inom jordbruks- och handelsdepartementens verksamhetsområden. Såsom framgått i det föregående erfordras för förslagens genomförande med avseende å dessa högskolor ökade medelsanvisningar för nästa budgetår med sammanlagt 90 000 kronor. Förslag till anslagsäskanden på dessa punkter kommer senare denna dag att anmälas av cheferna för nämnda departement.

IX. Hemställan

Under åberopande av vad jag i det föregående anfört och förordat hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att

I. a) godkänna av mig förordade riktlinjer för undervisningens innehåll, uppläggning och former vid de filosofiska fakulteterna;

b) godkänna de av mig förordade förslagen rörande lönegradsplaceringen för vissa lärartjänster vid universiteten m. m.;

c) godkänna av mig förordade riktlinjer för tillämpning av ett system med organisationsplaner för undervisningen vid de filosofiska fakulteterna;

d) bemyndiga Kungl. Maj:t att utfärda av förslagen under a)–c) föranledda författningsföreskrifter och övriga erforderliga bestämmelser;

II. för budgetåret 1958/59 under åttonde huvudtiteln anvisa

a) till *Förstärkningsanordningar vid universiteten m. m.* ett förslagsanslag av 4 400 000 kronor;

b) till *Uppsala universitet: Nyanskaffning av apparater m. m.* ett reservationsanslag av 625 000 kronor;

c) till *Lunds universitet: Nyanskaffning av apparater m. m.* ett reservationsanslag av 525 000 kronor;

d) till *Göteborgs universitet: Nyanskaffning av apparater m. m.* ett reservationsanslag av 200 000 kronor;

Kungl. Maj:ts proposition nr 104 år 1958

e) till *Karolinska mediko-kirurgiska institutet: Nyanskaffning av apparater m. m.* ett reservationsanslag av 200 000 kronor;

f) till *Nyanskaffning av apparater m. m. vid Stockholms högskola* ett anslag av 75 000 kronor;

g) till *Främjande av ograduerade forskares vetenskapliga verksamhet* ett reservationsanslag av 2 600 000 kronor;

h) till *Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier vid rikets universitet och högskolor* ett reservationsanslag av 387 500 kronor;

i) till *Gemensamma universitetsändamål: Stipendier för främjande av högre vetenskapliga studier* ett reservationsanslag av 3 444 000 kronor;

j) till *Gemensamma ändamål vid de tekniska högskolorna: Stipendier för främjande av högre tekniska studier* ett reservationsanslag av 274 500 kronor.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdade hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att till riksdagen skall avlätas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Göran Göransson

Bilaga 1

**Anställnings- och avlöningsvillkor för vissa befattningshavargrupper
vid universitet och högskolor m. m.**

1. *Ordinarie universitetslektor* placeras från och med den 1 juli 1959 i lönegrad Ao 26.
2. *Utländsk lektor*, för närvarande med arvode å 21 336 kronor, åtnjuter från och med den 1 juli 1958 arvode motsvarande lön enligt löneklass 23, löneplan A, lärosätets ortsgрупп.
3. *Biträdande lärare, assistenter och amanuenser* (förslagen avser tillämpning från och med den 1 juli 1958).

	<i>Nu</i>	<i>Förslag</i>
Docentkompetent biträdande lärare	21 336 kr jämte till- läggsarvode enligt vissa grunder	Ae 21 jämte tilläggsarvode enligt nu gällande grunder
Icke docentkompetent biträdande lärare ..	21 336 kr	Ae 21
Förste assistent med akademisk examen ..	15 180 kr	Af 15 1 ½ år Ae 17 2 ½ år Ae 19
Förste assistent utan akademisk examen ..	15 180 kr	Ag 13
Andre assistent	12 650 kr	Ombildas till förste assistent
Förste amanuens med akademisk examen ..	7 590 kr	Af 15 1 ½ år } Avlöning Ae 17 2 ½ år } såsom för Ae 19 } halvtids- tjänst- göring
Förste amanuens utan akademisk examen	7 590 kr	Ag 13
Andre amanuens	5 060 kr	Arvode motsvarande 1/3 av lönen i 15 löneklassen, löne- plan A, lärosätets ortsgрупп. Skall successivt ombildas till förste amanuens
Tredje amanuens	2 530 kr	Arvode motsvarande ¼ av lönen i 15 löneklassen, löne- plan A, lärosätets ortsgрупп

Anm. Lönesättningen för övriga befattningshavarkategorier med arbetsuppgifter i huvudsak motsvarande dem, som är förenade med under punkt 3 avsedda befattningar, anpassas till vad som enligt samma punkt skall gälla för där nämnda befattningshavare.

Universitetsutredningens överslagsberäkningar rörande anslagsbehovet för undervisningen vid de filosofiska fakulteterna läsåret 1958/59

De av universitetsutredningen framlagda förslagen rörande metoderna för undervisningsresursernas anpassning till undervisningsbehovet och de av utredningen angivna allmänna riktlinjerna för undervisningsplanernas utformning i olika ämnesgrupper kan läggas till grund för personal- och kostnadsberäkningar under förutsättning att man gör en uppskattning av antalet i ett- och två-betygsundervisningen aktivt deltagande studenter. Det må dock redan från början understrykas, framhåller utredningen, att dylika beräkningar icke kan bli exakta utan endast kan ange en kostnadsram, vars tillförlitlighet är beroende i första hand av tillförlitligheten i gjorda antaganden beträffande studentantalet, i andra hand av huruvida de angivna riktlinjerna för undervisningsplanernas konstruktion i stort kommer att följas, detta icke minst i fråga om lärarstabens sammansättning. Utredningen framlägger i bilaga 2 till dess betänkande följande överslagsberäkningar för läsåret 1958/59.

Alla såsom närvarande redovisade studerande vid de filosofiska fakulteterna deltar icke i den akademiska undervisningen på lågstadierna; den undervisning vars resurser i första hand bör ställas i en direkt relation till antalet i undervisningen aktivt deltagande studerande. Dels ingår studerande på högstadierna (även doktorander) i närvarostatistiken; dels måste man räkna med att vissa studerande läser på egen hand, arbetar med proseminarieuppgifter eller till följd av t. ex. förvärvsarbete endast i mycket begränsad utsträckning deltar i den reguljära undervisningen. För våra kostnadsberäkningar måste vi vidare fördela studenterna på ämnesgrupper, en uppgift som med föreliggande material omöjlig kan lösas exakt. Härvidlag liksom beträffande beräkningen av antalet i undervisningen faktiskt deltagande är man hänvisad till att göra uppskattningar och antaganden, vilkas rimlighet kan bli föremål för skilda bedömningar. De beräkningar som här göres blir till följd av dessa förhållanden närmast att betrakta som *räkneexempel*. Dock må framhållas, att uppskattningarna av de studerandes fördelning på olika ämnesgrupper får konsekvenser för den totala kostnadsramen endast i vad avser antagandet om de studerandes fördelning mellan laborationsämnen, övriga stora undervisningsämnen och restgruppen »övriga ämnen».

Det totala antalet studerande vid de filosofiska fakulteterna var höstterminen 1956 enligt den officiella statistiken	12 190
Antalet aktiva licentiander och doktorander inom samma fakulteter var år 1955 enligt den av utredningen företagna inventeringen 1 129. Detta antal kan beräknas ha stigit något mellan åren 1955 och 1956, och dessutom torde även en del av de icke-aktiva licentianderna och doktoranderna vara inräknade i antalet närvarande studerande. Vi antager därför, att antalet »närvarande» licentiander och doktorander höstterminen 1956 var	1 700
Antalet närvarande övriga studerande skulle således ha varit (12 190 — 1 700 =)	10 490

Som ovan framhållits, måste man räkna med att en del av dessa icke utnyttjar undervisningen, och dessa bör därför icke heller räknas in i det studentantal som skall bilda underlaget för kostnadsberäkningarna för undervisningen. Denna svårighet har här lösts på så sätt, att antalet studerande som utnyttjar undervisningen antagits *motsvara* antalet närvarande studerande (utom licentiander och doktorander) i de sju yngsta inskrivningsårgångarna.

Då det gäller att beräkna detta antal, har utredningen beretts möjlighet att utnyttja statistiska centralbyråns material för den s. k. prognosstatistiken höstterminen 1956. Uppgifter till denna statistik har lämnats av 10 048 studenter (licentiander och doktorander är icke uppgiftsskyldiga). Svarsfrekvensen torde vara mycket hög men är givetvis icke 100 %-ig. Centralbyrån har indelat materialet efter de svarandes inskrivningsår. Resultatet framgår av följande sammanställning:

Inskrivningsårgång	Antal inkomna svar till prognosstatistiken
1946 och tidigare	310
1947—49	379
1950	304
1951	519
1952	820
1953	1 132
1954	1 513
1955	1 717
1956	3 353
Summa	10 048 ¹

Summan av antalet uppgiftslämnare i de sju yngsta inskrivningsårgångarna är 9 359¹, vilken alltså efter tillägg för uppgiftsskyldiga som ej svarat, enligt vårt antagande skulle utgöra underlaget för en beräkning av erforderliga undervisningsresurser för lägstadieundervisningen läsåret 1956/57.

Vår uppgift gäller emellertid en beräkning för läsåret 1958/59. Man måste därvid först göra en framskrivning två år av studentantalet 1956/57 under hänsynstagande till den nyinskrivning vid de filosofiska fakulteterna man har anledning räkna med. Vi kan då först antaga, att nettoantalet nyinskrivna vid de filosofiska fakulteterna vart och ett av åren 1957 och 1958 kommer att utgöra samma andel som år 1956, nämligen 48 % av genomsnittet av antalet avlagda studentexamina vid allmänbildande gymnasium samma år och året före. Antalet nyinskrivningar skulle då bli 3 273 år 1957 och 3 699 år 1958. Den underliggande beräkningen rörande antalet avlagda studentexamina åren 1956—58 är hämtad från realskoleutredningens betänkande (S.O.U. 1955: 53, sid. 401).

För att sedan få en uppfattning om antalet studerande i de sju yngsta inskrivningsårgångarna läsåret 1958/59 kan vi utgå från de ovan redovisade motsvarande uppgifterna för läsåret 1956/57. Som en korrektion för svarsbortfallet har då först siffrorna för varje inskrivningsårgång höjts med 4 % (motsvarande skillnaden mellan 10 048 uppgiftslämnare och den tidigare beräknade totalsiffran av 10 490 närvarande studerande utom licentiander och doktorander). För den yngsta inskrivningsårgången, där svarsbortfallet torde vara lägst, har siffran dock endast höjts med 3 %. Den sålunda korrigerade siffran för antalet studerande i varje inskrivningsårgång har därefter satts i relation till ifrågakvarvarande inskrivningsårgångars *ursprungliga* storlek (enligt den officiella statistiken). Resultatet framgår av följande sammanställning:

Inskrivningsårgång	Ursprungligt antal nyinskrivna	Därav kvarvarande studerande (utom licentiander och doktorander) höstterminen 1956	
		Antal	%
1950	1 724	316	18
1951	1 838	540	29
1952	2 198	853	39
1953	2 459	1 177	48
1954	2 820	1 574	56
1955	2 773	1 786	64
1956	2 902	3 454	119 ²
	Summa	9 700	

¹ Häri ingår en med okänt inskrivningsår.

² Som synes skulle antalet nyinskrivna som faktiskt studerar vid filosofisk fakultet vara större än antalet nyinskrivna som vid inskrivningen registrerats som filosofie studerande. Detta är icke någon orimlighet utan torde delvis ha sin förklaring i att studerande som flyttat från en läroanstalt eller fakultet till en annan i sina uppgifter till prognosstatistiken uppgivit året för den senaste i stället för året för den ursprungliga inskrivningen. En annan förklaring torde vara att finna i det i utredningens betänkande (sid. 30) beskrivna förhållandet att inskrivnings- och när-

En framskrivning av antalet närvarande studerande läsåret 1958/59 kan nu göras, genom att man applicerar samma »kvarvaroprocent» som ovan i inskrivningsårgångarna 1950—56 på inskrivningsårgångarna 1952—58, och resultatet blir då följande:

Inskrivningsårgång	Kvarvarande studerande höstterminen 1958 (exkl. licentiander och doktorander)	
	%	Antal
1952	18	396
1953	29	713
1954	39	1 100
1955	48	1 331
1956	56	1 625
1957	64	2 095
1958	119	4 402
		Summa 11 662

Mot 9 700 deltagare i undervisningen på de filosofiska fakulteternas lågstadier under höstterminen 1956 (104 % av de 9 359 uppgiftslämnarna i de sju yngsta årgångarna) skulle sålunda svara 11 662 studerande höstterminen 1958, en ökning med 20 % på två år. Därtill kommer så antalet »närvarande» licentiander och doktorander, som vi för läsåret 1956/57 uppskattar till 1 700 och för läsåret 1958/59 till ca 2 000.

Vi har så att söka uppskatta hur de läsåret 1958/59 sammanlagt (11 662 + 2 000 =) 13 662 i de filosofiska fakulteternas undervisning deltagande studenterna fördelar sig på olika ämnesgrupper. Detta har här gjorts med viss ledning av uppgifter från Uppsala och Lunds universitet rörande de studerandes procentuella fördelning på ämnesgrupper läsåret 1954/55 samt av uppgifter som återfinnes i Uppsala universitets petita innevarande år. Det antal man på så sätt får för hela antalet i undervisningen deltagande i var och en av ämnesgrupperna måste sedan delas upp på högstadie- och lågstadiestuderande. Detta har här gjorts på så sätt, att det antagna antalet av 2 000 licentiander och doktorander fördelats på ämnesgrupperna med ledning av de aktiva licentiander och doktoranders kända fördelning på samma ämnesgrupper år 1955.

Med dessa antaganden skulle de 13 662 i undervisningen deltagande höstterminen 1958 fördela sig på följande sätt på ämnesgrupper och stadier:

Ämnesgrupp	% av totala antalet	antal	d ä r a v		
			lic. o. dokt.	% av samtliga lic. o. dokt.	lågstadie- stud.
Moderna språk	21	2 869	140	7	2 729
Nordiska språk	9	1 230	100	5	1 130
Historiska och samhälls- vetenskapliga ämnen	37	5 055	820	41	4 235
Matematiska ämnen	9	1 230	80	4	1 150
Laborationsämnen	10	1 366	460	23	906
Övriga ämnen	14	1 912	400	20	1 512
Totalt	100	13 662	2 000	100	11 662

Till gruppen »övriga ämnen» har räknats följande ämnen vid Uppsala universitet och motsvarande vid de övriga lärosätena:

varostatistiken bygger på uppgifter rörande *avsedd* fakultet, vilka studenterna lämnar vid inskrivningen vid läroanstalten (icke fakulteten). Ett betydande antal personer, som avser att så småningom bli teologer och medicinare, torde vid inskrivningen uppge detta och blir därför registrerade som nyinskrivna vid teologisk respektive medicinsk fakultet, ehuru de i verkligheten till en början studerar vid filosofisk fakultet. Uppenbarligen har dessa emellertid lämnat uppgifter till prognostatistiken såsom *filosofie* studerande.

etnografi, egyptologi, estetik, idé- och lärdomshistoria, klassisk fornkunskap och antikens historia, musikforskning, nordisk och jämförande fornkunskap, praktisk filosofi, religionshistoria, teoretisk filosofi, finsk-ugriska språk, fonetik, grekiska språket, latinska språket, nordisk och jämförande folklivsforskning, sanskrit med jämförande indoeuropeisk språkforskning, semitiska språk, slaviska språk, astronomi, elektricitetslära, fysisk antropologi, genetik, mineralogi, historisk geologi, limnologi, meteorologi och växtbiologi.

På grundval av denna fördelning av antalet studerande 1958 och med ledning av de rekommendationer rörande utformningen av undervisningsplanerna för dessa ämnesgrupper, som framlagts av utredningen, har sedan det behövliga antalet undervisningstimmar för olika kategorier av akademiska lärare räknats fram. Därifrån har sedan dragits det antal timmar som kan bestridas av den lärarstab, som finns vid de filosofiska fakulteterna under läsåret 1957/58, respektive som redan av 1957 års riksdag på grundval av Kungl. Maj:ts proposition nr 86 beslutats för budgetåret 1958/59 (två nyrättade professorer i ämnet företagsekonomi samt vissa ytterligare personalförstärkningar inom den samhällsvetenskapliga ämnesgruppen). Härvid har undervisnings-skyldigheten för pedagogiska lektorer, biträdande lärare och utländska lektorer beräknats som om förslagen i utredningens betänkande vore genomförda (348 årstimmar för universitetslektorer och utländska lektorer, 174 årstimmar för biträdande lärare). För assistenter har räknats med 232 årstimmar (8 veckotimmar).

Vid den 'befintliga' lärarstabens fördelning på ämnesgrupper har följande iakttagits. Alla *lärartjänster* ned t. o. m. assistenttjänster har medtagits. Dock har i fråga om laborationsämnen (botanik, fysik, kemi och zoologi) även samtliga förste och andre amanuens-tjänster medtagits, eftersom amanuenserna i dessa ämnen i en utpräglad grad torde fungera som lärare. Motsvarande torde gälla beträffande amanuens-tjänsterna i vissa samhällsvetenskapliga ämnen (t. ex. statistik), men dessa har icke medtagits, då det ansetts oriktigt att tillämpa olika normer vid klassificeringen inom ämnesgruppen »historiska och samhällsvetenskapliga ämnen». Språklektoraten i holländska, isländska, italienska och spanska har förts till »övriga ämnen». Till denna grupp har även förts lärartjänsterna i ämnen och ämnesgrenar, som icke är examensämnen i preliminärexamina (t. ex. växtbiologi) eller i vilka ingen eller endast en mindre omfattande undervisning ges på tvåbetygsstadiet (t. ex. analytisk kemi, biokemi, entomologi; lärartjänsterna i ämnet zoofysiologi har däremot förts till gruppen laborationsämnen). I ämnet fonetik har den befintliga professuren (Lund) förts till gruppen »övriga ämnen», medan biträdande lärartjänsten (Uppsala) hänförs till undervisningsresurserna i moderna språk. Biträdande lärartjänster i klassisk fornkunskap och antikens historia har däremot förts till gruppen »historiska och samhällsvetenskapliga ämnen», dit även de nya tjänsterna i ämnet företagsekonomi hänförs.

En klassificering av detta slag torde knappast kunna göras på ett ur alla synpunkter invändningsfritt sätt. Särskilt synes man kunna tveka beträffande ämnet genetik, som här förts till gruppen »övriga ämnen» men som otvivelaktigt ur vissa synpunkter kan sägas vara närmast hänförligt till de expanderande laborationsämnen.

Här följer nu på grundval av ovan redovisade antaganden gjorda beräkningar av erforderliga undervisningsresurser och erforderliga förstärkningar av anslagen till lärarlöner för de olika ämnesgrupperna. Återigen må framhållas, att antagandena om studenternas fördelning inbördes i grupperna moderna språk, nordiska språk, historiska och samhällsvetenskapliga ämnen samt matematiska ämnen är av mindre betydelse för själva *kostnaderna*, eftersom undervisningskostnaderna räknade per student i dessa ämnesgrupper har antagits vara ungefär lika stora (1 000 å 1 100 kronor). Anslagsbehovet är här liksom i betänkandet (jfr sid. 114) beräknat på grundval av antaganden om genomsnittlig kostnad per undervisningstimme med 300 kronor för »professorsundervisning», 80 kronor för »lektorsundervisning» och 60 kronor för »övrig undervisning». De i sammanställningarna på följande sidor lämnade uppgifterna rörande faktiska kostnader för läsåret 1957/58 är beräknade med ledning av 1957 års statsverksproposition, d. v. s. på basis av 1956 års löneläge (i förekommande fall lägsta löneklass i högsta dyrort), varvid dock för samtliga assistenttjänster arvode beräknats som för förste assistent (jfr utredningens förslag i betänkandet, sid. 105).

Beträffande totalkostnaderna måste en viss reservation göras för att det med den använda beräkningsmetoden icke varit möjligt att fullständigt taga hänsyn till vad man skulle kunna kalla 'smådriftens nackdelar', d. v. s. till det förhållandet att undervisningen bedrivs vid flera läroanstalter och att man ej alltid kan arbeta med fulla undervisningsgrupper.

I. Moderna språk (engelska språket, romanska språk och tyska språket):

(Beträffande antagandena rörande undervisningsplanernas utformning, se sid. 117)

Antalet stud.	2 869
därav lic. och dokt.	140
	<u>2 729</u>

$$\frac{300 \text{ tim./stud.} \times 2\,729 \text{ stud.}}{22^1} = 37\,214 \text{ underv.-tim.}$$

	»Prof.- un- derv.»	»Lek- torsun- derv.»	»Övrig un- derv.»
<i>Högstadiet:</i>	antal undervisningstimmar		

$$3 \text{ ämnen} \times 4 \text{ läroanst.} \\ \times 135 \text{ underv.-tim.} = 1\,620^2$$

Lågstadiet:

5 % av 37 214 underv.-tim.	1 861		
1/3 av återstående (37 214 — 1 861 =)			
35 353 underv.-tim. ...		11 784	
2/3 av 35 353 underv.-tim.			23 569
Summa	3 481	11 784	23 569
»finns» 57/58	2 656 ³	5 394 ⁴	6 032 ⁵
brist	825	6 390	17 537

Kostnader motsvarande bristen:

825 underv.-tim. × 300 kr.	247 500 kr.
(t. ex. 5 adj. prof., 4 e.o. doc.)	
6 390 underv.-tim. × 80 kr.	511 200 kr.
(t. ex. 17 univ.-lekt., 3 bitr. lär.)	
17 537 underv.-tim × 60 kr.	1 052 220 kr.
(t. ex. 26 utl.lekt., 37 assist.)	
	<u>1 810 920 kr.</u>

¹ Genomsnittlig gruppstorlek.

² Härtill kommer de för undervisningen på högstadierna erforderliga lektoraten i holländska, italienska och spanska.

³ 14 prof., 16 doc.

⁴ 12 ped. lekt., 7 bitr. lär.

⁵ 16 utl. lekt., 2 assist.

II. Nordiska språk:

(Beträffande antagandena rörande undervisningsplanernas utformning, se sid. 117 f.)

Antalet stud.	1 230
därav lic. och dokt.	100
	<u>1 130</u>

$$\frac{300 \text{ tim./stud.} \times 1\,130 \text{ stud.}}{25^1} = 13\,560 \text{ underv.-tim.}$$

	»Prof.- un- derv.»	»Lek- torsun- derv.»	»Övrig un- derv.»
<i>Högstadiet:</i>	antal undervisningstimmar		

$$1 \text{ ämne} \times 4 \text{ läroanst.} \times \\ 135 \text{ underv.-tim.} = 540^2$$

Lågstadiet:

6 % av 13 560 underv.-tim.	814		
2/3 av återstående (13 560 — 814 =)			
12 746 underv.-tim. ...		8 497	
1/3 av 12 746 underv.-tim.			4 249
Summa	1 354	8 497	4 249
»finns» 57/58	1 230 ³	2 436 ⁴	2 784 ⁵
brist	124	6 061	1 465

Kostnader motsvarande bristen:

124 underv.-tim. × 300 kr.	37 200 kr.
6 061 underv.-tim. × 80 kr.	484 880 kr.
(t. ex. 16 univ.-lekt., 3 bitr. lär.)	
1 465 underv.-tim. × 60 kr.	87 900 kr.
(t. ex. 6 assist.)	
	<u>609 980 kr.</u>

¹ Genomsnittlig gruppstorlek.

² Härtill kommer det för undervisningen på högstadierna erforderliga lektoratet i isländska.

³ 7,5 prof., 6 doc.

⁴ 6 ped. lekt., 2 bitr. lär.

⁵ 8 utl. lekt.

III. Historiska och samhällsvetenskapliga ämnen

(ekonomisk historia, företagsekonomi, geografi, historia, konsthistoria, litteraturhistoria, national-ekonomi, pedagogik, psykologi, sociologi, statistik och statskunskap):

(Beträffande antagandena rörande undervisningsplanernas utformning, se sid. 118 f.)

Antalet stud. 5 055
därav lic. och dokt. 820
4 235

$250 \text{ tim./stud.} \times 4 \text{ 235 stud.} = 42 \text{ 350 underv.-tim.}$
 25^1

Högstadiet:

	»Prof.- un- derv.»	»Lek- torsun- derv.»	»Övrig un- derv.»
3 ämn. \times 4 läroanst. \times 200 underv.-tim.	2 400		
8 ämn. \times 4 läroanst. \times 100 underv.-tim.	3 200		
1 ämne \times 2 läroanst. \times 100 underv.-tim.	200		

Lågstadiet:

	»Prof.- un- derv.»	»Lek- torsun- derv.»	»Övrig un- derv.»
15 % av 42 350	6 353		
$\frac{2}{3}$ av återstående (42 350 — 6 353 =) 35 997 underv.-tim.	23 998		
$\frac{1}{3}$ av 35 997 underv.- tim.			11 999
Summa	12 153	23 998	11 999
»finns» 57/58 resp. be- slutat för 58/59 ...	8 691 ²	8 700 ³	8 120 ⁴
brist	3 462	15 298	3 879

Kostnader motsvarande bristen:

3 462 underv.-tim. \times 300 kr.	1 038 600 kr.
(t. ex. 14 adj. prof., 27 doc.)	
15 298 underv.-tim. \times 80 kr.	1 223 840 kr.
(t. ex. 40 univ.-lekt., 8 bitr. lär.)	
3 879 underv.-tim. \times 60 kr.	232 740 kr.
(t. ex. 17 assist.)	
	<hr/>
	2 495 180 kr.

IV. Matematiska ämnen (matematik och teoretisk fysik med mekanik):

(Beträffande antagandena rörande undervisningsplanernas utformning, se sid. 120)

Antalet stud. 1 230
därav lic. och dokt. 80
1 150

$500 \text{ tim./stud.} \times 1 \text{ 150 stud.} = 14 \text{ 375 underv.-tim.}$
 40^1

Högstadiet:

	»Prof.- un- derv.»	»Lek- torsun- derv.»	»Övrig un- derv.»
1 ämne \times 4 läroanst. \times 150 tim.	600		
1 ämne \times 3 läroanst. \times 150 tim.	450		

Lågstadiet:

5 % av 14 375 underv.- tim.	719		
719 + hälften av åter- stående (14 375 — 1 438 =) 12 937 underv.-tim.		7 188	
12 937 2			6 469
Summa	1 769	7 188	6 469
»finns» 57/58	2 056 ²	2 610 ³	3 712 ⁴
brist (+287)	4 578	2 757	
		$\div 287$	
		4 291	

Kostnader motsvarande bristen:

4 291 underv.-tim. \times 80 kr.	343 280 kr.
(t. ex. 10 univ.-lekt., 5 bitr. lär.)	
2 757 underv.-tim. \times 60 kr.	165 420 kr.
(t. ex. 12 assist.)	
	<hr/>
	508 700 kr.

¹ Genomsnittlig gruppstorlek.

² 49 prof., 5 prec., 41 doc.

³ 3 ped. lekt., 44 bitr. lär.

⁴ 35 assist.

¹ Genomsnittlig gruppstorlek.

² 10 prof., 4 lab., 8 doc.

³ 15 bitr. lär.

⁴ 16 assist.

V. Laborationsämnen (botanik, fysik, kemi och zoologi):

(Beträffande de antaganden som ligger till grund för kostnadsberäkningen, se sid. 121)

	Antalet stud.	1 366
	därav lic. och dokt.	460
		<u>906</u>
Högstadiet:	4 ämnen × 3 läroanst. × 200 underv.-tim. = 2 400 underv.-tim. à 300 =	720 000 kr. ¹
Lågstadiet:	906 stud. à 3 500 kr.	3 171 000 kr.
		<u>3 891 000 kr.</u>
	finns 57/58	3 601 896 kr. ²
	brist	289 104 kr. ¹

Sammanfattning:

	Mod.spr. kr.	Nord.spr. kr.	Hist. o. samh.-v. ämnen kr.	Matem. ämnen kr.	Lab.-ämnen kr.	Summa kr. för här ifråga- varande ämnen
Beräknat behov 1958/59	3 439 584	1 354 628	6 610 436	1 630 508	3 891 000	16 926 156
Finns 1957/58 resp. beslutat för 1958/59	1 628 664	744 648	4 115 256	1 121 808	3 601 896	11 212 272 ³
Brist	1 810 920	609 980	2 495 180	508 700	289 104	5 713 884

Avgår: Beräknad andel för här ifrågavarande ämnen av kostnaderna för 38 »rörliga» e. o. docentbefattningar	500 000
Kostnadsökning för undervisningspersonal i här ifrågavarande ämnen utöver avlöningsanslagen 1957/58 resp. redan fattade beslut för 1958/59	5 213 884 ⁴

Avgår ytterligare:

Anslag för Tillfälliga förstärkningsanordningar vid universiteten m. m. 1957/58	3 000 000
Avdrag för anslag för andra ändamål än förstärkningar av undervisningspersonalen i här ifrågavarande ämnen, beräknat till	500 000 ÷ 2 500 000
Särskilt anslag 1957/58 för undervisning i kemi vid Chalmers tekniska högskola för filosofie studerande 200 000, varav kan beräknas för lärarlöner	÷ 150 000
Kostnadsökning för undervisningspersonal i här ifrågavarande ämnen utöver avlönings- och tillfälliga anslag 1957/58 resp. redan fattade beslut för 1958/59 (= netto kostnadsökning)	2 563 884

¹ Härtill kommer den personal utöver professorer, adjungerade professorer och e.o. docenter, som erfordras för laborationskurser på högstadierna.

² I denna summa ingår 25 prof., 10 lab. och observ., 24 doc., 32 bitr. lär., 61 assist. samt därutöver samtliga förste och andre amanuensstjänster.

³ Motsvarande anslag för övriga ämnen inom de filosofiska fakulteterna uppgår 1957/58 till i runt tal 4,6 miljoner kronor.

⁴ Avdrag för här ifrågavarande ämnens andel i fakulteternas i riksstaten upptagna »kursanslag» har icke gjorts. Å andra sidan har i kostnadsberäkningarna icke tagits hänsyn till de kostnader som är förknippade med anordnande av särskilda kurser enligt examensstadgans § 16.

Innehåll

	Sid.
I. Inledning	3
II. Bakgrunden till reformförslagen	9
Departementschefen	35
III. Undervisningen vid de filosofiska fakulteterna	40
Departementschefen	55
IV. De akademiska lärartjänsterna	59
Departementschefen	90
V. Grunder för beräkning av lärarkrafter för de filosofiska fakulteterna	99
Departementschefen	126
VI. Vissa administrativa och organisatoriska frågor	133
Departementschefen	144
VII. Forskarutbildning och forskarrekratering	150
Departementschefen	187
VIII. Anslagsberäkningar	195
Departementschefen	195
IX. Hemställan	197
Bilaga 1	199
Bilaga 2	200
